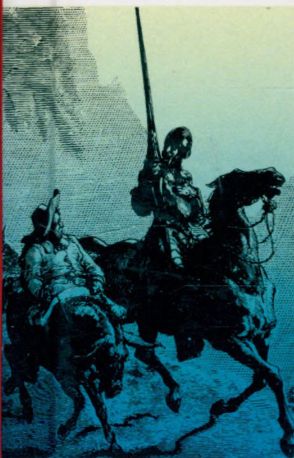
SERVANTESAS

LIKIMAI

Brunas Frankas

SERVANTESAS

Romanas

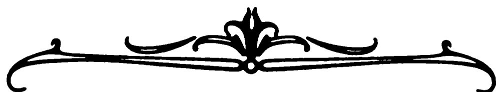
DAJALITA
Kaunas
1999

UDK 830-3
Fr 88

ISBN 9986-951-03-8

Pirmoji dalis

AUDIENCIJA

Madride nebuvo karietų, todėl kardinolas-legatas į audienciją turėjo raitas joti. Jam surado baltą asilėną, kardinolas sėdėjo ant jo šonu, kaip moteris, jo ilgi žvilgą rūbai bangomis krito žemyn. Smulkus ledinis lietus dulkė ant plokščios purpurinės jo skrybėlės. Senasis Fabijas Fumagalis, šv. Petro bazilikos kanauninkas, vedė asilėną už apynasrio. Užpakalyje ir šalimais mynė purvą palydos žmonės — trys žemesnio rango dvasininkai ir daug tarnų. Visi liūdnai žvalgėsi į savo kojines, dumblinas kone iki kelių. Dvasiškieji tėvai abiem rankom, kaip sodžiaus moterys sijonus, kėlė į viršų savo sutanas ir galvojo apie gražiai grįstas Romos promenadas.

Į šią keistą sostinę jie buvo atsiųsti. Paprastą mažą miestpalaikį tas karalius išsirinko savo rezidencija. Vargu ar čia gyvena penkiolika tūkstančių krikščionių. Kone visi namai moliniai, vieno aukšto, ir tokie žemi, jog kardinolas, sėdėdamas ant savo asilėno, nesunkiai ranka būtų galėjęs pasiekti stogus. Tokia buvo pusės pasaulio sostinė. Iš šitos purvinos skylės buvo valdoma Ispanija, Burgundija, Lotaringija, Brabantas, Flandrija ir pasakiškos aukso karalystės už okeano. Iš čia gaudavo įsakymus Ispanijos vicekaraliai Neapolyje, Sicilijoje ir Milane. Prieš valdovą, kuris čia įsikūrė, sunkiai, tiesa, bet dar laikėsi tik Prancūzijos karalius, Venecijos respublika ir šventojo tėvo valstybė. Ispaniški drabužiai ir papročiai vyravo visur; čia gimdavo pasaulio mados.

Reti praeiviai, lapkričio lietui lyjant, klaupėsi prieš

raitininką bažnyčios kunigaikščio drabužiais. Tačiau, pakėlę į jį akis, apstulbdavo. Jojo berniukas. Siauras, išblyškęs, ligūstas veidas bolavo po purpuriniais skrybėlės kraštais.

Kardinolui Džulijui Akvavivai buvo dvidešimt dveji metai. Popiežius atsiuntė jį čia perduoti užuojautos dėl sosto įpėdinio don Karlo mirties; labai keista misija, nes niekas neabejojo, kad pats tėvas čia bus padėjęs sūnui numirti.

Kone visą mėnesį delegacija keliavo iš Romos į Madridą. Jūra buvo audringa, skersai ir išilgai siuvo jūrų plėšikų laivai. Garbingieji dvasininkai leisgyviai pasiekė krantą. Juos apgyvendino be jokių patogumų. Kardinolas-legatas kiauras naktis sėdėjo savo drėgnoje kietoje lovoje Madrido nunciatūroje ir kosėjo. Per ilgą, baisią jūrų kelionę jis dar giliau suprato niūrią savo atvykimo prasmę. Ir dėl karalienės mirties vienu kartu galėjo pareikšti užuojautą. Gražioji, švelnioji Prancūzijos Elžbieta sulaukė tik dvidešimt penkerių metų amžiaus. Po Portugalijos ir Anglijos Marijų ji buvo trečioji numirėlė santuokinėje Filipo lovoje. Visa, ką tik paliesdavo jo ranka, vyto ir mirė.

Taigi dingsčių atvažiuoti buvo pakankamai. Mat, slaptasis ir tikrasis kelionės tikslas buvo kitas. Tarp katalikiškiausiojo karaliaus — tikėjimo skydo, eretikų siaubo — ir Vatikano nebuvo santarvės. Karolio V sūnus gulėjo parklupęs dulkėse prieš Dievą ir tikrąjį tikėjimą, bet toli gražu ne prieš popiežių. „Ispanijai nėra jokio popiežiaus“, — buvo pareiškęs jo Tarybos pirmininkas viešame posėdyje... Ligotas dvidešimt dvejų metų pasiuntinys atvyko su labai rimtais uždaviniais.

Nuolatinis nuncijus ničnieko nebuvo pasiekęs. Audiencijas jis retai gaudavo, vis liepdavo kreiptis raštu. Karalius Filipas mėgo susirašinėti. Tyliai ir atkakliai jis šeimininkavo popieriuose. Kiek šykštus buvo kalboms, tiek

mielai ir metodiškai jis rašydavo. Malda ir raštai buvo jo gyvenimas.

Popiežius tikėjosi, kad gedulo pasiuntinys pasieks tai, kas nesisekė jo valdininkui. Tragiškomis aplinkybėmis stos prieš karalių jaunuolis, — galbūt jis suras kelią į jo jausmus, į apsunkintą jo sielą. Akvavivą visi mėgo Romoje. Pats Pijus, nepermaldaujamas senas domininkonas po savo trigubu vainiku, jį mylėjo. Rasi jį pamils ir Filipas.

Nuolatinis nuncijus tyčiote tyčiojosi. Pirmiausia, jis blogai apgyvendino ligonį savo namuose, niekas nesirūpino jo sveikata, o jo palydovai negaudavo valgyti.

Galų gale kanauninkas Fumagalis pakėlė triukšmą, Tai buvo žilabarzdis Romanijos sodietis, stipraus kūno sudėjimo, daugiau panašus į kareivį, negu į dvasininką, iš pat mažų dienų jis buvo Akvavivų namų tarnas ir bičiulis. Jis mylėjo švelnų ir pamaldų aukšto rango jaunuolį. Su namų šeimininku jis pasikalbėjo trumpai ir be ceremonijų. Po to viskas geriau susitvarkė.

Tačiau netrukus nuncijus vėl džiugiai šaipėsi, matydamas, kaip tuščiai eina jo neprašyto gyventojo viešnagė. Jau tris savaites jis buvo čia. Pagarbiai užklausus, kada bus malonėta suteikti gedulo audienciją, iš pradžių iš viso nebuvo nieko atsakyta, ir tik po kelių dienų iš valstybės kanceliarijos buvo pasiūlyta pareikšti užuojautą raštu. Raštu — visai neblogas žodis, tačiau bažnyčios kunigaikščiui, kuris ištisą mėnesį pavojingai keliavo, tai buvo sunkus įžeidimas. Neliko nieko kito, tik dar kartą paprašyti. Juk negalėjo jis grįžti į Romą ir prisipažinti Petro vietininkui: tavo pasiuntinio nė į namus neįsileido. Kai pagaliau audiencija buvo paskirta, dvasios pusiausvyra jau buvo nemaloniai sutrikdyta. Bet toks ir buvo tikslas.

Jie pasiekė karaliaus pilį. Tačiau dvasininkų kortežas negalėjo rasti įėjimo. Visas kampuotas, griozdiškas, į tvirtovę panašus Alkazaras buvo apsuptas pastoliais. Lie-

tuje poškino plaktukais darbininkai. Filipo namuose vis kas nors buvo statoma.

Jie apsuko visą dantytą pastatų kompleksą. Prie vienų šoninių durų legatas nulipo nuo savo asilėno. Čia ėjo sargybą ietininkai milžiniškomis skrybėlėmis, geltonomis liemenėmis, geltonos ir raudonos spalvos kelnėmis. Jie nesuprato nė žodžio. Tai buvo vokiečiai. Galiausiai, išgirdęs tarnų šauksmus, stačiais laiptais žemyn nulipo žmogus kunigo rūbais ir lotyniškai paaiškino, kad pro čia negalima patekti į karaliaus menes. Taigi reikėjo vėl sėsti į balnus ir dar kartą grįžti prie fasado su pastoliais.

Palyda liko sargybinėje. Čia buvo šalta, pro mažyčius, sijų užstotus langus ir dabar, vidurdienį, vos skverbėsi šviesa.

— Smagi kelionė! — tarė Fumagalis, laikydamas ant kelių šlapią raudoną legato skrybėlę. — Neteksim eminencijos per šitą iškylą!

Kardinolas, varstomas dieglių, iš lėto kopė tamsiais laiptais. Dvokė šioje viduramžiškoje pilyje. Rūmininkas lipo šalimais kiek pirma jo vis aukštyn ir aukštyn. „Ko gero, Ispanijos karalius sėdi ant stogo ir ten manęs laukia“, — galvojo Akvaviva; jis buvo linksmo būdo, nors ir dėvėjo purpuro rūbus, — malonus, džiugus berniukas, nepaisant jo pamaldumo ir išminties.

Dabar jie pasiekė viršutinį aukštą ir iš pradžių ėjo atvira dantyta perėja, kur švilpė gūdus šiaurės vėjas ir iš kur buvo matyti visas pasigailėtinas, purvinas molinis miestukas, o toliau — niūrus plikas Kastilijos plokštikalnis. Paskui prasidėjo salės, žemos ir ilgos, skurdžiai apstatytos keliomis skryniomis. Visur — dvasininkai, apsivilkę sutanomis arba ordinų abitais. Jie šnekučiavo būreliais, nieko neveikdami, ir kažko laukė. Paskui keturkampis kambarys, pilnas ginkluotų vyrų. Jų karininkas atidavė pagarbą, žvangindamas ginklais. Kitoje patalpoje, visiškai

tuščiame koridoriuje, rūmininkas paliko jį vieną ir nuėjo pranešti.

Ties pat Akvavivos galva garsiai ir be aido varpas išmušė vidurdienio valandą. Durys atsivėrė. Kamerarijus įleido jį.

Kambaryje buvo šviesu. Pro aukštus langus blandi lyg kalkės šviesa iš dešinės ir kairės krito ant rašomojo stalo, už kurio dirbo karalius Filipas. Jis padėjo savo plunksną į šalį ir didelėmis, išsprogusiomis, nenusakomai ramiomis akimis sutiko įėjusįjį. Šis nusilenkė, o paskui, pagal rūmų paprotį, laukė prakalbinamas. Bet to nebuvo. Todėl kardinolas turėjo laiko įsižiūrėti krikštyto pasaulio valdovą, apie kurį tiek daug buvo kalbama.

Tas vaizdas jį nustebino, ir jis suprato kodėl. Filipas sėdėjo vienplaukis, toks jis nebuvo nė viename savo gausių portretų, ir šitokio jo niekas neįsivaizdavo. Kardinolas dabar matė, koks jis šviesiaplaukis: gelsvi raityti šilkiniai plaukai, tik truputį tamsėlesni ūsai ir barzda gaubė didelę valingai sučiauptą burną. Labai švelnios ir gražios formos nosis, skaidri it porcelianas balta oda — elegantiškas ir išpopintas, toks buvo bendras įspūdis. Tiktai sunki išsišovusi kakta teikė grakščiai visumai kažkokį neaiškų grėsmingą bruožą.

Karalius vilkėjo juodo aksomo drabužiais. Nuo kaklo rauktinio šiomis dienomis gedulo žymės buvo dingusios. Aukso vilnos ordinas, blandžiai žibėdamas, kabėjo ant krūtinės, pririštas grandinėle iš tamsių brangakmenių.

„Gal man pačiam pradėti?“— pagalvojo Akvaviva ir nemaloniai pajuto, kad nuo sutrikimo jo veidas ir rankos liepsnote liepsnoja. Bejėgėmis akimis jis apžvelgė karaliaus kambarį. Čia beveik nebuvo ko žiūrėti. Sienas dengė gobelenai. Negausūs paprasti sunkūs baldai. Šalia Filipo stovėjo staliukas su nedideliu kryželiu ir dviem sidabrinėmis relikvijų dėžutėmis.

— Jauną kunigą siunčia man jo šventenybė, — gana lėtai prašneko mandagus ir visiškai tuščias balsas darkyta italų kalba. — Sakykite, kas jums pavesta!

— Šventasis tėvas, jūsų didybe, siunčia jums savo sveikinimus ir apaštališką palaiminimą. Man yra pavesta pareikšti, su kokiu giliu širdies skausmu jo šventybė sutiko žinią apie infanto don Karlo mirtį, ir dar tai, kad jis kiekvieną dieną nenuilstamai meldžiasi už velionį.

— Tai didelė garbė tam princui, — tarė bespalvis balsas.

Akvaviva neteko žado. Šito jokiu būdu nebuvo galima numatyti. Visuose krikščionių karalių rūmuose galėjo be apylankų būti kalbama apie tą jaudinantį atsitikimą, bet pats karalius, tai jau tikrai aišku, vis dėlto turėtų bent keliais išpūstais posakiais pasistengti viską užtušuoti. Juk jis turėjo tam pagrindo.

Tasai princas buvo luošas ir pusprotis. Kadangi jis turėjo paveldėti pusę pasaulio, tai visas pasaulis žinojo kiekvieną jo žingsnį nuo pat kūdikystės dienų. Visi buvo girdėję apie žindyves, kurios mirdavo nuo to, kad kūdikis perkąsdavo jų krūtis, apie gyvulius, kuriuos vaikiščias gyvus ant iešmo kepdavo, apie rūmininkus, kuriuos liepdavo kastruoti, apie jo įtūžio priepuolius, isteriją, epilepsijos atvejus. Tas pusžvėris net prieš tėvą negalėdavo susitvardyti. Kad infantas prisiekinėjo jį nužudyti, tai dar būtų kęsta, tačiau per praeitas Kalėdas iškilo aikštėn jo planas pabėgti ir Flandrijoje atsistoti eretikų priešakyje. Paslaptingu greičiu ši žinia pasiekė Romą. Popiežių pagavo baimė. Jį nuramino. Madride princas jau suimtas. Jis mirė. Dėl šios mirties Akvaviva ir reiškė užuojautą.

— Jo šventybė, — prisivertęs kalbėjo jis toliau, — užsakė gedulingas pamaldas. Jos buvo atlaikytos rugsėjo 5-ąją šv. Petro bazilikoje. Reikšdamas didžiausią pagarbą tokios galingos imperijos įpėdiniui, jo šventybė pats šiose

iškilmėse dalyvavo. Drįstu pažymėti, jūsų didybe, kad tokia garbė iki šiol būdavo teikiama tiktai karaliams.

— Tiktai karaliams, — pakartojo karalius, staiga prabilęs tvirta lotynų kalba. — Aš dėkoju šventajam tėvui. Viešpats man uždėjo naštą išsaugoti nepažeistą tikrąjį tikėjimą, išlaikyti teisingumą ir taiką, o po trumpų gyvenimo metų man įtikėtas valstybes griežtoje tvarkoje palikti. Viskas pirmiausia priklausė nuo mano įpėdinio savybių. Tačiau Dievas už mano nuodėmes apdovanojo don Karlą tokia daugybe ir tokių didelių ydų, kad valdymui jis visiškai netiko. Jei būtų paveldėjęs valstybę, ši būtų atsidūrusi pavojuje. Jis neturėjo teisės gyventi. Sėskite!

Pastarieji žodžiai buvo ištarti lygiai tuo pačiu tonu, kaip ir ankstesnieji. Jaunasis kardinolas, apkurtintas ir apakintas tokios daugybės netikėtų skaudžiai atvirų žodžių, negreit susivokė.

— Sėskite! — pakartojo karalius.

Kambaryje buvo tik vienas žemas suolelis be atlošo. Akvaviva jį pasitraukė. Sėsdamasis jis išgirdo gyvai šnarant savo rūbų šilką, ir šitai jaunuolį padrąsino.

— Aš paklūstu, jūsų didybe. Tačiau ne sėdėdamas aš turėčiau atlikti kitą savo užduotį. Šventasis Tėvas pats nebegalėjo man jos pavesti, bet aš žinau, kad jo širdis man siunčia ją per jūrą. Prieš kelias savaites Dievas taip pat atsiėmė ir jos didybę karalienę, geriausią, pamaldžiausią, tauriausią sielą, todėl...

— Gerai, kardinole. Ar yra ir kas daugiau?

Mandagiame balse suskambo draudimas. Šitą linksmą, malonią, žavingą prancūzę karalius mylėjo.

— Neišspręsti reikalai, jūsų didybe!

— Reikalai? Žinoma, bet popiežius turi savo nuolatinį atstovą prie mano rūmų.

Dvi apskritos dėmės degė Akvavivos skruostuose, raudonos kaip jo rūbas.

— Nuolatinis nuncijus jau seniai gyvena toli nuo šventojo tėvo asmens. Jo šventenybė prašo išklausyti mano žodžius, lyg jie eitų tiesiog iš jo paties lūpų.

— Aš atidžiai klausysiuos, — tarė Filipas.

Vėtros gūsis smagiai tėškė lietų į langus. Abu sukluso. Kai triukšmas nutilo, karalius iš lėto ir įsakmiai pridūrė:

— Jo šventybė žino, ir to niekas negali pakeisti, kad aš veikiau atsižadėsiu savo karūnos, negu leisiu iš manęs atimti tą, ką prieš mane valdė imperatorius ir karalius, mano suverenas ir mano tėvas.

„Atsižadėsiu karūnos..." Tai buvo cezariška lotynų kalba, kiekvienas sakinio žodis kirste iškirstas it keturkampis akmuo. Tai nebuvo tuščia gražbylystė. „Jei mano sūnus", kitados yra pasakęs tas pats žmogus, „paliktų eretiku, aš pats suneščiau malkas jo laužui". Jis dar neturėjo sūnaus, kai taip kalbėjo... Iš šios nepalenkiamos, sunkios ir lėtos sielos buvo galima laukti pačių kraštutiniausių poelgių. Ne per Romą, o tiesiog, pasodintas viešpatauti, gavo jis Dievo valią. Ispanybė ir tikrasis tikėjimas jam buvo viena sąvoka. Jis buvo Dievo administratorius, apkrautas sunkiomis pareigomis. Jo žemiškas, nesuvokiamai didžios galios karaliavimas buvo tik siauras prieangis į amžinybę, į kurią nenukrypstamai žvelgė jo akys. Tenai, nykiose Sieros prieškalnėse, jau kilo milžiniškas gyvenimo kapas Eskorialas, akmeninė jo pamaldumo svaja, beformiu savo nuogumu įsirėždama į pliką landšaftą. Galios tvirtovė, tikėjimo pilis ir antkapinė bažnyčia, kur jis rengėsi surinkti visus savo giminės mirusiuosius. Jis buvo gražus, elegantiškas keturių dešimčių metų vyriškis. Tačiau jau buvo smulkiai patvarkytos visos trisdešimt tūkstančių gedulingų mišių, kuriomis kada nors visa Ispanijos kunigų armija turės užtikrinti jo sielai kelią į išganymą.

Niekuomet nuo amžių nebuvo nė vieno popiežiaus,

kuris būtų labiau artimas šitam karaliui, kaip tas senis, kuris dabar sėdėjo Petro soste, vienuolis asketas, buvęs didysis inkvizitorius, — niūrus, blankus Filipo atvaizdas anoje Pietų jūros pusėje. Ir su juo karalius buvo nesantaikoje.

Nesutarimai buvo nemenki. Grėsė atskilimas. Grėsė nepriklausoma Ispanijos bažnyčia. Ženklai buvo aiškūs.

Džulijas Akvaviva prabilo. Nulenkęs ligotą galvą su skaisčiai raudona kepuraite, įstrižai įsmeigęs žvilgsnį į žvėries figūrą kilime, jis rentė Vatikano kaltinimus visų katalikiškiausiam valdovui, sumaniai pradėjęs nuo atleistinų, mažiau reikšmingų, paskui apsukriai keldamas toną – nustebimą, širdgėlą, siaubą reiškė, nepraleisdamas nė vieno periodo be pamaldaus komplimento karaliui, jo nuopelnus labai ir dar labiau liaupsindamas, kad paskui juo didžiau galėtų skųstis ir kaltinti. Jis sutelkė visą savo išmintį, visą tikėjimo jėgą, nuoširdumą, nejučiomis net visą jaudinantį savo palaužtos jaunystės žavesį, — kokiu gležnu ir trapiu įrankiu naudojasi tikrasis tikėjimas, taip būtų turėjęs širdyje pagalvoti kiekvienas kitas klausytojas. Čia buvo sprendžiama viskas. Akimirka buvo lemiama. Vargu, ar tokia pasitaikys. Džulijas kalbėjo vis dar lotyniškai, puikia lotynų kalba, iš mandagumo karaliui, kuris šia kalba taip pat buvo prasitaręs.

Kilę tiek daug visokių sunkumų. Popiežius iš visos širdies trokštąs juos pašalinti. Jis mylįs ir gerbiąs karalių, į jį vieną nukreiptos visos jo viltys prieš ereziją, kuri visur siaubingai išplitusi. Kaip krikščioniškai jis džiaugęsis, kai neseniai patyręs, jog Flandrijos erezijos galva, grafas Egmontas, viešai nubaustas mirtimi Briuselyje, neatsižvelgiant į nuopelnus ir pergales, kurių tas eretikas kitados buvo pasiekęs. Be abejo, visi piktnaudžiavimai ir įžeidinėjimai ir dabar tesąs darbas žemesniųjų tarnautojų ir jo didybė jiems nepritariąs.

Nepakenčiamai, pavyzdžiui, elgęsis Alkalos hercogas, Ispanijos vicekaralius Neapolyje. Jis tyčiojęsis iš jo šventybės autoriteto. Vyskupus, Vatikano pasiuntinius, ištisas dienas vertęs laukti bjauriausiame prieškambaryje. Kai pagaliau juos įsileisdavęs, tai priimdavęs, gulėdamas lovoje, ir, be to, kaip buvo pranešta, kartais net ne vienas.

Filipas nieko neatsakė ir, truputį nukoręs lūpą, žiūrėjo į tuštumą.

Čia, Ispanijoje, esą ne kitaip. Tik prieš metus popiežius uždraudęs bulių kovas. Rengėjams buvo grasinta atskyrimu. Žuvusieji bulių kovoje negalėjo būti laidojami su bažnytinėmis apeigomis. Bet jie buvę laidojami su bažnytinėmis apeigomis. Vyskupai nepaisę ir nevykdę atskyrimo. Žmonių susirinkdavę daugiau ir prabanga buvusi didesnė, negu anksčiau. Ir pagaliau tai daręsi paties karaliaus akyse.

Akvaviva pakėlė akis ir nutilo, pagarbiai laukdamas.

Ir Filipas atsakė. Tiesa, tik porą žodžių. Bet buvo didžiai keista: Akvaviva nesuprato. Karaliaus kalboje skambėjo kažkokia keistai, šiurkščiai nepagaunama gaida. „Nejau turiu karščio? — pagalvojo Akvaviva. — Atrodo, kad galvoje dar nesimaišo..." Klausti negalėjo. Jis kalbėjo toliau.

Tai esą mažmožiai. Bet ar Ispanijoje dar iš viso paisoma apaštališkosios jurisdikcijos? O kaip su finansais? Ar karalius savo nuožiūra neuždeda klerui mokesčių ir neima milžiniškų pinigų sumų į valstybės iždą, užuot siuntęs jas į vyriausiąją katalikų krikščionijos kasą Romoje? Viešpats Dievas žino, o taip pat ir karalius žino, kad šventajam tėvui svetimas savanaudiškumas. Kristaus vietininkas gyvenąs kaip elgetaujantis vienuolis. Duonienė ir pusė stiklo vyno pietums, vakare truputis vaisių. Jo drabužiai tokie sudriskę, jog visi piktinasi. Bet valdyti milžiniškai sielų

karalystei, kuri jam patikėta, reikia pinigų. Jis prašo savo mylimą ir didį sūnų teiktis tai suprasti.

Karalius dar pasakė keletą sakinių. Kardinolas vėl nesuprato. Jis taip įtemptai klausėsi, kad net pravėrė išdžiūvusią burną. Iš gėdos, apmaudo ir bejėgiškumo jo gerose akyse ištryško ašaros. Šį kartą karalius pastebėjo, kad jo nesupranta. Akvavivai pasirodė, lyg blanki šypsena čiuožtelėjo išpuoselėtu karaliaus veidu. Bet jis galėjo apsirikti. Tačiau, dėl visų šventųjų, ką ir kokia kalba kalbėjo tas karalius? Be abejo, tai kokia nors keista lotynų kalbos tarmė, nes tai buvo ne italų kalba, nors kartais ir panašiai skambėdavo ir paskirus žodžius galėjai suvokti — ir vis dėlto kardinolui nebuvo kaip ramiai sėdėti ir mąstyti. Reikėjo tęsti kovą netvirtoje, iš po kojų slystančioje dirvoje. Šią akimirką pamaldusis berniukas Akvaviva neapsakomai ilgėjosi savo apartamento Vatikane, savo mažos, prieblandoje skendinčios, visuomet gerai prikūrentos namų koplytėlės — ten jis taip mėgdavo susikaupęs melstis prie puikaus Dievo Motinos paveikslo, kurį nutapė umbrietis Perudžinas. Tai buvo malonios valandos. Tačiau šventasis tėvas liepė jam pereiti skaistyklos ugnį, na, tai pirmyn pro liepsnas!

Kardinolas atsitiesė. Jo balsas suskambo kaip metalas. Reikėjo pagaliau išdėstyti pagrindinį, svarbiausią dalyką. Jis lietė nelaimingąjį Toledo arkivyskupą, pirmąjį krašto prelatą, Bartolomą Karansą, Ispanijos inkvizicijos apkaltintą polinkiais į liuterizmą. Vien tik Ispanijos inkvizicijos — Akvaviva šitai pabrėžė. Roma niekuomet netikėjusi didžiai garbingo vyro kalte. Pats popiežius, griežčiausias iš griežtųjų, neranda jokios jo kaltės. Jei byla būtų ėjusi Kurijoje, nelaimingasis senelis seniai būtų paleistas. Tačiau ispanai teisėjai priešinasi — ir kaip tik vadovaudamiesi tiesioginiu karaliaus įsakymu. O tuo tarpu Toledo vyskupystė, pirmoji ir turtingiausia Ispanijoje, palikta be

valdytojo, ir valstybė pasiima jos milžiniškas pajamas lig paskutinio skatiko. Ne šventasis tėvas, ne jis pats, jo legatas, bet pasaulio nuomonė čia matanti tikrąją karaliaus užsispyrimo priežastį.

Šiaip ar taip, — Akvaviva atsistojo, akimirka jam atrodė tinkama, — šito daugiau negalima kęsti. Šiuo atveju šventasis tėvas įsakęs laikytis didžiausio aiškumo. Čia lemiamas, pagrindinis nesutarimas tarp Ispanijos ir Romos teologijų. Klausimas toks: arba visų katalikiškiausiasis valdovas, tikėjimo skydas, eretikų siaubas parodys girtiną klusnumą, arba nepaisys popiežiaus autoriteto ir sudarys Ispanijos bažnyčią, taigi atsimes. Popiežius norįs nedviprasmiškai pareikšti, kad šiuo atveju jis prieš nieką nesustosiąs, prieš nieką — net prieš prakeikimą!

Tyla. Tyla. Karalius nė kiek nesupyko, nesujudėjo, nė vienas bruožas jo baltame veide nesuvirpo. Mandagiai klausančio žmogaus mina. Žvilgsnis, įstrižai pro kardinolą į sienos kilimą nukreiptas.

— Apaštališkas sostas, — dabar Akvaviva kalbėjo iškilmingai, — panaikina inkvizicijos sprendimą. Arkivyskupas turi grįžti į Toledą. Popiežius reikalauja jį reabilituoti. Karansa to nusipelnęs. Ir, — su nepaprastu staigaus, švelnumo ir šilumos efektu, — ne tik krikščionio, klusnaus kataliko, bet ir sūnaus pareiga to reikalauja, nes imperatorius ir karalius, jūsų valdovas ir tėvas, šlovingos atminties Karlas mirė Justės vienuolyne kaip tik ant to paties vyskupo Karansos rankų.

Dabar jau viskas pasakyta. Akvaviva giliai atsikvėpė savo siaura krūtine. Gerai buvo pradėta, balsas pakeltas vietoje, išlaikytas griežtumas, prakeikimu pagrasinta ir pabaigoje sekė giliai žmogiškas raginimas. Į tai turėjo būti atsakyta. Tai jau ne kanceliarinis atvejis. Čia negalima pasiūlyti kreiptis raštu. Kardinolas laukė.

Karalius taip pat laukė. Paskui prabilo, tyliai, nepa-

keldamas akių. Ir Akvaviva nesuprato. *Imperator et rex, dominus meus et pater*[1], — pradėjo karalius, bet greit vėl perėjo, nepastebimai nuslydo į kitą kalbą. Kur buvo jo ausys: Filipas kalbėjo su juo ispaniškai, regis, labai keista ispanų kalba, kaip jis tarėsi neaiškiai numanąs. Taip ir buvo. Nejučiomis, nuosekliai kraipė ispanas savo kalbą, minkštino liežuvinius ir gomurinius garsus. Iš „o" darė „u" ir drožė tokia pseudolotyniška karikatūra, kad prasmę kardinolas tik tarpais pagaudavo. Meistriškai žaidė, tą reikėjo pripažinti.

Labai nedaug trūko, kad Džulijas pravirktų. Ko gi jis čia atvažiavo, nemokėdamas kalbos! Tačiau kas galėjo manyti, kad ji bus reikalinga! Aukštojoje pasaulio visuomenėje tebevyravo italų kalba, o lotynų — bendra visų dvasininkų kalba. Su jomis buvai pakankamai ginkluotas bet kuriai misijai Europoje. Tik šitam žmogui to nepakako.

Akvaviva prisiminė, ką jam dar vakar pašnibždėjo Prancūzijos pasiuntinys: karalius ilgas valandas ramia širdimi pro plyšį kalėjimo sienoje nepastebimai sekęs lėtą savo sūnaus agoniją. Vakar jis netikėjo nė vienu pono Furkvevo žodžiu; dabar jau tikėjo.

Filipas kalbėjo. Jis kalbėjo labai išsamiai, dabar švelniai moduliuodamas balsą, tiesa, iš lėto, ramiai, tačiau elegantiškai ir efektingai, aiškiai pasimėgaudamas. Jis turėjo laiko. Jis davė sau laiko. Nelaimingajam berniukui su raudona mantija atrodė, jog karalius taip kalbės ligi vakaro. Jo ausyse ūžė ir šnypštė, tarpais trykšteldavo vienas kitas pusiau suprantamas žodis — jam sukosi galva, jis ko nenugriuvo nuo suolo, nes buvo ligonis. Pagaliau mandagus balsas baigdamas pasakė itališkai:

— Štai ką galiu pasakyti, kardinole. Dabar jūsų ilgiau neužlaikysiu.

---

[1] Imperatorius ir karalius, viešpats mūsų ir tėvas (*lot.*).

Karalius, matyt, nepastebimai patraukė varpelį. Durys atsivėrė, jo išlydėti įėjo kamerarijus.

Lauke jau nustojo lyti. Švietė blyški, beveik žiemiška saulė. Senasis Fumagalis vedė už apynasrio asilėną. Susirūpinęs žiūrėjo jis į savo poną ir auklėtinį, kuris, išsisėmęs ir išblyškęs it lavonas, leidosi įsodinamas į savo moterišką balną.

— Tu toks išvargęs atrodai, mylimas sūnau, — tarė Fumagalis tyliai, pakėlęs į kardinolą galvą. Laimingomis ir labai sunkiomis valandomis jis visuomet sakydavo jam „tu“, kaip berniukui.

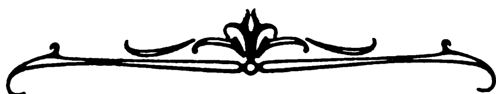
— Aš pavargau, — tarė tas nuo savo asilėno.

— Tau reikia iš čia išvažiuoti, Džulijau. Netinka tau šitas klimatas.

— Išvažiuosiu, kai tik mane pašauks.

— Tai ko dar lauki? Ką čia dar veiksi?

— Ispaniškai mokysiuos. Ieškok mokytojo!

KALBOS MOKYTOJAS

— Visas prieškambaris pilnas, eminencija, — tarė Fumagalis, grįždamas į kambarį. — Koks tuzinas bernėkų ten sėdi, visi labai alkani ir gailūs pažiūrėti.

— Tuzinas mokytojų! Iš kurgi jų tiek daug?

— Iš humanistinių mokyklų. Jų čia kokios šešios ar septynios šitame šunkaimyje. Į jas buvau pasiuntęs raštelius.

— Labai gudriai padarei, — tarė Akvaviva.

— Norėčiau vis dėlto žinoti, kam jums dar tos ispanų kalbos prisireikė!

Kardinolas pažvelgė į jį.

— Tu sakai *dar*, Fabijau, dar? Tu manai, kad aš neilgai tegyvensiu, taip?

— Dar — kadangi esate suaugęs vyras ir bažnyčios kunigaikštis! — sušuko nusigandęs Fumagalis.

— Aš tau papasakosiu vieną istoriją. Paklausyk! Išvakarėse tos dienos, kai turėjo mirti išminčius Sokratas, į kalėjimą atėjo vienas jo bičiulis ir rado ten muzikos mokytoją, kuris mokė pasmerktąjį skambinti lyra naują dainą. „Kaip, — sušuko bičiulis, — rytoj tu mirsi, o šiandien dar mokaisi naujos dainos?“ Ir Sokratas tarė: „Tai kada gi jos mokytis, mano mielas?“

— Kas kalba apie mirtį! Mažas kosulys. Ar tau nešalta?

Akvaviva sėdėjo krėsle, rūpestingai apklotas; šalia jo gaisriai žioravo bronzinė anglų gorė, apskrita ir didelė, padėta ant trijų puikiai padarytų liūto letenų. Tą gražų daik-

tą atnešė Fumagalis, niekieno nesiklausęs jis pagrobė jį iš apaštališkojo nuncijaus miegamojo.

— Šilumos užtenka, — atsakė Akvaviva.— O dėl ispanų kalbos, tai dar galima tikėtis ir antros audiencijos, tada juk būtų gražu bent keliais sakiniais nustebinti karalių.

Fabijas nuleido akis. Kaip įtartinai palankiai jis vis kalba apie tą karalių! Ir nieko nepasakoja. O po tos priėmimo dienos jo sveikata pablogėjo.

— Antros audiencijos? Nemanau. Jis sėdi tenai Eskoriale ir prižiūri savo statybos darbininkus.

— Vis tiek. Be ispanų kalbos neišsiversi. Ji taip pat svarbi ir Vatikano korespondencijai. Šventasis tėvas bus patenkintas.

— Kaip eminencija žinai. Na, tai aš įleisiu porą tų paukštelių.

— Tik ne porą, Fabijau! Leisk po vieną!

Prieškambaris buvo sklidinas žmonių tvaiko. Pretendentų beveik dvigubai padidėjo. Tai buvo jaunuoliai, prastai mitę ir ne ką geriau nusiprausę. Apsivilkę savo studentiškais švarkais su juodos grubios gelumbės apykaklėmis, jie sėdėjo eilėje ant aksomu aptraukto pasienio suolo, suko rankose kepures ir varstė vienas kitą piktais žvilgsniais. Kam teks negirdėtas šios loterijos laimikis?

Fumagalio akį tučtuojau patraukė vienas vyriškis, kuris aiškiai išsiskyrė iš visos šios prastai vėdinamos jaunuomenės. Jis priėjo prie to vyro, šis tuoj pakilo ir stovėjo dabar prieš jį augalotas, žilas, be barzdos, ilga tamsia šilkine mantija ir aukšta berete.

— Ar jūsų malonybė ne per klaidą čia? — paklausė jis mandagiai, nes jam atrodė, kad to vyro drabužiai liudija jį turint mokslo laipsnius. — Šiandieninis priėmimas skirtas ypatingam tikslui.

— Tikslas man žinomas, jūsų prakilnybe, kaip tik dėl to aš ir atvykau.

Fumagalis kviečiamai mostelėjo ir pirmas nuėjo prie durų. Tą pačią akimirką šalia mokslininko atsistojo vienas studentas, lieknas žvalus vaikinukas gyvomis akimis, apsitaisęs kaip visi, nebent tik švarėliau, ir neryžtingai rodė, kad nori eiti kartu.

— Lik čia tuo tarpu, — tarė vyras su mantija. — Tu dar viską sugadinsi.

Studentas klusniai vėl atsisėdo, dėl tos protekcijos jį iš visų pusių svilino pikti žvilgsniai.

— Jūsų eminencija, — iškilmingai pranešė įėjęs Fabijas, — laukiančiųjų tarpe buvo ir šis ponas. Man atrodė teisinga įvesti jį pirmą.

Mokslininkas prisistatė. Esąs don Chuanas Lopesas de Ojas. Tai gerai žinomas vardas, kaip jis pats pridūrė, Valjadolido universiteto daktaras ir garsiausios visoje Ispanijoje gramatikos bei meno mokyklos rektorius. Jis ir to nenutylėjo.

— Jūsų apsilankymas man teikia garbę, — tarė Akvaviva ir parodė kėdę.— Mokėsiu tai įvertinti. Tačiau aš nedrįstu tikėti, kad toks mokytas vyras sutiktų duoti pamokas pradedančiajam.

— Galima buvo iš anksto numatyti, kiek prisistatys kandidatų, eminencija. Todėl aš atlydėjau čia vieną savo auklėtinį, vildamasis jam pasitarnauti savo rekomendacija. Laimė akla, — pridūrė jis, nes tarėsi pastebėjęs kardinolo bruožuose nedidelį apmaudo šešėlį, — teesie man leista truputį atverti jai akis.

— Atvirai kalbant, jūsų malonybė nori atverti man akis. Bet aš matau visai gerai, — nusijuokė Akvaviva.

Ir humanistas ryžosi šyptelėti.

— Tasai jaunuolis, kuris su manimi atėjo, labai drovus. Jis nesugebės vienas savo išprusimo parodyti. Jei kas

jį giria, tai jis net prieštarauja, — pats nemokėtų deramai savęs rekomenduoti jūsų eminencijai. O kadangi jis gabus...

— Juk jam pakanka tik ispaniškai mokėti.

— Ispaniškai mokėti! Taip, tas ir yra! Ispaniškai moka tas, kas moka lotyniškai. O kaip jis lotyniškai moka! Štai įrodymas.

Iš savo daktariškos mantijos klosčių jis išsitraukė du sąsiuvinius *in-quarto*[1] ir ištiesė juos kardinolui.

— Kas čia yra? — paklausė Akvaviva, neimdamas raštų.

Jis pajuto priešiškumą tam pedantui ir pavyzdingam lotynistui, kurį jam piršo.

— Viename sąsiuvinyje, — atsakė Ojas, — išspausdintas eilėraštis, už kurį mano mokinys per paskutines viešas poezijos varžybas gavo pirmąją premiją, nors šiaip mūsų krašte ji beveik visuomet duodama atsižvelgiant į aukštą padėtį ir pagal protekciją. Antrajame...

— Užteks tuo tarpu vieno! Gal, jūsų malonybe, teiksitės tas eiles paskaityti.

— Mielai, — tarė humanistas. — Čia, aišku, glosa.

— Glosa?

Toks negirdėtas nemokšiškumas matomai apstulbino Oją.

— Mūsų varžybose, — paaiškino jis truputį iš aukšto, — kandidatui duodama tema eilėraščio forma. Ją čia pat reikia išplėsti ir komentuoti nepriekaištingais posmais. Temos eilutės kartojamos.

Ir jis perskaitė:

Jei nebūtų džiaugsmas dingęs,
Vėlei būčiau aš laimingas.
Jei sugrįžtų žuvęs laikas,
Krykščiau tarsi laimės vaikas.

[1] Ketvirtosios lapo dalies formato (*lot.*).

— Vadinasi, tema yra praeinamybė?
— O štai glosa, — atsiliepė Ojas.

Žemėje praeina viskas,
Žuvo laimė vos sutviskus.
Nieks sparnų jai nesurišo,
Ir todėl jau nebegrįš ji.
Nors maldauju aš parkritęs
Prieš jos sostą, ji beširdė,
Nuo manęs toli nuskridus,
Mano šauksmo nebegirdi.
Ak, aš būčiau vėl laimingas,
Jei nebūtų džiaugsmas dingęs!

— Baisu! — tarė Fumagalis taip pat lotyniškai.

Humanistas atsigręžė, įžeistas lig pat širdies gelmių. Jam nematant, Akvaviva sviedė bičiuliui didžiai rūstų žvilgsnį.

— Aš tik norėjau pasakyti, — paaiškino kanauninkas, — kad čia tam tikrų prieštaravimų pastebėjau. Arba laimė yra paukštis, turi sparnus ir skraido oru, arba ji valdovas ir sėdi soste. Bet vienu metu...

— Mene, pone, tai anaiptol nelaikoma prieštaravimu! Menas nuolat perdirbinėja savo objektą ir kiekvieną akimirką leidžia jam sutviskėti nauja spalva ir blizgesiu. Tai elementarus dėsnis, — užbaigė jis pasigailėdamas. — Leiskite, eminencija, man tęsti toliau.

— Prašau!

Aš netrokštu karo žygių,
Pergalių ir aukštų laipsnių,
Nei spindėjimo, puikybių,
Prabangos tuščios ir aukso.
Aš tiktai ramybės trokštu,

Tai visų didžiausias gėris,
Tai manų siekimų bokštas,
Ji kaip ryto saulė žėri.
Jei man grįžtų džiaugsmas sveikas,
Vėl aš būčiau laimės vaikas.

— Pakaks,— tarė kardinolas.— Aš jau įsitikinau.

— Bet juk dar nebaigiau! Trūksta dviejų strofų.

— Jos bus tokio pat aukšto lygio, maestro. Tačiau kaip man žinoti, kad šitas mitrus lotynistas bus toks pat šaunus ispanų kalbos mokytojas?

— Štai šitas antras spaudinys įrodys.

Ir jis taip atkakliai bruko Akvavivai antrąją knygelę, kad šis negalėjo išsisukti jos nepaėmęs.

Ji buvo išspausdinta geresniame popieriuje. Ant apdaro matėsi toks titulinis piešinys: karališkasis katafalkas, visas apkabinėtas herbais, emblemomis, figūromis ir įrašais, apsuptas žvakėmis ir plevėsuojančiomis vėliavomis.

— Tai, ką eminencija dabar laiko rankose, yra oficialus neseniai mirusiosios karalienės laidotuvių aprašymas. Jis išleistas vakar. Kompetentingiausių teisėjų išrinktos gedulo odės autorius yra kaip tik tas jaunuolis, kurį aš rekomenduoju ir kurio eiles anasis ponas vadina baisiomis.

— Neimkite į širdį! Užmirškite. Kai dėl odės...

— Ji parašyta ispaniškai, ir jūs, eminencija, negalėsite jos perskaityti. Pasikliaukite mano autoritetu: ji sukurta grakščiausia, puošniausia ir spalvingiausia Aukštosios Kastilijos kalba, sklidina palyginimų ir elegantiškų figūrų, ir nieko bendra neturi su kalba!

— Ak, taip!

— Mano auklėtinio kilmė jį įpareigoja grakščioms formoms. Jis yra iš geros šeimos, bajoras, idalgas...

Rektorius dirstelėjo į Fumagalį, kuris kuo abejingiausiai žiūrėjo pro langą, palinkęs savo kėdėje į priekį.

— Jo pavardė garsi, jis artimas giminaitis...

Mokslininkas sušnibždėjo kažką.

— Iš tikrųjų? — tarė Akvaviva. — Tai įdomu ir aš labai džiaugiuosi.

— Tai galiu jį pašaukti?

— Aš jus prašau, maestro Ojai!

Humanistas atsisveikino, Akvaviva atleido jį taktišku mostu, kuris galėjo reikšti ir sveikinimą, ir palaiminimą.

Buvo girdėti, kaip jis prieškambaryje sušuko: „Migeli! Jo eminencija laukia tavęs“. Paskui sutrinksėjo uždaromos laukujės durys.

Įėjo gyvų akių vaikinukas. Kai jis, giliai nusilenkęs, atsitiesė, jo veide labai komiškai atsispindėjo didžiausia nuostaba. Matyt, jis tikėjosi išvysti žilą patriarchą, bet rado savo bendraamžį. Jis ir liko pravira burna, o jo blyksinčios akys abipus ereliškos nosies visai suapvalėjo. Ir pati nosis darė juokingą įspūdį, atrodė, tarsi ji viena būtų jau susiformavusi, o visa kita nesubrendusiame veide tik vėliau prie jos turėtų prisiderinti.

— Na, prieikite arčiau, — tarė kardinolas, jausdamas, kaip juokas kutena gerklę. — Už jus entuziastingai užtarė rektorius.

— Maestro Ojas man labai geras, eminencija. Jis žino, kad aš neturtingas, ir nori man padėti.

Jo balsas buvo tvirtas, nors negilus, tačiau skambus ir sklidinas vyriškos šilumos.

— Kiek man yra žinoma — jūs poetas. — Akvaviva iškėlė sąsiuvinėlį su katafalku.

— Kaip tik tai man ir kelia baimę, eminencija, ar tiksiu būti kalbos mokytoju. Kai tave kiekviena proga verčia rašyti ispaniškas ar lotyniškas eiles, tai pagaliau prarandi natūralumą. Eilėdara ir kasdieninė šnekamoji kalba — du skirtingi dalykai.

— Tai jūs manote, kad mokytojo turėčiau ieškotis ne studentų tarpe?

Jis nukaito.

— Sėdėdamas prieškambaryje, aš iš tikrųjų pagalvojau, kad koks juvelyras ar ginklakalys, ko gero, tiktų jūsų aukštajai malonybei į mokytojus.

— Na, sėskitės, — tarė kardinolas. Vaikinukas atsisėdo. — Jūs taip kalbate, lyg visai nenorėtumėt gauti tos vietos.

— Aš jos karščiausiai trokštu, eminencija, tai būtų laimė neregėta. Tik aš labai bijau, kad neapvilčiau.

— Bet jūs turite ir privalumų. Ginklakalys ar šiaip kuris kalba liaudies šneka. O jūs juk esate iš garsių namų, kilmingas...

— Kaip tai?

— Na, juk jūsų mokytojas negalėjo suklysti. Jūs — idalgas.

— Ak, Dieve!

— Beje, ką reiškia tas žodis? Jis skamba išdidžiai.

— *Filius de aliquo* — vertingo žmogaus sūnus; jis skamba iš tikrųjų išdidžiai. Tačiau jis nieko nereiškia. Kaip sako dekretas, idalgas yra kiekvienas, kuris gyvena karaliaus rezidencijos mieste.

— Jūsų ginklakalys taip pat būtų idalgas?

— Taip pat, eminencija.

Fumagalis savo kertėje linkčiojo barzdotą galvą. Jis buvo nugalėtas ir nepastebimai rodė kardinolui pritariančias grimasas, tačiau Akvaviva nekreipė į tai dėmesio.

Kad ir koks jis buvo jaunas, tačiau dėl savo padėties jau ne kartą buvo susidūręs su savanaudiškumu ir rūmininkišku rafinuotumu. Tasai jaunuolis jam atrodė pernelyg atviraširdis. Čia galėjo būti metodas.

— Jei mes susitartume, — kalbėjo jis rimtu veidu, — jūs netrukus gautumėte palikti savo šalį. Aš nesle-

piu, kad jūsų vieta mano namuose būtų gana menka. Būtumėt ne daugiau kaip pažas ar kamerdineris. Kitokių iliuzijų neverta turėti.

— Man būtų laimė vykti į Romą, eminencija.

— Nė jūsų giminaičio rangas neteiktų jums jokių privilegijų. Jūs, žinoma, neįsivaizduojate, kiek vyskupų giminių slankioja Romoje. Jų pilnas miestas.

— Dabar aš jūsų aukštosios malonybės nebesuprantu, — tarė vaikinukas sutrikęs.

— Neapsimetinėkite! — Akvavivai tarp antakių susimetė nekantros raukšlė. — Jūsų mokytojas man pasakė, kad esate arkivyskupo sūnėnas.

— Kurio arkivyskupo?

— Taragonos arkivyskupo Gasparo Servanteso.

— Tą būčiau turėjęs ir aš žinoti, eminencija.

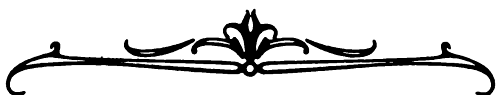
— Tai netiesa, vadinasi?

— Aš jo nepažįstu. Ničnieko apie tokį nežinau.

Skeptiška raukšlė Akvavivos veide išnyko. Jis susižvalgė su kanauninku. Šis pakilo iš savo vietos, atidarė duris į prieškambarį ir sušuko:

— Vieta jau užimta, ponai studentai! Jo eminencija apgailestauja.

Pasigirdo trepsėjimas, murmesys. Jie išėjo, palikdami atmosferą, tirštai pritvinkusią pavydo ir kūnų tvaiko. Fumagalis atidarė langą.

GERBIAMIEJI, MYLIMIEJI GIMDYTOJAI...

Don Rodrigui de Servantesui Savedrai ir jo žmonai donjai Leonorai iš de Kortinasų giminės,
Alkala de Enarese,
namuose prie Posada de la Sangre de Kristo.

Gerbiamieji, mylimieji gimdytojai!

Dar tik trys mėnesiai, kai jūs atsisveikindami palaiminote mane kelionei, tačiau man atrodo, lyg jau būtų daug metų praėję. Per tą laiką jūsų sūnus tiek daug naujo pamatė ir patyrė, kad šiame laiške neįmanoma visko išsamiai aprašyti. Kiekvieną dieną aš dėkoju Dievui, kuris patvarkė, kad man, tokiam jaunam, jau atsivertų jo pasaulis, sklidinas nuostabių dalykų, apie kuriuos aš dar visai neseniai nebūčiau drįsęs nė svajoti.

Popiežiaus šveicarų gvardijos kapitonas, kuris keliauja į Ispaniją, apsiėmė nuvežti šį laišką. Man atrodo, kad jis geras ir teisingas žmogus, todėl aš drauge jam įteikiu 40 realų vekselį, už kurį jums išmokės grynais banko kontora Madride. Kadangi į ten yra tik trys valandos joti, tai tikriausiai kas nors iš jūsų netrukus galės atsiimti pinigus. Suma nėra didelė, ir aš prašau laikyti ją tik pradžia. Gal Viešpats lems man tapti turtingu, tada aš padaryčiau galą jūsų skurdui. Kasdien čia susitinku su žmonėmis, kurie daug menkesnio mokslo, negu jūsų vaikas, tačiau yra pasiekę didelės gerovės.

Prašau ir jus, pasitaikius progai, atsiųsti man žinių ir savo palaiminimą. Taip pat praneškite, kaip sekasi sesu-

tėms Andrejai ir Luisai ir mylimam broliui Rodrigui, ypač įdomu, ar jis jau įvykdė savo sumanymą ir tarnauja kareiviu karaliui. Aš labai norėčiau, kad taip būtų, nes man atrodo, jog mūsų krašto priežodis teisingas:

Bažnyčia, jūra ir rūmai karaliaus —
Pasirink viena, ir skurdui bus galas.

Jeigu jūs dabar paklaustumėte, kaip siųsti laiškus, kad jie mane milžiniškame Romos mieste pąsiektų, tai atsakymas skambėtų gana didingai, būtent, į Vatikano rūmus. Taip, iš tikrųjų, jūsų sūnus gyvena tuose pačiuose namuose, po tuo pačiu stogu, kaip ir Petro vietininkas, nors to paties stogo vėlgi nereikia suprasti pažodžiui, nes Vatikanas turi daugybę stogų ir daugiau kaip tūkstantį kambarių. Jis pats yra miestas ir anaiptol nemažas. Ilgus amžius augęs ir nelabai tvarkingai statytas, todėl net ir tie, kurie čia ilgiau gyvena, kartais labai sunkiai susigaudo. Iš to tūkstančio kambarių, aš, žinoma, gyvenu viename menkiausių, jis yra pačioje viršūnėje to bokšto, kurį kadaise pastatydinęs popiežius Paschalis, ir jame daugiau žiurkių, negu patogumų. Be paliovos kalbama, kad jį reikią nugriauti ir ką nors gražesnio jo vietoje pastatyti, bet vis sunkūs laikai, per maža pinigų, ir viskas lieka kaip buvę. Tas pats net su šv. Petro bažnyčia, kurios statyba, meistrui Buonaročiui prieš penkerius metus mirus, dabar tik labai vangiai toliau bevaroma. To didžiojo kupolo, kuris turi kilti viršum pagrindinio altoriaus, dar nėra, matyti tik didžiuliai pastoliai, tačiau ten retai pasirodo darbininkai, ir pastolių grebėstai tręšta ir kartais krinta žemyn.

Visų pirma tikriausiai norite žinoti, ar aš pats taip esu matęs popiežių, kad galėčiau jį aprašyti. Ligi šiol tai atsitiko du kartus. Pirmą kartą man parodė jį pro langą, viename iš vidaus sodų su dviem ordino dvasininkais vaikštinėjantį. Jokio prašmatnumo ir ištaigos jo rūbuose nesi-

matė. Jis dėvėjo balta mantija, net nelabai švaria, vaikštinėjo vienplaukis, pasiramsčiuodamas lazda. Tai kokių šešiasdešimt penkerių metų senelis, visai plikas, ilga balta kaip sniegas barzda, matyti, labai liesas, o jo veidas kelia baimę. Iškart matai, kad su juo menki juokai ir kad mūsų šventojo tikėjimo gynėjas yra patikimas. Jis nepraleidžia nė vieno inkvizicijos posėdžio, eretikams nepakanka kalėjimų, ir vien pernai šeši pasmerktieji mirė ant laužo, o du kartuvėse. Antrą kartą mačiau popiežių, kai jis šv. Petro bažnyčioje laikė šventąsias mišias. Jis laikė jas ne prie didžiojo altoriaus — taip esti tiktai keturis kartus per metus, — tačiau degė septynios didelės auksinės žvakidės ir sienos buvo aptrauktos purpuru. Popiežius pats dalijo komuniją ir elgėsi visiškai kitaip, negu daugelis čia buvusių prelatų, kurie sėdėjo aplinkui visai nesivaržydami, kepurėti ir šnekučiavosi, tarytum šiaip sau kur nors būtų. Kadangi atėjau anksti, tai aiškiausiai mačiau kiekvieną smulkmeną. Visi reikmenys buvo įprasti, tik man į akį krito kažkoks įtaisas prie kieliko iš trijų auksinių vamzdelių. Vėliau man slapčia papasakojo, kad jis turi apsaugoti popiežių nuo nuodų. Beje, jis pats komuniją davė tik keliems išrinktiesiems, bet drauge su juo ir po jo tą patį darė kardinolai Saračenis, Serbelonis, Madrucas ir mano mylimas ponas kardinolas Akvaviva.

Tai buvo retas atvejis, kai mano ponas galėjo išeiti iš savo kambario. Jo sveikata anaiptol nėra gera. Jūrų kelionės sunkumų ir Madrido žiemos klimato jis neišlaikė. Daugelis mano, kad jam belikę gyventi tik mėnesiai, daugių daugiausia keli metai, ir jis pats visiškai šaltai kalba, kad tikriausiai netrukus mirs. Jis neapsakomai švelnus ir draugiškai malonus, ir jeigu jau iš tikrųjų taip įvyktų, tai jis, žinoma, be jokių kliūčių pasieks amžiną palaimą. Nenuilstamai uoliai iš savo krėslo jis rikiuoja gausių tarnybų reikalus, prie kurių neseniai prisidėjo dar viena, itin garbin-

ga: jam yra patikėtas didysis švininis antspaudas, ir iš Vatikano neišeina jokia popiežiaus brevė[1], kurios jis nebūtų savo ranka patvirtinęs. Ispanų kalbos studijoms, dėl kurių mane čia atsivežė, jis vis dėlto skiria ne tiek daug laiko, kiek man norėtųsi, todėl dažnai ištisas dienas esu laisvas ir galiu eiti, kur tinkamas. Tada aš pats sau atrodau nereikalingas, toks, kaip bet kuris kitas tos milžiniškos kariuomenės niekdarių ir dykaduonių, kurių pilnas Vatikanas ir kardinolų namai, ir kiekvienas iš jų dedasi toks paslaptingas, lyg be jo čia nebūtų galima apsieiti.

Aš pats aiškiai matau, kaip mažai kardinolui Romoje esu reikalingas — jeigu jis čia paieškotų ispanų kalbos mokytojo, tai, vietoj vieno, surastų penkiasdešimt. Mieste knibždėte knibžda ispanų: nuostabiai daug čia ispanų kunigų, ispanų vienuolių ir keliautojų. Mūsų apsivilkimas čia smarkiai paplitęs ir pačių romėnų tarpe vis labiau įeina į madą, net daugelis elgetų prašo išmaldos ispaniškai.

Tikriausiai suprantate, kad savo ilgą laisvalaikį skiriu uoliam ir nuodugniam miesto apžiūrėjimui. Roma iš tikro didelė, tačiau matyti, jog kitados turėjo būti daug didesnė, nes šiapus tūkstantmečių miesto sienų, kurios lig šiol išlikusios, yra daug laisvo ploto arba vieni griuvėsiai stūkso. Prašmatnūs rūmai įsimaišę tarp skurdžių lūšnų, kuriose gyvena vargšai. Cezarių teatruose ir šventovėse keistai atrodo pristatyti krikščioniškosios riterijos sargybiniai bokštai, taigi visi laikotarpiai čia susimaišę į krūvą. Kiekviename žingsnyje matyti pėdsakai kruvinų kankynių, kurios čia visais laikais vyko. Daugelyje senųjų namų (gynybos sumetimais) visai nėra laiptų ir žmonės pro langus virvėmis karstosi. Dar ir šiandien čia nelabai saugu. Išeiti už miesto ribos laikoma nuotykių ieškojimu, o kai piligri-

[1] Vidutiniškai iškilmingas popiežiaus raštas pailgame baltame pergamente su raudonu antspaudu, pasirašomas kardinolo valstybės sekretoriaus.

mams prireikia apkeliauti nustatytas septynias kitas bažnyčias, tai juos turi lydėti ginkluota apsauga.

Bažnyčia Romoje yra viskas, ir dėl teisybės reikia pasakyti, kad šiaip čia jokiam žmogui nėra kas veikti. Net Madride, kuris juk nepalyginti mažesnis ir menkesnis, daugiau matai prekybos ir verslų. To čia visai nėra, todėl nustebęs save klausi, kaip, tiesą sakant, visi tie žmonės savo poreikius patenkina. Gatvės vaizdas šventą ir šiokią dieną visiškai vienodas, ir svarbiausias romėnų darbas, atrodo, yra be tikslo slankioti. Stačiai neįtikimai daug čia yra karietų, kuriose neskubėdami važinėjasi aukšto rango žmonės. Kai kurios iš tų karietų viršuje turi apskritas angas, kad patogiau būtų žvalgytis ir stebėti gražias damas namų languose. Šiaipgi viskas atrodo labai kaimiškai, tarp Angelo pilies ir Vatikano ganosi galvijai, ir vos prieš tris dienas mačiau kaip šv. Petro aikštės vidury degla kiaulė atsivedė penkis žvalius paršiukus.

Romoje kiekvienas kalba, kaip čia pasikeitęs gyvenimas ir kaip daug įdomiau ir prašmatniau čia buvę kitados. Nuo to laiko, kai Triente susirinkę tėvai priėmė savo griežtus nutarimus, o ypač stojus dabartiniam popiežiui, visa tapo pamaldžiau ir kukliau. Net karnavalo linksmybės, kurios šiaip ištisas savaites tęsdavosi, dabar jau tik kelias dienas tetrunka. Tai, ką dabar mačiau, man atrodė vaikiška. Svarbiausias dalykas buvo lenktynės, ir labai keistos, pasakyčiau. Varžovai lenktyniavo visiškai pliki, o minia karštai kurstė. Iš pradžių bėgo vaikai, paskiau seniai ir pagaliau ilgabarzdžiai žydai, kurie sukėlė daug juoko.

Beje, visai suprantama, kad tokiais rimtais laikais šventasis tėvas nelabai mielai žiūri į išdykavimus ir triukšmingą linksminimąsi. Per daug jam tenka mūsų tikėjimu rūpintis. Girdėti, kad sultonas vėl ruošiasi pulti, ir artimiausias jo tikslas — Kipro sala, kuri priklauso venecijiečiams. Toje jūrų dalyje yra paskutinė krikščionybės tvirto-

vė. Kalbama apie šiurpias baisybes, kurias netikėliai su pakliuvusiais į jų rankas krikščionimis išdarinėja. Didelę viltį šventasis tėvas deda į sąjungą prieš sultoną, prie kurios turėtų prisidėti visi katalikų karaliai ir net Rusija. Pasitarimai dabar lyg ir užkliuvę. Kvepia karu, ir kiekvieną savaitę Romos gatvėse vis daugėja drąsios kariškos išvaizdos vyrų, kurie čia telkiasi iš visur. Jei užvirs košė, tai ir mūsų Rodrigui tikriausiai teks tose girtinose kovose dalyvauti, ir kartais man atrodo, kad aš pavydžiu jam likimo, kurį jis pasirinko.

Šį laišką rašiau naktį, gerokai skubėdamas, nes rytoj šveicarų kapitonas išvyksta labai anksti. Todėl prašau man atleisti, kad aš be tvarkos sukišau į krūvą visa, kas svarbu ir kas tik šiaip į galvą šovė. Iš visos širdies linkiu jums sveikatos ir ramybės, ir nuoširdžiai prašau Dievą, kad jis teiktųsi paimti jus į savo maloningą globą,.

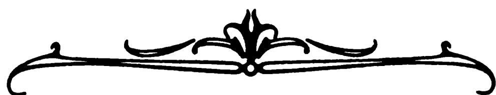
Dėkingas, su sūniška meile bučiuoju jūsų rankas.

Jūsų sūnus
Migelis de Servantesas Savedra.
Roma, 1569 m. trečioji diena po Laetare[1]

Kai kuris nors iš jūsų vyks į Madridą išsikeisti vekselio, paprašysiu paslaugos: tegu paklausia knygininką Pablą de Leoną Frankoso gatvėje, kaip perkama mano pastoralė „Filena“, kurią platinti jis apsiėmė. Atsimenate, daug žinovų ją yra pagyrę.

Migelis“.

[1] Ketvirtasis gavėnios sekmadienis.

VENECIJIETĖ

Jis vilkėjo juodais drabužiais, kokius dėvi jo tėvynėje, ir to apdaro sukirpimas nedaug tesiskyrė nuo dvasininko rūbų.

— Sūneli, — tarė jam Fumagalis, — nieko nelaukdamas išsiskusk tonzūrą ir gausi nedidelę beneficiją. Ko šiaip šiuose namuose gyventi!

Jis geraširdiškai jam patarinėjo. Tačiau pats ne visai derėjo būti dvasininko pavyzdžiu. Jis trankiai žingsniavo savo girgždančiais sandalais, o jo kunigiški drabužiai priminė lyg ir karišką apsiaustą.

Tikėjimas bažnyčia ir pamaldi religinė praktika jaunajam Migeliui buvo toks pat savaime suprantamas dalykas, kaip kvėpavimas. Klajodamas po miestą, jis dažnai užsukdavo į kokią nors bažnyčią ir čia melsdavosi. O bažnyčių netrūko; įvairių amžių, įvairaus dydžio ir grožio jos stūksojo kiekviename kampe. Bet veikiai jis aptiko tokius Dievo namus, į kuriuos jį traukte traukė.

Tai buvo Santa Maria ad Martyres, liaudyje vadinama Santa Maria Rotonda, o nuo neatmenamų laikų dar kitaip... Aikštė, kurioje ji stovėjo, nebuvo nei labai didelė, nei ypatingai graži, nedidučiai namukai be tvarkos buvo išmėtyti aplinkui, iš kairės pusės jie šliejosi prie bažnyčios. Per pusantro tūkstančio metų aikštės lygis buvo pakilęs, todėl, einant į bažnyčią, reikėjo prastais laiptais nusileisti žemyn. Tačiau jau po galingomis granitinėmis portiko kolonomis jį apimdavo keistas pasitenkinimas, ir į milžinišką pastatą visuomet jis įeidavo kilnaus šiurpesio pagautas. Kiekvieną kartą eidamas pasimelsti prie kurio nors šaluti-

nio altoriaus, jis ilgai pastovėdavo, giliai kvėpuodamas, didžiulio rato viduryje.

— Tik žiūrėk — Panteonas! — tarė Fumagalis ir pažvelgė į jį prisimerkęs. — Kaip tik jį pasirinkai, sūneli?

Juodu gretimai sėdėjo kanauninko kambaryje, didelėje patalpoje, kurią puošė keturi gobelenai, vaizduojantys Hanibalo žygį per Alpes. Pro langą matėsi vienas Vatikano kiemas su fontanu.

— Nežinau, kas man ten darosi, garbingasis tėve! Ir kituose Dievo namuose jauti dvasios pakilimą ir vidinį pamaldumą, tačiau šio gėrio pirma reikia šauktis, reikia susikaupti, ir kunigo žodis, ir muzika taip pat reikalingi. O ten! Nereikia nei žodžių, nei giesmių — pats pastatas nuteikia maldai. Niekur man nėra taip gera, taip dangiškai linksma ir malonu širdyje, kaip ten. Atrodo, lyg imsi ir pakilsi į dangų, į šviesą, kuri sklinda pro plačią puikiai spindinčią viršutinę angą. Ir ta milžiniška apskrita erdvė supa žmogų taip tobulai, taip stipriai glėbia, tarsi pats amžinasis įstatymas! Įstatymas ir laisvė čia susijungia. Man atrodo, kad nėra pasauly kitos vietos, kur panašiai jausčiausi.

— Žiūrėk, žiūrėk, mažasis Migelis Panteoną išsirinko! O aš girdėjau, kad Dievas yra tiek vargingiausioje, mažiausioje sodžiaus bažnytėlėje, tiek ir tavo apvalioje katedroje su kolonomis ir olimpiška akimi!

— Žinoma, — pasakė Migelis.

— Žinoma! Ir nieko daugiau jis neturi atsakyti. Bet pasakyk tu man, ar tam į šitą stabmeldžių šventovę atvežė dvidešimt aštuonis vežimus kankinių kaulų, kad dabar tave ten keistai maloniai nuteiktų? Laisvė ir įstatymas, ir mėlynas eteris, ir aukštybė, ir šviesa — ar tau pačiam šitai neatrodo kiek įtartina? Ar gyventojams paveikti tikrai reikėjo tų dvidešimt aštuonių vežimų?

Jis nusijuokė, atsistojo ir, tarškėdamas kariškais

sandalais, ėmė žingsniuoti po kambarį, tarp savo hanibališkų kilimų. Migelis sumišęs sekė jį žvilgsniu.

Tačiau atsisakyti savo pomėgio jis nematė pagrindo. Pagaliau Santa Maria ad Martyres juk yra didžiai šventa vieta, ir iš to šventųjų palaikų pergabenimo net kilusi Visų Šventų diena. Kanauninko priekaištai negalėjo būti rimti, jisai tik juokauja... Vis dėlto Migelis dabar kiek trumpiau sustodavo po ta dangaus akimi ir skubiau klaupdavosi prie savo altoriaus.

Tenai nebuvo klaupkų. Ant be galo senų porfyro ir marmuro grindų reikėjo klūpoti.

Kai jis kartą pakilo, norėdamas išeiti, į jį atsisuko moteris, kurios lig šiol niekuomet nebuvo pastebėjęs. Platokas, skaistus, geidulingas veidas žvelgė į jį atkakliai ir kartu kviečiančiai. Migelis gan greitai išėjo. Tačiau kitą dieną lygiai tą pačią valandą vėl jis buvo bažnyčioje. Ji klūpojo toje pat vietoje.

Namie, Ispanijoje, Migelis nepažinojo jokios moters. Teisybę sakant, nė matęs nebuvo. Ispanų damos nesirodydavo. Jei ir tekdavo pastebėti kokią iš tolo, tai ji atrodydavo įvyniota į aklinus vatinius kaip spyruoklės styrinčius drabužius, plaukų nesimatė, ausys skendėdavo kietuose nėriniuose.

Čia, šioje dvasios sostinėje, kur gyveno tokia daugybė viengungių, viskas buvo kitaip. Kad ir kaip graudeno asketiškasis popiežius, kad ir kokius leido rengimosi ir papročių įstatymus, buvusio gyvenimo džiaugsmo dar buvo likę daug. Nors mados ir buvo ispaniškos, Romos moterys sugebėjo Madrido suknelėms suteikti moteriško lengvabūdiškumo ir laisvumo. Margas gulus šilkas išryškindavo figūrą, žabo virsdavo erdvia nėrinių apykakle, žaviai supančią galvą su nepridengtais, natūraliai susiraičiusiais plaukais, kurie buvo kiek tik galima šviesesni. Kaklas palikdavo atviras, net krūtys šiek tiek matėsi.

Jis nutarė pasekti savo gražuolę. Išėjęs iš bažnyčios, po kolonomis, neteko drąsos. Ji dingo paupio gatvelių painiavoje.

Trečią dieną Migelis jau daug anksčiau buvo savo vietoje. Susikaupti maldai nesisekė. Nesitverdamas savyje, jis pakilo ir pradėjo vaikščioti po šventovę. Negausūs maldininkai nepatenkinti į jį žvilgčiojo. Ji neatėjo. Ir kitomis dienomis neatėjo. Ji daugiau nesirodė. Į jo širdį įsmigo rakštis. Bukanosis, platus, viliojančiai skaistus veidas jam atrodė idealiai gražus, kiekvieną naktį vis labiau gražėjo.

Buvo ruduo, kai jis kartą vėl nuėjo pas bankininką, kuris jam tada buvo išdavęs vekselį pinigams Ispanijoje gauti. Dabar tai darė jau ketvirtą kartą. Jo ligotas ponas, kurio dabar beveik visai nemokė, kelis kartus įvairiomis dingstimis vis kėlė atlyginimą, ir Migelis džiugia širdimi nešė jau visą dešimtį talerių į kontorą. Tai buvo nemaža suma. Tėvams namie išmokės aštuoniasdešimt realų, už tokius pinigus sodietiškoje Alkaloje kukliai galima pragyventi keletą savaičių.

Gerai nusiteikęs jis greit perėjo Angelo tiltą, paskui, kiek paėjėjęs, pasuko kairėn, į Via di Tor Sangvinja. Čia gyveno jam reikalingas žmogus, bankininkas iš Sienos; senas gražus namukas buvo tik trijų langų pločio, su dviem kolonėlėmis apačioje prie įėjimo ir linksma lodžija antrame, viršutiniame, aukšte. Kontora buvo kieme, ir, norint į ją patekti, reikėjo pereiti tamsų koridorių. Aplink visur buvo prikrauta pašto maišų ir ryšulių, — Sienos bankininkas vertėsi ne tik pinigais, bet ir prekių pristatymu. Migelis džiugia širdimi atliko savo dorą operaciją, sulankstė kvitą ir išėjo.

Kieme buvo tuščia ir tylu. Atsitiktinai jis pažvelgė aukštyn, į vidinę namo sieną, ir nutirpo. Tenai, viršuje, antrame aukšte, Migelis išvydo ją. Apsivilkusi šviesiai žaliu kambariniu apsiaustu ji stovėjo prie vieno į kiemo pusę

atverto lango. Tai galėjo būti sieniečio butas, o ji — jo žmona. Migelis negalėjo atitraukti akių, kurios iš susijaudinimo ir įtempimo pritvinko ašarų. Dabar jis matė jos miglotą, nedrąsiai gundantį siluetą. Koridoriuje jis turėjo atsišlieti į sieną. Paskui susivaldė, palingavo galvą, smerkdamas savo silpnumą, ir ryžtingai išėjo į gatvę.

Moteris vėl pasirodė. Ji buvo perėjusi į kitą namo pusę. Stovėjo savo lodžijos vidury, truputį pasilenkusi, rankomis atsirėmusi į akmeninį karnizą, plačios žalio šilko rankovės buvo nukarusios, ir ji žiūrėjo tiesiog į jį. Skaistus, raiškus jos veidas šypsojosi.

Nieko nespėjęs pagalvoti, Migelis pajuto, kad palietė kažkieno ranka. Šalia jo stovėjo pusamžė moteris tarnaitės drabužiais ir be užuolankų, tarytum tai būtų paprasčiausias dalykas, pakvietė jį eiti iš paskos. Jos ponia jo laukianti.

Migelis vis klupo, kopdamas tamsiais laiptais, todėl moteris turėjo jį prilaikyti. Paskui ji dingo; mažame prieškambaryje, kuriame nebuvo langų ir degė tik dvi lemputės, prieš jį stovėjo Panteono maldininkė.

— Aš jus dažnai matydavau, — tarė ji šypsodamasi, su akcentu, kuris nebuvo romėniškas ir kurį jis tuoj pavadino pavergiančiu, — todėl metas mums pagaliau susipažinti.

Ir ji mostu pakvietė jį eiti toliau, į didesnį kambarį, kuris matėsi už pakeltos užuolaidos.

Čia buvo aiški dienos šviesa. Kambaryje stovėjo du krėslai, tualetinis staliukas, o viduryje — plati puošni, lova balta, šilkine, auksu siuvinėta antklode.

Jaunasis Migelis Romoje dar nebuvo buvęs nė viename bute, taip pat nė vieno žodžio nebuvo kalbėjęs su jokia šio miesto moterimi, nebent tik su pora tarnaičių ir krautuvininkių. Jo gyvenimas slinko Vatikano vyrų aplinkoje. Migelis neturėjo su kuo lyginti ir spręsti.

Moteris pajuto, kad jam kažkas neįprasta. Ji sumišo.

— Jūs kunigas? — paklausė ji, neaiškiai rodydama į jo apdarą, kai juodu susėdo prieš vienas antrą krėsluose.

Migelis tučtuojau paaiškino, karštai, tarsi per egzaminą. Tačiau netrukus jį padrąsino jo paties balsas. Jis kalbėjo labai gerai, kai pagaudavo įkvėpimas, žodžiai patys plaukė. Jis vos išdrįsęs pasinaudoti jos gerumu, jis puikiai suprantąs, kad to nevertas, tačiau likimo pirštas esąs toks aiškus, kad ją, vienintelę, kurią išvydo, įsidėjo į širdį, prarado, ieškojo ir dabar vėl atrado kaip tik vieninteliame iš nesuskaitomų Romos namų, į kurį jį atvedė reikalas.

Dabar jis jau įsivažiavo. Migelis nupiešė jų susitikimą Santa Maria Rotondos bažnyčioje, ant tūkstantmečių plytų, po dangaus akimi, savo negalėjimą susikaupti maldai po to, kai ją kartą išvydo, akimirksnį, kai ji dingo gatvelių painiavoje prie upės, savo neviltį, kai ji daugiau nebesirodė. Ir staiga, staiga — nesuvokiamas likimas, begalinė laimė!

Jis kalbėjo apsvaigęs. Nuo jos lengvai aprengtos gležnos figūros sklido aromatas, kuris jį kitaip svaigino, negu įprastiniai smilkalai. Tai buvo jauno žydinčio kūno kvapas, sumišęs su stipriais kvepalais. Netikėtai ji greit atsistojo ir pareiškė, kad dabar jis turįs eiti.

— Ir niekuomet daugiau nebegrįžti? — paklausė Migelis beveik be garso.

Ji susimąstė ir tiriamai pažvelgė į jį, o paskui nežinia kodėl ėmė juoktis, jos spindinčios įkypos akys dar labiau prisimerkė, gundanti burna prasivėrė, baltas kaklas išsitempė, ji smarkiai suspaudė jam abi rankas.

O, taip, jis galįs ateiti, bet tik paskirtą valandą, visuomet tiktai rytą ir tiktai antradieniais, kuriuo kitu metu esą pavojinga. Lydėdama jį pro duris, ji pridūrė dar keletą neaiškių sakinių, kurių prasmę jis tik namie, savo Vatikano bokšte, išsiaiškino ir suvokė. Atrodė, kad ji kažkokio

pirklio našlė, dabar gyvenanti vieniša ir turinti viltį vėl naudingai ištekėti, santuoka jau ruošiama ir jai jokiu būdu neturi būti sukliudyta.

Kai jis atėjo antradienį paskirtą valandą, blondinė, matyt, buvo prastai nusiteikusi. Rasi prastai išsimiegojo. Ji beveik neslėpė savo apmaudo dėl to tuščio nuotykio, į kurį įsivėlė, ir rodė piktas grimasas jaunajam Migeliui, kuris stengėsi pagarbiai ją kalbinti. Paskui, lyg niekur nieko, ji nutraukė pokalbį, atsistojo, krito į lovą ir niūriai, nekantriai pasimojo jį meilės veiksmui. Beje, brangi šilkinė antklodė apdairiai buvo nuimta nuo lovos ir, rūpestingai sulenkta, kabojo ant kėdės.

Jaunasis Migelis buvo neprityręs. Šypsodamasi niekinamai, atsainiai nuleistais lūpų kampučiais, ji kentė jo glamones. Bet Migelis apsvaigęs nieko nematė, kitaip jos išraiška būtų jį prablaiviusi. Tačiau netrukus jai praėjo juokas.

Migelis buvo naujokas. Bet jis buvo gimęs aistrai. Neklaidus instinktas parodė jam kelią į dvipusę palaimą. Buvo akimirka, kai ji, įsirėmusi rankomis į jo pečius, įsispitrino į akis, tartum pirmąkart matydama. Ji šnibždėjo:

— Eikš! Eikš! Tu mirsi, aš taip pat.

Paskui, kai jis ilsėjosi šalia, jos glėbyje, ji nenustojo į jį žiūrėjusi.

— Betgi tu nuostabus kalbos mokytojėlis, — tarė ji pagarbiai.

Veidas šalia jos iš karto pagražėjo. Tai jau nebuvo berniukas, pasigailėtinas puskunigis, bet vyras, griežtai apibrėžta burna ir gyvybe žėrinčiom akim. Taurios nosies šnervės judėjo iš lėto ir galingai. Tankūs, švelnūs kaštoniniai plaukai susitaršę švelniai krito ant kaktos.

Tai buvo pradžia. Migelis dabar gyveno nuo vienų glamonių ligi kitų. Verianti palaima užpildė jo širdį ir jausmus. Jo gerumas liejosi per kraštus. Jis būtų galėjęs apka-

binti asilėlį, tempiantį sodiečių ratus. Nuolat vaikštinėdamas po Romą, Migelis stengėsi sutramdyti savo jėgas; nepaisydamas plėšikų gaujų, kurios tykojo keleivių, jis slankiojo po melancholiškai žavias ir dykas apylinkes. Kas tik paduodavo jam ranką, jo paspaudime pajusdavo elektros srovę.

— Kas tau įsimetė, sūneli, — tarė Fumagalis. — Būsimasis kunigas turi oriai vaikščioti, o tu drykčioji šventais laiptais, lyg būtum šokių salėje.

Jis buvo blogai nusiteikęs. Jis plūdosi. Šventasis tėvas ruošėsi uždrausti dvasininkams nešioti barzdas. Fumagalis didžiavosi savo plačia valstietiška barzda, vienintele išlikusia šv. Petro bazilikos kapituloje. Jis jokiu būdu su tuo nesutiksiąs, aiškino jis kiekvienam, kas tik jo klausėsi, veikiau nusimesiąs kunigo sutaną! Turint šešiasdešimt metų, keisti veidą — na jau ne! Kiek žinąs, tai ir pats popiežius nešiojąs barzdą. Šito betrūkę!

Migelis jį meiliai guodė: jis turėjo milžinišką gerumo ir nuoširdumo atsargą ir dosniai ją eikvojo. Ligi to neprieisią, įtikinančiai kalbėjo jis, tai žinąs iš patikimų šaltinių. Po mėnesio niekas apie tai nebekalbės.

— Tu šaunus vyras, sūneli! — niurnėjo kanauninkas. — Moki žmogų suraminti. Bet ar nėra gėdinga taip viską pakęsti! Ar jau nėra kito užsiėmimo šioj Dievo žemėj. — Jis nepasakė, kokio būtent.

Džina buvo venecijietė — be šito ir be jos vardo jaunasis Migelis beveik nieko daugiau net po kelių savaičių apie ją nesužinojo. Ji kalbėjo mažai, ta rytmetinė valanda būdavo viena ugnis. Beveik nesipriešindama Džina sutiko, kad jis lankytųsi dar kartą savaitėje, dabar jau ir penktadieniais. Dažnai Migelis rasdavo ją visą miegūstą nesutvarkytame kambaryje ir nenusiteikusią meilei. Jis išvadindavo ją miegale, tingine, ji prisimerkusi keistai ir vylingai dėbčiodavo į jį. Tačiau prieš jo liepsną neatsilaikydavo. Ją

nenugalimai traukė prie jo, ir Džina glausdavosi prie jo krūtinės tokia pat nepasotinama, kaip ir jis. Kartais Migelis, vos slėpdamas baimę, šio to paklausdavo, — juk galėjo atsitikti, jog vestuvės įvyks tuojau ir viską sugriaus. Sunku buvo apie tai galvoti, sunku jausti, kokią skriaudą savo nuodėme daro tam naiviam pretendentui. Jis nieku gyvu nesiryžo išpažintimi nuraminti sielą, nes neįmanė, kaip tos nuodėmės išsižadėti. Tačiau Dievas gailestingas, jis neatstums jo už aistrą, kurios ugnis buvo nenugalima.

Atsakymo jis niekuomet negaudavo. Džina prispausdavo jį prie savo baltos krūtinės ir užgniauždavo jo klausimus. Argi ir taip negerai? Juk jeigu į jų laukinius ir netikrus santykius kristų reali šviesa, ką jis pats galėtų pasakyti? Ką jai pranešti, ką jai apie savo ateitį pabyloti? Tiesa, jis buvo sklidinas tuščių vilčių, savo bokšte svajojo apie šlovę, garbę, kuriomis dalytųsi su mylimąja, svajojo būti poetu, kariu, net naujų žemių atradėju, bet tik jau ne kunigu. Tik viena žinojo, kad niekuomet negalės jos atsisakyti, to kūno ir to kvapo, balso, juoko. Kol jos nepažino, jis dar nebuvo gyvenęs.

Bet gal ji laukia? Laukia tik jo žodžio, ir tada nutrauks visus ryšius? Galbūt apmaudas kaupiasi jos širdyje, kad jis tyli? Juk ji tokia užsidariusi, įtartinai tyli. Gal, nieko nesakydamas, jis viską žudo?

Tačiau kai pasiryžo ir ėmė kalbėti apie ateitį, bendrą gyvenimą, kai net žodį „santuoka“ ištarė — efektas buvo baisingas. Džina prapliupo tokiu juoku, kokio jis dar nebuvo girdėjęs. Tai buvo nelinksmas juokas, jis skambėjo šaižiai ir šaltai, kandžiai, piktai ir nesulaikomai.

— Tu mane vesti nori, kunigėli? — pagaliau ištarė ji nutrūkstančiu balsu. — Tu nori savo bokšte su manim gyventi, maitinti vandeniu ir žiurkiena? Tokios kvailybės tikrai dar niekas nėr girdėjęs!

Ir pasikalbėjimas baigėsi, kaip visuomet, nepasotinama bučinių ugnim.

Ne, jis nė trupinio apie ją nežinojo. Kalbėti Džina mėgdavo tik apie vieną dalyką: apie Veneciją, gimtąjį miestą. Ji buvo pakankamai pamaldi, mielai atiduodavo Dievui, kas jam priklauso, Migelis tą žinojo. Tačiau ji nekentė Romos, jos iškilmingumo, jos šiurkštaus būdo, nesuskaitomos daugybės kunigų ir nešvarių vienuolių, atgailautojų, kurie per procesijas giedodami plakė sau nugaras, šaltų dykų gatvių, amžino varpų skambesio, aplinkui visur styrinčių griuvėsių. Ir ji piešė Veneciją, savo gimtinę: žmonių knibždantį pasaulinį miestą tarp gyvo vandenų raizginio, spindinčią Pjacą, kur taip žavu vaikštinėti vakarais, gatveles ir aikštes, švelnios šviesos užlietas, antplūdį kilmingų keliautojų iš visų kraštų, margai puošniais elegantiškais rūbais — žmones, kurie atvyksta ne melstis ir atgailauti, o pramogauti ir linksmintis džiaugsmingųjų tarpe, ir leisti pinigų geriems dalykams. Ji tapdavo kalbi, vaizduodama žmonių knibždyną aplink Rialtą, nesuskaitomą daugybę išpuoštų gondolų su puošniomis moterimis, išdidžiai atsilošusiomis į priegalvius.

— Ten gražus kiekvienas gondoljeras, — sušuko ji, — ir už skaisčiai raudonas jo kelnes aš mielai atiduočiau visas Romos kardinolų mantijas. O karnavalas: visas puikus miestas — ištisa kelių savaičių šventė, dieną ir naktį persirengę visi juokiasi ir sukasi malonumų sūkūryje. Šv. Morkaus aikštė — tai amžinas pokylis, kiekvienas kiemelis — slapta ložė. Visur linksmybė, nerūpestingumas, atlaidi bičiulystė. Tenai valdo ne koks nors fanatikas elgeta vienuolis, o vyriausybė, kuri palankiai leidžia visiems džiaugtis, niekuomet nesikiša, policija tenai švelniausia...

— Ką tu čia vis su ta policija! — įsiterpė jis dabar, nes jau ne pirmą kartą girdėjo tą žodį. — Kas tau darbo

dėl tos policijos! Negi Romoje tave ji skriaudžia? Ir jis nusijuokė...

Ji keistai pažvelgė į jį ir piktai nutilo.

Tai buvo vieną antradienį. O penktadienį, kai jis vėl atėjo, rankoje nešdamas ryšulėlį šilko, kurį ketino jai padovanoti, niekas neatidarė. Jis beldė iš pradžių ranka, paskui ėmė smarkiai daužyti bronzine buožele. Tyla. Kai jis vėl sustojo koridoriuje, širdimi nujausdamas kažką negera, dar nepajėgdamas išeiti, prieblandoje pro šalį šmėstelėjo jos tarnaitė. Jis nebuvo matęs jos nuo tos dienos, kai ji iš gatvės jį atsivedė. Migelis sulaikė ją: kur ponia?

— Išvažiavo, — tarė ji kandžiai, — juk matote.

— Kur? — ištarė jis. — Pas savo sužadėtinį? Ji išteka?

Moteris apžvelgė jį nuo galvos ligi kojų, tarytum kokį retą gyvulį.

— Turbūt! Ji išteka. Tuokiasi su princu.

— Nešnekėkite niekų! Sakykite, ko klausiu. — Jis išsitraukė iš kišenės pinigą. — Kur ji gyvena? Ar galiu ją pamatyti?

— O, taip, pamatyt ją galite, ir visai nesunkiai. Ar žinote Portugalų arką?

Jis pakratė galvą.

— Tai pasiteiraukite! Ten tikrai ją sutiksite.

— O kada?

— Vakare, žinoma. Kiek galima vėliau!

Ir, palikusi jį, nuėjo laiptų link.

— Koks namas? — sušuko jis įkandin.

— Pats pamatysite.

Laikas sustojo. Ir dar jo nelaimingas likimas panoro, jog kaip tik šįvakar reiktų eiti į pamoką. Dabar tai atsitikdavo labai retai. Akvaviva dažniau jį panaudodavo kaip sekretorių: pavesdavo perrašinėti ir tvarkyti raštus. Per ispanų kalbos pamoką, jei kada tokią ir paskirdavo, bendrai ką nors skaitydavo. Taip ir šiandien jis atsisėdo priešais

savo pono krėslą, ir jie iš dviejų spausdintų egzempliorių pradėjo skaityti ispano Lopės de Ruedos kūrinį. Tai buvo garsioji „Armelina“, komedija, kurią jaunasis Migelis visada laikė šedevru ir kuri jam net slaptą garbėtroškišką mintį buvo įkvėpusi pačiam kada teatrui parašyti.

Tačiau šiandien jam viskas atrodė grubu ir nenatūralu. Kas tie stebuklingi vaistai ir meilės gėrimai, apie kuriuos ten ėjo kalba, prieš tas pragaro sultis, kurios dabar jo gyslose liepsnojo! Taip tuščiai gali šnekėti tik tas, kuris nieko panašaus nėra patyręs. Jo mintys vis į šalį krypo, jis nesugebėjo taisyti kardinolo tarties ir kirčiavimo, kurie nebuvo be trūkumų.

— Jūs truputį išsiblaškęs, don Migeli, — bičiuliškai tarė Akvaviva ir užvertė savo knygą. — Ir blogai atrodote. Gal jums ko trūksta?

Migelis atsiprašė. Prasidedanti žiema jį visuomet slegia. Tai praeis.

— Juk Romoje ji švelnesnė, negu jūsiškiame Madride. Bet gal jūsų butas prastas? Ar jūsų bokštinis kambarys gerai prišyla?

— Viskas kuo geriausia, — atsakė Migelis, sujaudintas sergančio pono rūpestingumo.

Pagaliau kardinolas jį atleido..

Buvo dešimta valanda. Naujas nepasisekimas! Visi vartai aplink rūmus buvo uždaryti ir griežtai saugomi. Neseniai buvo įvesta nauja tvarka — kiekvienas, kuris naktį norėjo išeiti iš popiežiaus pilies, turėjo gauti raštišką leidimą. Dviejose vietose Migelis mėgino derėtis, tačiau šveicarų sargyba jo nenorėjo suprasti ir savo gerkline alemanų kalba ginė šalin. Jis leidosi atgal, klaidžiojo laiptais ir perėjomis, sodais, galerijomis, kiemais ir prieškiemiais, kol pagaliau rado nuošalius mažus vartelius, — Porta Posterula, — kurie buvo neužrakinti ir nesaugomi. Jie vedė į molingą dyklaukį.

Migelis apibėgo milžinišką pastatų kompleksą, per tvoras ir griovius pasiekė tylias Borgo gatveles ir priėjo Angelo tiltą. Nuo čia bėgo toliau paupiu. Negrįsta krantinė buvo visiškai tamsi, ir mėnulis nešvietė tą drėgną gruodžio naktį, nors šalta nebuvo. Migelis perėjo Tibro uostą, kelios menkos valtys plūduriavo ant inkarų, vienoje mirgėjo žalia švieselė. Luotininko šuo amtelėjo, išgirdęs greitus žingsnius.

Jis padarė nedidelį linkį nuo upės, kaip buvo nurodyta. Tiesi gatvė, kuria dabar ėjo, buvo Ripeta. Staiga jis už kažko užkliuvo ir parkrito, skaudžiai užsigavęs. Apsidairęs pamatė, kodėl griuvo. Skersai gatvės, suskilęs į keturis didelius gabalus, gulėjo prieštvaninis obeliskas. Tą vietą jam minėjo, jis buvo netoli tikslo.

Dešinėje iš tamsos kilo keistas apvalus statinys, ir jis taip pat žinojo, kas čia yra — imperatoriaus Augusto antkapis. Iš jo angos viršuje tamsai linkčiojo medžiai. Mažutės slesnos gatvelės kūprinosi aplink milžiną. Kur nors čia.

Tai buvo vieta, kur gyveno vargingi svetimšaliai. Kiekviena tauta turėjo savo gatves. Vietos taip ir vadinosi: Graikų kiemas, Slavėnų gatvelė, Portugalų arka. Šmėkščiojo nemeilūs veidai. Migelis klausinėjo, jam atsakydavo puse burnos. Beje, visa tai buvo nesvarbu, jį kankino viena: kaip galėjo ji apsigyventi tokioje aplinkoje! Jis sustojo.

Portugalų arka buvo prastas plytinis mūras su dviem naujais, dabar pravirais mediniais priestatais, už kurių matėsi kreiva gatvelė. Čia degė šviesa. Žieduose ant vienaaukščių namukų sienų, iš dešinės ir kairės, buvo įkišti deglai, kurie fantastiškai iliuminavo naktinį bruzdesį. Migelis yrėsi į priekį tarytum slogiame sapne. Būriais, grupėmis stoviniavo moterys, margiausiai apsirengusios, — vienos labai ištaigingai, o dauguma pilkais pigiais apsiaustais. Jos ginčijosi ir plepėjo, užkabinėjo vyrus, kurie šmirinėjo tarp

jų, atidžiai apžiūrinėdami. Daugelyje langų buvo šviesu, girdėjosi barniai ir juokas.

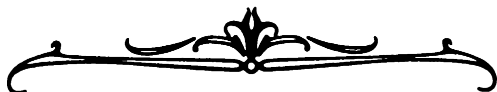
Netikėtai jis atsidūrė prieš ją. Deglo šviesa kruvinai apšvietė platų, baltą jos veidą. Ji stovėjo su keturiom kitom. Ji pamatė jį, linktelėjo ir ėmė šaukti:

— Žiūrėkite į tą: ana jis eina! Jis nori mane vesti. Jis kunigužis, bet nori mane vesti. Na, tai drąsiau, pone Migeli, tik nesivaržykite! Čia galite su manimi dieną ir naktį tuoktis. Tik seralyje brangiau, negu mieste, kainuoja. Už kiekvienas vestuves po skudą reikia duoti!

Ir išdidi, kad kilo pritariantis juokas, ji iš tikro patraukė savo durų link. Jos buvo čia pat.

Jis traukėsi atbulas. Jis negalėjo atplėšti akių. Kažkoks girtas vyras išsvirduliavo pro vienas duris ir smarkiai jį pastūmė. Migelis pataikė į plyšį tarp dviejų namų, praslinko klupdamas ir atsidūrė plynoje vėjų pagairėje.

Jis taip jautėsi, lyg būtų matęs mirtį.

KARŠTINĖ

Jis pats tą dokumentą rankose turėjo...
Buvo natūralu, kad toks uolus popiežius, kaip Pijus, nekentė palaidų savo sostinės papročių. Kiekvieną silpnybę jis laikė mirtina nuodėme, į jokias kalbas nesileido, nepripažino jokios kitos priemonės, tik negailestingą griežtumą. Jau pačioje savo pontifikato pradžioje jis įvedė mirties bausmę už santuokos laužymą. Labai nenorom paskui ją pakeitė išplakimu ir kalėjimu iki gyvos galvos. Nuo to negalėjo apsaugoti nei rangas, nei nuopelnai.

Jis buvo nusprendęs išnaikinti kurtizanių luomą. Tiesa, jau seniai praėjo tie laikai, kada laisvo elgesio moterys viešpatavo Romos visuomenėje ir kardinolai, pasiuntiniai bei menininkai jų salonuose rengdavo prašmatnius susitikimus. Vienos tokios kurtizanės Imperijos namuose būdavo ne prasčiau, kaip kunigaikščio rūmuose, ir patekti į juos būdavo sunkiau, negu gauti popiežiaus audienciją.

Tačiau kosmopolitinis dvasinės sostinės pobūdis, jos vyraujančio sluoksnio viengungystė ir griežtesniais laikais neleido per daug sumažėti perkamų moteriškių skaičiui. Ir dabar jos tebeturėjo butus geriausiose gatvėse, prelatų ir rūmininkų, bankininkų ir turtingų dykaduonių kvartale Via Džulijoje, Via Sistinoje, prie kanalo di Ponte. Jos gyveno pagarboje, o visi verslo žmonės, kiek jų Romoje buvo, gyveno iš jų.

Pijui jos buvo velnio išperos. Mieliausiai būtų jas visas sudeginęs. Jis neilgai kentė. Paskelbė trumpą dekretą, kuriuo ištrėmė moteris: per šešias dienas jos turėjo palikti

Romą, per dvylika dienų — Imperiją. Tada šventoji sostinė bus išvalyta, Dievo įsakymas įvykdytas, tada bus ramu.

Tačiau ramybės anaiptol nebuvo. Kilo sujudimas. Baisi neviltis apėmė visus, kurie vertėsi pramone ir prekyba. Pirkliai, davę toms moterims kreditą, šaukė, kad jie bankrutuoja. Susirinkę muitininkai pareiškė, jog ateityje valstybės iždas turės dvidešimties tūkstančių dukatų nuostolį — tiek sumažėsiąs prabangos prekių įvežimas, jei bus ištremtos kurtizanės. Vadinasi, Roma ištuštės. Reikia manyti, kad ir gyventojų tikrai sumažės bent ketvirtadaliu. Ir kam visa tai, kam... Tačiau aiškiau išsireikšti niekas nedrįso. Dvasinis teismas budėjo ir klausėsi.

Keturiasdešimties garbingų piliečių delegacija gavo audienciją pas popiežių. Tačiau jų iškalbingumas nuėjo niekais. „Arba jos, arba aš", — pasakė vienuolis. Šventojoje Romoje, kur pralieta tiek daug kankinių kraujo, tiek daug šventųjų kaulų ilsisi, kur religijos centras ir Petro įpėdinio šventasis sostas, nėra vietos kekšėms. Arba jis, arba jos: veikiau jis savo rezidenciją įsteigs ne tokioje sudergtoje vietoje, negu ilgiau šitaip kęs. Tegu ponai tuo pasitenkina.

Tačiau anaiptol nebuvo pasitenkinta. Prašymas sekė prašymą. Veltui tarpininkavo laisvesnių pažiūrų kardinolai. Mėgino užtarti Florencijos ir Portugalijos, net Ispanijos pasiuntiniai, bet gavo išklausyti griežtą atsakymą.

Kraustymasis prasidėjo. Namų savininkai ir pirkliai grąžė rankas. Moterys pajudėjo; turtingesnės vyko arkliniais neštuvais ir karietomis, kitos mulais ir asilais.

Vienos traukė į Genują, kitos į Neapolį, o dauguma į Veneciją. Jos gabenosi visa, ką turėjo. Tačiau jos netoli tenukeliavo. Šventojo tėvo valstybėje, net artimiausiose rezidencijos prieigose buvo pilna plėšikų. Jie begėdiškai tykojo prie nuošalių kelių, ir jokia policija jų nebaugino. Daug tų moterų, liūdnai traukusių savo keliais, buvo užpulta ir

apiplėšta, daug nužudyta. Tos, kurioms pavyko ištrūkti, nežinodamos, ką daryti, nevilties apimtos, grįžo atgal į Romą.

Todėl teko pakęsti ir tas, kurios dar nebuvo išvykusios. Joms leido pasilikti. Tačiau nuo jų apvalė miesto vidurį, apskritai, visus kvartalus, kur gyveno garbingi miestiečiai. Joms paskyrė getą — apleistą, nuošalų kvartalą prie Augusto kapo. Elegantiškos heteros, kurios skaitydavo Katulą ir net po keturias kalbas mokėjo, buvo uždarytos kartu su grubiomis paleistuvėmis. Nė viena jų nei dieną, nei naktį negalėjo išeiti iš seralio, už tai grėsė rykštės.

Taip buvo prieš trejus metus. Niekas, išskyrus popiežių, to įstatymo nesilaikė. Valdininkai žiūrėjo pro pirštus. Įsakymą laužė, nepaisė, užmiršo. Netrukus tose gatvelėse liko tik prasčiausios mergos. Kitos, savo gerbėjų globojamos, vėl gyveno išsisklaidžiusios po geruosius kvartalus. Viskas grįžo į senas vėžes, nors, tiesa, atrodė kiek kukliau. Kurtizanės pasirodydavo tik savo languose. Jei kada išeidavo iš namų, norėdamos pabūti vyrų tarpe, tai eidavo į bažnyčią. Vaikščiojimas į bažnyčią daug ką išpirkdavo.

Tačiau tą žiemą viena denunciacija vėl sukėlė baisią domininkono rūstybę. Jis pareikalavo smulkesnio pranešimo, susipažino su padėtimi ir dar kartą ėmėsi darbo.

Buvo sudaryti sąrašai. Smūgis užgriuvo iš karto: metodiškai, valanda po valandos policijos būriai brovėsi į butus, čiupo nieko neįtariančias moteris ir varė jas visas į vieną vietą. Namų šeimininkui, kuris ateityje dar drįstų kurią nors iš jų laikyti bute, grėsė kalėjimas iki gyvos galvos. Getas prie Augusto kapo ateityje turėjo būti aptvertas mūrine siena. Kūniškiems džiaugsmams Pijus paskelbė karantiną.

Jaunasis Migelis Servantesas pats laikė tą sąrašą rankose, prieš įteikdamas jį savo kardinolui, kuris prispaudė švininį antspaudą. Jis nė nežvilgtelėjo į tą raštą, — kas jam darbo! Tačiau dabar vėl matė lapą prieš save, milžiniš-

kai padidintą, su visais raštininko išraitymais. „Mergšės Panada, Tofoli, Skapi, Čuki, Copio..." Redžina Tofoli, tai buvo ji.

Jo sveikata gavo baisų gėdos ir gėlos smūgį, suklupo; jis apsirgo. Jam, dar mažam berniukui, buvo kartą panašiai atsitikę: namie, Alkaloje, užpuolė du didesni ir stipresni vaikai, surišo rankas ir bejėgį apkūlė. Nuo to jis ko nemirė. Tada, kaip ir dabar, pakilo baisus karštis, sutriko svarbiausios kūno funkcijos, nors šiaip jis jautėsi pakenčiamai: skausmų nebuvo, tik švelnus kliedėjimas tolino jį nuo tikrovės.

Šitaip jis gulėjo savo bokšto kambarėlyje, kietoje lovoje. Niekas juo nesirūpino. Bukagalvis bernardinas du kartus atnešė ataušusio valgio, o kai Migelis jo nepalietė, tai ir visai nebesirodė.

Penktą dieną Fumagalis pasigedo savo globotinio. Jis persigando, pamatęs jį gulint ant savo šiaudinio čiužinio degančia galva ir nenatūraliai spindinčiomis akimis, o šalia jo abejotinos švaros geriamo vandens ąsotį. Nekūrentame kambaryje, kur vėjas traukė per visus keturis langus, buvo šalta kaip rūsyje.

Kanauninkas įsupo ligonį į vilnonę antklodę, pakėlė it suvystytą kūdikį ir nusinešė laiptais ir aidinčiais koridoriais į savo kambarį. Servantesas dabar gulėjo patogiame guolyje, tarp hanibališkų kilimų, nusukęs akis nuo šviesos.

Atėjo gydytojas, daktaras Ipolitas Benvoljentis, aukštakaktis, iškilmingas, apsirengęs ploniausia juoda gelumbe. Jis žiūrėjo ir tyrė, klausė ir baksnojo. Tai truko ilgai.

— Sunki karštinė, — pareiškė jis pagaliau.

— O aš jau maniau, kad jis gimdys, — dagiai tarė kanauninkas.

Įžeistas mokslininkas prirašė vaistų ir išėjo.

Fumagalis ištiesė sudedamą lovą. Jis nė valandėlės nepaliko savo sūnelio. Jis prausė ir dėjo jam drungnus

kompresus. Kadangi pilvas buvo kietas ir išpūstas, tai išplovė vidurius alyva, ramunėlėmis ir anyžiais; tai padėjo. Trečią dieną prasidėjo galvos skausmai. Kanauninkas uždėjo Migeliui ant smilkinių mastiko pleistrą. Ketvirtą dieną karštis atslūgo, penktą visai praėjo.

Fumagalis pats eidavo apačion į virtuvę, ragaudavo sriubas. Niekas jam netiko, jis sudaužė dvi lėkštes, virėjai drebėjo.

Kartą, grįžęs su garuojančiu buljonu, jis rado Migelį paplūdusį ašaromis. Šiltai pastatė dubenį. Leido jam išsiverkti.

— Valgyk, — tarė jis paskui. — Nefilosofuok. Viskas praėjo. Pasaulis platus.

Jis nieko jo neklausinėjo.

Gretimo bokšto laikrodis išmušė dvylika.

— Turiu eiti, — tarė Fumagalis. — Mišių skaityti. Gavau pipirų.

— Tai pasiskubinkite, tėve! *Ne fiat missa serius quam una hora post meridiem*[1], — pacitavo Migelis, silpnai šypsodamasis.

— Užtat paskui paskaitysim mes, — sušuko Fumagalis tarpduryje. — Ir visai ką kita!

Tas „kita" buvo mėgstamiausias Fumagalio kūrinys: Cezario „Komentarai".

Migelis tą knygą buvo skaitęs, o kanauninkas mokėjo beveik atmintinai. Iš lėto skaitė ją savo bosu. Servantesas gulėjo ir klausėsi. Nuo tolygaus legionų žingsniavimo Galijoje nurimo jo kraujas. Iš gobeleno uolų tiesiai ir drąsiai žvelgė jam į akis puno galva.

Migelis sveiko ir jau norėjo keltis. Kanauninkas neleido. Senis, slaugydamas ligonį, buvo laimingas. Dabar juodu kalbėdavo apie būsimą karą. Fumagalis papasako-

---

[1] Teneįvyksta mišios vėliau kaip valanda po vidurdienio (*lot.*).

davo naujienas. Ėjo kalbos apie turkus, apie Kiprą ir apie Viduržemio jūrą.

Sunkiai sekėsi suvienyti krikščioniškas valstybes. Visi buvo dievobaimingi ir pilni rūstybės, tačiau pernelyg kieti ir gudrūs, be to, šykštūs. Prancūzija visai atsisakė. Vienos imperatorius svyravo. Filipas, popiežius ir Venecija — jie vieni beliko — derėjosi dėl kiekvienos galeros ginkluotės, dėl kiekvieno grūdų saiko. Filipas daugiausia derėdavosi. Jis delsė, svarstė ir nedavė atsakymo. Kiekvieną Dievui malonaus žygio paramą iš jo reikėjo pirkte pirkti, dėl kiekvieno irklininko sausainių tekdavo derėtis.

O kiekviena sugaišta savaitė vis blogino padėtį. Kipre jau krito Nikozija, sostinės Famagustos laukė tas pats likimas, Kretai, Korfu ir Raguzai grėsė turkų pavojus.

Galų gale pasiektas toks susitarimas: šeštąją karo išlaidų dalį pasiėmė popiežius, du šeštadalius — Venecija, o pusę — Ispanija.

Kai kanauninkas, keikdamas šykštuolius ir delsikus, tai dėstė, sveikstantis Migelis beveik nesiklausė. Ši niūri ir juokinga realybė jam nerūpėjo. Visa savo prigimtimi jis gręžėsi nuo jos. Tikėjimas ir didvyriškumas, abu tvirti ir skaistūs — tokia buvo jo tikrovė. Ir kunigo drabužiais apsivilkęs karingas sodietis nė nemanė jo už tai smerkti.

Iš tėvų namų Alkaloje tokiomis dienomis atėjo seniai lauktas laiškas. Be gausių patarimų ir palaiminimų, laiške buvo žinia ir apie brolį Rodrigą. Rodrigas iš tikrųjų tapęs kareiviu. Jis narsiai kovėsi su paskutiniais Ispanijos maurais nykiuose kalnuose į pietus nuo Grenados, dabar ruošėsi pereiti į laivyną ir su savo karo vadu stoti į lemiamą kovą prieš sultoną.

Kas tas karo vadas? Don Chuanas Austrijietis. Puikus vardas, tačiau Migeliui jis tebuvo tuščias aidas. Jis paklausė kunigą. Šis žinojo. Buvo keista, kad jis viską žino — žinoti buvo pavojinga.

— Tai imperatoriaus Karlo sūnus, vaikeli, — pasakojo jis karštai. — Dar visiškai jaunutis, nė kiek ne vyresnis už tave. Įbrolis tavojo Filipo, tegu teisia jį Dievas. Jo motina buvo vokietė. Jis gražus kaip dievaitis ir svajoja tik apie pergales. Tavasis Filipas norėjo jį padaryti kardinolu, tatai suprantama. Bet dabar jis didysis admirolas ir traukia prieš turkus, jeigu viskas vyks taip, kaip sumanė šių namų galva, tai bus Kryžiaus karas ir don Chuanas užkariaus Viešpaties karstą.

Jaunojo Migelio siela buvo išpurenta dirva. Kiekvienas žodis dygo. Būdamas fantazijos, jausminės vaizduotės žmogus, jis įsivaizdavo imperatoriaus sūnų su spindinčia aureole, gražūs jo bruožai susiliejo su puno veidu, kuris žiūrėjo į jo guolį iš po Renesanso laikų šalmo su švytuojančiu sultonu. O kad galėtų palikti Romą ir eiti paskui tą vėliavą! Po to, kas įvyko, Roma jam pasidarė nekenčiama. Ir dvasininku būti jam nebuvo lemta, kaip ir anam, kuris atsisakė kardinolo skrybėlės. Jis sveiko ir svarstė.

Fumagalis papasakojo Nikozijos žlugimo smulkmenas. Venecijiečių tvirtovės gynėjams buvo žadėta leisti laisvai pasitraukti. Tačiau turkai susitarimą sulaužė, ir dvidešimt tūkstančių nuginkluotų žmonių tapo jų žvėriškumo aukomis.

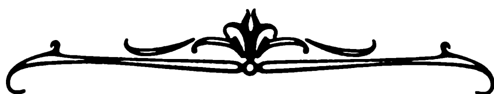
Tai buvo baisu. Migelyje pabudo pamaldus krikščionis ir jausmo žmogus. Jis daugiau nesvarstė ir neklausinėjo. Negalvojo ir apie smurtą, kurį jo Ispanija kitatikiams primetinėjo, apie kankinimus, ištrėmimus, žudynes, kurie šimtus tūkstančių kartų nuo Izabelės ir Ferdinando laikų persekiojo maurus ir žydus. Taip liepė Dievas, ir abejoti buvo nuodėmė. Kai nužudo krikščionį, tai visai kas kita.

Tą dieną Fumagalis jam pirmąkart leido atsikelti. Tačiau dabar jis jau gailėjosi visa tai pasakojęs. Senis liūdnai stebėjo savo žodžių poveikį. Karštis vėl pakilo, liga

skaudžiai atkrito. Ligonis blaškėsi ir šaukė. Fumagalis turėjo abiem rankomis laikyti jį lovoje.

— Nereikia taip greit viskuo tikėti! — tarė senis, kai priepuolis praėjo. — Juk žmonės ir pameluoja.

Tačiau jau buvo per vėlu.

LAIVYNO PARADAS

Karo vadas nesirodė. Jau du mėnesius venecijiečių ir popiežiaus laivai stovėjo prie Mesinos. Čia jau buvo ir kelios ispanų galeros, kurios laukė atplaukiant kitų. Jos buvo išmetusios inkarus atokiau, kad nekiltų rietenų. Kai atskirų armijų kareiviai susitikdavo krante, linksmo uosto gatvėse ir smuklėse, kiekvieną kartą įvykdavo kruvinos peštynės. Buvo kalbama, kad Ispanijos karalius atsimetęs nuo sutarties, don Chuanas Austrijietis dar nė nemanąs atplaukti, čia teksią supelėti, o tuo tarpu turkai jau plaukią į Adrijos jūrą. Venecijiečiai juos jau matę šv. Morkaus aikštėje. Atėjo rugpjūčio pabaiga. Don Chuanas su laivais nesirodė. Dabar buvo aišku, kad jis neatplauks.

Tačiau jis buvo kelionėje. Tik jo galeros plaukė labai palengva. Jis neskubėjo. Rengė pokylius. Iš pradžių keturios savaitės Genujoje, kur Palaco Doria prabangiu rūmų gyvenimu mėgavosi. Visos moterys buvo įsimylėjusios didįjį admirolą. Paskui mėnuo ispanų Neapolyje, kur viskas buvo dar triukšmingiau. Turnyrai ir baliai kaitaliojosi su bažnytinėmis iškilmėmis. Jam turėjo įteikti karo vado lazdą ir pašventintą šventosios sąjungos vėliavą. Tam reikėjo pasiruošti. Vien tik ceremonijos tvarkai nustatyti Santa Kjaroje prireikė trijų dienų.

Neaiškios žinios apie tai Mesinoje pasiekė popiežiaus kariuomenės vadą Koloną ir žiląjį Venecijietį, kuris vadovavo Venecijos laivams. Kareiviai nieko nežinojo. Jie keikėsi. Reikėjo eiti tarnybą, sunkią tarnybą, o prie to niekas nebuvo pratęs. Kam tos šaudymo pratybos ir tas fechtavi-

mas? Juk kiekvienas moka kirsti ir durti. Juk kiekvienas žino, kas yra jūrų kautynės: priplauki prie priešo laivo, permeti abordažinius tiltus ir muši netikėlius. Tai ir visas menas. Be to, kaip paprastai, jie negavo algų, kranto malonumai darėsi vis mažiau prieinami. Ir laivuose nuolat reikėjo ką nors taisyti, kamšyti, smaluoti ir į takelažą kruvinai draskytis rankas. O don Chuanas nesirodė.

Itin senas ir prastas buvo laivas „Markesa“. Kas antra diena jis prisisemdavo vandens, kibirai nestovėjo dyki. Laivui vadovavo kapitonas Diegas de Urbina, raudonskruostis vyras, geraširdiškais bruožais po geležiniu šalmu. Kareiviai jį mylėjo. Kiekvieną savo komandą jis pradėdavo žodžiais: „Mano ponai kareiviai!“ Tačiau jis komandavo daug. Rasi norėjo savo vyrus įvarginti, kad jie nekeltų riaušių.

Mažame laive gyventi buvo ankšta. Pusantro šimto kareivių miegojo sukritę krūvon žemame triume. Ne kiekvienas galėjo atsistoti stačias. Kvėpuoti buvo sunku. Kadangi nuolat sklido gandai, jog uoste maras, tai daugelis vartojo populiarius vaistus: degtinę, užpiltą ant česnakų. Matyt, tas gėralas jiems patiko. Jo smarvė nuolat tvyrojo triume.

Čia gyveno Migelis de Servantesas ir jautėsi puikiai. Romos puskunigio nebegalima buvo pažinti. Jis sustambėjo, veidas po geležiniu šalmu įgavo skaistumo, jis užsiaugino ūsus ir barzdelę, kuriuos kas savaitė pats žirklėmis pasikirpdavo.

Migelis jau seniai stovėjo su savo kuopa Neapolyje. Tai buvo sunkus laikas. Kareiviai, daugiausia visokios padugnės, nusikaltėliai, nėrę po vėliavomis nuo baudžiamojo kodekso, jo nekentė, užuodę švelniau organizuotą prigimtį. Kiekvieną dieną jam tekdavo gintis. Ir jis gynėsi. Smogdavo pats ir gaudavo dar daugiau grąžos, vaizduotės kupina aistra įsijautė į jų kalbą, mokėjo daugybę istorijų ir sąmo-

jingų pokštų, buvo geras draugas ir neišsišokėlis. Paskutinė klaiki scena įvyko čia, prie Mesinos. Jaunasis Migelis turėjo silpnybę, kuri visiems kitiems kėlė nemalonią pašaipą: jis skaitė. Keturias ar penkias knygas visuomet laikė pakišęs po antklode. Kartą vieną iš jų rado atverstą ir gyvuliškai apterštą. Tai buvo Cezaris, kurį išvažiuojant jam padovanojo Fumagalis. Puikus egzempliorius su gražia dedikaciją. *Si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinae*[1] buvo įrašyta pirmajame, dabar subjaurotame puslapyje, posakis, beje, gana stabmeldiškas dvasininkui.

Tai atsitiko vakare. Blandžios alyvinės lemputės šviesoje visi gulė poilsio, glausdamiesi vienas prie kito.

— Kas man tą triuką iškrėtė? — paklausė Servantesas.

Atsakė daugiabalsis juokas, nes darbas visiems buvo žinomas; kaltininkas jį atliko viešai, ir visi tai laikė puikiu pokštu.

Tuojau atsistojo ir jis pats, pusnuogis, apžėlusia krūtine, ir priėjo prie įžeistojo. Tai buvo milžiniško ūgio vyras, šiaurės Ispanijos kaimo bernas, bukagalvis pusžvėris iš Galicijos provincijos.

— Tu pridirbai, tu ir išlaižysi, — tarė Servantesas. Jis dar buvo apsitaisęs odiniu koletu juodomis rankovėmis. Kaltininkas atsakydamas spjovė jam po kojų. Stojo tyla, visi įtemptai laukė.

— Ką, nenori? Tai priversiu!

Ir iš visų jėgų tvojo išniekintu klasiku jam į snukį, dar kartą ir dar kartą. Knyga suiro į skiauteles. Anas puolė Migelį, juodu suvirto ant gultų, lieknojo Servanteso beveik nesimatė po jo keturkampiu kūnu.

— Man regis, bus lavonas, — smagiai pasakė vienas.

---

[1] Jeigu žemė suskils, griuvėsiai palaidos drąsuolį (*lot.*).

Tačiau Servantesui pavyko. Prieš krisdamas jis rėžė kumščiu bernui į smakrą, kiek žemiau, šone, į tą vietą, kurią kiekvienas peštukas žino ir didžiai vertina. Tai įvyko atsitiktinai, bet rezultatas buvo smūgio vertas. Galjegas gulėjo išvertęs akis, jo rankos karojo. Kilo pritariantis juokas. Migelis kaip kokį priegalvį pakišo parmuštam po galva išniekintą knygą, nusiplovė kibire rankas ir atsigulė.

Ryto metą atėjo žinia, jog atvykęs karo vadas. Naktį jis atplaukė iš Neapolio. Visas turtingas miestas sukilo ant kojų. Jis iš seno garsėjo savo šventėmis. Net imperatorius Karlas, priėmimų išlepintas, tvirtino, kad jis niekur taip nebuvęs sutiktas, kaip Mesinoje. Kranto gatvė buvo beregint išpuošta, nuo rūmų ligi rūmų driekėsi purpurinis aksomas. Vėliavų miškas suplazdo saulėtame danguje. Daugeliu balsų suskambo varpai virš uosto. Iš citadelės be perstogės griaudė patranka.

Tačiau iš laivų nieko neleido į krantą. Buvo paskelbta, jog po pietų įvyks laivyno paradas. Šveitė viską: ginklus, laivus, save.

Don Chuanas Austrijietis atvyko su keturiasdešimt devyniomis galeromis. Jos stovėjo toliau sąsiauryje ir vos matėsi. Užtat čia pat, uosto viduryje, išmetė inkarą admirolo laivas. Jo užpakalinėje dalyje, „popoje“[1], stovėjo didžiulis auksinis kryžius, o šalia jo, ant stiebo, plevėsavo sąjungos vėliava, Neapolyje įteikta vicekaraliaus, pašventinta Santa Kjaroje. Kareiviai, smalsūs it vaikai, su jais ir Servantesas, dažnai liaudavosi šveitę ir spoksojo, aptardami kiekvieną smulkmeną. Vėliava buvo iš mėlyno krakmolyto šilkinio damasto. Viduryje — didžiulis nukryžiuoto išganytojo paveikslas. Prie jo kojų — reljefiškas popiežiaus herbas, iš dešinės — Ispanijos herbas, o iš kairės — Venecijos. Aukso grandinės rangėsi nuo emblemos prie emblemos,

---

[1] Poppa — laivo užpakalinė dalis (*it.*).

o jų susipynimo vietoje sunkiai ir masyviai sviro ketvirtasis herbinis skydas: imperatoriaus sūnaus, didžiojo admirolo.

Buvo į ką pažiūrėti! Jiems iš tikro šį tą parodė. Po pietų, apie ketvirtą valandą, kai jie išsirikiavo savo deniuose, nuleidę visas bures ir lygiai ištiesę ilgus irklus, admirolo laivas, patrankoms griaudžiant, iš lėto praplaukė pro juos, — tada jų akys išvydo visą karinį dinastijos spindesį, kiekvienas bukas, šiurkštus samdinys matė visą to šimtmečio karingos elegancijos esmę.

Reginys buvo skirtas specialiai jiems, jie turėjo jį įsiminti, jis iš anksto turėjo jiems atlyginti vargus, žaizdas ir pražūtį. Su šituo paveikslu širdyje jie turėjo mirti. Kuris išliks gyvas ir grįš kada nors namo, prisimins jį žiemą pirkioje, kur pasakotojo visi išsižioję klausysis. Servantesas taip pat jo niekuomet neužmirš. Netgi tada, kai jis jau buvo senas išminčius, o don Chuaną jau kadai nuodai iš šio pasaulio buvo išdanginę — net tada dar gyvas buvo tas paveikslas, ir jis pasakodavo, galingomis spalvomis tapė jį, nors kartu ir šypsojosi.

Tik irklininkai nieko nematė. Susodinti taip, kad gaubtas laivo kraštas dengtų jūrą, pusnuogiai, prirakinti po tris prie savo suolų, ten tūnojo nusikaltėliai, karo belaisviai ir eretikai, kone virtę gyvuliais, dieną naktį nieko daugiau nematydami, tik priešais sėdinčiojo nugarą. Prievaizdas vaikščiojo tarp jų su rimbu ir plakė savo nuožiūra. Jų tarpe buvo žilabarzdžių senių. Jie sėdėjo čia nuo tos dienos, kai pradėjo plaukioti ši nuo senatvės jau sugurusi galera. Jie vieni nieko nematė.

Don Chuanas Austrijietis stovėjo aukštai išriestoje savo flagmaninio laivo „popoje", šalia kryžiaus, po mėlyna vėliava. Jam iš šalių, kiek atokiau, iš dešinės romėnas Kolona, plika kiaušinio formos galva, iki dantų apsikaustęs tamsiais šarvais, o iš kairės — garbingasis Sebastianas Venecijietis, auksine Venecijos generalinio kapitono mantija. Abu vienplaukiai kaip ir don Chuanas.

Jis buvo baltos odos, malonių bruožų blondinas. Švelnūs, atgal atmesti plaukai supo jauną galvą. Ūsai buvo šauniai užriesti. Tačiau kiekvieną traukė jo apdaras, kuris tikriausiai buvo ištisas savaites projektuotas ir kurtas. Kiekvienas kareivis tuojau pajusdavo, kad tokį dalyką pavojingame savo gyvenime mato pirmą ir paskutinį kartą. Jau patys šarvai tikras stebuklas. Tai buvo dekoratyviniai sidabro šarvai, nusvidinti lig spindesio, krūtinę dengė apvalus skydelis, kuriame akinančiai švietė Sicilijos saulė. Iš po kaklo šarvų kyšojo baltutėlaičiai, skoningai suraukti klotinėliai, kurie glėbė jo skustą smakrą. Rankas grakščiai ryškino šviesaus šilko rankovės, nusagstytos auksinėmis rozetėmis. Bet ypač puiki atrodė apatinė don Chuano Austrijiečio kūno dalis. Šilkinis triko be jokios raukšlelės, taip įtemptas, kad net baugu darėsi, beveik siekė klubus, o virš jo pūpsojo trumpos, madingos, raudono atlaso ir auksinio brokato kelnės, kurių sukirpimas, bufai ir ažūriniai išsiuvinėjimai kiek priminė moterišką sijonėlį. Rankoje gražuolis laikė pašventintą karo vado lazdelę, ant šarvų kabojo Aukso vilnos ordinas. Jis šypsojosi ir nekrutėjo. Stovėjo tarytum iš spalvoto gipso nulietas, matyti, dėl didesnio įspūdžio, bet rasi ir dėl to, kad mažiausias judesys galėtų suardyti jo prašmatnaus apdaro harmoniją. Taip stovėti, turbūt buvo nelengva.

Grubūs kariškiai žiūrėjo susimąstę. Tai buvo šventas spektaklis, kuris šalino bet kokias abejones. Be to, puikybė reiškė, kad pagerbtas kiekvienas. Tai buvo ne laivyno apžiūra, o atvirkščiai. Rytoj visi trauks į kovą, vadovaujami tikrai elegantiško pusdievio.

Tačiau tai įvyko dar negreit. Laivai ir toliau liko stovėti uoste. Buvo laukiama pastiprinimų. Toliau vyko pratybos ir šaudymai, laivuose įgulos kalė, kamšė pakulas ir lopė bures, tuo tarpu admirolas Mesinoje kėlė balius, banketus, pramogavo. Įpusėjo rugsėjo mėnuo. Daug kas manė, kad šiemet jau per vėlu kilti.

Staiga buvo paskelbtos pamaldos. Kapucinai ir jėzuitai, kurių būriai lydėjo laivyną, kiekvienam suteikė švenčiausią sakramentą. Dabar jau viskas tapo rimta.

Po dviejų dienų laivynas jau stovėjo prie Albanijos krantų, priešais Korfu. Nauja gaišatis. Admirolų tarpe rūgo nesantaika. Kai don Chuanas panoro dabar jau rimtai apžiūrėti jungtinį laivyną, admirolai įvairiomis dingstimis atsisakė jo klausyti. O Venecijietis, kad ir apysenis, bet karšto kraujo, baisiai suerzintas pasipūtėliškų imperatoriaus sūnaus aliūrų, be niekur nieko įsakė tuojau pakarti porą įžūliai maištavusių ispanų. Čia don Chuanas įžiūrėjo kišimąsi į teises, kurios jam vienam priklausė, ir patraukė respublikos generolą į karo teismą. Venecijiečiai sukilo. Jų galeros jau grėsmingai telkėsi aplink flagmaninį don Chuano laivą, apie Mesinos spektaklį jau niekas negalvojo. Romėnas Kolona ėmėsi tarpininkauti. Įtampa atslūgo. Ėjo spalio mėnuo.

Paskui, ketvirtą mėnesio dieną, greitasis laivas atgabeno žinią apie Famagustos kritimą. Kipras priklausė turkams. Jų laivynas buvo sutrauktas ir stovėjo pasiruošęs kovai Korinto įlankoje, kiek į pietus nuo čia. Krikščionys pasiryžo kovai.

Kapitonai gavo instrukcijas. Kiekvienas sušaukė savo vyrus.

Persenusios „Markesos“ denyje išsirikiavo šimtas penkiasdešimt kareivių. Kapitonas Urbina prabilo.

— Mano ponai kareiviai! — pradėjo jis.

Jo geraširdiškas veidas po šalmu buvo raudonesnis, negu paprastai. Kalbėti buvo sunku. Tačiau faktai bylojo patys už save.

Taigi Kipras jau užimtas stabmeldžių, tose jūrose viešpatauja pusmėnulis, sultonas turįs laisvą kelią į krikščionių miestus. Tas Selimas — girtas pasiutėlis, jis laka uždraustą vyną, sumaišytą su krikščionių krauju. Narsūs

Famagustos gynėjai buvo gėdingai išskersti, moterys suluošintos, vaikai motinų akyse išdaužyti į sienas. Šit koks pavojus gresia Venecijai, Romai, Ispanijos miestams, jei nebus padarytas galas!

Tik pabaigoje kapitonas papasakojo patį baisiausią dalyką... Turkai pažino drąsų karžygį Bragadiną, venecijiečių galvą ir sielą, ir jo neapkentė. Jie susirado jį tarp aukų ir po ilgų ginčų sugalvojo jam negirdėtas kankynes.

Nelaimingąjį gyvą nulupo. Jo nunertą odą iškimšo, apvilko tarnybiniais Venecijos rūbais ir, pririšę prie karvės nugaros, vedžiojo Famagustos gatvėmis. Tvirta kankinio prigimtis ilgai nepasidavė, jis dar kelias dienas gyveno. Ir matė save patį jojant.

— Mano ponai kareiviai, — baigė kapitonas Urbina, — tokie yra jūsų priešai. Muškite juos, žudykite, kovos valanda atėjo! Už Viešpatį ir Šventą Mergelę!

Žinia apie baisybes, tikras ar perdėtas, visus paveikė. Sujudo didžiausi kietagalviai.

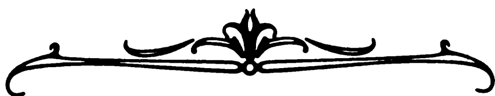
Po komandos išsiskirstyti Migeliui pasidarė bloga. Jis pasilenkė per bortą ir nusivėmė.

Buvo pavakarė. Jis sunkiai nusileido laiptais ir krito į guolį. Visas virpėjo. Užsimerkė ir iš paskutiniųjų stengėsi negalvoti apie tai, ką girdėjo. Nenulaikė danties ant danties. Nevilties pagautas, jautė kraujyje kylantį karštį. Nuo vergų suolų viršum jo buvo girdėti keiksmai. Poškėjo rimbas. Paskui viskas nutilo.

Kai suėjo gulti kiti, Servantesas jau buvo be sąmonės. Jis vartėsi ir blaškėsi. Kliedėjo ir šaukė. Jo vaizduotė nepakenčiamai aiškiai atkūrė baisybę.

— Už ginklo! — šaukė jis. — Dievo keršto!

Niekas negalėjo užmigti. Pagaliau jie patiesė jam čiužinį po laiptais, penkių pėdų ilgio ir trijų pločio kamputyje. Liukas buvo atviras. Iš ten traukė vėsesnis oras. Taip jis plaukė į kovą.

LEPANTAS

Jis atsimerkė: vidurdienio saulė degino veidą. Nesižinojo, kur esąs. Buvo visiškai tylu, laivas stovėjo. Karščio jis nejautė, tačiau buvo toks nusilpęs, kad negalėjo net rankos sugniaužti.

Su dideliu vargu pagaliau atsisėdo, jam pavyko atsiklaupti ir iškišti galvą pro liuką. Staiga jam viskas tapo baisiai aišku.

Netrukus turėjo būti kautynės. Du laivynai stovėjo priešais, kiekvienas tvarkingai eskadromis suskirstytas. Buvo taip tylu ir niekas nejudėjo, jog atrodė viskas lyg nutapyta. Ar galėjo būti tikra tai, kas buvo surikiuota kaip žaidime? Po mėlynu kaip stiklas dangaus skliautu plūduriavo spalvingi, rūpestingai išdėstyti laivai. Kad nekliudytų kautynėms, pati gamta užkando žadą.

Akys įskaudo nuo saulės. Ta mūšio rikiuotė buvo tokia aiški, tokia paprasta, lyg ją būtų sugalvojęs koks tvarkingas vaikas. Kadangi Migelis gulėjo priešakinėje laivo dalyje, o „Markesa“ plūduriavo netoli centro, tai jis viską matė kaip iš teatro ložės.

Anas, priešais, turbūt turkų laivynas. Jis buvo išsirikiavęs pusmėnuliu, vidurys išlenktas į priekį. Griežtu ratu prieš jį stovėjo krikščioniškų tautų armada, visos galeros glaudžiai prie viena kitos, smailios nosys atkištos į priešą. Ten, kairėje, tikriausiai Venecijos laivai, kiek galima spręsti iš liūtų vėliavose ir plonesnių irklų. O prieš juos, šonu į turkų pusę, glausta eile stovėjo kito tipo laivai. Tai buvo tie šeši šventojo Morkaus respublikos galeasai, apie

kuriuos tiek daug buvo kalbama, dideli kovos laivai penkiasdešimties metrų ilgio, su milžinišku ekipažu, ginkluoti trisdešimčia lietinių patrankų, su tokiais sunkiais irklais, kad vieną vos septyni vyrai suvaldė. Dar nepriplaukus Korfu, Migelis pastebėjo tas nerangias pabaisas ir taip pat buvo girdėjęs, kad riteriškas didysis admirolas iš jų juokęsis. Jos negalinčios pasisukti, judėti, — visų lūpose buvo jo žodžiai, — tokias plaukiojančias tvirtoves statyti — tai vis vien kaip Dievą kernoti, ir kur ta krikščioniškos kovos garbė ir šlovė, jeigu jie būbnija šimtu aštuoniasdešimčia pabūklų, užuot narsiai kovęsi vyras prieš vyrą! Migelis gerai suprato don Chuano posakį. Tie galeasai iš tikrųjų neturėjo nieko bendra su šlove ir ispaniškuoju riteriškumu. Bet ir jie čia laukė, tuo tarpu dar slėpdami savyje mirtį.

Visų laivų komandos stovėjo deniuose kaip parade: šalmas prie šalmo. Skydai ir šarvai spindėjo, šviesa žaidė kalavijų ir iečių smaigaliuose, galėjai pamanyti, kad jie ruošiasi lauko kautynėms. Visur burės buvo sutrauktos, stiebuose iškeltos vėliavos. Visi žiūrėjo, įsmeigę akis, į priešą, kuris buvo čia pat. Nekantrumas ir neapykanta augo.

Turkų laivų konstrukcija nesiskyrė nuo Vakarų kraštų laivų. Tačiau šitas laivynas buvo margesnis, barbariškai prašmatniau atrodė. Auksu žibėjo didžiuliai trigubi kilių žibintai, auksu ir sidabru bortuose mirgėjo pranašo žodžiai, įrašyti paslaptingais rašmenimis, armadą temdė miškas dryžų ir žvaigždėtų vėliavų, tviskančių laukinėmis Azijos spalvomis. Virš kiekvieno žibinto, kiekvieno vėliavos koto smaigalio į vaiskų orą grakščiai smigo pusmėnulis.

Priešo kareiviai, kaip ir krikščionys, laukė, susigrūdę būriais, pasidabinę tiurbanais ir tarbušais, margais, pūstais drabužiais, ginkluoti lenktais kardais, ietimis, kirviais ir metalu kaustytomis kuokomis, daugelis lankais ir strėlėmis.

O centre, priešakyje, pagarbaus vandens ruožo atskirtas, stovėjo jų flagmaninis laivas. Servantesas mirk-

čiodamas matė kiekvieną jo smulkmeną. Senis po pranašo vėliava, žaliu tiurbanu ir sidabriniais drabužiais, mėnuliu vainikuota lazda dešinėje rankoje, tikriausiai buvo vyriausias vadas Kapudanas-paša. Jis, atrodė, gręžte gręžė komandinį krikščionių laivą. O ten, žinoma, stovėjo don Chuanas Austrijietis, akinamai spindinčiais šarvais ir ginklais.

Migeliui įskaudo sprandą nuo kraipymo, akis — nuo šviesos. Jis negalėjo sutelkti minčių.

Tai buvo Korinto įlanka, iš anksto numatytas tikslas. Čia kris smūgis, viskas išsispręs! Kokia kautynių vieta! Į dešinę nebus nė mylios iki Peloponeso, o ten, po kairei, vos pora valandų į Delfus. Apie tai Migelis tikriausiai vienas tegalvojo. Beje, jis dar kai ką galvojo. Šiuose vandenyse įvyko Akciumo kautynės. Šiąnakt, kai jis karščiavo, jie turėjo pro Akciumą praplaukti. Dabar taip pat, kaip ir tada, sprendžiasi pasaulio likimas... Oktavianas vedė į čia Vakarų galią, Antonijus — Rytų, čia buvo zenitas, čia bandė jie jėgas. Tačiau Kleopatra pabėgo, Antonijus leidosi paskui ją, egiptietės sterblėje palaidodamas imperiją. Ir šiandien čia metė burtus Rytai ir Vakarai, Mėnulis ir Kryžius.

Migelis vėl susmuko, mirtino silpnumo apimtas. Be abejo, tarp tos nesuskaitomos daugybės dviejų laivynų žmonių jis vienas sugebėjo apie tai pagalvoti. Bet taip pat tikrai vienintelis, kuris šią tūkstantmetinę dieną tįsojo savo guolyje, menkesnis už moterį, nepajėgdamas net rankos į šalmą ir skydą ištiesti, kurie gulėjo šalia jo. Dievas turbūt tyčia jį persekioja tais priepuoliais, o pastarasis dabar jam atima gyvenimo prasmę. Jis netiko būti kariu, kaip ir kunigu netiko, buvo vargšas, kuriam dangus neleido nusipelnyti šlovės ir amžinos palaimos, skirtos kovotojams už religiją.

Ir lyg patvirtindamas tai, nuo denio pro plonas lentas suskardo balsas. Tai buvo kunigas. Servantesas girdėjo kiekvieną žodį. Suteikinėjo visuotinį nuodėmių atleidimą,

denis sudrebėjo, visi klaupėsi. Šią akimirką dviejuose šimtuose laivų ant žemės puolė keturiasdešimt tūkstančių karių ir klausėsi žodžių, kurie atleido visas nuodėmes ir plačiai atvėrė išganymo vartus kiekvienam, kuris šiandien kris kovoje už tikėjimą. Servantesas gulėjo, sunėręs išglebusias nuo karščio rankas, ir pro jo užmerktų akių vokus sruvo bejėgiško troškimo, bejėgiško pykčio ašaros. Kunigas iš pradžių kalbėjo lotyniškai, paskui ispaniškai. Po to stojo tyla. Jis girdėjo, kaip komanda atsistojo. Nudrioksėjo patrankos šūvis. Tai flagmaninis laivas davė ženklą. Kilo pašėlęs šauksmas. Iš visų laivų vienu kartu aidėjo: *„Victoria! Victoria! Viva Cristo!“* Galera ėmė plaukti. Prasidėjo.

Kauksmas, spiegimas, griausmas kaip per pasaulio pabaigą, veržėsi į triumą. Tūkstančio balsų žvygsmą „Alach-il-Alach“ tuojau prarijo šimto pabūklų perkūnas. Tai buvo galeasai. Susidūriančių ir lūžtančių irklų traškėjimas, ginklų žvangesys ir kareivių trypimas, padrąsinimo šūksniai, komandos viršum jo galvos; parako dūmai veržėsi į liuką. Laiviūkštis siūbavo, gulė ant šono, vėl plaukė.

Migelis parkrito kniūbsčias, užsikimšo rankomis ausis. Tačiau vėl pašoko: jį traukė prie liuko. Žaislinės tvarkos jūroje jau nebuvo, jis matė laukinį užverdančios kovos sąmyšį. Ir čia, kairėje, išvydo Venecijos flagmaninį laivą...

Atmušdamas eskadros spaudimą, jis veržėsi į patį priešų knibždėlyną. Senis, kuris išsitempęs stovėjo po liūto vėliava popoje, buvo jo generalinis kapitonas, Venecijietis. Į jį buvo nukreiptos Servanteso akys, didelės ir nejudančios. Tačiau jis nematė nei valdingos to vyro kaktos, nei didžiulių antakių, nei kaip keistai virpčioja balta jo barzda komanduojant. Jis nematė jo veido. Matė tik drabužius: auksinę mantiją viršum šarvų, ant galvos plokščią beretę. Tai ne generalinis kapitonas Venecijietis, tai nukankintasis Bragadinas. Tai buvo jo drabužiai, ši venecijiečių pareigūnų uniforma. Ir ne laivas, bet pabaisiškas gyvulys siū-

buodamas slinko pro šalį, o ant jo nugaros — odinė beakė lėlė, kurią, miniai staugiant, vedė pro mirštantįjį.

Slogi gailesio, siaubo ir keršto troškimo banga kyla jo kraujyje. Įtampos neišlaikiusi, tuoj tuoj sustos plakusi širdis. Tačiau ji suplakė smarkiau... Migelio gyslos įsitempė, dabar jis jau nebuvo iš rikiuotės išmestas, kovai netinkantis nusilpėlis! Jis atsiklaupė, užsimovė šalmą, čiupo kalaviją bei skydą ir puolė į viršų.

„Markesa" dar nebuvo įsivėlusi į mūšį. Komanda dar stovėjo tarp iriančių vergų, pasiruošusi kautis, įtempusi akis. Ankšta čia buvo, — visas laivas nė penkių žingsnių pločio, — ir kareiviai stovėjo perėjoje tarp suolų, ant jų, ant siauro stogelio priešakyje, po pintiniu kapitono tiltelio stogu. Ten, tarsi priaugęs, stovėjo kapitonas Urbina. Servantesas prasiskverbė į priekį. Šaunus Urbinos veidas atrodė melsvas, šalmas buvo pakrypęs į šalį.

— O ko tau čia reikia! — sušuko jis pavėlavusiajam. — Tu juk sergi, drožk pas mamą!

Kurtinąs trenksmas prarijo kapitono žodžius. Lūžo irklai. Laivas trenkėsi į laivą. „Markesą" puolė abordažu... Laivo priekyje per bortą lenkėsi tiurbanai. Keli jau buvo denyje. Visi puolė į ten, lipdami urzgiantiems vergams ant rankų. Užpuolikai krito į jūrą. Krito ir ispanai, bangose kūnas puolė kūną, niekas negalvojo gelbėtis ar bėgti. Vienas turkas, plakdamas kojomis, plaukė ant nugaros ir tempė lanką. Servantesas tai matė, matė, kad taiko į jį, strėlė prazvimbė, šalia jo krito vyras, strėlė pataikė į akį. Tuojau pat irklu buvo užmuštas ir šaulys. „Markesa" plaukė laisva.

Aplinkui šėlsmas ir maišatis. Jokio plano, jokios tvarkos. Beatodairiškos ir siūtingos žudynės. Penkiuose šimtuose laivų vienu kartu griaudžia patrankos, mortyros, arkebuzai, trombonai. Laivai abordažuojami, kiekvienas po penkis kartus, po dešimt. Šešių galeasų dūmai temdo dan-

gų. Riteriški jie ar ne, bet viršų ima. Vidurdienis virto naktimi. Susiduriančių kalavijų, skydų, kuokų, alebardų ir durklų žiežirbos tviska it audros žaibai. Niekas jau neskiria, kas priešas ir kas brolis. Viename turkų laive staiga suplevėsuoja išganytojo vėliava, kažkuriai Romos galerai komanduoja egiptietis. Sujudus jūra kruvina puta putoja. Daug laivų dega. Kiti skęsta, viršum laivų nuolaužų ir lavonų bei mirštamai susikibusių kovotojų švilpia irklai. Kariai it padūkę šaukiasi Kristaus ir Alacho, rėkia iš skausmo, rimbai pliaukši į vergų nugaras, siundančiai aidi švilpukai ir skardi trimitai.

„Markesa“ atsidūrė nuošaliau, laisvesniame vandenyje. Tik menkesni laivai apspinta ją čia, felukos, tartanai, juos nesunku laikyti atokiau. Iš čia matyti kautynių centras.

Ten vyksta lemiamas susirėmimas. Abudu admiroliniai laivai tvirtai susikibę, patys karo vadai susirėmę. Jų laivų bortai aukšti, sunku perlipti. Kovotojai juos perlipa, dar ir dar kartą. Kapudano-pašos komanda — sultono gvardija, janičarai, kiekvienas pažįsta jų keistas kepures. Negailestingai rėžia jų kreivi kardai. Don Chuano elitas — arkebuzininkai. Tačiau jokios nėra naudos iš to, kad jie puikiai šautuvu darbuotis moka, tenka griebtis šalto plieno. Admirolas sidabriniais šarvais kaunasi jų tarpe. Savo plonus klotinėlius jis ir dabar dėvi, tačiau šilkinio triko teko atsisakyti, nes būtų sprogęs. Jis pasimėgaudamas kerta, duria ir dūksta. Jis joks karo vadas, o žudantis vaikas. Servantesas moka žiūrėti. Jis mato viską.

Staiga aplinkui kyla galingas šauksmas. „Markesa“ atakuoja. Urbina neteko proto, ką jis padarys plaukiojančiai tvirtovei! Prieš jį aukšta, paauksuota galera su purpurine vėliava priekyje — tai Aleksandrijos vėliavinis laivas. Jis nori jį abordažu paimti! Tačiau „Markesa“ žema, ir vos permestais tilteliais turkai krūvomis griūva į jų denį. Pra-

sideda grumtynės. Ir kokios grumtynės! Pasiutimas ir pragaro painiava. Servantesas pačiame krūvos viduryje, aklai kerta jo kalavijas. Šalia ūmai atsiduria kitados pamokyto Galjego galva. Dabar jis juokiasi. Jis žudo, blyksėdamas iltimis. Jis rėkia Servantesui kažką žvėriškai draugiško, tai puikios skerdynės, geresnių nereikia. Servantesas džiaugiasi, kad jį tas galvijas vertina, ir kartu gėdijasi savo džiaugsmo. Negailestingos kautynės. „Šventoji Dievo Motina", — vaitoja sužeistasis. „Dievas neturi motinos, šunie!" — šaukia mahometonas ir jį pribaigia. „Trumpa teologija!" — dar suspėja pagalvoti Servantesas. Čia jį perveria skausmas, skydas iškrinta. Tai ranka, jo kairioji. Kulkos sutriuškinta, ji nukaro it kruvinas skuduras. Ne laikas galvoti apie ranką. Savieji ten, priešo laive.

Suradę nesaugomą vietą, kareiviai gudriai užkopia į laivą; srūdamas krauju, su kalaviju dešinėje, ir jis užbėga lieptu. Jau nejaučia nieko. Nuogi pusžmogiai grūdasi kartu su šarvuotaisiais: irklininkams numušė grandines, davė ginklus, pažadėjo laisvę, dabar jie veržiasi į mirtį.

Vyras kaunasi prieš vyrą. Kur lūžo ginklas, ten smogia kumštis. Turkai eilėmis krenta į jūrą. Jų purpurinė vėliava nutraukta nuo stiebo, klykdamas mosuoja ja vienas ispanas, jo gerklę persmeigia durklas, kiti pačiumpa krauju nudažytą audeklą.

— *Victoria!* — šaukia jie, — *Victoria, vence Cristo!*

Laivas paimtas.

— Štai kaip reikia keršyti už nuluptąjį!

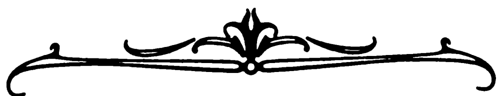
Tai garsiai ištaria Migelis, jis prisišliejęs prie turkų borto. Skuduru apvyniota ranka dega pragariška ugnimi. Tačiau galvoje jau šviesu ir aišku, sieloje lengva. Aplinkui dar šaudo, jam vis tiek... Bet čia beveik iš karto dvi kulkos kliudo jo krūtinę. Pirmoji niekis, jis tuoj tą jaučia, ji atlekia pailsusi, vos pramuša odinuką. Tačiau antroji įsminga. Jis dar suvokia — ne į širdį. Jis susmunka prie borto, bet

kurtinantis pergalės kauksmas dar kartą pakelia jo blakstienas... Tolumoje ant ilgos ieties jis mato kruviną barzdotą galvą: tai Kapudano-pašos galva. Jis negyvas. Don Chuanas jį užmušė. Baigta.

Tai buvo kautynės Graikų jūroje, gavusios Lepanto miestelio vardą, kuris senovėje buvo vadinamas Naupaktas. Jos truko tris valandas. Dešimt tūkstančių osmanų krito, aštuoni tūkstančiai pateko į nelaisvę, paimta šimtas galerų, sunaikinta penkiasdešimt, didžiulis pabūklų ir vėliavų grobis. Dvylika tūkstančių krikščionių — vergų irklininkų — išvaduota iš turkų pančių. Pergalė buvo visiška.

Vatikane popiežius liejo džiaugsmo ašaras, jau matė krikščionišką Jeruzalę. Venecija, išsilaisvinusi nuo slogučio, dvigubai mėgavosi žemiškais džiaugsmais. Tik vienas karalius Filipas liko šaltas: turkų kraujas, ne eretikų kraujas, be to, pergalę pasiekė don Chuanas.

Pusmėnulio aureolė išblėso, jo galybė buvo sutriuškinta, jo valstybę galima buvo sugniužinti. Tačiau nieko nebuvo padaryta. Sąjunga iširo. Lepantas liko be padarinių.

„JUODOJOJE SKRYBĖLĖJE“

Krūtinę ir ranką jam gydė Mesinos ir Redžijo barakuose. Su krūtine chirurgams nereikėjo daug gudrauti — ji pati sugijo, tačiau iš kairiosios Servanteso rankos po madaruotojų peilių liko tik nejautrus styrantis strampas.

Nebuvo jokių priemonių skausmui nuslopinti. Prieš sunkias operacijas pacientą nugirdydavo ir taip susilpnindavo sąmonę. Servantesas to atsisakė, jis žiūrėjo, kaip peiliai knaisiojasi jo kūne. Stebuklas, kad jo neištiko stabas. Jo draugai mirė it musės rudenį.

Jis sveiko ištisus mėnesius. Už Redžijo ligoninės buvo nedidelis apelsinmedžių sodelis, ten jis sėdėdavo saulės atokaitoje ir skaitydavo. Ligoninės sielų ganytojas, jėzuitas, paskolino jam Plutarchą ir Tukididą, abudu lotyniškai išverstus; tuo būdu jis pateko į savo gaivalą, į brolių tarpą. Kautynių diena savo baisiais nagais suformavo jo sielą, niekuomet nebegrįš daugiau toji karštinė, iš kurios jis tada svirduliuodamas ištrūko. Jo dvasia buvo rami ir tvirta, per kautynes jis tiek kartų buvo arti mirties, šimtus kartų matė ją siaučiant šalia savęs, tad apsiprato ir daugiau nebijojo. Buvo nuostabu, kad jis dar gyvas, tikrai netikėta dovana. Iš tų nuožmių skerdynių, kaip priedą prie gyvybės, jis išsinešė nuolatinį giedrumą. Kiekvienas tą pastebėdavo.

Kapitonas Urbina dažnai aplankydavo jį ir karo vado vardu kartais įteikdavo jam dovanų pinigais — vieną kartą penkiolika dukatų, kitą kartą dvidešimt, paskui vėl dešimt. Servantesas įtarė, kad don Chuanas apie tas dovanas nieko nežino. Pasirodė, kad Urbina, jauniausias vienos

mokytos šeimos palikuonis, nuklydęs į karo tarnybą, jaučia jam simpatiją. Jis ir nuo kautynių tada jį norėjo apsaugoti, o kariška ligonio ištvermė negalėjo nepadaryti įspūdžio!

— Aš papasakojau karo vadui apie jus, — pasakė jis, — jau jam daug kartų pasakojau. Netrukus jis aplankys jus.

Tačiau don Chuanas nesirodė. Jis buvo užsiėmęs prašmatnesniais dalykais.

— Jis parašys jums rekomendacinį laišką, — tarė Urbina, — jis man prižadėjo. Aš jam papasakojau apie jūsų žygius.

— Apie kokius žygius, don Diegai?

— Nekalbėkite niekų! Juk mudu juos žinome. Rekomendacinis laiškas bus adresuotas karaliui. Su juo jūs grįšite į Ispaniją, karalius padarys jus kapitonu ir duos kuopą.

Tai iš tikrųjų būtų laimė. Kapitono vieta buvo laikoma didžiai pelninga. Tėvas, motina, seserys turėtų iš ko gyventi. Žinios iš namų buvo neaiškios ir mažai džiugino. Tiesa, viena sesuo buvo visiems laikams aprūpinta — ji apsigobė vienuolės šydu. Migelis pamėgino įsivaizduoti ją Basųjų seserų drabužiais, tačiau jos veidas jo akyse paskido ir išnyko. Apie karines brolio Rodrigo klajones jis nieko nežinojo. Vyresniosios sesers Andrejos gyvenimą supo gandai. Iš visa ko atrodė, kad ji gyvena čia su vienu, čia su kitu vyru jau ne tėvų namuose. Ir tėvų namų jau nebuvo. Nedidelė sodyba Alkaloje buvo parduota — už skolas iš varžytynių paleista, kaip numanė Migelis. Žinios ateidavo iš Madrido, iš Sevilijos, iš Valjadolido. Tėvas, kuris jaunas būdamas kiek studijavo teisę, dabar, matyt, mėgino ieškoti laimės šioje srityje ir pasidarė lyg kažkoks patarėjas ar šunadvokatis. Jam tikriausiai nelengva. Kiekviename laiške jis skundėsi didėjančiu kurtumu. Motina visiškai tylėjo.

Servantesas kankinosi negalėdamas tiems senstantiems žmonėms suteikti nerūpestingo gyvenimo saulėlydžio.

Pagaliau jį, kaip pasveikusį, atleido. Rankos strampas jam karojo rankovėje, tai darė keistą, bet anaiptol ne atstumiantį įspūdį. Jis buvo panašus į rudo akmens nuolaužą.

Kokia laimė, kad tai buvo kairė! Skydą, sakysim, galima prie rankos prisirišti... Atrodė, kad ruošiamasi naujiems karo žygiams prieš turkus. Rasi naujas žygis bus sėkmingesnis, ir jis susičiups laimę už pakarpos.

Tačiau karinių pasisekimų laikai ir jam, ir don Chuanui buvo praėję. Be plano ir nesėkmingai tęsėsi karo veiksmai Viduržemio jūroje, padriki, nuolat panaudojant nepakankamas priemones. Daug kartų buvo iškeltas kumštis, ir vis nebuvo smogiama. Arba būdavo smogiama, bet tuoj pat reikėdavo antrą kartą tvoti, o to nebuvo, ir priešas, mažai ką nukentėjęs, vėl atsipeikėdavo. Jau seniai susikūrė naujas mahometonų laivynas. Buvo proga jį užklupti ir sunaikinti Navarino uoste, tačiau nesutarimai paraližavo bet kokį žygį, ir krikščionių armada pasitraukė tuščiomis rankomis.

Neramiai blaškėsi karo vadas, tuščios garbės plakamas. Jis nukariavo Tunisą. Nukariavo jį sau, kaip savo karalystę, ir paprašė Vatikaną pranešti Filipui apie tą jo norą. Filipas išsigando. Pats nebūdamas karingas, jis įtariai žiūrėjo į ne visai gryno kraujo smarkuolį. Visų pirma jis rūpestingai nurodė savo kanceliarijoms, kad korespondencijoje don Chuanas Austrijietis būtų tituluotas ne „aukštybe“, o tik „ekscelencija“. Paskum tylutėliai nustojo jį rėmęs pinigais ir kariuomene. Kitais metais Tunisas vėl buvo prarastas, šį kartą jau amžinai.

Don Chuanas dairėsi į kitas valstybes. Jis norėjo viešpatauti. Jis kreipėsi į Venecijos respubliką, kad toji, atsilygindama už jo nuopelnus, perleistų jam dalį savo sa-

lų, kurios sudarytų suverenią kunigaikštystę. Užuot atsakiusi, Venecija sudarė taiką su Porta. Turkai sustiprėjo. Plėšikiškos berberų valstybės vėl įžūliai kontroliavo Viduržemio jūrą. Jų korsarai naršė visas pakrantes, uždėdavo kontribucijas pajūrio miestams, puldavo laivus, gabenosi žmones ir turtingą grobį į savo afrikinius lizdus.

Karaliaus daliniuose retai kada būdavo mokamos algos. Kaip įkyrūs įnamiai jie stovėjo gražiuose Italijos miestuose. Kadangi nauji žygiai nebuvo numatomi, pulkai pradėjo irti ir kareiviai buvo palikti likimo valiai. Jie būriais bastėsi po pusiasalį, įžūlūs pažiūrėti, nuolat kartodami žodį „garbė“, dideli pagyrūnai, nevertindami gyvybės ir nuosavybės, niūrūs ir pasileidę. Ir jų tikrai niekas nemėgo.

Atėjo diena, kada karalius Filipas atšaukė savo generalisimą iš Pietų jūros. Neaiškiais žodžiais buvo užsiminta apie kažkokius naujus uždavinius Lombardijoje. Laikas nebuvo nustatytas, kariuomenės dalims buvo paskirta susitikti Genujoje. Figeroso pulkas, kuriam priklausė Servantesas, ten taip pat turėjo būti.

Jis neturėjo jokio noro vilktis su visa minia; leidimą vienam vykti iš Neapolio į Genują gavo nesunkiai. Kiekviena burna, kurios nereikia šerti, — tai palengvinimas sunkioje padėtyje atsidūrusiai kariuomenės vadovybei.

Jis greitai gavo arklį. Vienas Neapolio alyvos pirklys, kuris turėjo keliauti į Romą, džiaugėsi šiai pavojingai kelionei susiradęs kareivį palydovą. Čia šalimais, čia už jo risnojo Servantesas ant smagaus juodžio senąja Via Apia[1]. Ketvirtą vidurdienį jis perjojo aukštą pylimą, kertantį melsvą Pontino pelkių rūką. Dešinėje ir kairėje iš nuodingų žolių savo gauruotas galvas kaišiojo buivolai. Vakarop auksiniame vasaros ore jis išvydo Romos kalvas ir bokštus.

---

[1] Apijaus kelias — pirmasis strateginis romėnų kelias, 312 m. pr. m. e. nutiestas Apijaus Klaudijaus Aklojo.

Atidavęs pirkliui arklį, Servantesas pėsčias leidosi per visą miestą. Jo širdis daužėsi. Tik dabar jis suprato kaip džiaugiasi, kad vėl pasimatys su kanauninku Fumagaliu ir geruoju Akvaviva. Rasi tik dėl to jis ir keliavo vienas.

Visi rūmų vartai buvo atviri. Niekas nekreipė dėmesio į nepažįstamą karį, niekas jo neklausinėjo. Atrodė, kad valdant dabartiniam popiežiui, po Vatikaną buvo leidžiama laisvai vaikščioti. Migelis šauniai užsismaukė šalmą ant kaktos, patraukė užkištą už diržo durklą į priekį ir pažįstamais laiptais leidosi aukštyn, norėdamas kuo greičiau tikrai kariškai apkabinti šaunųjį senuką. Dvasininkai, kurie pro jį leidosi žemyn, atsigręždavo ir gūžčiojo pečiais.

Štai ir durys. Vienu stūmiu jis atidarė jas ir sustojo. Nuo klaupto pasipiktinęs pakilo nepažįstamas, jaunas, smailianosis, pergamentiniu veidu dvasininkas ir trumpai paklausė, ko jam reikia. Servantesas aiškino mikčiodamas. Jis permetė žvilgsniu kambarį. Hanibališki kilimai tebekabojo savo vietose.

Kunigas nieko nežinojo. Prieš jį tarp šių sienų gyvenęs kažkoks Indekso kongregacijos valdininkas. Kanauninko vardo jis niekuomet nebuvo girdėjęs.

Paskui Servantesas atsidūrė prie Akvavivos apartamento. Jis nedrąsiai pasibeldė prieškambaryje. Niekas neatsiliepė. Viduje buvo tuščia, durys iš vieno kambario į kitą buvo plačiai atvertos. Visur negyva tvarka.

Pagaliau vienas kiemsargis viską išaiškino nepažįstamam kareiviui. Nė vieno nebesą gyvo. Kanauninkas Fumagalis nedaug pergyvenęs griežtąjį popiežių, o dešimt dienų anksčiau už jį miręs kardinolas. Jo kapas esąs Laterane.

Durininkas pasirausė savo staliuko stalčiuje.

— Aš dar turiu kur nors lapelį, ponas kareivi, —

tarė jis bičiuliškai, — juos dalino po jo mirties. Bet jūs taip pat jo neperskaitysite — lotyniškai parašyta.

— Vis dėlto duokite, — tarė Servantesas.

Vix credi potest, — skaitė jis lyg šydu aptrauktomis akimis alyvinės lemputės šviesoje, — *quanto cum moerore totius urbis decesserit, tantum sibi benevolentiam et gratiam ad omnibus comparaverit, morum sudvitate ac vitae innocentia*[1].

— Romus jis buvo ir nekaltas, iš tiesų, — tarė jis paskui, grąžindamas lapelį durininkui. — Amžinoji laimė jam bus tikrai suteikta.

— Amen, — tarė durininkas.

Servantesas ėjo galerijomis ir tamsėjančiais kiemais, ieškodamas bokšto, kuriame anksčiau gyveno. Jis išvydo griuvėsius. Bokštas buvo nugriautas. Ilgai stovėjo ten jis. Vakaro prieblandoje griuvėsiai buvo panašūs į didžiulę nulaužtą senovinio antkapio koloną.

Nors dabar jokie vartai, matomai, nebuvo saugomi, Servantesas vis dėlto susirado Porta Posterula, mažus vartelius, kurie vedė į molingą tyrlaukį. Jis apėjo rūmų kompleksą, perlipo per tvoras ir griovius ir tyliomis Borgo gatvelėmis pasiekė Angelo tiltą... Artimiausioj smuklėje susirado nakvynę ir, nedegdamas šviesos, krito savo kamarėlėje į lovą.

Kitą rytą labai anksti jis pėsčias traukė toliau į šiaurę. Lengva buvo jo manta. Mažą odinį krepšelį buvo užsikabinęs ant pečių, prie jo maskatavo ir šalmas, iš pažiūros panašus į katiliuką. Kalaviją ir skydą buvo palikęs gurguolėje, todėl turėjo tik pistoletą ir durklą už diržo. Nuo saulės Migelis apsirišo galvą skarele, rankoje švytavo lazdą, kurią buvo nusidrožęs iš medžio šakos.

---

[1] Sunku patikėti, kaip gedėjo visas miestas, prisiminęs, kokią meilę ir pagarbą jis buvo įsigijęs savo romumu ir nekaltybe (*lot.*).

Jis ėjo neskubėdamas. Matė Viterbą su jo gražiais šuliniais, Bolzenos uolas ežere, rimtą ir puikią Sjeną. Dešimtą dieną jis atsidūrė vienoje Toskanos kryžkelėje. Čia pat dešinėje buvo Florencija, nė penkių valandų kelio nebuvo į ją. Bet ji buvo jam nepakeliui. Jis truputį pailsėjo vėsioje platano paūksmėje, pamąstė. Paskui vėl pasiėmė krepšį ir lazdą, persikėlė per Arno upę ir traukė įstrižai toliau į jūros pusę.

Gražus ir ramus buvo tas kraštas, kuris driekėsi priešais jį gęstančioje vakaro šviesoje. Visur švelnios kalvos, apaugusios kaštonais ir šilkmedžiais, kiekvienoje atkalnėje vynuogynai, visa lyguma apsodinta kaip sodas. Aplinkui nerūpestingai išmėtytos valstiečių sodybos ir vilos; matėsi, kad čia jau seniai nebuvo karo. Kelias tai kilo į kalvą, tai leidosi žemyn; buvo mėnesiena, vienišas keliaujantis kareivis pavargo. Netikėtai jis atsidūrė priešais tvorą su vartais. Nuo mūrinių dantytų sienų sviro medžiai — nei namų, nei bokštų nebuvo matyti. Prie vartų, deglo šviesoje, aplink stalą buvo susėdę kareiviai ir lošė kauleliais. Tai buvo vokiečiai landsknechtai — Servantesas pažino juos iš drabužių.

Jie abejingai jį atstūmė, rodydami į karišką jo apdarą. Jis suprato, kad čia negalima įeiti svetimiems ginkluotiems žmonėms. Aiškintis žodžiais buvo sunku. Tada jis juokdamasis nusisegė nuo diržo savo pistoletą ir neva bejėgiškai nusitaikė į sieną. Jie suprato, taip pat ėmė juoktis ir įleido.

Vidaus pylimas buvo tankiai apaugęs medžiais, tas miškas ir buvo užstojęs keleiviui bokštus. Siauromis, švariai grįstomis gatvėmis Servantesas ėjo tolyn. Jos buvo tuščios. Jis perėjo kažką panašaus į kanalą ir netrukus priėjo miesto kraštą.

Atokiau stovėjo namukas. Prie pat žemės pro uždaras langines dar spingsėjo žiburys. Viršum durų styrėjo

gulsčiai atkišta kaltinė ranka, laikanti smuklės ženklą — juodą skrybėlę, kurios šviežiai atnaujintas lakas žvilgėjo mėnesienoje.

Jis pasibeldė. Durys tik iš ketvirto karto atsidarė. Prieš jį su žvake rankoje stovėjo šeimininkė, apvalutė jauna moteriškaitė išsigandusiu veidu. Jis paprašė prieglaudos.

— Jau vėlu, pone kareivi, — tarė ji baimingai.

— Tikra tiesa. Vėlu. Kaip tik metas gulti.

Dar vis neryžtingai ji įsileido jį ir užvedė laiptais į viršų:

— Gal dar atsiųstumėte man gabalą duonos ir stiklą vyno? — tarė jis kambaryje.

Ji linktelėjo.

— Jūs ispanas? — paklausė ji tarpduryje.

— Atrodo, kad jūs nemėgstate jų.

— Mes juos mažai pažįstame. Čia jų nedaug teužeina. Pernai, tiesa, buvo vienas. Bet tas buvo visai kitoks.

— O koks?

— Didžiulis.

Rytą jis ketino traukti toliau, bet pasiliko.

Švarioje ir minkštoje lovoje Servantesas gerai išsimiegojo. Seniai taip buvo. Nė vienoje smuklėje kelionės metu jis nebuvo matęs nei stiklų languose, nei praustuvo.

Nulipęs žemyn pastebėjo, kad „Juodoji Skrybėlė" beveik prisišliejusi prie miesto sienos. Tik nedidelis sodelis skyrė namą nuo medžiais apaugusio vidaus pylimo. Ten stovėjo du į žemę įkasti akmens stalai ir akmeniniai suolai. Servantesas gavo sriubos.

— Bet jūs čia visai arti priešo, — tarė jis šeimininkei, kuri sėdėjo priešais jį. — Kai ateis, beregint įšoks į jūsų sodelį.

— O pas mus jie neateis. Mus saugo Vienos imperatorius.

— Tikėkimės!

— Mes ir savo laisvių turime, — išdidžiai tarė ji, — nė inkvizicijos pas mus nėra.

Ta apmūryta vietelė, kur dabar sėdėjo Servantesas, buvo Lukos miestas. Rami bendruomenė turėjo savivaldybę. Tai buvo savotiška respublika ar hercogystė be hercogo Romos imperatoriaus protektoriate. Jo landsknechtai vakar prieš vartus lošė kauliukais deglo šviesoje.

Priėjo du vaikučiai, aštuonerių ar devynerių metų mergytė ir berniūkštis, kuris galėjo būti pora metų jaunesnis. Tai buvo dailūs švarūs padarėliai, panašūs į namų šeimininkę.

— Tuojau matyti, kas juos žindė, — tarė Servantesas. — Jums būtų sunku jų išsiginti.

— O jūs ir apsirikote, pone kareivi. Tik mažesnysis mano. Mergytė, — pasilenkusi sušnabždėjo ji, — yra mano sesers, kuri prieš ketverius metus mirė Mase.

— O!

— Juo geresnis žmogus, tuo anksčiau jo netenki. Aš tokį gerą vyrą turėjau...

— Jūs jau našlė! Tokia jaunutė.

— Septyniolikos metų ištekėjau. Jis mažiuko nė nematė. Dabar man dvidešimt ketveri. Ir gyvenimas jau baigtas.

Ji susimąsčiusi atsiduso.

— Taip, taip. Prastai, kai tau tik dvidešimt ketveri ir jau nėra ko laukti!

Ji neaiškiai nusišypsojo. Kažkokiu nepaprastu geraširdiškumu ir pasitikėjimu dvelkė jos maža figūrėlė. Jau dabar, anksti rytą, ji buvo rūpestingai apsitaisiusi ir dailiai susismaigiusi savo rudai rausvus, truputį garbiniuotus plaukus.

Mažasis berniukas užsilipo ant suolo. Jis stovėjo prie motinos ir atidžiai žiūrėjo į kairiąją Servanteso rankovę.

— O ten kas? — paklausė jis smalsiai ir kartu baimindamasis parodė į akmens pavidalo strampą. — Neturi rankos, ar ką?

Motina nukaito kaip žarija.

— Šitaip juk negalima klausinėti, Domenikai! — sudraudė ji piktai.

— Tegu, tegu... Tavo letenėlės, žinoma, gražesnės, — tarė jis vaikui, švelniai apkabindamas jį savo dešiniąja ranka.

— Tikriausiai daug patyrėte! Turėsite mums papasakoti.

— Kruvinos istorijos — kas jums iš jų!

— Rasi šįvakar. Juk dar būsite čia?

— Tai dar būsiu, — tarė Servantesas.

Jis neišėjo nei trečią, nei penktą dieną. Lengvas, linksmas, taikingai plušus gyvenimas pagavo jį savo kerais.

— Jūs labai pasitikite, ponia šeimininke, — tarė jis kartą. — Iš kur žinote, kad aš galiu užsimokėti.

— Kai neturėsite pinigų, paimsiu iš jūsų durklą ir pistoletą.

— Bet tada jau visai negalėsiu išeiti!

— Tai ir likite čia, — tarė ji tyliai.

Beje, pragyvenimas „Juodojoje skrybėlėje" buvo pigus. Stiklas lengvo gaivinančio vyno kaštavo tik vieną soldą. Todėl verslas ėjo puikiai, smuklė visada būdavo pilna žmonių. O vakare, kai viskas nutildavo, ateidavo kaimynai ir, susėdę aplink Servantesą, klausydavosi jo.

— Na, šitas tai kad pasakoja, ponia Andželina, tai pasakoja, — tarė kartą račius Dinučis, kai Servanteso nebuvo kambaryje. — Tarytum pats rankomis viską čiupinėji, net užuodi. Nežinau, ar suprantate, ką noriu pasakyti? Tai jums ne pernykštis ispanas.

— Tik jūs ano man nepriminkite, meistre Dinuči!

Man dar dabar gaila pinigų. Kiekvieną dieną turėdavau pateikti jam gaidžiuką, kartais ir du, o paskui jis dingo, palikęs man už viską porą sudriskusių kojinių skrynutėje.

— Aš taip ir matau, kaip jis, būdavo, jūsų sodelyje, apsinarstęs kaspinais ir grandinėlėmis, sėdi. Jei juo tikėtum, tai nebuvo nė vieno miesto ligi pat Peru, kurio jis nežinotų, nė vienų kautynių, kuriose nebūtų dalyvavęs, ir daugiau netikių savo ranka buvo nudėjęs, negu jų iš viso Afrikoje gyvena. Būdavo tik ir girdi „aš, aš, aš", atrodė, tarsi jis būtų norėjęs pasakyti — „aš jūsų karalius". O ar poną Migelį kada girdėjot „aš" sakant? Gali pamanyti, kad jis to žodžio itališkai ir nežino.

— Išgerkite stiklą į jo sveikatą, — dėkingai tarė Andželina. — Mokėti nereikės.

Ir ji pripylė jam lig pat kraštų.

Tie paprasti žmonės negalėjo atsiklausyti margų ir šiurpių Servanteso istorijų. Jų niekuomet nepasiekdavo jokia spausdinta žinia. Užvis labiausiai jų vaizduotę jaudindavo pasakojimai apie Alžyro jūrų plėšikus. Kokia laimė, kad artimiausias jūros krantas atšiaurus ir neturtingas! Dėl to čia dar nė vienas plėšikas nebuvo užklydęs.

Servantesas turėjo pasakoti apie jų laivus, kurie buvo lengvi ir maži, bet didžiulėmis burėmis. Kai nėra vėjo, jie iriasi kaip žaibas. Vergai prie irklų perilsę krinta negyvi, ir piratai juos išmeta į jūrą. Naktimis jie plaukia tyliai, be šviesų, ir užklumpa netikėtai kaip mirtis. Jie parsigabena namo milžiniškus grobius. Jų galiotų ir feliugų stiebai tušti ir viduryje pilni aukso cechinų ir tublonų. Tai pinigais paverstas krikščionių kraujas. Servantesas vardijo visus garsiuosius plėšikus, kurie skrodė jūras, keldami visiems siaubą. Tai Džaferas iš Djepo, Hasanas Venecianas, Dali-Mamis. O visų garsiausias buvo Chairedinas Barbarosa, beglerbejus ir Afrikos valdovas.

O, kai jis imdavo vaizduoti janičarus, sultono gvardi-

jos kareivius, nuožmiai narsius, tik dėvinčius labai keistais drabužiais ir turinčius nuostabių papročių vyrus, kildavo linksmybė ir nepabaigiamas juokas.

— Jie gyvena visi drauge savo kareivinėse, kurios labai panašios į vienuolynus. Nė viena moteris niekuomet pas juos negali įeiti. Jie patys verdasi valgį ir veda bendrą ūkį. Valgis jiems, matyt, yra svarbiausias dalykas, nes jų titulai ir laipsniai yra virtuviški. Vyriausiuoju virėju vadinamas tas, kuris pas mus būtų pulkininku, ten yra mėsos kepėjų, kepsnių pjaustytojų, duonkepių, virėjo padėjėjų. Jie dėvi visokio fasono virėjų kepures, papuoštas gervių plunksnomis. O jų vėliava — tai sriubos puodas.

— Sriubos puodas! — šaukė kaimynai. — Tikras, paprastas puodas?

Labiausiai šaukdavo vaikai, kurių niekaip nebūdavo galima paguldyti; jie sėdėdavo užsirangę Servantesui ant kelių.

Po kelių valandų jis buvo kambaryje, viršuje. Žvakė dar degė. Langas buvo atviras, girdėjosi, kaip čiurlena fontano vanduo. Andželina miegojo, dešinioji jos ranka, švelniai putni, atgniaužta karojo ant siauros lovos krašto. Nuo jos garbiniuotų plaukų sklido apelsinų vandens aromatas, truputį sumišęs su lengvu kepsnio kvapeliu, kuris, beje, nemalonus nebuvo. Ten, ant stalo, truputį per arti krašto, Servantesas matė savo šalmą, kurį prieš tai Andželina išdykaudama matavosi: su geležine kepure ant rusvų plaukų ir nuoga jauna krūtine ji buvo panaši į tapytą alegorišką sodžiaus dievaitę. Servantesas nusišypsojo ir švelniai pataisė jai priegalvį.

Jau dvi savaites jis čia gyveno.

— Kai mudu paskiau susituoksim, — pasakė ji šiandien pirmą kartą, nė kiek nekeisdama balso, lyg tarp kita ko, tarsi šitas dalykas būtų savaime suprantamas.

O ar iš tikrųjų tai nebūtų visų geriausia? Čia jam

taikėsi ištikima švelni draugė, šeimos laimė, kukli gerovė. Būtų sau smuklės šeimininkas Lukoje, eilinis pilietis mažoje valstybėlėje, kuri romiai lenkiasi laiko audrų. Žinoma, jis paliko tėvynę su kitomis svajomis širdyje. Bet jau šešerius metus visur blaškomas, jis dar nė tiek nepasiekė, kad galėtų namiškius iš vargo ištraukti. Bažnyčia, jūra arba karaliaus rūmai — jis gerai buvo įsidėjęs į galvą tą laimę žadantį trejetuką. Tačiau jam posakis lyg ir netiko. Karo tarnyboje jis neiškilo. Don Chuano laiško karaliui, kurį buvo žadėjęs gerasis Urbina, negavo. Ir niekuomet negaus. O be tokio protektoriaus kariškos viltys buvo labai menkos. Norint įprastu keliu tapti kapitonu, reikia dešimtį metų ištarnauti vėliavininku, o jis dar nė vėliavininkas nebuvo. Ir apie poeto šlovę kitados svajojo. Servantesas mįslingai nusišypsojo. Lengvai ir klusniai liejosi posmai po jo plunksna, ir maestro Ojas jį labai gyrė. Tai buvo seniai. Kiekvienas jaunuolis Ispanijoje mokėjo taip eiliuoti. Rasi visų išmintingiausia būtų išsiskusti tonzūrą ir laukti parapijos. Tačiau Romoje visi jau buvo mirę. Ir ta proga buvo praleista.

Jis užgesino žvakę nejautriuoju rankos strampu ir užmigo šalia Andželinos. Sapnuodavo jis retai. Šiandien sapnavo. Jis stovėjo Romoje prieš savo bokštą Vatikane, žemai drybojo debesys, dundėjo griaustinis, mėlyni žaibai skrodė naktį. Bokštas, jau pasviręs, griuvo su milžinišku trenksmu, kilo dulkės ir drūzgai. O jis stovėjo tiesus po akmenų kruša. Ir iš antžmogiškų lūpų skambėjo žodžiai, Fumagalio posakis: *Si fractus illabatur orbis* — jei žemės suskils, griuvėsiai palaidos drąsuolį!

Jis atsisėdo lovoje. Jau brėško. Geležinis gaubtas gulėjo ant žemės, kiek pasiritęs į lovos pusę. Pabudo ir Andželina, ji pagriebė jį už rankos.

— Aš sapnavau, kad tave nušovė, — tarė ji, žiūrėdama išsigandusiomis akimis.

— Šalmas nukrito. Nusnūsk dar valandėlę!

Po dviejų valandų jis stovėjo prieš ją sode, pasiruošęs žygiui.

— Ką tu veiksi su luošu ir elgeta kareiviu, — tarė jis. — Tu verta geresnio, ir tokį susirasi.

Ji tvarstėsi jo, garsiai verkė, nesirūpindama, ar kas mato, apkabino jį ir bučiavo krūtinę, veidą. Jis greitai atsisveikino. Neatsigręžė. Išėjo pro šiaurinius vartus, kurie buvo visai čia pat.

Tiktai anapus vartų jis sustojo. Bet jau nieko nebebuvo matyti — nei namų, nei bažnyčios. Aukšti tankūs vidaus pylimo medžiai užstojo miestą. Prieš vartus aplinkui būgną jau iš pat ankstaus ryto sėdėjo landsknechtai ir lošė kauliukais.

Tvirtai žingsniavo jis tą rugpjūčio rytą ir netrukus pasiekė jūrą. Ketvirtą dieną jau būtų buvęs savo pulke Genujoje.

Tačiau antrą dieną, kai jau buvo praėjęs Specijos uostą ir įėjo į tiesų, be medžių, plentą, tolumoje pamatė priešais ateinant kariuomenės dalinį. Kareiviams priėjus arčiau, Servantesas pažino ispaniškus drabužius ir vėliavėlę, kurią nešė priešakinis — tai buvo jo draugai.

Susitikę pasisveikino, trumpai jie paklausinėjo jį, o jisai — juos. Iš Lombardijos žygio nieko neišėję, jie traukią vieškeliu atgal į Neapolį. Pikta buvo tuščiai ir be plano bastytis. Jis stojo į gretą ir ėjo drauge. Užpakaliniai pradėjo pamaldžią žygio giesmę šv. Mergelės garbei, tačiau, priėjus antrą strofą, niekas nebežinojo, kaip toliau, ir giesmė nutrūko. Buvo apie vidurdienį, sukosi aitrios dulkės. Servantesas pradėjo kosėti, pakeitė vietą ir išėjo į priekį. Dabar žingsniavo šalia vėliavos.

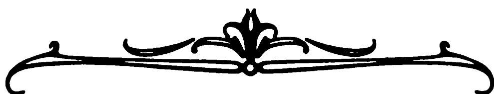
Vėliavą nešė augalotas plačiapetis vyras, gera galva aukštesnis už Servantesą. Migelis tylėdamas žingsniavo ša-

lia jo. Staiga pajuto, kad jį kažkas apkabino ir nepaleidžia. Visas dalinys turėjo sustoti.

— Tai jis! Tikrai jis! — šaukė vėliavininkas, ir jo bosas iš džiaugsmo virpėjo.

— Kas gi turėčiau būti, šimtas turkiškų kiaulių! — sušuko įsiutęs Servantesas ir ištrūko iš glėbio.

Dabar jis pažino savo brolį Rodrigą.

„EL SOL“

Neapolyje niekas nevyko. Miestas buvo pilnas slimpinėjančių kareivių. Kasdien kildavo gandų apie būsimus karo žygius, bet jie vėl išnykdavo it muilo putos. Karalius Filipas užmiršo Rytus. Atskalūniški Niderlandai buvo rakštis jo kūne. Olandija ir Zelandija jau įžūliai grasė atsiskirsiančios nuo milžiniškos Ispanijos monarchijos.

Knibždančiame pietų mieste Servantesas leido liūdnas vasaros dienas. Jo pinigai jau baigėsi. Tiesa, tai nedidelė bėda, nes čia pat buvo brolis Rodrigas su neseniai Lombardijoj gauta alga kišenėje. Šiam niekas nerūpėjo. Jis viskuo dalijosi su broliu. Nuo pačios pirmosios dienos Rodrigas prisirišo prie brolio ir vaikiškai jį dievino, žavėjosi jo žygiais ir pranašavo jam didžią ateitį. Migelį nuolat ėmė juokas, į jį žiūrint.

— Aš — tai tu, tik išleistas *induodecimo*[1], — pasakė jis kartą.

Knyginis palyginimas, kurio nemokytas Rodrigas rasi visai nė nesuprato, buvo teisingas. Vėliavininkas buvo panašus į savo brolį, tik jo kūnas ir bruožai buvo stambesni ir grubesni, didžiuliai antakiai želė lyg krūmai, o ereliška nosis buvo išsišovusi it kalnas.

Po mėnesio Servantesui viskas įgriso.

— Aš išvažiuoju, Rodrigai — pareiškė jis nelauktai. — Galbūt greitai plauks laivas.

Rodrigas tučtuojau sutiko.

---

[1] Mažu formatu (*lot.*).

— Važiuojame, — tarė jis, — puiku, Migeli. Tik pasakyk, kur.

— Į Ispaniją. Namo. Tu taip pat?

Tai buvo bankrotas. Nebuvęs šešerius metus, po penkerių karo tarnybos metų jis grįš namo suluošintas, be jokio laipsnio, be dukato kišenėje, pasmerktas trintis Madrido kanceliarijų prieškambariuose, rodyti savo rankos strampą ir melsti kokios tarnybėlės. Apie princo rekomendaciją nebebuvo nė kalbos. Sutikęs Servantesą, kapitonas Urbina dar labiau parausdavo ir susidrovėjęs žiūrėdavo į šalį.

Grįžti, beje, taikėsi gera proga. Buvo rugsėjo vidurys. Dvidešimtą dieną trys galeros turėjo plaukti Ispanijon; atskiras laivas retai drįsdavo leistis į pavojingą jūrą. Servantesas nuėjo atsisveikinti su kapitonu. Šis dar labiau sutriko, negu bet kada.

Nuo ankstyvo ryto broliai buvo prie dambos, kur netoliese stovėjo laivai. Jiems teks plaukti pačiu mažiausiu iš tų trijų, tuo, kuris kiek pagyrūniškai vadinosi „El Sol“[1]. Jų manta buvo menka — ginklai ir odinis krepšys, tai viskas. Rinkosi ir kiti keleiviai, marga draugija. Vyravo kariai, tačiau jų tarpe buvo ir vicekaraliaus valdininkų, vykstančių į tėvynę, kunigų, moterų ir vaikų. Girdėjos sujaudintos kalbos ir juokas. Išnešiotojai įkyriai siūlė savo prekes, kvailai tikėdamiesi, kad keleivis būtinai dar norės apsikrauti nereikalingu šlamštu. Du muzikantai, būgnininkas ir fleitininkas, kurtinamai grojo. Kai kurie ponai atviroje prieplaukoje dar spėjo nusiskusti.

Tuojau už dambos stūksojo galinga sena aragoniška pilis. Ten gyveno vicekaralius ir ten garbės svečiu vėl buvo don Chuanas Austrijietis. Lepantas liko toli praeityje, dar

[1] Saulė (*isp.*).

toliau laivyno paradas, kada Servantesas pirmą kartą išvydo imperatoriaus sūnų elegantiškiausia apranga.

Dešinėje, anapus nedidelio baseino, buvo girdėti tašant akmenis ir taukšint plaktukais. Ten augo naujasis karo arsenalas. Servantesas pastebėjo, kad jis truputį pavydėdamas žiūri aukštyn į tuos mūrininkus. Jie bent matė, kad jų rankomis šis tas padaroma, kad jos naudingos!

Patrankos šūvis salos tvirtovėje paskelbė vidurdienį. Galerose iškilo vėliavos. Vienas paskui kitą į laivus lipo keleiviai. Skaisti saulė spindėjo aukštai, tačiau viršum įlankos driekėsi švelnus garas. Tolimo Sorento uolas dengė mėlynas šešėlis.

— Ko mes dar laukiame, broli? — paklausė Rodrigas ir atsistojo. — Lipkime ir mes.

Prieš žengdamas paskutinį žingsnį, Servantesas beprasmiškai delsė. Jam atrodė, kad, palikus italų žemę, dings ir visos viltys. Sėdėdamas jis atsigręžė į pakopomis aukštyn kylantį miestą. Taip jis ilgam sustingo. Juodu buvo jau beveik paskutiniai.

Tada nuo pilies kampo per aikštę, kuri dabar buvo beveik tuščia, jis pamatė pas juos skubantį kariškai apsirengusį vyrą. Servantesas pridengė ranka nuo saulės akis ir pažino kapitoną. Tas jau iš tolo šaukė, mosuodamas rankoje popieriumi, jo šalmas buvo pakrypęs kaip ir Lepanto dieną.

Trimitininkai galerose pūtė pirmąjį signalą. Vairininkas mojo. Džiūgaujančiu raudonu veidu pribėgo Urbina.

Kadangi niekas nepadėjo, o paskutinė valanda buvo čia pat, jis spjovė į visas kariškas taisykles. Nusišveitęs šarvus, su juosta ir ordino kryžiumi ant krūtinės, jis nuėjo į Aragonijos karalių pilį. Bet čia jam pritrūko drąsos. Beveik dvi valandas jis slampinėjo prieš triumfo arką, kur buvo įėjimas iš sausumos pusės. Abi varinės vartų pusės

buvo uždarytos, dešinėje buvo įstrigęs patrankos sviedinys, ir Urbina galvojo, kaip tas sviedinys čia pateko.

Bet nuaidėjo vidurdienio šūvis, ilgiau delsti nebebuvo galima... Urbina susirado karo vadą salone. Jis niūriai kramtė vėlyvus pusryčius. Jis pažino kapitoną. Žinojo, ko tas atėjo. Vėl suoks apie kažkokį Servedrą, ar kaip jis ten vadinasi, ketvirtą kartą jau trukdo jį su tais niekais. Tarsi jam būtų malonu savo karališkąjį brolį Eskoriale ko nors prašyti!

Apsiblaususiomis akimis, po kuriomis jau buvo pradėję darytis maišeliai, jis dėbtelėjo į karininką. Šis paklojo savo lapus ant valgiais apkrauto stalo, tarp lėkščių. Kad nesudarytų sunkumų, jis pats surašė rekomendacinį laišką, net du jo variantus, vieną išsamų, antrą trumpą. Jis pateikė juos don Chuanui pasirinkti. Nuolankiai, tačiau atkakliai, kartojo savo prašymą. Šiandien, tuoj pat, išplaukiąs tas narsuolis, už kurį jis laiduojąs! Jis būsiąs įskaudintas, savo karo vado įžeistas, sušuko jis, virpėdamas nekantrumu, jei jo prašymas vėl būsiąs atmestas.

Atsakymo nebuvo. Apatiškai kramtė imperatoriaus sūnus. Tada kapitonas Urbina žengė paskutinį žingsnį. Vienu ypu jis nusirišo nuo kaklo Santjago riterio kryžių ir trenkė jį, kad net žvangtelėjo, ant raštų, tarp saldaus ir karšto patiekalo.

Jaunasis didikas pakėlė akis ir įsižiūrėjo į pasipiktinusį dorą veidą. Paskui dūsaudamas pamojo patarnaujančiam liokajui ir, gavęs plunksną, pasirašė artimiausią raštą. Atsitiktinai tai buvo trumpasis.

— Dabar netrukdykite man valgyti, — tarė jis dusliu balsu, — ir daugiau neateikite.

Kai Urbina išėjo iš kambario ir laimingas kaip sužadėtinis norėjo leistis laiptais žemyn, jis sutiko namų šeimininką, vicekaralių, Ispanijos grandą, kuris apsitaisęs karine apranga kopė į viršų. Pasisekimo įkarštis buvo pagavęs

kapitoną, viskas jam atrodė lengva, todėl aikštelėje jis suklupo prieš nustebusį gubernatorių, atkišo jam nepasirašytą lapą ir nuostabiai trumpai ir greitai išdėstė reikalą.

— Mielai, — tarė grandas, — tik užeikime į kambarį.

Jam, matyt, buvo malonu, kad greta didžiojo admirolo ir princo rekomendacijos Urbina dar ir jo parašo paprašė.

Servantesas apie tai mažai ką spėjo išgirsti. Trimitas skardeno jau antrą kartą. Jis laikė sulenktus raštus sveikojoje rankoje, ir ašaros jam riedėjo skruostais. Rodrigas pagarbiai stovėjo šalia, džiūgavo ir jis, tačiau anaiptol nesistebėjo, nes tai, kad Migeliui kiekvienas kiek galėdamas stengiasi padaryti gera, jam buvo savaime suprantama.

— Tesaugo jus šventoji Mergelė! — tarė kapitonas.

Ir tai buvo viskas.

Laiku pakilęs pietų vėjas ginė nedidelę eskadrą teisingu keliu, pro Mizenumo iškyšulį, Procidos sąsiauriu. Tačiau veikiai jūroje stojo tyla. Glaudžiai laikydamiesi vienas prie kito, slinko trys laivai išilgai Italijos krantų į šiaurę. Be reikalo plaukti tiesiai atvira jūra būtų atrodę beprotiškai drąsu.

Tai buvo lėta, bet linksma kelionė. Visi džiaugėsi, kad grįžta namo, atrodė, kad „El Sol“ laive nėra nė vieno nelaimingo. Ir irklininkai čia buvo laisvi jūreiviai, jie dainavo sau į taktą, sėdėdami ant savo suolų.

Užvis laimingiausias buvo vėliavininkas Servantesas. Jis vis skaitė ir skaitė dokumentus, kurie jo broliui reiškė garbę ir ateitį. Jis mokėjo juos atmintinai ir kiekvienam kartojo. „Kareivis, kuris ligi šiol buvo neįvertintas, tačiau savo narsumu, sumanumu ir nepriekaištingu elgesiu pelnė visų pagarbą“, kartojo jo sužavėtas bosas pirkliams, vienuoliams ir moterims.

O patsai atžymėtasis dažniausiai sėdėjo ramiai neto-

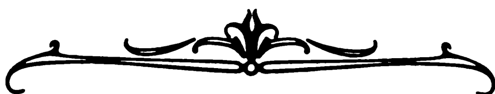
li kapitono tiltelio ir skaitė. Tik kai laivas priartėjo prie Toskanos, jis nustojo skaitęs ir ilgai žiūrėjo į žemę. Už kelių mylių nuo kranto stovėjo sienomis apsuptas imperatoriaus miestelis, kurio pylimas buvo medžių prigožęs...

Po kelių dienų pasirodė Genuja, paskui keletą dienų matėsi puikus Ligurijos pakrantės rėžis, už kurio tuojau kilo dantytos pajūrio Alpės.

Ėjo šeštoji naktis. Nebuvo nė mažiausio vėjelio. Vis dėlto rytoj apie vidurdienį jie tikėjosi pasiekti Marselį, o dar po dienos — Ispanijos žemę.

Susisupę į apsiaustus, broliai gulėjo denyje šalia vienas antro. Rodrigas jau miegojo; kai Servantesas, taip pat stengdamasis užsnūsti, vertėsi ant dešinio šono, jam ant krūtinės sučežėjo laiškai, adresuoti karaliui Filipui. Jie reiškė gerovę jam ir saviškiams, galbūt garbę. Gyvenimo vartai jam buvo atviri.

Tačiau apie vidurdienį iš pietvakarių atūžė vėtra.

NEGYVIEJI KARALIAI

Gedulingos procesijos traukė per Ispaniją — iš šiaurės į centrą, iš vakarų į centrą, iš pietų į centrą. Karalius Filipas jų laukė.

Jis seniai jau troško kartu su mirtimi gyventi. Pernelyg lėtai auga tie vienuolyno rūmai jo šeimos mirusiesiems. Vieniša ir niūri vieta, atšiaurios uolos ją supa, negailestingai siaučia vėtros. Jau dvylika metų jie čia statomi. Jau dvylika metų karalius Filipas prižiūri statybą. Madridas retai jį temato. Jis laukia.

Iš pradžių artimiausiame kaimelyje. Tenai, vienoje lūšnoje, ankštai susikimšę, gyvena vienuoliai. Kamarėlėje jie įsitaisė koplyčią, kalkinėje sienoje nupiešė kryžių, virš altoriaus ištempė lovatiesę, nes pro kiaurą stogą varva. Kambarys toks ankštas, kad per mišias ministrantas kojomis kliudo klūpantį karalių.

Ne geriau gyvena ir jis pats, pirmasis šios žemės kunigaikštis. Klebonijoje nėra nei langų, nei židinio. Atsisėsti vienų vienas medinis suolas trimis kojomis.

Po aštuonerių metų vienuoliai įsikrausto į dar nebaigtą pilį, karalius Filipas drauge su jais. Drėgnas naujasis namas pragaištingas podagros kamuojamam jo kūnui. Jo palydos grandai nevilties apimti, net vienuoliai slapčiomis murma. Vienuoliai mėgsta būti vieni.

Keliuose vargingai apstatytuose kambariuose, netoli laikinai įrengtos bažnyčios, apsikrovęs raštais, jis rikiuoja dviejų žemės pusrutulių reikalus. Aplinkui poška ir bilda statyba. Dar niekas neužbaigta. Kylančias akmenines sie-

nas vešliai supa tanki jūra — šiurkšti, gaji, sunkiai išnaikinama piktžolė. Visur priversta akmenų. Sunkios vežėčios, pakinkytos dvidešimčia, keturiasdešimčia jaučių, velka juos čia iš skaldyklos. Tačiau nei dviračio krano girgždesys, nei poškėjimas ant pastolių, nei pjūklų cypimas, nei kūjų žvangėjimas kalvėje, nei akmens skaldytojų daužymas, nei medkirčių kirviai artimoje girioje — niekas netrikdo laukiančio karaliaus.

Tačiau per ilgai viskas trunka. Baigti tik rytinis ir pietinis milžiniško keturkampio fligeliai. Antkapio bažnyčios, kuri skliaus mirusiuosius, maža tepastatyta. Todėl jis įsako viską mesti ir skubiai mūryti kapą. Jo troškimas neįveikiamas. Jis negali ilgiau laukti.

Ilgas valandas sėdi jisai prie savo stalo, studijuoja žemėlapius ir skaičiuoja mylias, metodiškai ruošia pergabenimo planą. Jo šeimos mirusieji plačiai išblaškyti. Tiek ir dar tiek dienų keliaus vilkstinės, ten ir ten reikia jas pasitikti, ten jos nakvos, toje kryžkelėje susijungs procesijos, čia vieta, kur visos susilies į vieną, ir štai tą dieną — pagaliau — jis pats pasitiks atvykstančius mirusiuosius. Rūpestingai renka jis didžiūnus, kuriems paveda juos atlydėti. Alkalos kunigaikštis, užsirašo jis, Eskalonos hercogas, Salamankos, Chaeno, Samoros vyskupai. Jiems teks mokėti už tą neapsakomą garbę, kiekviena procesija keliauja išrinktojo vadovo lėšomis. Keistai suderintas mistiškas ilgesys ir taupumas.

Jis turi pagrindo taupyti. Ispanijos kraujas senka. Nors pasaulis ir pavaldus, bet tėviškės žemė džiūsta. Visa tai daroma Dievo garbei.

Karaliui nesvarbu, ar pasaulis jį supranta. Nėra kito pasaulio, tik Habsburgai. Jokiam svetimam valdovui jis nepripažįsta didenybės titulo. Tik jo šeima didenybės. Tik tie mirusieji, kurių jis laukia, yra didenybės.

Jie atkeliauja iš katedrų ir vienuolynų, kur ilsėjosi,

iš Andaluzijos, iš Estramaduros, iš Senosios Kastilijos ir iš Madrido. Jų tarpe nėra nė vieno, kuris būtų buvęs laimingas gyvenime. Ano pasaulio užduočiai, ne žemiškam gyvenimui ir džiaugsmui, skirta ši šeima. Atvyksta Joana, imperatoriaus motina, iš kurios giminė paveldėjo melancholiją ir beprotystę, atvyksta imperatorienė, Filipo motina. Atvyksta Vengrijos ir Prancūzijos karalienės, imperatoriaus seserys, kurios svečiose šalyse rėmė jo viešpatavimą. Atvyksta jaunosios karalienės, Filipo žmonos, per ankstyvos motinystės aukos. Atvyksta šeimos vaikai, gimę per silpni gyventi. Don Karlas, pusžvėris, atvyksta. Mirtis jo nuodėmes nuplovė. Dabar jis mielas ir tėvui, kuris jam uždraudė gyventi. Iš Justės vienuolyno atvyksta pats imperatorius Karlas.

Tos kelionės ilgos, keliai prasti. Laukiantysis Eskoriale žino kiekvieną mylios akmenį, pro kurį kiekvieną valandą praslenka kokia nors vilkstinė. Kiekvieną vilkstinę jis pats kruopščiausiai sutvarkė, nustatė, kiek bajorų turi joti priešakyje, kiek turi būti elgetaujančių vienuolių ir kunigų. Pagal rangą, griežtai nustačius palydovų skaičių, kiekvienam lavonui paskirta garbės palyda. Aštuoniolika pažų lydi aną infantą, dvidešimt keturi aną karalienę. Jis nustatė, keliais krepo mastais bus apdengti arkliai. Koks ir kokios formos vainikas, atsižvelgiant į rangą ir tradicijas, turi būti ant auksinio brokato, kuris dengia karstą.

Kalnų kraštas driekiasi vasaros išplikytas ir atšiaurus. Žmonės pasitinka ir kniumba pakelės dulkėse. Visi miestai juodai išpuošti, skurdžiausias kaimas, tik akmenų krūva, ir tas iškelia krepu perrištą dvispalvę — raudoną, geltoną — vėliavą. Nakvojama bažnyčiose, aidint laidotuvių giesmėms ir maldoms. Palydos žmonės guli įsisupę į apsiaustus ant akmeninių plytų ir negali užmigti.

Pagaliau. Atėjo pranešimas: jie susijungė, jie artėja. Rūškana, bjauri diena. Suskidę debesys driekiasi žemai

virš Eskorialo. Karalius pro nebaigtą portalą išeina iš didžiulio nebaigto kapo.

Plati aikštė dar negrįsta, žemė išknaisiota, jara neišnaikinta. Stovi didžiulis katafalkas, visas iš juodo aksomo ir aukso brokato. Trys pakopos kyla į viršų. Ilga medinė pakyla laukia karstų. Baldakimą laiko auksu papuoštos kolonėlės.

Karalius, iškilmingiausiais drabužiais, vienų vienas prieina prie katafalko. Jis su berete ir Aukso vilnos ordino skraiste, kurios atlankai reljefingai išsiuvinėti nuolat pasikartojančiu avinėlio ženklu. Rankoje jis laiko kryžių. Jo žvilgsnis nuslysta išdeginta stepe, liūdna jo krašto širdim. Jis nuklysta mylių mylias lig tolimųjų Toledo kalnų. Kažkas neaiškiai boluoja pusiaukelėje — tai jo miestas Madridas.

Jau aidi gedulo muzika ir malda. Kolonos priešakys jau artėja į kalną. Štai pasirodo vėliava su ereliu. Tai Karlo Penktojo karstas, jis pirmas siūbuodamas kyla aukštyn.

Karalius Filipas atsiklaupia. Šį brangakmeniais nusagstytą kryžių imperatorius laikė mirdamas Justėje. Su juo rankose ir jis pats mirs.

Šią valandą jis duoda ataskaitą tėvui. Ak, tos rankos, kurios dabar laiko kryžių, jos jau negali sutelkti į vieną Dievo karalystės žemėje. Amžinai praėjo tie gražūs, puikūs laikai, kada Europa buvo viena tikybinė bendruomenė. Dievas leidžia, kad vyktų baisybės, tamsus darosi jo pasaulis. Visur pasipriešinimai, netikras tikėjimas ir paklydimai. Anglija, Vokietija, Šiaurė seniai paskendę prakeikime. Habsburgų Niderlandai apimti gilaus dvasinio maišto, Prancūzijos karalius pasiruošęs sudaryti taiką su eretikais. O Habsburgų jūra, Pietūs ir Rytai atiteko pagonių pranašui, — nuo Atlanto iki Viešpaties karsto ir nuo Viešpaties karsto lig pat Vienos.

Tačiau jam nėra ko bijoti šios ataskaitos. Jis visuo-

met viską aukojo Dievui. Vien dėl gryno tikėjimo jis gyvena nesantaikoje su visomis valstybėmis, jo pakalikai kelia durklą prieš eretikų kunigaikščių gyvybes, geriausios provincijos virtusios tyrais, valstybės iždas ištuštintas, maurų pramonė ir žydų išmintis sudeginta ir ištremta. Veikiai toje Tikėjimo pilyje, į kurią jie dabar atkeliauja, jis pasiliks vienų vienas su savo giminės mirusiais.

Iš nebaigto statyti pastato pradeda gausti vargonai. Į jų balsą atsiliepia iškviestų kariuomenės dalinių salvės. Iš tuščios angos, kuriai dar trūksta durų, su kryžium išeina prioras. Giesmė viduje susilieja su artėjančiųjų psalmėmis.

Štai karaliai pasiekia plačią aikštę, išsidriekusią priešais jų antkapinę pilį, kuri išsižiojusi ir nelygiomis rankomis juos visus pasitinka. Karalius Filipas tebestovi dulkiančiame lietuje ir stebi apeigas, nuimant nuo vežėčių karstus ir keliant juos ant pakylos. Tebegaudžia vargonai, drioksi salvės ir skamba varpai, vyskupai su paliumais ir mitromis laimina mirusiuosius. Pažeme lietingame ore draikosi smilkalų dūmai.

Jau viskas padaryta. Ilga eile, pagal griežtai nustatytą tvarką, karstai stovi ant didžiulės pakylos. Inicialai ir auksiniai vainikai žymi kiekvieną mirusįjį. O viduryje, didingai išskirtas iš kitų, sunkiai stūkso karstas su didžiąja karūna, su imperatoriaus vėliava galvūgalyje, užtiestas apdangalu, kuriame išsiuvinėtas pasaulio imperijos ženklas — erelis.

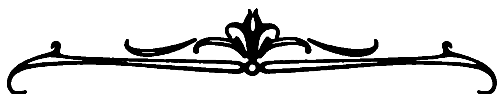
Sunkiai apsvaigęs stovi įpėdinis. O, kad ši akimirka ilgiau truktų! Ji didingiausia jo gyvenime. Niekuomet daugiau, net kape, jis negalės taip vienu žvilgsniu aprėpti tų, kurie susieti su juo krauju, paskirtim, likimu ir jo egzistavimu. Tas mirusiųjų paradas pagaliau — tai išsipildymas jo karšto tikėjimo, taip pat išsipildymas jo gilaus, ligūsto, nepasotinamo tvarkos troškimo. Tvarką tik mirtis padaro.

Bet čia, lyg iš savo lindynės išsiveržęs plėšrus pirminis žvėris, kaukdamas nuo kalnų atūžia uraganas.

Tai šios niūrios vietos rykštė, jos bijo vienuoliai, kurie laiko ją įkūnytu demonu, ginančiu savo vienišą karalystę nuo kylančių pilies bokštų. Bet taip, kaip šiandien, ta velnio jėga dar niekuomet nebuvo siautusi.

Visa puikybė ir tvarka vienu akimoju suyra. Karūnos rieda, vėliavos lūžta, karstų užtiesalai nutrūkę lekia. Didžiulis baldakimas išsipučia nelyginant burė atviroje jūroje ir plyšta, auksinės kolonos griūva. Iš viso didingo katafalko belieka nuoga pakyla. Marškos plakasi ir švilpia, prieiti pavojinga, niekas nedrįsta jų gaudyti. Milžinų rankos drasko ore Habsburgų jėgos simbolius. Skudurai su ereliais ir karūnomis skrieja per akmeninį lauką į mišką. „Brokato žiedais sužydo mūsų giria“, — sakys pavasarį medkirčiai, susėdę perpietės po ąžuolu.

Vyskupų mitros raičiojasi purve. Karaliui Filipui nuo pečių nudirtas ordino apsiaustas. Juodais apatiniais drabužiais jis stovi šio sąmyšio viduryje, liesas, silpnas pavidalas prieš apnuogintus karstus.

DALI MAMIS

Nuo Ispanijos atūžė ta vėtra.

Jie buvo praplaukę Marselį ir Ronos žiotis. Viename iškyšulyje buvo matyti kaimelis, kurio pilka bažnyčia, apsupta dantyta siena, su savotišku sargybiniu bokštu, buvo panaši į tvirtovę. Laivo bocmanas pasakė vardą: „Les Saintes Maries".

Šioje vietoje juos užklupo pietvakarių vėjas. Jis pūtė tokiais smarkiais šuorais, kad per vieną akimirką visa nedidukė eskarda buvo išblaškyta. „El Sol" paliko viena. Plakė įstrižas šaltas lietus, šluote šluodamas denį. Visi nubildėjo laiptais žemyn. Viršuje liko tik kapitonas su dviem padėjėjais. Irklininkai užsitraukė ant galvų apsiaustus ir susilenkę iš visų jėgų užgulė irklus, nes jų mažą laivą beveik nesulaikoma jėga varė į krantą. Darėsi vis tamsiau, pradėjo žaibuoti, ir griausmingai trenkė perkūnas.

Laivo triume buvo nejauku. Žmones blaškė aukštyn ir žemyn, laivas krypo į šoną ir visi griuvo ant kits kito, moterys vaitojo, vaikai gailiai klykė. Oras darėsi vis tvankesnis.

Šiurpus smūgis. Susidūrimas. Na, dabar tikriausiai ant uolos užšokta! Tai galas. Tačiau tuojau sekė antras smūgis, iš kitos pusės, dar baisesnis... Keli vyrai leidosi į denį, su jais Servantesas. Bet jie netoli tenuėjo. Laiptai jau buvo užimti, kyšojo pistoletų vamzdžiai, driokstelėjo šūvis, vienas ispanas susverdėjo ir krito aukštielninkas, nusinešdamas su savimi kitus, atgal į triumą, kuris jau skardėjo nuo šauksmų ir aimanų.

Priešintis buvo neįmanoma. Kažin ar kas turėjo ginklą, o kas ir turėjo, tas spūstyje juo vis vien negalėjo pasinaudoti. Servantesui pavyko prasimušti į denį. Čia jį beregint parmušė, surišo ir kaip galviją numetė į šalį. Netoliese jis pamatė „El Sol" kapitoną, jis gulėjo kraujo klane, keli jūrininkai negyvi kabojo virš vairo... Vėtra nuščiuvo, dulkė smulkus lietus. Denis buvo pilnas nuo galvos ligi kojų ginkluotų korsarų, kurie per kits kitą rėkė.

Triume šūviai, bildesys ir riksmas. Paskui iš laiptų angos vienas paskui kitą pradėjo lipti keleiviai. Jų rankos buvo surištos už nugaros. Savo brolio Rodrigo jis nematė. Komandavo nedidelio augumo šlubas vyras, su saga tiurbane. Jo ištaigingi drabužiai buvo permirkę nuo lietaus. Rankoje jis vartė keistą brūklį, savotišką lankstų vėzdą, kuriuo nešykštėdamas ryškino savo įsakymus.

Apraizgytas virvėmis, Servantesas sunkiai pasikėlė ir dirstelėjo per laivo bortą. „El Sol" buvo užpultas abordažu iš dviejų pusių: prie bakborto ir štirborto, kabliais ir inkarais įsikibę, stovėjo du laivai. Netoliese buvo trečias kaperis. Matyti, jie bus išlindę iš kokios nors Ronos žiočių užuolankos.

Nustojo lyti, pasirodė saulė. Šlubasis viršininkas, prisidengęs ranka akis, apsidairė; šią akimirką sugriaudė patrankos šūvis. Servantesas žinojo, kad vienas ispanų laivų turėjo porą mažų patrankėlių. Šlubis išbliovė įsakymą. Suimtuosius lentiniu tilteliu pradėjo varyti į plėšikų laivus. Kadangi tai vyko nepakankamai sparčiai, korsarai griebėsi greitesnio būdo. Surištuosius čiupdavo už pečių ir kojų ir pasiūbavę permesdavo. Servantesas irgi taip paskraidė. Pakaušiu jis trenkėsi į irkluotojų suolą, kad net barkštelėjo, paskui neteko sąmonės.

Kai atsipeikėjo, laivas plaukė ramiai. Servantesas gulėjo priekinėje dalyje, aplink jį eilėmis lyg supakuoti tįsojo jo nelaimės draugai. Dauguma kruvini. Oras buvo

giedras ir gražus. Šlubis, pasikišęs po pažastimi savo brūklį, stovėjo šalia stiebo, rankoje jis laikė sąsiuvinį ir su pasišlykštėjimu veide kažką žymėjosi. Jo veidas buvo platus, baltas, visai nerytietiškas, — žemyn nukaręs vienas vokas jam teikė piktą išraišką.

Greta Servanteso, iš dešinės, gulėjo jėzuitų pateris su randu kaktoje ir giedru sutelktu žvilgsniu ramiai žvelgė prieš save, iš kitos pusės — elegantiška pusamžė dama, Madrido rūmų valdininko žmona. Jos šukuosena buvo iširusi, dažai ištižę šlapiame veide. Nors to buvo laukta ir bijotasi, įvykis atrodė toks neįtikimai kvailas, jog Servantesas, pats be galo stebėdamasis, pajuto, kad jį kutena juokas. Jis negalėjo susilaikyti. Susigūžė savo pančiuose ir ėmė juoktis. Abu kaimynai įtariai sužiuro į jį.

Praėjo diena ir vakaras. Visi tylėjo. Niekas neatnešė „paketams" valgyti. Visos burės buvo išskleistos, jos buvo pernelyg didelės tokiam mažam laivui. Plaukė be šviesų. „Aš visai teisingai papasakojau Lukoje", — pagalvojo Servantesas. Galiotė skriejo atvira jūra į pietus. Po trijų dienų bus Alžyre... Dešinėje turi būti Ispanijos krantai. Ten jo laukė ateitis ir šlovė. Laiškai čežėjo prie krūtinės. Kiek įmanydamas, jis stengėsi apie tai negalvoti. Paskui jam vėl parūpo, kad vis dar nematyti Rodrigo. Tačiau visiško pasiruošimo bet kam jausmas jį nuramino. Atėjo vėsi žvaigždėta naktis, metas miegoti. Servantesas atsargiai ištraukė iš kilpos kairę ranką ir dabar galėjo patogiau įsitaisyti. Kai kuriomis aplinkybėmis pravartu turėti vieną ranką. Jis užmigo. Miegojo visai neblogai.

Rytą visus prižadino kojų spyriai. Prasidėjo visuotinis plėšimas, tarp kitko, gana metodiškas. Du piratai čiupinėjo kiekvieną belaisvį, kiti du laikė didžiulį maišą, į kurį grūdo viską nerūšiuodami: pinigus, kepures, papuošalus, sagtis, skaras, tabokines, diržus ir pirštines. Luošasis laivo

šeimininkas sekė procedūrą, kad nė joks taleris ar apyrankė nedingtų.

Vienas parankinis, žaliais marškiniais ir juoda nukarusia vaura, atsiklaupė šalia Servanteso. Šis pūtė jam į veidą, gindamasis nuo dvoko, sklindančio iš jo burnos. Čia reikalas ilgai netruko. Korsaras niekinamai iškėlė į viršų porą auksinių pinigų ir brangiuosius dokumentus. Servantesas prikando liežuvį, kai kunigaikščių laiškai dingo bendrame maiše. Jis turėjo pagrindo apie juos nieko neužsiminti.

Greta gulėjusią valdininko žmoną pastatė ant kojų. Kai kratytojas negailestingai graibė jos kūną, ji aimanavo ir kraipėsi. Tačiau jos aimanos skambėjo ne visai nuoširdžiai, ji dar ir dabar maivėsi. Servantesas ūmai pasijuto nebegalįs pakelti savo negalios. Keista, bet dėl šitos visai svetimos komediantės jis neteko savitvardos ir proto ir pakišo korsarui savo surištas kojas, šis juokingai išsitiesė denyje šalia damos. Įsiutęs jis atsistojo ir norėjo pulti kaltininką, tačiau šlubis iššiepė savo baltą veidą, grubiai jį aprėkė ir, matyti, liepė verčiau paskubėti dirbti. Vėliau jis aiškiai su palankumu žvilgterėjo į Servantesą.

Vienas iš įgulos vyrų padalino maistą; kiekvienam teko po pilką džiūvėsį, keptą tikriausiai iš miežinių ir avižinių miltų, ir po saują juodųjų slyvų. Belaisviams atleido virves, kai kurie net atsistojo ir ėmė raivytis, bet tai nelabai patiko ligi dantų ginkluotai įgulai.

Servantesas, kuriam tas menkas valgis pasirodė ne toks jau blogas, matė, kaip valdininko žmona maivydamasi krimto savo džiūvėsį. Čia jis išsigandęs pastebėjo, kad ta koketuodama kraipo prieš jį savo murziną fizionomiją. Kartu ji gailiai dūsavo. Jis nutarė nešdintis iš tos vietos ir pasiieškoti Rodrigo.

Jau iš tolo pamatė jį, dar surištomis kojomis, sveiką sėdintį po išgaubtu kapitono tiltelio dangčiu. Šaunusis ber-

niokas ištiesė į jį rankas. Tačiau du denio sargybiniai grasindami nuvarė Servantesą atgal į jo vietą. Vengdamas damos, jis atsisėdo prie borto tarp jėzuito ir arkebuzininko iš Sardinijos.

Palankus vėjas nešė juos pro kažkokią uolėtą salą. Įlankos gilumoje, tarp kreidos kalnų, pasirodė gražus miestas. Jis atrodė visai mauriškai.

— Ibisa, — pratarė jėzuitas. — Nuo čia visai netoli į tėvynę.

Servantesas linktelėjo. Jis įsivaizdavo, kaip būtų išlipęs į krantą Valensijoje, palietęs Ispanijos žemę ir pabučiavęs ją. Akyse tvenkėsi ašaros. Prisivertęs jis užgniaužė jas.

Servantesas neturėjo įpročio stebėti save, tačiau viena jis tvirtai žinojo — su menkais nemalonumais jam sunkiau susidoroti, negu su dideliais. Kokia nors nuoskauda, nežymus apmaudas ar skriauda jį ilgai kankindavo. Tačiau kai likimas smogdavo visa jėga, tikra nelaimė ištikdavo — jis atremdavo smūgį, susitaikydavo ir likdavo ramus. Jo gyvenimas nesibaigs Alžyro grandinėmis, tą jis tvirtai sau prisiekė, tą jis žinojo.

Ramus išliko ir jėzuitas. Tiesa, jis turėjo tam pagrindo, jam tai tik nuotykis. Ordinas jo tikrai neapleis nelaimėje. Po keturių savaičių ateis išpirka, taksa dvasininkams buvo nustatyta, galiojo tvirtas tarifas. Jis nerūpestingai plepėjo. Tarp kita ko, jis pasakė ir laivo vado vardą. Tas šlubis tai Dali Mamis, albanas. Jie patekę į rankas vienam iš garsiausių tos gildijos žmogėnų, beje, ir vienam nuožmiausių. Jėzuitas atkreipė Servanteso dėmesį į vergus irklininkus — nelaimingi driskiai, jie neturėjo komercinės mainų vertės, todėl sėdės čia, kol numirs. Vienam trūko ausų, kitam akies, tai ūmaus Dali Mamio pykčio žymės. Nežinia ar teisybė, bet sakoma, jog tas rejisas kartais nukertąs kokiam tingiam irkluotojui ranką ir paskui ja, it

kokiu rimbu, vanojąs kitus. Šimtu procentų jėzuitas to negarantavo. Galimas daiktas, juk čia niekas nesivaržo. Visų liūdniausia, kad šitas Mamis ir kone visi jo draugai buvę krikščionys. Jie gimę Graikijoje, Dalmatijoje, Italijoje ir šiaip kur. Tie renegatai elgiasi kone žiauriau, negu turkai ir maurai. Sunku įsivaizduoti, kokios bausmės laukia tų atsimetėlių aname pasaulyje...

Čia prie Servanteso priėjo vienas įgulos vyrų ir nepaprastai mandagiu mostu pasiūlė jam atsistoti ir sekti paskui jį. Jis privedė Servantesą prie didžiojo stiebo. Čia ant medinės dėžės stovėjo stiklinė vyno, šalia jos didelis gabalas šaltos rūkytos mėsos.

— Rejisas jums siunčia mėsos ir vyno, — tarė jūrininkas. — Tikriausiai išgersite, nes krikščionims tai leidžiama.

Jis išsišiepė. Nelabai atrodė įtikima, kad plėšikų laivas tik sugautiems katalikams laikytų vyną.

— Beje, rejisas prašė pasakyti, kad jūs galite laisvai vaikščioti po laivą.

Servantesas susimąstęs išgėrė stiprų raudoną vyną, nurijo keletą kąsnių mėsos, didesnę pusę nutaręs palikti Rodrigui.

Vėliavininkas buvo linksmas kaip reikiant. Jis dėkingai sušveitė valgį. Atrodė, kad toks pagarbus elgesys su Migeliu jo nė kiek nestebino. Dar daugiau, jo akys po kerotais antakiais reikšmingai ir net išdidžiai šypsojosi. Servantesas pajuto kažką negera.

— Gal tu man paaiškinsi, — tarė jis, raukdamas kaktą, — ką reiškia mėsa, vynas ir tavo gudrus veidas?

Jo nuojauta pasitvirtino. Atsitiko tai, ko Servantesas bijojo. Rūšiuojant grobį, buvo rasti dokumentai. Rejisas liepė šūktelėti žmogų Servanteso pavarde. Tai atsitiko netoli kapitono tiltelio, kur supančiotomis kojomis sėdėjo Rodrigas. Šis atsiliepė. Ne, ne jis esąs don Migelis, tai jo

brolis, jis laivo priešakyje. Visai teisingai — vienarankis karys. O kas tai per žmogus, galima spręsti iš laiškų: dėl pirmo pasitaikiusio vyriausias visų krikščionių karo vadas ispanų karaliui nerašys. Jis nepatartų jiems bent plauką ant to don Migelio de Servanteso Savedros galvos paliesti. O kokį laipsnį turįs tas Migelis, — savo ruožtu paklausė jį, — kad dėl jo susirašinėja vyriausiosios krikščionybės galvos... Rodrigas nutaisė didžiai paslaptingą miną. Šiaip ar taip, iš jo neaiškių užuominų reikėjo suprasti, jog tai labai aukšto rango bajoras, grandas, einąs labai aukštas pareigas. Rodrigas manė, kad iš to gali būti tik naudos. Migelis bus juo labai patenkintas.

— Kvaily tu nelaimingas! — sušuko Servantesas, bet tučtuojau pasigailėjo savo žodžių, uždėjo broliui ant peties ranką ir pridūrė. — Tu norėjai gero.

Šlubio denyje nebuvo. Servantesas leidosi jo ieškoti ir buvo įleistas. Dali Mamis sėdėjo mažutėje kabinoje prie staliuko ir rašė.

— Jūs grandas, aš jau žinau, — tarė jis gana palankiai. — Jūsų reikalas greit susitvarkys.

— Aš joks grandas, ir už mane nieko negausite.

Dali Mamis su tuo anaiptol nesutiko.

— Du tūkstančiai dukatų, sutinkate? Už tokį vyrą, kaip jūs, tai menka kaina.

— Iš tikro vienas juokas, tuos pinigus rytoj įteiksiu.

— Šiaip ar taip, ne vėliau kaip per mėnesį. Malonėsite tučtuojau parašyti? Garantuoju, kad laiškas pasieks tikslą.

— Klausykite, kapitone, — pakartojo Servantesas. — Jūs klystate. Aš nesu joks grandas, esu neturtingas ir neturiu draugų, kurie galėtų už mane sumokėti išpirką. Esu beturtis kareivis, turiu grandinio laipsnį.

— Šventai tikiu! Dėl grandinio didysis admirolas rašo karaliui.

— Jums tereikia perskaityti laišką, ir įsitikinsite, kad aš nemeluoju.

— Nejaugi? — Dali Mamis pakėlė lakštą popieriaus. — Čia primygtina, šilta rekomendacija, o apie kareivį ir neturtą nieko neparašyta.

— Tai vienas laiškas. Paskaitykite antrąjį, su vicekaraliaus parašu.

— A! Tai ir vicekaralius parašė! Ir vis dėl grandinio. Tai bent išsisukinėjimas.

— Perskaitykite antrąjį laišką!

— Antrojo čia visai nėra. Bergždžiai stengiatės.

— Tegu suranda!

— Ir vieno užtenka.

— Tada jūs asilas! — sušuko Servantesas. — Storaodis, kvailas, kietasprandis asilas!

Jam atrodė geriau būti vietoje nudėtam, negu metų metus korsarų nelaisvėje laukti dviejų tūkstančių auksinių monetų, kurių niekas niekuomet neatsiųs.

Rejisas iš tikrųjų pašoko. Iš pasiutimo jo akys susiaurėjo, atkišęs smakrą į priekį, jis griebė savo lankstųjį brūklį. Tačiau vėl atsisėdo ir tik porą kartų giliai atsiduso.

— Dabar jūs visiškai įrodėte, kas esate, — patenkintas pasakė jis. — Tik labai didelis ponas gali būti toks įžūlus.

Jis taip valdėsi, kad dabar jo balsas skambėjo beveik saldžiai.

Servantesas išėjo. Ak, Rodrigai, Rodrigai! Tačiau jo širdyje jau dygo niūrus pasitenkinimas, jis džiaugėsi likimu, kuris taip žiauriai su juo žaidė. Jam net pakako vidinės drąsos paklausti save, ar nėra tokio likimo vertas. Galbūt čia atpildas už tai, kad jis, išvykdamas iš Lukos, atstūmė gėrį ir meilę, kaip tas plaukėjas koja valtį, paslaugiai jį atkėlusią į krantą? Jeigu taip, tai jam brangiai tenka atsiteisti — beveik nuo pat tėvynės kranto į neišbrendamą nežinią pakliuvo, jo laimės laidas virto pražūtim, bro-

lio meilė visas viltis palaidojo; dabar jis plaukia tamsia jūra, ir nėr vilties valtelės susilaukt. Na ką gi! Jis nepasiduos! Kas mirčiai į akis žiūrėti pratęs, tas stiprus!

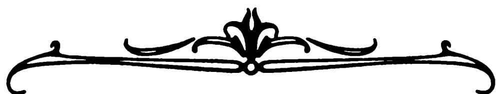
Ketvirtą vidurdienį priešais plėšikų laivus po spindinčiu dangumi iškilo baltų, į dėžutes panašių namų piramidė, kurios viršūnę vainikavo citadelė. Tai buvo Alžyras. Saliutas ir džiaugsmo šūksniai sutiko atplaukusius; pasirodo, kad korsarų laivų atvykimas reiškė šventę.

— Į Badistaną! Į Badistaną! — žviegė ir dainavo pusnuogiai vaikai.

„Badistanas" buvo prie pat jūros, šalia didžiosios mečetės. Graži aikštelė, prikalinėta kuolų, su prekystaliais — čia pardavinėjo vergus. Visiems pritariant, vyrai buvo nurengti. Kalnas drabužių išaugo. Viskas vyko sklandžiai, tai buvo įprastinė, teisėta procedūra. Buvo išdalyti tradiciniai drabužiai. Servantesas, Ispanijos grandas, karaliaus globotinis, gavo tą, ką ir visi: storus marškinius, plačias kelnes, savotišką durtinį, kuris siekė kelius, porą šlepečių ir raudoną kepurę. Priedo jam numetė mažą vilnonę antklodę. Tuo būdu jis buvo aprūpintas.

Netrukus prasidėjo varžytinės. Turkai, žydai ir maurai landžiojo tarp prekių, čiupinėjo pečius ir kojas. Servantesą paliko nuošalėje. Jis nebuvo parduodamas. Trankiai kaukšėdami geležimi kaustytais batais be užkulnių, atėjo keli policijos pareigūnai ilgais žaliais apsiaustais ir baltais fetriniais tiurbanais. Jie nusivedė Servantesą ir dar tris jo nelaimės draugus į netoli esantį kalėjimą.

Jis pateko į didelę apytamsę skliaustą patalpą, kuri dvelkė drėgme ir pelėsiais. Čia žaliai apsirengę vyrai jį rūpestingai apkalė geležimi ir grandinėmis. Servantesas suprato, kad ir už šitą dėmesį jis turi būti dėkingas savo broliui Rodrigui. Ateityje tenka laukti vien nemalonumų. Jį spaus, kad jis uoliau rūpintųsi tais dviem tūkstančiais dukatų.

ALŽYRO MIESTAS

Piratų karalystė Alžyras nebuvo koks nors trumpalaikis atsitiktinis reiškinys, nes jau tris šimtus metų įžūliai nepaisė didžiųjų valstybių. Per visą pasaulio istoriją nebuvo keistesnės sandraugos. Laukinės fantastikos ir klestinčios prekybos derinys. Blaivi siaubo pasaka. Baltame akmeniniame trikampyje, tame iš ankštų dėžučių sudėtame, dvokiančiame namų knibždėlyne po svilinančia saule gyveno gal penkiasdešimt tūkstančių žmonių. Jų gyslose tekėjo neįtikimai drąsiai sumaišytas kraujas. Tame krašte nuo labai senų laikų bastėsi berberas, tamsus numidas, kurio artimi giminės gyvena prie Nilo ir Senegalo upių. Pirmieji jo krantus pasiekė finikiečiai. Čia jie prekiavo, kūrėsi, statė. Paskiau berberus ir punus ėmė valdyti romėnas. Afrikos provincija tapo jo imperijos grūdų aruodu, vaisių, vyno ir alyvos sandėliu. Čia buvo kalbama lotyniškai. Vėliau, kai Cezaris ėmė valdyti iš Bizantijos, čia įsigalėjo graikų kalba. Tačiau Romos vardas nebeteikė saugumo. Atsibastė germanai, nukariavo ir išdaužė kolonų miestus, patys buvo sumušti, išblaškyti ir ištirpo susimaišę. Ostromas dar galėjo perimti valdžią, bet išlaikyti ją buvo per silpnas. Įsiveržus pirmiesiems arabų būriams, veikiai po pranašo mirties, įsiviešpatavo islamas. Jis plačiai sklido, persimetė į Ispaniją, ten sukūrė savo gražiausią valstybę ir kultūrą. Tačiau Afrikos žemėje jo sektos žudė viena kitą. Romos palikimas dar nebuvo visiškai sunaikintas. Arabų kraujo buvo tik lašas maišymo ąsotyje. Tada, antrojo tūkstantmečio rytmetį, iš rytų dykumų užplūdo naujos didžiulės karingų

laukinių klajoklių minios, kurios viską trypė, plėšė ir smaugė. Ištisą dešimtmetį truko kraujo puota. Civilizacija išnyko, javų aruodas ištuštėjo. Šiaurės Afrika sunyko amžinai. Nacionalinė pergalė buvo visiška, įsivyravo arabų kalba, ją paslaugiai sodrino berberų tarmės, finikiečių, romėnų bei helenų kalbų garsai teikė tik silpną prieskonį.

Painiai sumišę karingi gyventojai, alkana dykuma, tūkstantis mylių uolėto Pietų jūros kranto, ranka pasiekiami turtingiausi kraštai — puikiausios sąlygos plėšikiškų Afrikos valstybių istorijai prasidėti.

Ispanijai derėjo iš pat pradžių nusukti joms sprandą. Išginus maurus, ispanai šeimininkavo savo namuose, valdė Indijos lobius. Užpuolė Afriką. Pajūrio miestai pasidavė, buvo greitomis steigiami vienuolynai, mečetės paverčiamos bažnyčiomis, visur paliekamos įgulos. Tačiau tuo ir pasitenkinta. Afrika buvo užmiršta. Kariuomenė buvo palikta be maisto, be amunicijos. Ispanai vėl vieną po kito prarado uostus, vos vos besilaikė Oranas.

O dėl Alžyro, tai ten buvo įtvirtintas uolinis rifas, iš kurio galima buvo susišaukti su krantu. Šitame penjone[1], „Alžyro širdies rakštyje“, tūnojo ispanų didikas su saujele kareivių ir laukė savo pražūties.

Ją atnešė Chairedinas Barbarosa. Jis paėmė uolą, išskerdė įgulą, bajorą mirtinai užplakė, sunaikino fortą, ligi žemyno išpylė dambą. Taip atsirado saugus uostas, svarbiausia visų korsarų bazė.

Afriką kaip dovaną ant delno jis įteikė turkų sultonui Konstantinopolyje. Chairedinas Barbarosa tapo jo kapudan-paša ir bejer-bejum. Jis vadovavo turkų kariuomenei. Pats jis buvo krikščioniško kraujo, renegatas, Europos atmata.

Tokie pat buvo ir tie „karaliai“, kurie dabar valdė

---

[1] Uolėtoje salelėje (*isp.*).

Alžyrą. Tokie buvo korsarų rejisai, šio miesto plėšikų aristokratija. Ir sultono janičarai, jų karininkai ir generolai tai pačiai kastai priklausė. Konstantinopolio seralio vyresnieji rūmų pareigūnai, daugumas plačiosios turkų valstybės vicekaralių, vizirių ir admirolų buvo renegatai.

Aukščiausiojo valdovo įsakymu visuose jam priklausančiuose kraštuose kasmet būdavo renkami krikščionių berniukai. Juos paimdavo gležniausio amžiaus. Tiko tik gražiausi ir stipriausi. Jie greit pamiršdavo tėvus ir gimtinę, be kareivinių ir seralio, kitos tėvynės jiems nebuvo. Nė vienas nesistengdavo grįžti atgal. Jie karštai prisirišdavo prie naujo karingo tikėjimo.

Plaukte plaukdavo čia savanorių paauglių ir vyrų papildymas. Kas tik buvo išklydęs iš kelio, nusivylęs ar linkęs į nuotykius, telkėsi po pusmėnuliu. Taip jie tapdavo „turkais". Tai reiškė karjerą. Čia nebuvo jokių prietarų, kraujo bajorystės, kurios privilegijos trukdytų pasireikšti žemesnio kilimo žmonių narsumui ir talentui. Kiekvienas galėjo pasiimti bet kokį rangą, bet kokią laimę. Šiais renegatais rėmėsi valstybė. Gimusieji musulmonais jokių privilegijų neturėjo, tiksliau, tai užkirsdavo kelią į geresnę ateitį.

Karingos religijos žavesys darė didelį įspūdį ir traukė. Chairediną Barbarosą, graikų puodžiaus sūnų, veltui stengėsi pavilioti į savo pusę pats Karlas, didysis imperatorius, krikštytojo pasaulio valdovas. Siūlė jam sąjungą, ispanų kariuomenę, suverenumą, kad tik jis atsimestų nuo sultono. Barbarosa liko ištikimas. O kai Romos imperatorius su šešiais šimtais laivų atplaukė prie Alžyro, plėšikų lizdas nepasidavė. Imperatorius su kariuomene išsilaipino. Įsakė šturmuoti. Jo garsiausiasis riteris, Maltos ordino vėliavininkas, įsmeigė savo durklą į rytinius vartus, kurie prieš jį užsivėrė. Jie užsivėrė šimtmečiams. Alžyras buvo nepaimamas.

Sultono skirti valdytojai turėdavo įvairių titulų: „aga“, „bejus“ ar „paša“; žmonės juos vadindavo „karaliais“. Tikrovėje šie karaliai buvo ne kas kita, kaip nuomininkai. Jie nuomuodavo piratų verslą, paremtą janičarų pulkais. Aukso pilni maišai ir dėžės reguliariai plaukė į Bosforą. Su karaliumi konkuravo rejisų, laivų savininkų ir plėšikų gildija, tikrasis Alžyro maitintojų luomas.

Visa ši valstybė buvo prekybinė įmonė, kuri vertėsi žmonių gyvybėmis ir pagrobtu turtu. Jei būtų nutrūkę piratiški žygiai, visi būtų mirę badu. Juk niekas čia nebuvo gaminama. Žemė aplink dirvonavo. Buvo gyvenama tik iš „importo“.

Karūna ir gildija buvo griežtai pasiskirsčiusios teises ir pareigas. Grobis buvo kruopščiai dalijamas. Jokioje Antverpeno ar Augsburgo prekybos kontoroje nebuvo tikslesnės buhalterijos. Dar kruvinomis rankomis buvo ginčijamasi dėl tarifų ir taksų. Korsarai plėšė miestus, grobė laivus, vogė, kas pakliuvo, kaip galvijus varė žmones, bet nuo viso to dvylika nuošimčių, ne vienuolika ir ne trylika, priklausė karaliui. Dvylika nuošimčių, žinoma, ir nuo išpirkos.

Tą keistą sandėlį pripildydavo prekės — belaisviai iš viso krikščioniškojo pasaulio. Jų skaičius siekė daugelį tūkstančių, nuo atvežimo dienos jie tapdavo spekuliacijos objektu. Badistane tvirtas vyras iš varžytinių būdavo nuperkamas už penkiasdešimt dukatų, tikintis už jį gauti trijų šimtų išpirką. Bet iki išvadavimo kapitalas turėjo duoti nuošimtį. Tad vyrą išnuomodavo kitam, kaip padienį darbininką ar nešulinį gyvulį, o pirkėjas už tai gaudavo tris dukatus per mėnesį. Kiti likdavo namuose. Vergams tai būdavo didelė laimė. Kasdien bendraujant, žmogišką padarą sunku ilgai traktuoti kaip prekę, taip užsimegzdavo santykiai. Kaip plakti rimbu, jei ant jo kelių sėdi vaikai. Bet visų geriausia būdavo, jei belaisvis patekdavo į žydų šei-

mą. Žiauraus elgesio nė kvapo, griežtumas čia — tai retenybė. Kartais, keletą savaičių pagyvenę žydų namuose, vergai jau patys tvarkydavo ūkį.

Vergai, atitekę karaliui ar miesto valdybai, gyveno trijuose kalėjimuose. Jų dalia buvo pasigailėtina. Juos labai skurdžiai maitindavo ir apkaltus grandinėmis naudodavo sunkiam darbui statybose ar prie žemės kasimo, malūnuose, uoste. Jei išpirka ilgai neateidavo, tai jiems gyvenimas visai apkarsdavo. Neturinčią vertės medžiagą pasodindavo žūti irkluotojų suole. Kartu kalėjime buvo laikomi taip pat aukšto rango ir turtingi, arba tariamai aukšto rango ir tariamai turtingi belaisviai, iš kurių žiauriu elgesiu buvo tikimasi greičiau išspausti didelę sumą.

Tarp vergų ir valdininkų laisvai vaikščiojo trinitarų vienuoliai, kurie tarpininkavo išperkant. Rinkti vaduojamąsias išmaldas — tokia nuo seno buvo jų ordino funkcija. Jie rūpinosi belaisvių laiškų pristatymu, jie veikė ranka į ranką su jų šeimomis; dėl jų komercinio naudingumo renegatai primiršdavo savo fanatizmą. Karalius ir kapitonai su šiais vienuoliais bendravo panašiai kaip didelių firmų šefai su prekybiniais atstovais.

Tiesa, plėšikų miestas buvo religijos centras. Jo ankštyje buvo priskaičiuojama daugiau kaip šimtas mečečių. Tačiau ten, kur apie naudą kalba ėjo, tikėjimas antram plane stovėjo. Ir visai nepageidaujama buvo, kad vergas atsiverstų. Tam būdavo kliudoma. Pinigai geriau už sielą.

Betgi didžiausias nusikaltimas buvo bėgimas. Ką? Prekė nori pasidaryti savarankiška! Gobšumas ir žiaurumas kiekvieną tokį mėginimą šiurpiausiai baudė. Svarbiausia — įbauginti; šiuo atžvilgiu — prekės neturėjo būti gailimasi. Sienų kabliai buvo gausiai nukabinėti krikščionių galvomis. Grifams Alžyre buvo gera keletą šimtmečių.

Visa tai, žinoma, buvo valstybės politika, nes iš tų

nelaimingų žmonių, kurie, alkani ir mušami, beveik visada apkalti sunkiomis grandinėmis, kietu darbu teisė už juos sumokėtos kainos nuošimčius arba pelydavo kalėjime, iš to, kas iš jų buvo ir dar bus pavogta, gyvavo Alžyro valstybė, miestas, religija ir kiekvienas atskiras gyventojas.

Iš to gyveno karalius, bejus, aga, paša savo pilyje su iškelta ant stogo pusmėnulio vėliava ir dideliu auksiniu laivo žibintu. Iš to gyveno kapitonai žemutiniuose miesto kvartaluose ar savo užmiesčio vilose, kurių nuogos niūrios sienos supo vėsius fontanus, žavingus interjerus, žvilgančius baltu marmuru, porcelianu ir medžio raižiniais. Iš jų gyveno kadžiai ir mufčiai, muderai, miuekitai, imamai ir hatibai, kurie mečetėse, o jų buvo šešios didelės ir šimtas mažų, teisė, sprendė tikėjimo klausimus, meldėsi, giedojo ir tvarkė kalendorių. Iš jų savo vienuoliškose kareivinėse gyveno janičarai, rinktinė kariuomenė, nešiojusi virėjiškas kepures ir moteriškus sijonus, pusiau juokinga, pusiau iškilminga pažiūrėti. Iš jų gyveno amato žmonės, kurie kalė, siuvo, dažė, lopė batus, kepė ir čirškino atvirose krautuvėlėse ilgoje Suko gatvėje netoli uosto. Iš jų gyveno visi dykaduoniai maišyto kraujo gyventojai kreivų, neišnarpliojamai surizgusių ir slidžių laiptinių gatvelių Kasbos kvartale, kuris stačiu trikampiu kilo aukštyn. Tūkstantis čia suplaukusių kekšių žibančiais skarmalais ir skarda žvangančiais papuošalais kiekvienoje angoje ir kiekvienuose vartuose tykojo apiplėšti pačius plėšikus; čia buvo ir būriai liaunų išsikvėpinusių paauglių, kurie joms sudarė konkurenciją ir kaštavo brangiau, negu jos. Iš jų gyveno ir gausūs žydai, išguiti iš Ispanijos ir čia pakenčiami, melancholiškai skyręsi iš minios; šiame spalvingame drabužių margyne jie vieni buvo visai juodai apsitaisę.

Marga, kaip ir drabužiai, buvo kalba, kuri aidėjo šiose gatvelėse, — įžūliai šaiži miesto šnekta, kurioje ispanų, italų, portugalų žodžiai įmantriai pynėsi su arabiškais ir

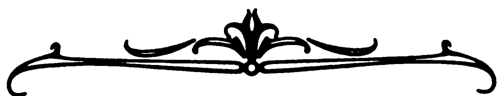
turkiškais. Šita *lingua franca*[1] turėjo graikiškų, gotiškų, finikietiškų spalvų, o dar dažniau berberiškų garsų — laukinių Jugurtos numidų raitininkų garsų.

Lengva ir linksma buvo gyventi plėšikų mieste. Įvairumo čia nestigo. Iškilmingas karaliaus pasivažinėjimas, asmens sargybiniams lydint, arba janičarų paradas, spiegiant trimitams, fleitoms ir klarnetams. Kiekvieną dieną, kai tik didžiojoje mečetėje iškildavo balta vėliava, reiškianti vidurdienį, kas nors būdavo plakamas. Įvairiausių rūšių mirties bausmės buvo vykdomos prie Vakarų ir Rytų vartų. Šventės švenčiamos triukšmingai; Hedžra — atminimo diena, pranašo gimimas, didžioji avinėlio šventė ir linksma šviesų naktis, užbaigianti pasninko mėnesį. Badistanas niekuomet nebūdavo tuščias, uoste visuomet gyvas judėjimas: čia atplaukia laivai su grobiu, čia išplaukia laivai su auksu į Bosforą. Ramia sąžine rijo žmonės jautienos ir avienos šutinį su alyva ir stipriais prieskoniais, užgerdami stipria draudžiama fygų degtine, ir abejingai žiūrėjo pro duris į nuplaktus kalėjimo gyventojus, kurie sąšlavynuose ieškojo trupinių.

Toks buvo tas žiaurus, gobšus ir keistas pasaulis, kurio auka tapo uždarytas Migelis Servantesas — žmogus tikintis, drąsus, lakios vaizduotės ir didžiai garbingas vyras.

---

[1] Frankų kalba (*lot.*).

VERGAS DON MIGELIS

Vyro genialumą, kaip ir moters grožį, žodžiu galima tik konstatuoti — jo perteikt žodis nepajėgia.

To vyro daliai teko tiktai nelaimės, jis dalyvavo didžiuose žygiuose, tačiau liko šešėlyje. Jis luošas ir elgeta. Atrodė, jog jam jau atsivers kelias į giedresnę ateitį, tačiau geležiniai vartai užsitrenkė prieš pat nosį. Tas vyras negarsus, nežinomas — lašas minioje, ir atrodo, kad jam lemta žūti grandinėse. Bet tuo tarpu jam atsitinka kažkas didaus ir mįslingo. Iš jo esybės sklinda šildanti džiugi jėga, kuri paveikia kiekvieną, kas prie jo prisiartina, sukelia pasitikėjimą ir simpatiją, kaip balandžio saulė atskleidžia žiedus parudusiame tyrlaukyje. Tai jėga, prieš kurią net spekuliuojantys budeliai negali atsilaikyti. Ir ši slėpininga žmogiška didybė saugo jį tarp begalinių pavojų, kad paskui vieną dieną jis savo gyvenimo vaisių duoti galėtų.

Jo laimė — jeigu tai buvo laimė — prasidėjo tuo, kad po kelių dienų jį iškėlė iš drėgnų skliautų. Jis atsidūrė aukštesniame kalėjimo aukšte. Čia jau buvo galima kvėpuoti. Viena išilginė patalpos siena buvo visiškai atvira, be karnizų ir turėklų.

Kurgi jis pateko? Trijų aukštų pastatas keturkampiu gaubė kiemą, kurio viduryje tryško fontanas. Saulė buvo aukštai, kiemas tuščias, jo baltas smėlis žlibino akis. Atvirose terasose, ir šalia, ir priekyje, nieko nesimatė. Žvangėdamas grandinėmis, Servantesas apžiūrėjo savąją buveinę. Gilumoje buvo nišos, kiekvienoje po grandį sienoje ir glėbelį šiaudų. Visai kaip tvarte. Kelios žmogystos kartais suju-

dėdavo tupėdamos, tada sudžerškėdavo, lyg muistytųsi pakinkytas arklys.

Tik saulei leidžiantis patalpa prisipildė. Buvo suvaryti žmonės iš darbo. Jiems padalijo pilkos duonos ir skystos putros. Paskui valandą užtruko, kol prižiūrėtojai visus prikaustė nakčiai. Matyti, sargams buvo įsakyta kai kuriems belaisviams sudėtingais ir sunkiais pančiais trikdyti miegą.

Servantesas sėdėjo savo kertėje, jau atkišęs rankas ir kojas, laukdamas dvigubų naktinių pančių. Tačiau žalieji praėjo pro šalį. Saldu buvo miegoti ištiestais sąnariais.

Jis pašoko, pajutęs kažką šalta prie smilkinio, ir pamatė prieš save Dali Mamį. Jis buvo apsivilkęs labai elegantišku išeiginiu burnusu ir, kaip visuomet, rankoje laikė savo lankstųjį brūklį. Belaisvių patalpoje buvo visai šviesu.

— Džiaugiuosi, kad gerai išsimiegojote, don Migeli. Nors Madride po baldakimu vis dėlto būtų patogiau. Nesiginčykit! Aš jau žinau: jūs neturite lovos su baldakimu, taip pat nesate joks grandas. Bet jeigu jūs dar kartą mane pavadinsite asilu, tai aš jus, deja, turėsiu nudėti, nepaisydamas nuostolių. Tokį dalyką aš pakenčiu tik vieną kartą.

Per petį jis kažką sukomandavo savo palydovams. Vienas jų dingo ir tuojau pat grįžo, nešinas trumpa lengva grandinėle su žiedu.

— Malonėkite užsidėti, don Migeli, ir nešiokite ant kojos. Kaip matote, tai tik ženklas. Visa kita nuimsim. Dienos po skliautu apačioje tikriausiai bus pamokiusios, kaip čia pas mus gali būti! Tokiam ponui, kaip jūs, netinka stipti badu su dviem centneriais geležies ant sprando, kai Madrido rūmuose laukia garbė ir damos. Todėl geriau parašykite penkis laiškus, o ne du — jei vienas bičiulis neturės dviejų tūkstančių grynais, tai juos atsiųs kitas. O dabar jūs pramogaukite sau Alžyre!

Tai jam buvo beveik paranku. Turėdamas garantuotą, kad ir skurdžią, nakvynę bei valgį, jis visą dieną galėjo slankioti ir dairytis po miestą su tuo kiek griozdišku papuošalu ant kojos. Ne vien tik primestas rangas davė jam tiek laisvės. Trijuose kalėjimuose sėdėjo pakankamai aukštos padėties ponų, kuriems nė vienai dienai nebūdavo sušvelninamas režimas bei palengvinamos grandinės. Čia daug reiškė savotiška niauri Dali Mamio simpatija. Pagalvojęs apie tai, Servantesas gūžtelėjo pečiais ir leidosi per šitą knibždantį pasaulį ieškoti savo brolio.

Jau kitą dieną rado jį vienuose Žemutinio miesto namuose, šalia Bab-Azuno. Čia kažkokiame ilgame tamsiame koridoriuje, kuris vedė iš gatvės į vidaus kiemą, šmėstelėjo didžiulis, lyg ir Rodrigo siluetas, juodas šviesiame fone. Jis pjovė malkas ir švilpavo.

Servantesas vieną akimirką stabtelėjo. Paskui žengė po pjaustytiniu stogeliu, kuris dengė įėjimą, ir šūktelėjo brolį.

Vėliavininkas linksmai išdėstė, kad Badistane jį nupirko vienas žydas gydytojas, apysenis ponas, kuriam neseniai buvo miręs vergas.

— Puikiai pavalgau, Migeli. O tas žydų šuo labai malonus, tiesą sakant, koks jis ten šuo, taip tik sakoma. Su manimi jis kalba ispaniškai, aš jam apie tave jau papasakojau.

— Nereikia kiekvienam apie mane plepėti, Rodrigai. Tai ne į naudą.

Šią akimirką iš vidaus kiemo išėjo daktaras Salomonas Peresas su šašbauda, iš po kurios smilkiniuose kyšojo sidabrinės garbanos, ir ilgu juodu šilkiniu durtiniu.

— Mane šaukia pas ligonį, — tarė jis grynai kastiliškai. — Jūs man turėsite vaistų dėžutę panėšėti, Rodrigai! — Ir jis nukreipė savo išsipūtusias žemažiūres rudas akis į Migelį Servantesą. — Jūs mano namiškio brolis, tuo-

jau matyti iš veido bruožų. Kaip jūsų malonybė Alžyre jaučiasi?

Nuo tokio mandagaus kreipimosi Servanteso sielą sudrumstė mišrus jausmas — žydo pagarbumas sujaudino, prajuokino, sugraudino ir sugėdino jį. Tarsi žaibo šviesoje vieną akimirką pro laiko tamsą tvykstelėjo šitų paniekintųjų likimas, apie kurį jis niekuomet nebuvo pagalvojęs. Kiek prisikentė šito mokyto žmogaus tėvai, jei jis taip su vergu kalba!

Migelis jau buvo beprasižiojąs vėl protestuoti. Tačiau jį sulaikė jam toks neįprastas praktinis išminties impulsas.

Ar išmintinga savo legendą be atodairos visur griauti? Ji davė naudos. Ji suteikė jam teisę laisvai vaikštinėti. Ji duos laiko paruošti planams, kurie neaiškiai jau pradėjo kilti. Ko jis taip stengiasi išnykti pigiausių žmonių-prekių krūvoje!

Jis tarė:

— Labai ačiū, ponas daktare. Jaučiuosi pakenčiamai. Ir man džiugu savo brolį matyti mokslininko namuose. Mokslas švelnina sielą.

— Taip, jei tik neįkvepia išdidumo ir abuojumo artimui, — tarė Salomonas Peresas, linguodamas galvą. Vėliavininkas išnešė iš namų didelę vaistų dėžę.

Servantesas žiūrėjo iš paskos, kaip juodu eina: gležnas senukas šilkine mantija — pirma, brolis su raudona vergo kepuraite, persimetęs per petį juodos dėžės diržą, — įkandin jo. Juodu pasuko kairėn, aukštyn, palei miesto sieną, į Kasbos pusę ir netrukus dingo iš akių.

Po savaitės visa ši pinkli gyvenvietė Servantesui pasidarė visiškai sava. Ant daugelio pakopų jis buvo jau sėdėjęs, žvalgydamasis ir šnekučiuodamasis. Ir netikėtai jam tuoj atsirado uždarbio.

Kiek Alžyre gyveno vergų? Penkiolika tūkstančių?

Dešimt tūkstančių tai tikrai. Ir visiems reikėjo susižinoti su tėvyne. Tačiau mokančių rašyti buvo nedaug. Tiesa, buvo viešųjų raštininkų, tačiau jie nemokėjo kalbų, be to, brangiai ėmė, o jų laiškai buvo per daug sausi ir šalti.

Servantesas, įsitaisęs pasagos pavidalo arkų ar sienos pavėsyje, rašydavo tiems, kurie nemokėjo rašto. Kiekviena žinia, kiekvienas skundas, jo lengvos plunksnos paliesti, atgydavo ir būdavo pirštu prikišamai realūs, pritaikyti laiško siuntėjui ir adresatui. Iš pradžių jis visuomet liepdavo papasakoti apie toli esančius bičiulius, kiekvieną iš jų stengdavosi įsivaizduoti, jo atkuriamoji fantazijos jėga vis augo; taip jis patyrė daugelio žmonių likimą.

Visi juo pasitikėjo ir sekiojo visur, neatsilikdami nė per žingsnį. Po mėnesio, kai jis pasirinko nuolatinę vietą, dažnai pasijusdavo tiesiog minios apsuptas. Atlyginimo jis imdavo smulkių pinigų, ir tai tik iš tų, kurie patys brukte įbrukdavo.

Ta vieta buvo anapus sienų, prieš Bab-el-Uedą. Išėjus pro tuos vartus iš miesto, kairėje, vienoje kalvoje buvo savotiškas vienuolynėlis su šventojo kapu, Abderahmano prieglobstis. Čia, po aukštu senu vienišai stovinčiu kiparisu, sėdėdavo Migelis Servantesas ir rašydavo laiškus Andaluzijos kaimiečiams, Maljorkos žvejams, Italijos miestiečiams, protektoriams, kanceliarijoms ir vienuolynams.

Būdavo ir taip, kad likdavo vienas. Tada rymodavo, stebėdavo ir galvodavo. Bab-el-Uedas ir miesto sienos buvo visiškai apgožtos krūmokšniais, dėl tam tikrų sumetimų taip buvo gera. Už žalios kalvotos vietovės jis matė jūrą. Tą savo gyvenimo jūrą, kurioje buvo aklai mėtomas iš vieno krašto į kitą. Viduržemio jūrą, lopšį dviejų didžiųjų minčių, kuriomis gyva žmonijos širdis: graikų laisvės ir žydų pagailos gimtinę. Jūrą, šiandien apsuptą juodų jėgų, kurios siautė klaikiau, negu jos audros.

Metų pradžioje ūmai pasidarė šalta. Tuomet Servan-

tesas išbuvo kelias savaites „namie“, kalėjime, tūnodavo savo kampe arba sėdėdavo prieš kitų belaisvių nišas. Jis klausėsi monotoniškų skundų. Paskui vėl atsiminė mielą savo jaunų metų užsiėmimą ir pradėjo rašyti eiles. Ne tas dabar buvo, kaip anuomet: nebuvo nei tuščios garbės, nei skatinančios premijos poetų varžybose, nei maestro Ojo, kuris karštai garbstė savo mokinį, vadindamas jį būsimuoju Boskanu ar Garsilasu. Jis žinojo, kad Ispanijoje dabar klesti nauja literatūra, o pastaruoju metu negirdėtą pasisekimą turėjo teatro trupių vaidinimai. Tačiau Servantesas buvo nuo viso to atskirtas. Jis tik norėjo truputėlį padainuoti sau vienam nelaisvėje ir prisiminti praeitį. Jam kilo mintis eilėraščių ciklu išdėstyti savo pastarųjų metų istoriją, — jie buvo tokie turtingi įvykių, jog atrodė kaip šimtmetis. Kadangi laikytis chronologijos jam atrodė nebūtina, tai ciklą pradėjo trochėjine elegija, skirta romiojo Akvavivos mirčiai. Eilės liejosi lengvai ir sklandžiai. Paskui Servantesas perskaitė jas ir sudraskė. Viskas buvo retoriška ir tuščia, niekas skaitydamas nebūtų galėjęs pajusti, koks švelnus ir žavingas buvo purpuru vilkįs berniukas. Galbūt heroika labiau pavyks? Jis apmetė odę Lepanto pergalės garbei. Pasklido jambai, sužvango ginklai, sužaibavo. Visą dieną jis buvo patenkintas, tačiau naktį jį prižadino nuosavos eilės:

Pasaulio viešpats savo tvirtą ranką tiesia
Ir laimina į žygį kunigaikštį šviesų.
Jo švento vardo garbei pergalę aukoja
Filipo Antrojo Ispanija didžioji —

ir Servantesas iš karto pajuto, kad jos beveik ištisai paimtos iš vienos poeto Ereros odės. Tuoj pat ryto prieblandoje Servantesas vėl peržvelgė savo kūrinį, šį kartą jau be vakarykščio pasitikėjimo. Viskas jam atrodė išpūsta ir pilna pasigyrimų, burnoje jis pajuto laiškų skonį.

— Kas jums, don Migeli? — paklausė sustojęs prie nišos vienas belaisvis, Valensijos kunigas. — Jau iš anksto ryto rašote ir rašote!

— Aš eiles rašau, garbingasis tėve. Tai vis tiek geriau, negu utėles gaudyti.

Bet ir tuo jis nebuvo tikras.

Kai jau vasario mėnesį vėl nušvito švelni, visai pavasariška saulė, jis grįžo į savo vietą prie Sidi Abderahmano. Retai ir kalėjimo putrą srėbdavo. Jis nieko nekainavo. Jį paliko ramybėje.

Servantesas jau nebegriovė mito apie savo kilmę ir padėtį. Net šį tą darė, kad tas neišnyktų ir toliau gyvuotų. Atvirai palikdavo Madrido korespondentams adresuotus laiškus, kuriuose svarstydavo išpirkimo būdus, net padirbdavo atsakymus. Kartais tie laiškai dingdavo. Dali Mamis, perrašinėdamas juos vakarais, apsilaižydavo, laukdamas sultingo kąsnio. Kad du tūkstančiai dukatų, tokia milžiniška suma, negali būti lengvai sudaryta, jam atrodė visai natūralu.

O iš tikrųjų Servantesas, savaime suprantama, nedarė jokių žygių. Kas gi jį būtų galėjęs išpirkti? Rasi tėvai ir giminės, kurių jis nepajėgė ištraukti iš skurdo ir dėl to pats jautė skaudžiausią širdgėlą?

Bet jie jau seniai rūpinosi. Rodrigas, nors jam Migelis ir buvo griežtai uždraudęs, susirašinėjo dėl išpirkimo į laisvę. Nebuvo nė vieno trinitarų vienuolio, kuris, grįžęs į Ispaniją, neatsivežtų krūvos jo parašytų, abejotinos ortografijos, tačiau įtikinamo turinio raštų. Jam pačiam esą pakenčiama, — rašė jis, — tačiau Migelio padėtis — tai tikra nelaimė! Ispanijoje niekas neįsivaizduoja, kas yra Alžyro kalėjimas. Brolį reikia išvaduoti kaip galima greičiau, tai visų labui. Jis nuolat viliojamai raibindavo prieš jų akis garsią Migelio ateitį. Jį pagaudavo fantazija. Jis net meluodavo, nors tai ir nebuvo būdinga jo tiesmukiškai pri-

gimčiai. Griozdiškas Migelio kojos papuošalas virsdavo geležies luitu ir sunkiomis grandinėmis.

Kurčiasis juristas Servantesas ir jo tylioji žmona, duktė vienuolė ir ta, kuri gyveno iš vyrų, — visi įsivaizdavo savo sūnų ir brolį surakintą grandinėmis, sunkiai dirbantį, apsipylusį prakaitu. Paties Migelio laiškai buvo daug ramesni. Jie manė, jog tai dėl to, kad jis išdidus ir gailisi saviškių. Jie viską išpardavė, be ko tik galima buvo apsieiti, skolinosi, kur tik galėdami, sesuo Luisa stengėsi gauti pašalpos iš savo vyresniųjų, sesuo Andreja už savo meilužių dovanas nebesipirko nei suknelių, nei papuošalų, bet dėjo realą prie realo; jie rašinėjo prašymus, dienų dienas sėdėjo karaliaus įstaigų kanceliarijose, mito beveik vienais svogūnais ir duona.

Tačiau pasigailėtinos buvo sumos, kurias jie taip sunkiai rinko. Migeliui jie net nedrįso pasakyti, kiek turi. Ir Rodrigas tai buvo griežčiausiai uždraudęs.

Servantesas nieko nenumanė. Gyventi jam buvo neblogai. Jis būtų galėjęs būti patenkintas.

Tačiau to nebuvo. Jau kuris laikas. Kiekvieną dieną augo jo skausmingas nerimas. Jis kentėjo. Atėjus pavasariui, pasijuto visas sugraužtas širdgėlos, pykčio ir skurdo.

Kitados prie Lepanto vien tik išgirdęs apie žvėriškumus Kipre jis susirgo karštine. Dabar panašius dalykus jis matė kiekvieną dieną savo akimis. Laikas buvo žiaurus, jis — jo vaikas, todėl save griežčiausiai kontroliavo. Bet Migelis buvo jausmo ir vaizduotės žmogus, todėl skausmingai pergyveno svetimą kančią. O jis matė pernelyg daug.

Visur bausmių sistema buvo be galo nuožmi. Nusikaltusius degino ant laužų, kankino ratu, valkiojo lig mirties, arkliais plėšė, laužė kaulus. Už keletą pavogtų skatikų ant kaladės likdavo nukirsta ranka.

Visuose krikščionių miestuose šliaužiojo šimtai teisingumo suluošintų nusikaltėlių. Juo daugiau čia, Senojo

pasaulio srutų duobėje, kur drumstai putojo žmonių atmatos ir dažniau, negu bet kur kitur, buvo sutinkamas gobšumas, fanatizmas ir žiaurumas. Mirties bausmės, luošinimas, kankinimai buvo kasdieninė pramoga, kankinamųjų kauksmas buvo toks pat įprastas garsas, kaip asilo bliovimas ir vandens pardavėjų varpeliai, o plakimas, kuris beveik visada baigdavosi mirtimi, — nuolatinė institucija, nelyginant kasdieninė mugė. Jei vidurdienį kas eidavo pro Dzeniną, kur gyveno karalius, tai aikštėje visuomet išvysdavo nuogus ištiestus nusikaltėlius. Kiekvienam kojas ir sprandą būdavo užgulę du žaliai apsirengę vyrai; du kiti sunkiomis lazdomis ritmingai jį daužydavo, pakaitomis šaukdami smūgių skaičių: šimtas penkiasdešimt, du šimtai penkiasdešimt, keturi šimtai. Paskui kruviną, sumadarotą masę nuvilkdavo į šalį. Pusę dviejų didžiojoje mečetėje nusileisdavo balta vėliava — pertrauka ligi sekančios dienos.

Neseniai Alžyrą buvo pradėjęs valdyti naujas karalius. Paša Ramdanas buvo atšauktas, ir jo vietą užėmė italų renegatas, kuris kitados vadinosi Andreta, o dabar save vadino Hasanu Venecianu — tai buvo vienas iš nuožmiausių to šimtmečio žmonių. Milžiniškais kyšiais, kuriuos davė Stambulo seralio didžiūnams ir sultono žmonoms, jis pasiekė, kad jį čia paskirtų, ir dabar stengėsi tas kyšio monetas su nuošimčiais iš savo nuomojamos karalystės išspausti. Vargas belaisviui, kuris dabar bandytų bėgti! Buvo įvestas naujas, lėtas, gerai apgalvotas kankinimo metodas. Naujasis valdytojas ypatingai mėgo atgrasinimo būdą. Vyravo šaltas, pomėgiškas, metodiškas žiaurumas. Kartais net maurai ir turkai atvirai baisėdavosi. Senoviškos bausmės — korimas, galvos kirtimas, smaugimas, deginimas jam teikė maža malonumo. Labiau patiko rafinuotos procedūros, pavyzdžiui, movimas ant kuolo, kada pasmerktąjį stačią maudavo ant smailaus virbo, kuris smigo per visą kūną, ir karalius savo rūmininkams siūlydavo kirsti lažy-

bų, kurioje galvos vietoje išlįs smaigalys: pro akį, burną ar skruostą. Progų tokiems pasilinksminimams niekuomet netrūko. Sakysim, pamatęs būrį vergų, dirbančių kokį nors darbą, pareikšdavo, kad jais nepatenkintas, ir, kaip niekur nieko, įsakydavo visiems nupjaustyti ausis. Jei būdavo linksmai nusiteikęs, tai liepdavo tas kruvinas geldeles prisegioti jiems prie kaktų ir, janičarų muzikai spiegiant, ratu vaikyti aikštėje prieš Dzeniną.

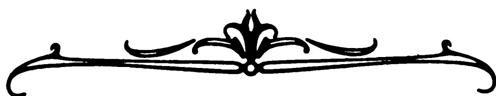
Beje, nuožmus jis buvo ne vien tik krikščionims vergams. Jis terorizavo savo policiją, piktomis priekabėmis sukėlė prieš save rejisų gildiją, jo nekentė visa Šiaurės Afrika, bet drauge visi stebėjosi ir jo beprotišku narsumu, kuris, kaip ir nuožmumas, neturėjo ribų.

Jis buvo panašus į pasakų piratą. Aukštas, liesas ir išblyškęs, su reta ruda barzda ir žėruojančiomis, krauju pasruvusiomis akimis. Kas arti prie jo prieidavo, tvirtindavo, kad Hasanas atsiduoda krauju.

Tai toks buvo žmogus, prieš kurį pasišiaušė vienarankis vergas Migelis Servantesas ir kurį tam tikra prasme įveikė.

Tiesa, pradžioje Hasanas jį atgrasė nuo vietos prie Zavijos. Nemokantieji rašyti čia jo neberado. Pernelyg gyva dabar buvo bausmių aikštėje prieš Bab-el-Uedą. Nepadėjo ir tai, kad žali krūmokšniai slėpė vartus ir sieną. Aukų riksmas vis vien buvo girdėti, ore tvyrojo svylančios mėsos arba pūvančių lavonų kvapas, nes juos buvo uždrausta laidoti. Visų akyse, norint kitus įbauginti, čia gulėjo tie, kurie buvo tokie drąsūs ir nelaimingi, kad išdrįso bėgti iš pragaro.

Bet pabėgti vis tiek tebebuvo Servanteso tikslas. Siaubas nebesukeldavo karštinės — tie laikai buvo praėję. Jis norėjo bėgti ir kiek galima daugiau draugų išsivesti į laisvę, o ten, krikščioniškajame pasaulyje, sukelti žmones į kovą su tuo pragaru.

TRYS IŠDAVIKAI

Orano miestą valdė Ispanija. Į jį buvo dvylika dienų kelio. Tačiau šiuo trumpiausiu keliu jūros pakrante bėglys negalėjo pasinaudoti, nes jis buvo budriai saugomas. Beprotiškai drąsus žmogus, eidamas tolimais aplinkiniais keliais, giliai nerdamas į pietus ir paskui vėl grįždamas prie jūros, galėjo tikėtis per tris savaites pasiekti Oraną. Tačiau to dar niekam nepavyko padaryti.

Čia beveik nebuvo takų, vien uolėti kalnai, išdegusios dykumos ir plėšikų būriai laukė bėglio. Be vedlio neįmanoma išsiversti.

Pavasariop Servantesas tokį susirado. Tai buvo avantiūriškų polinkių subjektas, mišraus portugalų ir maurų kraujo, jau dvidešimt metų čia sukiojęsis, skersai ir išilgai pažįstąs tiek Feco ir Tlemseno karalystes, tiek ir Alžyro pietų oazės; liesas, judrus, ne perdaug dailus pažiūrėti dėl savo purvinos veido spalvos, kuri dubesnėse vietose buvo žalsva, ir dėl per trumpos nosies, kurią koks brutalus kumštis, matyt, pasityčiodamas nusuko į šalį. Regis, jis buvo nebe jaunas. Jis tvirtino, kad pavojingas vienuolikos belaisvių išvedimas bus paskutinis jo žygis dėl pelno, paskui sakėsi „viską mesiąs“, nors negalėjai tiksliai žinoti, ką būtent. Savo haike jis nešiojosi įsisiuvęs dešimtį skolos pasižadėjimų; dešimtį dėl to, kad Servantesas, kuris žinojo esąs neturtingas kaip vienuolis, niekuo neįsipareigojo, užtat Rodrigas slapta už abu atsilyginti žadėjo. Savo didžiule figūra išsiskiriąs iš visos bėglių grupės, sunkiu žingsniu ir linksma širdimi klupdamas traukė jis šalia savo mylimojo

brolio akmenų griūtimis ir išdžiūvusių upių vagomis į pietvakarius.

Ketvirtą dieną prastai maitinami kūnai jau ėmė jausti nuovargį. Tai aukštyn, tai žemyn karstėsi jie uolomis, jau vasariškai kepinant saulei, nerasdami pavėsio ar sodybos, kur būtų galima atsigauti ir pasilsėti; tik vienur kitur pasitaikydavo iš molio nukrėsta lūšna, prie kurios storpilviai vaikai raudonomis, karščiuojančiomis akimis palydėdavo tuos dvylika žmonių, arba pro uolos iškyšulį staiga lyg statula išnirdavo ginkluotas raitelis, apsirengęs margais skarmalais ir niūrus.

Šeštą dieną jų maisto atsargos baigėsi. Vienoje žemumoje, netoli kelių lūšnų, jie pamatė ganantis avis. Jas prižiūrėjo moterys. Jie mėgino vieną iš tų gyvulių nusipirkti, tačiau nepavyko susiderėti; gal jų pinigai buvo nežinomi, šiaip ar taip, jų nenorėjo imti. Tada jie pasiėmė aviną dovanai. Visi jau gardžiavosi pietumis.

Pavakare jie sustojo didelio miško pakraštyje. Lygiai suaugę, išdidžiai nutolę vienas nuo kito, didžiuliai kedrai plačiai dengė kalnagūbrio šlaitą. Tam tikrame aukštyje spygliuotos jų šakos skleidėsi horizontaliai, sudarydamos ištisinį stogą, aukštumo sulig bažnyčia.

— Kur dabar mes? — paklausė Servantesas liesąjį vedlį. — Kas buvo per vieta, aplink kurią tu mus šiandien, darydamas tokį didelį lanką, taip paslaptingai vedei?

Vadovas sušnairavo akimis viršum savo kreivos nosies.

— Teniet-el-Chadu ta vieta vadinama, don Migeli, o jos gyventojai įžūlūs ir pikti kabilai.

Ir jis pasitraukė.

Avinas kepė ant laužo iš kedro šakų, sakai spragėdami skleidė smarkią kvaptį. Visi grūdosi aplink ugnį, nes pavasario naktis kalnuose buvo šalta. Kepsnys dar buvo

gerokai žalias, o jie jau plėšė mėsą nuo kaulų. Ponai iš Europos čepsėjo ir laižėsi pirštus. Netrukus visi sukrito ant girios patalų, susivyniojų, kaip kas galėdamas. Blandžia pienine šviesa nušvietė aukštai mišką mėnulio pilnatis, plaukianti giedru nakties dangumi viršum tarsi bažnyčios lubų.

Rytui išaušus, kai visi tampė ir trynė sustingusius sąnarius, vadovo nebuvo matyti. Jie ėmė šūkauti, ieškoti, stoviniavo būreliais, nežinodami, ką daryti, ir dar nesugebėdami suvokti, kas juos ištiko. Bet galiausiai vienas iš vienuolikos, Mursijos pirklys, sukliko, ėmė grabinėtis, raustis ten, kur gulėjo, ir galų gale beviltiškai pareiškė, kad jį apvogė. Dingo pilnas dublonų odinis kapšiukas, kurį jis nešiojosi ant kaspino prie nuogos krūtinės, neapsakomai sunkiai jo išsaugotas lobis, su juo išnyko žaliaveidis. Mažesnis, bet konkretus grobis jam buvo labiau prie širdies už visą dešimtį pasižadėjimų. Ir jis paliko juos čia, dykumoje, be takų, šešios dienos kelio nuo Alžyro, keturiolika ligi Orano, be maisto ir ginklų, nežinomoje vietoje.

Visi aimanavo ir kaltino kits kitą. Kiekvienas tarėsi pirmas numanęs, kad tas žmogus nepatikimas. Kiekvienas tvirtino visada priešinęsis tam beprotiškai drąsiam žygiui. Nedaug trūko, kad nelaimės draugai būtų vienas kitą apkūlę. Pagaliau visų pyktis nukrypo į Servantesą — tikrąjį kurstytoją ir ruošėją, kuriam vienam jie turį būti dėkingi už tai, kad gavo tokį apsukrų vadovą.

Jis tučtuojau pareiškė, kad viskas tikra teisybė, todėl bus labai natūralu, jeigu jie uždės jam visą atsakomybę ir, jo vadovaujami, eis paskui jį toliau į vakarus. Šis kedrų kalnynas, jis tatai matęs žemėlapyje, yra kaip tik toje pačioje platumoje, kaip ir jų tikslas. Reikia tik visą laiką eiti paskui saulę ir būtinai prieisi Orano sienas.

Tačiau visi žinojo tik viena: atgal. Šešios dienos žinomo kelio jiems atrodė geriau už aną tolimą kelionę į neži-

nomybę: be to, jie tikėjosi būsią dovanoti, nes bus grįžę gailėdamiesi.

Po ketvirčio valandos jie iškeliavo. Broliai stovėjo prie skardžio po kraštiniais medžiais ir žiūrėjo tam devynetui įkandin.

— Vienu du mes daug greičiau žygiuosim, — pasakė vėliavininkas, kurį žavėjo mintis keliauti į laisvę su dievinamu broliu, — eime! Ko dar laukti?

Tačiau Servantesas tylėjo ir nesiryžo. Grįžtantieji bėgliai seniai buvo dingę už uolų.

— Nieko nebus. Taip nedera, Rodrigai, — tarė jis pagaliau. — Turime grįžti ir mes.

Nors vėliavininkas ir nebuvo iš tų vyrų, kurie iš pusės žodžio viską supranta, bet dabar ir jis suprato:

— Jie tau nepadėkos, Migeli!

— Žinoma, kad ne.

Ir tai buvo viskas.

Jų sutikimas vergų mieste nebuvo per daug malonus. Bet kadangi prekė, dėl kurios tiek buvo širsta ir kuri buvo laikoma dingusia, dabar pati sugrįžo, tai nuo kraštutinumų buvo susilaikyta. Sunkesnis darbas, prastesnis guolis, taip pat šiek tiek lazdų, — tuo ir buvo pasitenkinta, juo labiau, kad bėgliai buvę suvilioti. Nė vienas iš devynių neprieštaravo, kai Servantesas pasisakė visus sukurstęs. Jam paskyrė tris šimtus lazdų, o tai reiškė mirtį.

Tačiau Dali Mamis neleido įvykdyti bausmės. Jis liepė savo vienarankį vergą trumpai prikalti kalėjime. Apkabinėtas ir apipintas geležimis it nuotaka rožėmis tūnojo Servantesas savo kertėje. Ne kartą buvo atėjęs rejisas. Jis žinoviškai pabarškindavo brūkliu grandines ir virbus, rėždavo niūrią ateitį pranašaujančias kalbas. Tačiau penktą dieną jam nuėmė visus pančius... Jo drabužiai po bėgimo buvo virtę skutais. Jo laukė nauja apranga, švari ir nelopyta: marškiniai, kelnės, durtinis, šlepetės ir kepurė. Tik

simbolinių kojos pančių trūko. Šiaip viskas buvo, kaip ir anksčiau.

Šauniojo Rodrigo dalia, deja, pablogėjo. Daktaras Salomonas Peresas jau turėjo kitą berną, vėliavininkas pasijuto tarp vergų, dirbančių viešuosius darbus. Migelis jį rado nuogą tarp nuogų — saulės kepinamas, jis kasė žemę naujam bastionui prie Kasbos.

— Neilgai, Rodrigai, neilgai! — sukuždėjo jam Migelis.

Vėliavininkas nusišypsojo, kupinas pasitikėjimo.

***

Rodrigui teko eiti baudžiavą vienerius metus. Žvangėdamas grandinėmis, jis keldavosi kiekvieną rytą nuo savo šiaudų, pilnas vilčių, kad štai gal jau šiandien Migelis padarys stebuklą ir jį išvaduos. Bet, kai laisvė jam pačiam pamojo, jis atsisakė.

Atvyko du trinitarai su išpirkom. Tris šimtus dukatų atsiuntė Servantesų šeima. Migelis išsigando. Šviesi vaizduotė ryškiai jam parodė, kiek skurdo ir nusižeminimo ši suma atsėjo jo namiškiams. Bet, šiaip ar taip, broliui ji reiškė sugrįžimą į tėvynę.

Tačiau Rodrigas kietai užsispyrė. Tie trys šimtai dukatų yra ne kas kita, kaip pirmas pagrindinis Migelio išpirkos įnašas. „Kaip tai pagrindinis įnašas? — beveik užriko ant jo Migelis. — O du tūkstančius dukatų gal jis užmiršęs. Dviejų tūkstančių iš jo reikalauja Dali Mamis. O kaip jam atrodo, iš kur dar bent vienas aukso pinigas galėtų ateiti?“ Jis nesiskirsiąs nuo savo brolio, ir tiek, pareiškė vėliavininkas, ir ne jam esą siunčiami tie pinigai...

Migelis pažiūrėjo į romų ir atkaklų jo veidą, paskui prieš save žemyn į mėlyną šešėlį. Buvo karštas gegužės vidurdienis, ir juodu sėdėjo šalia vienas antro prie aukštos sienos, kuri sudarė Kasbos sustiprinimų dalį. Abi Rodrigo

kojos buvo apkaltos geležimis. Šią valandą kasėjai turėjo trumpą poilsį, nes jų prievaizdai negalėjo pakęsti karščio. Jūra taip mirguliavo, kad negalėjai į ją žiūrėti. Didžiojoje mačetėje netoli uosto ką tik buvo iškilusi baltoji vėliava. Prasidėjo kasdieninė egzekucija.

Migelis pakėlė galvą. Praėjo vos minutė. Tačiau akylesnis už Rodrigą stebėtojas būtų supratęs, jog jis galutinai kažką nusprendė.

— Tu paimsi tuos pinigus, Rodrigai, — tarė jis primygtinai ir griežtai, — ir grįši Ispanijon. Tu man ten esi reikalingas. Jei viską sumaniai darysi, po kelių mėnesių ir aš būsiu laisvas.

— Nagi, sakyk! — tarė vėliavininkas, ne visai pasitikėdamas...

Tiktai rugpjūčio mėnesį jis iškeliavo. Tiek laiko truko formalumai. Dar paskutinę minutę buvo iškrėsti visi jo laivo užkaboriai. Nerasta nieko įtartino.

Vis dėlto kažkas vyko. Ėmė dingti vergai. Iš karto didesnis skaičius niekuomet nedingdavo, kiekvieną savaitę tik vienas arba du. Negalėjai suprasti, kur jie dingsta. Buvo įtartas Migelis Servantesas, bet jis sau nekaltai vaikštinėjo aplink, rašė laiškus, pasakojo visiems, kaip džiaugiasi, kad išpirktas brolis.

O dingusieji buvo netoli.

Vos už valandėlės kelio į vakarus nuo miesto, tarp jūros ir kalvų, driekėsi žemės sklypas, kuris buvo vadinamas El Hama. Tai buvo užliejama vieta, kurioje augalai vešėte vešėjo. Čia, pakrantėje, vienas iš aukštųjų miesto pareigūnų laukinius augalus buvo pavertęs sodu, pasidaręs kone atogrąžų parką, pilną palmių, bambukų, mirtų ir prožirnio. Šeimininkas beveik niekuomet savo nuošaliame ūkyje nesirodė. Sodininko ir sargo pareigas ten ėjo vienas prancūzas, pietietis, linksmas vyrukas, Žanas iš Navaros;

jis paprastai miegodavo savo lentinėje lūšnoje, leisdamas Dievo augalams raizgytis ir pintis, kaip tik jiems patiko.

Tą šaunų dykaduonį į savo pusę palenkė Servantesas. Jeigu jis turįs noro vėl pamatyti savo tėvynę, tai esąs kviečiamas lipti su jais į ispanų laivą, kuris netrukus, vieną naktį, atplauks prie to sodo, atsiųstas Rodrigo.

Vieta buvo gudriai parinkta. Slapčiausioje parko dalyje buvo natūralus urvas, ilgainiui žmogaus rankos jį dar padidino. Tas urvas kaip tik ir siurbė į save vergus, po vieną ir be pėdsakų. Jiems buvo įsakyta niekuomet dienos metu neišeiti iš savo tvankaus prieglobsčio. Žanas iš Navaros jais rūpinosi.

Bet iš kur gauti maisto? Sode neaugo nieko valgomo, nebent tik keletas šaknelių ir uogų. Kiekvienas bijojo pavojingos kelionės į miestą ir atgal. Visi nudžiugo, kai pagaliau jauniausias iš bėglių, florencijietis, pasišovė kas trečia diena rizikuoti. Jis buvo gražus vyras ir akiplėša, visų žinomas tik „Doradoro“ pravarde, nors niekas negalėjo tikrai pasakyti, ar jis iš tiesų kada buvo vertęsis auksinimu. Buvo kalbama, kad Tunise jis daug kartų keitęs tikėjimą, tačiau niekas nieko tikro nežinojo.

Urve dabar jų buvo penkiolika. Servantesas, kuris buvo griežčiausiai sekamas, turėjo tik paskutinę valandėlę prie jų prisidėti. Išsivadavimo dieną jis su Rodrigu buvo paskyręs: rugsėjo 20-ąją. Išvakarių naktį jis paliko miestą. Kai užpakaliniu šlaitu artėjo prie sodo, jam šovė į galvą, jog kaip tik rugsėjo 20-ąją dieną jis „El Sol“ laivu išplaukė iš Neapolio. Pasistengė atsikratyti blogos nuojautos.

Praėjo diena ir naktis, ir dar septynios dienos ir naktys. Nebuvo matyti jokio laivo. Gal broliui nepavyko!? Ar laivą ištiko nelaimė? Beviltiškai jie budėjo dar vieną, paskutinę naktį. Tai buvo rugsėjo 28-oji, šviesi mėnesėta naktis. Ir tada, apie vienuoliktą valandą, pasirodė laivas.

Jį pamatę, visi puolė ant kelių. Laivas čiuožė artyn

visiškai ramia jūra, tai buvo mažas vieno stiebo kateris, matyt, tokios mažos gremzlės, jog galėjo visiškai arti priplaukti. Už tai ir kad buvo parinktas krantą pažįstąs laivininkas, kuris tiksliai plaukė į to sodo pakraštį, Servantesas širdyje pagyrė brolį.

Visi tiesė rankas, duodami ženklą, bet tylėjo. Jiems jau atrodė, kad girdi pliaukšint irklus mėnulio apšviestame vandenyje.

Staiga pakilo daugiabalsis šauksmas, gerklinis, grasinantis ir laukinis. Negalėjai žinoti, iš kur jis sklido, — nuo vandens ar nuo kranto šaukė žmonės, kurie taip vėlai čia dar galėjo vaikščioti.

Laivas nuplaukė. Šaukti jie nedrįso. Alpstančia širdimi visi žiūrėjo į dingstantį išgelbėtoją.

— Bičiuliai, jis sugrįš, — tarė Servantesas, — jis laukia patogios progos.

Tačiau praėjo trys skausmingos dienos, kol jis grįžo. Teko dar kartą pasiųsti auksintoją maisto. Taigi jo nebuvo drauge, kai jis vėl pasirodė. Tai atsitiko ankstų rytą, prieš saulei tekant. Laivas atsargiai plaukiojo jūroje, laukdamas ženklo. Smailiame priešakyje matėsi aukšto ūgio vyras, kuris, atrodo, buvo vienplaukis.

Visi ragino duoti ženklą ir tuojau lipti į laivą. Kiekviena minutė esanti brangi.

— O Doradoras? — paklausė Servantesas.

— Kodėl gi jo nėra!

— Todėl, kad jis dėl mūsų rizikuoja gyvybe, šiandien jau dvidešimtą kartą.

Tačiau ar ne jų pusėje tiesa? Verčiau težūsta vienas, o ne visi. Jam pačiam knietėjo duoti ženklą, jis pats to troško... Tačiau negalėjo taip pasielgti. Jo fantazija tam priešinosi, jis matė, kaip auksintojas įbėga į sodą, jų duona nešinas. Ir nė vieno neberanda. Urve, sode ir jūroje tuščia, o penkiolika niekšų keliauja į laisvę.

Murmėdami jie grūdosi aplink Servantesą.

— Kiek dar lauksite!

— Kol saulė patekės. Vėliau jis niekuomet negrįždavo.

— Bent duokite ženklą! Ženklas dar nereiškia, kad išplaukiam.

— Ženklas kaip tik ir reiškia, kad išplauksim... Kai tik sulipsime, škiperis tuoj plauks.

— Tai jis bus už jus protingesnis, — šiurkščiai tarė vienas.

Tas vyras sakė tiesą. Kam reikėjo eiti iki galutinės ribos, kiršinti likimą? Jis neturi tokios teisės! O dabar nė galios...

Mat, jie patys jau davė ženklą. Jie mosavo. Jie nepaisė jo. Slapčiomis Servantesas atsidūsėjo. Jis atsigręžė. Žanas iš Navaros ėjo iš lūšnos su savo ryšulėliu, ir jis ryžosi drauge su jais plaukti.

Staiga už jų sode subraškėjo šakos ir pasigirdo daugelio žmonių žingsniai. Tai buvo Dali Mamis, rejisas, su ginkluotų vyrų būriu. Jį vedė Doradoras. Jis buvo užsidėjęs tiurbaną.

Ar jau seniai jis buvo sugalvojęs išduoti, gal buvo netekęs vilties, kad žygis pasiseks, o gal kokia staiga kilusi pagieža paskatino jį taip niekšingai pasielgti, — kas galėjo žinoti. Įžūliai stovėjo jis šalia Dali Mamio, kuris tylėjo ir pasimėgaudamas stebėjo reginį. Tai bent buvo vaizdas!

Išduotųjų įniršis nukrypo į Servantesą. Jų pasipiktinimas šiuo žmogum, kuris, norėdamas būti ištikimas išdavikui, juos pačius pražudė, buvo toks didelis, kad jie beveik užmiršo patį išdaviką ir savo nelaimę. Iškėlę kumščius, laukinėmis akimis, burnodami ir keikdami, jie apstojo Migelį. Jis praskyrė į šalis šnypščiančius žmones.

— Kaip mielai tave nudėčiau, — tarė Migelis Doradorui, ir to mirčiai pasmerkto, švelnaus žmogaus veidas buvo toks, jog anas atbulas ėmė trauktis ir pasislėpė alėjoje, tarp ginkluotų vyrų.

— Tu nieko nebenudėsi, — tarė Dali Mamis. — Prieš pakariant, tau bus nukirsta ir dešinioji ranka, o tavo bendrams — kairė, kad jie ateityje prisimintų savo vadą.

— Kitus luošinti jums bus tik nuostolis. Jums tai neapsimoka. Niekas daugiau nedrįs bėgti, kai manęs nebebus gyvo.

Tie žodžiai buvo pasakyti su įsitikinimu ir įtikinamai rimtai. Jam buvo baigta. Viskas, ko tik jis imasi, nepavyksta. Jis nebetikėjo savo žvaigžde. Savo užsispyrimu jis visus pražudė. Bet vis dėlto ir vėl taip pasielgtų... Šios dienos įvykis truputį kilstelėjo šydą, ir prieš jį neaiškiomis apybraižomis išsibrėžė jo gyvenimo dėsnis. Ir šis gyvenimas jam nebuvo reikalingas.

Rejisas davė ženklą. Bėglius apsupo ir nuvarė prie įėjimo. Jiems iš paskos dūlino auksintojas su nauju tiurbanu. Jis ėjo atsiimti laukiamo atlyginimo.

Rejisas su dviem sargybiniais pasiliko vietoje. Susimąstęs jis vaikščiojo pirmyn ir atgal prieš tylintį kaip žemė Servantesą, grakščiai šmaikščiodamas savo brūkliu.

— Kad jūsų rangas ir jūsų išperkamoji vertė yra burbulas, Migeli, — tarė jis pagaliau, — aš jau seniai žinau. Aš tik dėjausi, kad tikiu šia pasaka. Tačiau jūs galite pasiekti, ko neturite.

— Mane galima virve paaukštinti, norite pasakyti. Aš tai žinau.

— Vienas žymiausių korsarų, Horukas Barbarosa, Chairedino brolis, buvo vienarankis, kaip ir jūs!

Servantesas tylėjo.

— Ko jus taip traukia pas savuosius? Ką veiktumėte Ispanijoje? Užsidėkite tiurbaną. Aš jus išlaisvinsiu. Duosiu laivą. Jūs gerai panaudosite ir savo vieną ranką. Kertame!

Ir jis atkišo savo dešinę. Servantesas jos nepriėmė.

— Kas jums kliudo? Jūsų Dievas? Ligi šiol jis nebuvo jums labai maloningas. Jūsų karalius? Jis jūsų nepažįs-

ta. Jūsų draugai? Pats matėte, kaip šoko jūsų plūsti. Tikėkit manimi, jog visa šita padermė nieko kito neverta, kaip tik būti kojomis sutrypta.

— Kas laukia mano draugų, rejise? Ar pasigailėsite jų?

Dali Mamis pažiūrėjo Servantesui į akis, apsisuko, švilptelėjo savo žmonėms kaip švilpiami šunys ir nuėjo, nepridūręs nė žodžio.

Servantesas liko sode vienas. Jūra buvo tuščia. Kateris buvo nuplaukęs.

Kitą dieną Servantesas sužinojo, jog vis dėlto vienas, visų nekalčiausias, Žanas iš Navaros, buvo paaukotas. Jį pakorė už vienos kojos. Dali Mamis ir tas miesto pareigūnas, kuriam priklausė sodininkas, vaikštinėjo po kartuvėmis ir žiūrėjo, kaip nelaimingąjį troškina jo paties kraujas.

***

Servanteso padėtis tolesniais metais buvo keista, net nuostabi. Daug kartų tiek nusikaltęs, kad, Alžyro valdovų supratimu, jau seniai turėjo būti nubaustas mirtimi, jis kur tinkamas vaikščiojo laisvas ir niekas jam nė plauko nelietė. Niekas jo ir dirbti nevertė. Butą jis turėjo kalėjime, galėdavo ilgai nepareiti namo ir nakvoti kur nors kitur, nors plyname lauke, sugrįžus sargyba sveikindavo jį kaip seną pažįstamą, kurio buvo pasiilgusi.

Didžiai įvairios buvo jo pažintys; visų krikščioniškųjų kraštų vergai, rejiso laivų žmonės, blizgučiais apsikarsčiusios moterys po vartų arkomis, kareiviai, dvasininkai, amatininkai, žydai prekijai ir mokytiniai, — visi jį pažinojo. Jį pažino net vaikai. Apie jį visi kalbėjo. Kad toks pabaisa, kaip Dali Mamis, jį tausoja, kažkokiu būdu į savo tamsią širdį priėmęs, atrodė didžiai nuostabu, kai kas net kuždėjo apie burtus. Jie ne tiek jau daug klydo.

Pragyvenimu jis buvo aprūpintas, ypač nuo to laiko,

kai tam tikram skaičiui krikščionių pirklių buvo suteikta privilegija įsikurti čia ir varyti prekybą. Baltasaro Toreso ir Onofrės Egzarkės įmonės buvo žymiausios. Jeigu jiems kildavo kokių sunkumų, jie kviesdavosi Servantesą.

Jis būtų galėjęs būti patenkintas. Tačiau širdis neleido priprasti prie nekenčiamų dalykų. Net su nešulinių asilų kančiomis šiame krašte jis negalėjo apsiprasti. Kai pamatydavo tokį mažą gyvulėlį kicenantį pro šalį kreiva gatvele, užsėstą pilvoto jojiko, kuris buvo sunkesnis už patį gyvulį ir geležine yla badė jau pūliuojantį pilkio šoną, Servantesui mušdavo į galvą kraujas, ir jis kone šokdavo muštis. Kaip jis galėjo ramiai žiūrėti į šiurpius karaliaus Hasano darbus, kurių kasdien gausėjo? Kartuvės jau niekuomet nebūdavo tuščios, žemė prieš Bab-el-Uedą pavirto kraujo klanu, apmokamų budelių nepakako ir jų skaičius buvo padidintas. „Kažin ar nors vienas krikščionis dar tebeturi abi ausis, o tas, kuris dar abiem akim mato, tikrai yra laimingas“, — rašė tomis dienomis namo vienas neapolietis.

Galimas daiktas, jog Servantesas vienas dabar būtų galėjęs pabėgti, nes niekas jo nebesekė. Tačiau jo tikslas buvo išvaduoti daug žmonių. Nepasisekimai jo neatbaidė. Jis norėjo pateisinti savo gyvenimą, kuris, jo nuomone, slinko pasigailėtinai, nepasižymėdamas jokia didybe ir veiksmu.

Praėjus lygiai dvejiems metams po to paskutinio mėginimo, jis vėl ruošė naują. Ir dabar, kaip tada, ėjo lemtingas rugsėjo mėnuo.

Įsikūrusiems mieste prekijams jų sutartys griežtai draudė rodyti bet kokį palankumą krikščionims vergams, sulaužius šią sąlygą būtų kilęs pavojus jų namams, turtui ir net gyvybei. Tačiau pirklys Onofrė Egzarkė, kilimo valensijietis, turtingiausias iš visų, neatsilaikė prieš savo vienarankį sekretorių. Jis įrengė jam laivą.

Tai buvo ne koks skurdus mažas kateris, bet fregata, puikus, ginkluotas, erdvus laivas, kuriame galėjo tilpti šešiasdešimt bėglių ispanų. Jis atplaukė iš Kartachenos ir turėjo nuleisti inkarą prie Matifu iškyšulio, penkios valandos kelio nuo Alžyro — tenai, kur kitados imperatorius Karlas, susodinęs į laivus savo sutriuškintą kariuomenę, pats įlipo paskutinis.

Ramadanas tais metais beveik visai sutapo su krikščioniškuoju rugsėjo mėnesiu. Veikti buvo nutarta naktį į dvidešimt devintąją, kaip tik tą dieną, kada baigiasi pasninko mėnuo, per aid-es-segirą, šviesos ir šventės naktį, kai sutemus prasidės didžioji puota, po kurios prisisotinę žmonės, dar įkaitę nuo pasimėgavimo, būriais grūsis į mečetes, iš kurių plačiai atvertų durų sklis geltona žvakių šviesa, kai visi džiūgaus ir, atsiliepdami į šniaukrojamai šaižią muziką, džiaugsmingai šauks šventąjį vardą lūpomis, kurios dar varva ir žvilga nuo riebių medaus kepinių; tada bus tinkamiausia proga palikti ūžaujantį plėšikų miestą, po vieną ar būriais perkopti sieną, iš uosto išplaukti, net rasi nepastebėtiems pro vartus išeiti. Rinkimosi vieta kairiajame Harašo krante, valanda kelio nuo miesto.

Atrodė, kad buvo laikytasi didžiausio slaptumo. Rytą, prieš šviesos naktį, kiekvienam slaptažodžiu turėjo būti pranešta, kad viskas paruošta ir kad nėra jokio pavojaus. Migelis Servantesas pats turėjo kiekvienam pasakyti tą laimę žadantį slaptažodį. Visi jo laukė savo darbavietėse nuo ryto aušros.

Jie veltui laukė. Žodis nebuvo ištartas. Niekas nematė Servanteso. Nė vienas vakare neišėjo iš miesto. Vėl įsipynė išdavystė, kuri Servantesui buvo tokia svetima, kad jis, viską apskaičiuodamas, niekuomet apie ją nepagalvodavo.

Susimokymą, šį kartą iš pikto pavydo, išdavė vienas ispanas, turėjęs mokslinį titulą, daktaras Chuanas Blanko

de Pasas, kitados domininkonų vienuolis Salamankoje. Jis buvo gelsvai blyškaus veido ir šlykščiai nutukęs, jo žvilgsnis ir manieros visiems sukeldavo nemalonų jausmą. Blogas ir dviprasmiškas buvo kiekvienas jo žodis, blogas ir nedviprasmiškas jo burnos kvapas, kuris tuos žodžius lydėjo. Net šiame mieste, sklidiname nepraustų vergų, visi tą buvo pastebėję, ir jei kas nors paminėdavo „Pasmirdėlį", tai visi žinojo, kas buvo turima galvoje. Kartu šitą nevalą kankino nesuvaldomas potraukis patikti ir turėti draugų. Servanteso, patrauklaus ir apsukraus vyro, kuriuo visi gėrėjosi, Pasmirdėlis pagiežingai nekentė. Į bėglių būrį jis buvo įsisukęs, vien norėdamas išduoti. Priešpaskutinę Ramadano dieną jis pranešė, ką žinojo, Hasanui Venecianui, karaliui.

Migelis, draugų iš Dzeninos įspėtas, — mat, jų visur turėjo, — atkampiomis gatvėmis nuskubėjo į pirklio Egzarkės namus. Egzarkė ko nemirė iš siaubo. Visas jo orumas, turtingo pono didybė dingo per vieną akimirką.

— Kas žino mano vardą? — toks buvo jo pirmas žodis.— Kas, be jūsų? Jūs man prisiekėte, jog niekas jo nesužinos.

— Niekas jo ir nežino, don Onofre.

— Prisiekite šv. Mergele ir savo išganymu!

— Būkite ramus.

— Ramus! Jūs rėkte išrėksite mano vardą tada, kai jie pradės laužyti kiekvieną jūsų kaulą arba iš lėto sąnarius narstyti!

Jis susiėmė abiem rankomis galvą ir prisišliejo prie sienos. Servantesas laukė.

— Tai per sunku, — išgirdo jis pagaliau duslų balsą. — Jūs neištylėsite. Jūs turite išnykti.

— Išnykti? Kaip išnykti, Onofre?

— Būtinai išnykti. Aš nueisiu pas rejisą. Sumokėsiu,

kiek tik jis pareikalaus. Kai būsite išpirktas, jums niekas nebegrės. Jūs man raštelį pasirašysite už tuos pinigus.

— Tai būtų apgaulingas raštelis, Onofre. Aš niekuomet negalėčiau jo išpirkti. Be to, tai būtų nesąmonė. Toks sandėris tuojau nukreiptų įtarimą į jus.

— Tai jūs nenorite? — paklausė Egzarkė kvailu iš nustebimo ir baimės veidu. — Ko gi jūs norite? Kankinimuose galą gauti?

— Onofre, taip bloga dar nėra.

Taip bloga dar nebuvo. Jis pasislėpė. Pačiame miesto viduryje, triukšmingiausioje jo dalyje, Suko gatvėje jis susirado užuolandą. Čia jisai tris dienas tupėjo pas vieną žydą lopytoją, kuriam kartą buvo padaręs paslaugą, savotiškoje oloje, rūsyje, ir stengėsi pažinti save patį.

Galbūt Egzarkė turėjo pagrindo taip kvailai atrodyti iš nustebimo? Kas gi, iš teisybės, dilgino Servantesą eiti ligi kraštutinumo, vėl ir vėl mesti iššūkį likimui? Iš kur tas slėpiningas nujautimas, kad nė dabar jis nežus, kad viskas praeis, ir jis liks nepaliestas? Kokių nežinomųjų tariasi jis saugomas? Servantesas žvelgė į savo vidų tarsi į vandenį, bet dugne nieko nematė.

Jam buvo ankšta lindynėje. Viršum jo galvos derėjosi klientai, o be galo gausi jo šeimininko šeima pernelyg išraiškingai kalbėjosi. Dukart per dieną žydas jam atnešdavo stipriais prieskoniais užkulto valgio; jo kamarėlė perdėm prisigėrė svogūnų kvapo.

Servantesas jau ėmė valgyti tik ką nuleistus pietus, bet kąsnis liko burnoje. Jis išgirdo gatvėje garsiai šaukiant savo vardą; įsakymą lydėjo viešojo šauklio tarškynė.

— Ieškomas vergas Migelis Servantesas. Jis padarė nusikaltimą. Kiekvienas, kas jį slėps, turės atsakyti savo galva...

Vėl tarškynė. Ir tyla.

Pakilo dangtis. Šviesiame fone ryškiai išsiskyrė apvali šeimininko žydo galva ir barzdelė.

— Girdėjau, Elijau! — tarė Servantesas. — Einu.

Viršuje atsisveikindamas jis tarytum palaimino, uždėjęs abiem vyresniesiems berniukams ant galvų ranką, — savo garbingai suluošintą kairiąją — ir po valandėlės jau stovėjo vidurdienio šviesoje prieš Dzeniną,

Aikštė buvo apjuosta ginkluotos karaliaus Hasano sargybos. Jį sučiupo. Rankas surišo už nugaros. Užnėrė ant kaklo virvę kaip kokiam pasmerktam pakarti. Įtempė į vidų ir po akimirkos nuvedė stoti prieš Hasaną Venecianą.

Didžiulio vidaus kiemo gilumoje, kur tryško trys fontanai, prie vidurinių kolonų kiemo gale karaliui buvo paruoštas guolis iš geltonų ir žalių odinių priegalvių. Jam iš šalių stovėjo Dali Mamis, rejisas, dabar be brūklio, ir rūmų pareigūnas, kurį Servantesas pažino iš aprangos, — tai buvo dviejų mėnulių aga. Užpakalyje, arkų šešėlyje, slėpėsi tasai, kuris jį buvo išdavęs, — Pasmirdėlis.

Karaliaus Hasano apranga išsiskyrė rafinuotu paprastumu: baltas paprasto audimo burnusas, geltonos šlepetės ir feska, apmuturiuota baltu tiurbanu be jokių sagių. Matyt, kad jis nemėgo išoriniais dalykais menkinti savo žmogiškojo įspūdžio. Blykčiodamas krauju pasruvusiomis akimis, karalius ramiai apžiūrinėjo stovintį prieš jį vyrą, kuris iš pažiūros atrodė visai silpnas. Paskui, suraukęs antakius, nukreipė žvilgsnį į Dali Mamį, gūžtelėjo pečiais, tarytum norėdamas pasakyti „tai čia jis" — ir ėmė kvosti.

Tuojau išėjo aikštėn, kad domininkonas buvo perdėjęs. Per jį karalius buvo sužinojęs, kad fregatoje gali tilpti du šimtai vergų ir kad tiek jų ruošėsi bėgti.

— Vadinasi, tu, įžūlus vagie, — kalbėjo Hasanas, — norėjai iš mūsų pavogti didžiulę keturiasdešimties tūkstančių dukatų sumą?! Ar prisipažįsti?

— Niekšas, kuris mane išdavė, — atsakė Servante-

sas, — tyčia išpūtė skaičių, norėdamas pelnyti didesnį užmokestį. Fregatoje gali tilpti šešiasdešimt belaisvių.

— Vadinasi, tu prisipažįsti kaltas?

Servantesas nulenkė galvą. Virvė nuslinko nuo jo kaklo, kilpa nukrito prie kojų. Tarnas prišoko, norėdamas vėl ją užnarinti Servantesui ant kaklo, tačiau Hasanas mostelėjo jam nešdintis.

— Teks pasakyti mums visų tų šešiasdešimties vergų vardus. Pradėk!

Dviejų mėnulių aga žengė į priekį su rašomąja lentele rankose.

— Paskui pasakysi vardą žmogaus arba žmonių, kurių lėšomis tas žygis buvo ruošiamas. Čia turi būti daug pinigo įdėta.

Migelio veidas buvo malonus, beveik nuolankus. Tačiau visi tučtuojau pajuto, kad ši tylėjimo siena yra neperžengiama.

Karalius davė ženklą. Iš po pasagos pavidalo arkos kairėje, išilginėje pusėje, išėjo du žaliai apsirengę vyrai, o iš dešinės — kiti du, violetiniais drabužiais ir juodais tiurbanais, nešini keistos formos ilgais įnagiais.

— Na, pasižiūrėk! — tarė Hasanas. — Kai tik tie spragilai tave paklaus dvidešimt kartų, tuoj mums atsakysi.

Tai iš tikrųjų buvo spragilai, kurių viršutinė judama dalis buvo tankiai prikalinėta smailių vinių. Vien tik pažiūrėjęs jautei, kaip jos giliai įsikerta į mėsą.

Budeliai pagriebė Servantesą iš užpakalio. Įgudusiu vikriu judesiu jie nuplėšė jam nuo kūno drabužius ir nuogą partiesė ant akmeninių plytų, veidu į žemę. Parankiniai keliais prispaudė jo kojas ir sprandą.

Servantesas užsimerkė. Jis nejautė nei baimės, nei siaubo, veikiau buvo nustebęs. Jis netikėjo, kad šitaip gali atsitikti... Dabar, kada vis dėlto taip susiklostė, jis pamė-

gino šauktis šventųjų pagalbos. Išsigandęs turėjo prisipažinti, kad jau nebepajėgia savo minčių į juos sutelkti.

— Gal aš ne krikščionis? — krūptelėjęs paklausė jis save.— Tai kam tada dar čia guliu?

Jis kvėpavo giliai, tiek giliai, kiek leido budelio keliai, ir laukė pirmojo įnagių įkandimo.

Bet nesulaukė. Servantesas pajuto, kad jo niekas nebeslegia. Jis atmerkė akis ir pasikėlė ant alkūnių.

— Tu per daug geibus, — išgirdo jis karaliaus balsą. — Kankinimas juk tuoj tave numarintų. Stokis!

Servantesas atsistojo. Visai nuogas, mirkčiodamas prieš šviesą, jis stovėjo per penkis žingsnius nuo priegalvių guolio.

— Klausyk tu! Aš prižadu, kad liksi gyvas, jei išvardinsi kaltuosius. Būk tikras, kad kiekvienas jų tave būtų šimtą kartų išdavęs. Na, kas jie tokie?

— Keturi kilnūs ispanai, visi keturi seniai laisvi ir seniai tėvynėje.

— Vardai!

Ir Servantesas labai mikliai išterškė keletą fantastiškų vardų, puikiai skambančių, neįtikimų ir neįmanomų įsidėmėti. Tik ir buvo girdėti: „omesas“, „ontosas“ ir „igo“.

Ir dabar įvyko neįtikimas dalykas. Hasanas Venecianas, kraugerys, prapliupo juokais. Jis to gėdijosi, stengėsi užgniaužti juoką, raudonais plaukais apžėlusia ranka užsidengė platų kreivą savo burnos plyšį, jo kruvinos akys iš malonumo pasidarė siauros, pro burną veržėsi garsai, kurie veikiau priminė surūdijusios geležies girgždėjimą, negu žmogaus juoką. Jo ilgas liemuo kratėsi į visas puses. Visi, tame tarpe ir Dali Mamis, netikėdami savo akimis, stebėjo tą fenomenalų reiškinį.

— Aš jį perku, tą jūsų riterį! — tarė jis pagaliau. — Ne, jūs man per mažai apie jį papasakojote. Keturi šimtai dukatų, gerai?

Servantesas. 1600 metai

EL INGENIOSO HIDALGO DON QVIXOTE DE LA MANCHA,

Compueſto por Miguel de Ceruantes Saauedra.

DIRIGIDO AL DVQVE DE BEIAR, Marques de Gibraleon, Conde de Benalcaçar, y Bañares, Vizconde de la Puebla de Alcozer, Señor de las villas de Capilla, Curiel, y Burguillos.

Año, 1605.

CON PRIVILEGIO,

EN MADRID, Por Iuan de la Cueſta.

Vendeſe en caſa de Franciſco de Robles, librero del Rey nro ſeñor.

„Don Kichoto“ pirmojo ispaniško leidinio (1605) titulinis lapas

G.Dorė iliustracija Servanteso romanui „Don Kichotas“

Toledo miesto vaizdas

A la muerte de Ysabel de Valoys

Cuando dexaba la guerra
libre nuestro hispano suelo
con un repentino vuelo
la mejor flor de la tierra
fue trasplantada en el cielo
Y al cortarla de su rama
el mortifero accidente
fue tan oculto a la gente
como el que no ve la llama
hasta que quemar se siente

Miguel de cerbantes
Saavedra

Servanteso autografas. Eilės skirtos Izabelei Valua

Ticianas. Bajoro portretas. XVI a.

Servantesas

5 ir 155 puslapiuose spausdinamos G.Dorė iliustracijos „Don Kichoto“ romanui

Dali Mamis nulenkė savo drūtą galvą.

Hasanas pamojo per kairį petį, ir išdavikas išėjo iš po arkų.

— Tu mums padarei paslaugą, Pasmirdėli. Aš dosniai tau atlyginsiu.

Hasanas pasirausė už juostos ir iš ten ištraukė auksinį pinigą — vienų vieną, palaikė jį tarp savo rudais plaukais apžėlusios dešinės rankos nykščio ir smiliaus, pakraipė saulėje, kad spindėtų, ir numetė anam po kojų.

— Tai dar ne viskas! Nueik pas mano virėją. Tegu jis tau duoda puodelį sviesto. Gali jį išlaižyti savo malonumui... Visą puodelį sviesto, — pakartojo jis patenkintas, ir vienas Dievas tegalėjo žinoti, kaip šitokiu atlygiu pasireiškė pasityčiojimas ir panieka. – Pasilenk, — šaukė Hasanas, — griebk dvokiančiu snukiu dukatą ir šliaužk atgal į savo lindynę!

Tačiau jeigu karalius nuvylė išdaviką, tai jis savotiškai nuvylė ir Servantesą. Karalius laikė jį ankštoje savo rūmų nelaisvėje. Servantesas buvo prirakintas žemutinėje didelio kiemo dalyje prie pat įėjimo iš kairės, po antrąja pasagos pavidalo arka. Jo patogumui buvo atnešta priegalvių ir apklotų, jo guolis buvo apsaugotas nuo saulės ir lietaus, nors ir buvo atvirame ore. Ilga plona grandinė leido jam laisvai vaikščioti po kiemą. Toji grandinė buvo specialiai nukaldinta Migeliui. Ji buvo sidabrinė.

Hasanas laikė prie savęs tą vienarankį vergą, kaip laikomas taurus neprijaukinamas žvėris. „Mano garsusis leopardas“, — sakydavo jis svečiams, privedęs juos prie nišos, kur Servantesas sėdėdavo ir rašydavo. Mat, karalius jam leido daryti, ką tik nori, visa medžiaga jam puikiausiai būdavo parūpinama. Be to, jį kasdien paleisdavo nuo grandinės, kad jis kiek tinkamas galėtų pasipliuškenti viename iš baseinų. O kas antra savaitė ateidavo barzdaskutys ir pakirpdavo „leopardui“ barzdą.

Gal „Krauju kvepiantysis“ laikė Servantesą savotišku talismanu? Vienas tarnas kartą pranešė karaliaus žodžius, ištartus prie stalo: „Alžyro miestas, laivai, vergai ir turtas bus apsaugoti tol, kol mano akyse bus vienarankis.“

Taip jis sėdėjo savo nišoje, nuolat matydamas slapčiausią vidinį visame pasaulyje liūdnai išgarsėjusios Dzeninos gyvenimą, — studijavo margus plėšikų valstybės ceremonialus, groteskišką vakarų ir rytų mišinį. Triskart per dieną jo ausyse plerpdavo karaliaus būgnininkų, trimitininkų ir klarnetininkų orkestras; jis matė teisiant ir kankinant, tenai, prieš tuos geltonus ir žalius priegalvius, matė luošinant, maunant ant kuolo, kertant galvas, matė, kaip paskui būdavo plaunamos akmeninės plytos ir kaip „Krauju kvepiantysis“ vaikštinėdavo jomis vakaro vėsoje. Žinojo jis ir apie tokius nedorus valstybės sandėrius, apie kuriuos net niekas nenumanė.

Taip pat anksčiau už visą miestą jis sužinojo, kad Hasanas bus atšauktas. Jam buvo įdomu, kas tada jo paties laukia.

Ėjo tretieji Venecijiečio karaliavimo ir krašto nuomojimo metai. Šį kartą anksčiau, negu paprastai, prasidėjo intrigos Stambulo rūmuose. Jau buvo minimas įpėdinio vardas. Tai buvo Džaferas. Didžiuliais kyšiais ir skundais jis kasė duobę Hasanui sultono rūmuose.

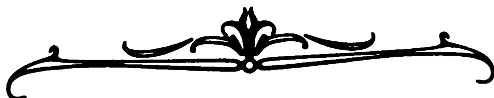
Tačiau slinko mėnesiai, o „leopardas“ vis dar buvo pririštas ant sidabro grandinės.

Daug plonai nusmailintų plunksnų buvo surašyta, augo rankraščio lapų krūvos. Tai buvo drama ar kas nors panašaus, ir ji vadinosi „Alžyro būtis“. Jis rašė apie tai, kas jį kamavo — apie belaisvių kančias šiame mieste. Nejaugi kitų nesujaudins tai, kas jį patį jaudino kas dieną jau penkerius metus? Jis svajojo slaptais keliais pergabenti savo rankraštį per jūrą. Viena iš garsiausių Ispanijos teatro bendrovių pastatytų jo veikalą, jeigu pjesė atvertų akis ka-

raliui, didžiūnams, rasi ji duotų pradžią kryžiaus žygiui, kuris sunaikintų Afrikos maro židinį.

Tačiau pjesė nesisekė. Jis pats netrukus tai pamatė. Painiai ir neįtikinamai, nors labai gyvenimiškai raizgėsi jo herojų likimai, nesijautė bendro ryšio, diletantiškai buvo sumesta į krūvą tai, kas stipru ir kas blanku. Ak, ne plunksna ir ne kalaviju jam skirta pasiekti didybės! Jis vis dar tebėra maestro Ojo mokinukas. Vis dar ir amžinai — elgeta invalidas.

Tačiau aplink Dzeninos sienas augo ir kilo legenda apie jį. Laiškai Ispanijon, Italijon ir Prancūzijon bylojo apie jį. Tada jis buvo mylimas ir garsus.

GRĮŽIMAS Į TĖVYNĘ

Keturi karaliaus laivai stovėjo Alžyro uoste, pasiruošę išplaukti.

Dienų dienas į jų triumus buvo kraunamos dėžės ir maišai — nesuskaitomas Hasano Veneciano trejų metų nuomos pelnas. Galera, į kurią turėjo įlipti jis pats, didžiausia iš visų, aukštu bortu, nuo viršaus ligi apačios išmarginta auksiniais įrašais, su plevėsuojančiu mėnuliu viršum purpurinio kapitono tiltelio, įgulai susirinkus, laukė prie krantinės mūro. Iš dviejų laivo trapų naudojamas buvo tik vienas — antrasis. Išklotas raudonu kilimu, pirmasis stovėjo laisvas ir laukė Hasano. Nuo jo raudonas kilimas tiesėsi tolyn per aikštę, pro didžiąją mečetę ligi Dzeninos vartų nelyginant koks kraujo upelis.

Prie vieno suolo netoli didžiojo stiebo, kartu su vergais irklininkais, tik arčiau prie įėjimo, nes jis tam darbui netiko, buvo prirakintas Servantesas. Pagalvojęs, kuri diena, jis konstatavo, jog buvo rugsėjo devynioliktoji. Stojo naktis. Anksti rytą, dvidešimtąją, jie iškels bures. Jis niūriai nusijuokė iš to dėsningumo.

Aplink jį ant suolų ir tarp jų, sutūpę ir susirietę, miegojo irklininkai. Žvangėjo pančiai: Servantesas buvo pririštas tik savo sidabrine grandinėle. Nemiegojo. Žinojo, kas jo laukia... Daug kartų jis ožiavosi kaip mažas vaikas, daug kartų atsisakė išgelbėjimo, siekdamas gelbėti kitus. O dabar buvo per vėlu. Su Alžyru baigta. Jeigu bangos jį dabar nuneš į Stambulą, nebus jokios vilties grįžti namo.

Atrodo, kad jam lemta žūti kur nors didelėje turkų imperijoje.

Jis gerai žinojo, kas įvyko. Nuo to laiko, kai sužinota, jog Hasanas atšaukiamas, trinitarų brolija padvigubino savo pastangas. Patsai tėvas Chuanas Chilis, generalinis ordino prokuratorius, atkeliavo į Alžyrą ir po ilgų derybų išpirko daug Hasano vergų. Menkos buvo lėšos, dėl kiekvieno dublono reikėjo atkakliai derėtis. Bet galų gale daugiau kaip šimtas krikščionių buvo išlaisvinta. Jie jau vėl gyveno anapus jūros savo kaimuose ir miestuose.

Hasanas nenorėjo atsisakyti Migelio de Servanteso. Su generaliniu prokuratoriumi jis tiesiog žaidė. Didžiais žodžiais Hasanas kėlė į padanges vienarankį vyrą, gyrė jo drąsą, jo sielos tvirtybę, jo mokytumą, jo grakščią elgseną. Vėl buvo paskleista seniai užmiršta pasaka apie aukštą Migelio kilmę. Jei bus paklota ant stalo tūkstantis dukatų, tai gal ir bus galima kalbėtis, bet ir tada sandėris būtų nuostolingas...

Išaušo nauja diena, mėlyna, spindinti, puiki. Visų keturių laivų trimitai be perstogės žvarbiai spiegė atsisveikinimo signalą. Sugriaudė patrankos šūvis. Servantesas pažvelgė atgal į krantą, kuris margavo nuo žmonių. Paskutinį kartą žvilgterėjo į akinamus didžiosios mečetės mūrus, į niūrią masyvią Dzeniną, nuo kurios stogo buvo dingęs auksinis žibintas, į piramidiškai aukštyn besistiepiančią baltąją Kasbą, ir jam kilo beveik toks jausmas, lyg ši daugelio kančių vieta būtų jo tėvynė, su kuria dabar tenka skirtis.

Prie jo priėjo du jūrininkai. Vienas pasilenkė ir atkabino nuo suolo sidabrinę grandinę. Juodu davė jam ženklą sekti iš paskos.

Po purpuriniu kapitono tiltelio aptraukalu sėdėjo išvažiuojantis karalius, ištaigingai apsirengęs, kaip niekuo-

met išsipuošęs, pasidėjęs ant kelių trumpą, kreivą, brangakmeniais nusagstytą kardą.

Hasanas nežiūrėjo į Servantesą. Jis tarytum nematė, kad tas čia. Jis žvelgė pro savo „leopardą" tolyn į jūrą, kuri jį išgabens iš šios viešpatijos.

Prabilo šalia karaliaus stovįs janičarų aga, moterišku sijonu ir virėjiška kepure:

— Servantesai, laivo karininkams jūs skolingas devynis dublonus.

Senu papročiu tokį mokestį turėdavo sumokėti irklininkas, kai tapdavo laisvas.

Servantesas atsiliepė:

— Aš neturiu pinigų.

Tai buvo pirmas sakinys ištartas laisvėje.

— Atiduok savo sidabrinę grandinę, — tarė aga. — Mes sukaposime ją į devynis gabalus.

Jo pasiūlymas skambėjo taip, lyg būtų iš anksto viskas aptarta ir nuspręsta.

Servantesas nusiėmė grandinę. Jis dar delsė, bet kadangi daugiau niekas nieko nesakė, tai pasisuko ir žengė prie trapo. Tai buvo artimiausias tiltelis, su karališkuoju kilimu. Vos tik jis pasiekė krantą, tiltelis tuoj buvo pakeltas. Raudonojo kilimo galas slystelėjo į šalį ir tekštelėjo į vandenį. Prieplaukoje kilo šauksmas, kuris visai nuslopino trimitų žvygavimą. Servantesas pamatė, jog Hasano laivas išplaukia.

Po valandos išlaisvintasis stojo prieš generalinį prokuratorių, kuris buvo įsikūręs pirklio Toreso namuose. Vienuolis sutiko jį nelabai maloniai. Pasirodė, jog Hasanas paskutinę akimirką pasitenkinęs penkiais šimtais dukatų. Taigi Migelis dabar buvo skolingas trinitarų brolijai penkis šimtus dukatų. Jis pasirašė vekselį. Tai buvo pirmas jo rašytinis žodis laisvėje.

— Aš vos neapsigalvojau, — kalbėjo brolis Chuanas

Chilis. — Ar verta, maniau, švaistyti ordino lėšas, mat, suabejojau jūsų dora. Jums reikės pasiteisinti.

Teisintis? Prieš ką gi? Prieš Pasmirdėlį!

Domininkonas jau seniau buvo išpirktas. Norėdami atlyginti už tai, ką jis buvo iškentęs, Ispanijoje broliai jį tučtuojau paskyrė šventosios inkvizicijos nariu. Nelemtėlio kraujuje vis dar virė pagieža. Jis dar nebuvo pamiršęs puoduko sviesto. Bet labiausiai jis bijojo, kad neiškiltų aikštėn jo išdavystė, kai grįš Servantesas. Todėl vienuolis užbėgo jam už akių. Dzeninoje prirakintas kalinys tapo jo piktų skundų objektu. Jis kaltino Servantesą tyčiojimusi iš religijos, linkimu į klaidingą pranašo tikėjimą, o taip pat ir apgavyste, ištvirkimu ir visokios rūšies palaidumu. Generalinis prokuratorius, rūpinęsis Migelio išvadavimu, buvo gavęs šventųjų rūmų įsakymą visų pirma ištirti visus tuos kaltinimo punktus.

Alžyro viešoji nuomonė sutartinai stojo kaltinamojo pusėn. Jam grėsė išgabenimas į Stambulą. Chuanas Chilis sumokėjo pinigus. Tačiau inkvizicijai reikėjo pateisinimo. Kad paskui nebūtų apkaltintas, vienuolis turėjo to pareikalauti.

Tai šitaip Migeliui Servantesui prasidėjo laisvės dienos. Užuot džiaugsmingai leidęsis į tėvynę, jis dar turėjo ištisas savaites mindžioti gerai pažįstamą grindinį ir melsti vieną liudijimą po kito, turėjo smulkiai ir kruopščiai romia ir sodria kalba įrodinėti, jog nėra nei eretikas, nei slaptas musulmonas, nei klastotojas, nei kekšininkas, nei berniukų mėgėjas. Priešingai, esąs ištikimas ir dorovingas savo bažnyčios sūnus. Šitaip buvo sudarytas ilgas, gražiažodis, nučiupinėtas raštas. Jis mirgėte mirgėjo liudininkais. Jei jį būtų gavęs paskaityti Servanteso nepažinęs žmogus, tai būtų įsivaizdavęs ne drąsų, džiugios širdies, laisvą vyrą, bet baimingai korektišką šventeivą ir šunuodegį. Ta-

čiau to buvo reikalaujama. Tai buvo ginklas Pasmirdėliui nugalėti.

Spalio mėnesio viduryje generalinis prokuratorius Chuanas Chilis pareiškė esąs patenkintas. Dvidešimt ketvirtą dieną Migelis Servantesas išplaukė į Ispaniją. Penkerius metus ir vieną mėnesį jis buvo išgyvenęs Alžyre. Jo širdyje nebuvo džiaugsmo, viltis vos vos sparnais pleveno.

Nedideliame kapitono Antono Franseso laive buvo dar penki neseniai išvaduoti belaisviai. Pats brolis Chuanas Chilis keliavo drauge su jais.

Sklandžiai, gerai ir greitai vyko kelionė. Koks menkas griovelis skyrė vergų kraštą nuo Ispanijos krantų! Palankus vėjas jau antrą dieną prie jų atpūtė. Visų pirma iš bangų išniro didžiulė kalno viršūnė.

— Mongas, — tarė kapitonas Fransesas Servantesui, kuris stovėjo šalia jo. — Ar daužosi širdelė, ką?

Servanteso širdis plakė nė kiek ne dažniau, kaip paprastai. Laukimo, prašymų, protokolavimų savaitės labiau iškamavo, negu išgyventieji pavojai ir skurdas.

— Mongas? — jis tik paklausė. — Tai kurgi mes išlipsime?

— Denijoje, kur aš gyvenu, — tarė laivininkas.

Migelis neatsiminė, kad būtų girdėjęs tokį pavadinimą. Tai tikriausiai koks mažytis uostas.

Ar lauks jo kas nors iš savųjų? Galbūt sesuo Andreja? Kurčiasis tėvas? Servantesas mėgino džiaugtis, kad pasimatys su saviškiais. Taip pat vertė save tikėti ateitimi ir šlove. Jis dar nebuvo senas.

— Gal kartais žinote, ar karalius dabar Madride, kapitone Fransesai?

— Ne, ne Madride. Karalius prie Portugalijos sienos. Ten jo karalienė maru serga. Rasi tuo tarpu bus jau mirusi.

Karalienė? Kokia karalienė? Argi laikas būtų vietoje stovėjęs? Ar ne vakar jis rašė jos mirčiai odę?

— Kokia karalienė? — paklausė jis garsiai.

— Kokia! — apsisiautęs mėlyna šerpe, nedidelis storas žmogelis šnairomis žvilgterėjo į jį savo protingomis akimis. — Austrė, jo ketvirtoji, jau dešimt metų ją vedęs. Ar nežinojote?

Servantesas nieko neatsakė.

— O don Chuanas Austrijietis ar su juo? — paklausė jis vėl.

— Don Chuanas? Kodėl?

— Jis man kitados buvo malonus.

— Don Chuanas Austrijietis miręs.

Šita žinia Servantesą tarytum kalaviju smogė. Tačiau kodėl? Juk ne dėl to, kad su don Chuanu būtų dingusi neaiški viltis. Gal dėl to, kad juodu buvo amžininkai, o dabar ano audringas gyvenimas jau buvo pasibaigęs. Ko šiaip jau rūpėtų tas tuščiagarbis puikuolis, tas paskutinis tuščiaspindės ispaniškos riterybės idealas...

Laivo šeimininkas paaiškino. Jis buvo gerai informuotas.

Iš tikrųjų nelemtas likimas! Tokie dideli ir įvairūs planai buvo, ir toks galas. Afrika, Graikija, Genuja — niekas jam neatrodė per aukšta, visko jis siekė: Prancūzijos vainiko, Anglijos vainiko. Pagaliau jį pasiuntė į Niderlandus. Ir čia neaiškiai šmėkščiojo karūna. Jam nepavyko. Jam turėjo nepavykti. Rasi, — tačiau kapitonas Fransesas to tiesiog nepasakė,— jį dėl to ir pasiuntę. Trisdešimt trejų metų amžiaus jis buvo išvargęs kaip senelis. Jis vieno teprašė — palaidoti šalia tėvo, imperatoriaus, palaikų. Tuo jam būsią atlyginta už visus nuopelnus.

— Ar tas jo prašymas išpildytas?

— Išpildytas.

— O kur jis mirė? Ispanijoje?

— Flandrijoje, don Migeli. Lūšnoje, atvirame lauke, savo kareivių tarpe.

— Gera mirtis.

— Taip... — nutęsė Antonas Fransesas. — Gera mirtis. Beje, kai mirė, jo oda buvo juoda, lyg būtų apdegęs. O skrodžiant, vietoj širdies rado išdžiūvusį gumulėlį.

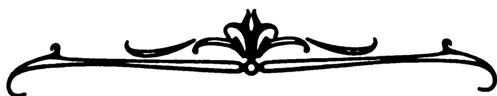
— Bet dabar jis guli Eskoriale?

— Kūną reikėjo į dalis supjaustyti. Keturiais gabalais slapta jis grįžo į Ispaniją. Mat, kaip buvo nekenčiamas. Taip, dabar jis guli Eskoriale.

Temo. Vargingi Denijos žiburiai buvo čia pat. Servantesas jautėsi taip, tarsi po dvylikos metų į tėvynę grįžtų pro užpakalines duris.

Antroji dalis

PIRMASIS VAKARAS

Būsto vaizdas vėrė širdį. Jis tikėjosi, kad ras tėvus kukliai gyvenančius, tačiau vis dėlto ne tokioje lindynėje, kaip šios trys tamsios kamarėlės prie pat žemės, su kiaurais langais, išeinančiais į bjaurų kiemą už Kaljė de Atočos.

Migelio sugrįžimo garbei buvo suruošti iškilmingi pietūs — karšta vakarienė; jis pagalvojo, kokia tai turėjo būti retenybė. Tirštas mėsos ir daržovių viralas, kurį jie valgė kauliniais šaukštais, stipriai kvepėjo kopūstais ir česnakais. Buvo net vyno. Taurės buvo nevienodos. Kvaila, bet ta smulkmena Migeliui buvo ypatingai skaudi.

Taip pat skaudu buvo žiūrėti, kaip godžiai užgulė tėvas lėkštę, atrodė, kad jis visai užmiršo šventės priežastį. Jis visai pražilo, liko mažas, kaulėtas, neramiai judąs senukas. Beveik visai kurčias. Migelis išsigando, kai prireikė rėkte rėkti, kad būtų suprastas. Paskui jam toptelėjo, kad šis būdas rasi ne geriausias, jis prislopino balsą ir ėmė pabrėžtinai raiškiai judinti lūpas, tačiau padariniai buvo dar menkesni. Nusiminęs jis netrukus visiškai nutilo. Motina, kuri taip pat kažkaip sumažėjo, atrodė jau visai senutė, nors buvo dar tik peržengusi šeštos dešimties vidurį. Ji dažnai linkčiojo jam, ir didelėse, puikiose, tamsiose kaip naktis jos akyse vis ištrykšdavo ašaros, jos spindėjo virpančioje dviejų žvakių šviesoje.

Jis džiaugėsi, kad grįžęs pasimatys su broliu Rodrigu. Tačiau Rodrigo namie nebuvo. Priimtas į savo senąjį pulką, jis su karalium buvo Portugalijoje ar „salose“, o kuriose — niekas kaip reikiant nežinojo. Iš viso apie Rodrigą jie kalbėjo nenoromis, atrodė, kad jis piktuoju išsiskyrė su

saviškiais. Motina pradėjo pasakoti apie Luisą. Migelis krūptelėjo... Jis buvo visiškai pamiršęs šią vienuolyne dingusią seserį, su dideliu vargu prisiminė jos dvasinį vardą: sesuo Luisa de Belen. Užtat dabar karštai klausinėjo, norėdamas padaryti motinai džiaugsmo. Pasakodama motina atsitiesė, ji atrodė išaugusi ir pajaunėjusi.

Luisos vienuolynas vadinamas La Imachen, jis turįs vieną griežčiausių regulų. Jo vienuolės, basos karmelitės, laikosi didžiosios Teresės Avilietės nuostatų. Grubios gelumbės esą jų drabužiai, jų guolis — šiaudinis čiužinys, duona ir sūdyta žuvis — jų maistas, jų ilga diena — malda ir darbas. Joms nevalia priimti jokios dovanos, bet koks malonumas joms uždraustas, vienuolyne jos negalinčios viena kitai ne rankos paduoti. Luisa jau daug metų taip gyvenanti. Ji esanti itin dievobaiminga vienuolė, didžiai gerbiama dėl savo minčių kilnumo. Pernai, kai senoji Teresė važiavo į Toledą, tai tyčia padarė alkūnę, kad pamatytų Alkaloje pamaldžiąją seserį Luisą Betlejiškę. Nors ji palyginti labai jauna, šįmet ją išrinko vienuolyno subpriore.

Migelis Servantesas stebėjo motiną. Jos nuostabos pilnos akys spinduliavo, kai ji pasakojo apie kilnų savo kūdikio skurdą. Jis ilgai nebuvo Ispanijoje, tačiau dar ir šiandien puikiai suprato, kad ne jis ir ne Rodrigas, o tik ji, užsidariusi vienuolyno celėje, pateisino motinos lūkesčius... Tai buvo būtina! Tai buvo neišvengiama! Tokia buvo jo tauta. Teresei ir toms, kurios ja pasekė, nepakako bažnytinio tikėjimo, kad ir didžiausio. Aistra ir ekstaze, panašiai kaip pirmųjų krikščionybės laikų šventieji, jos norėjo patirti stebuklus. Jos siekė sugriauti visus šalto proto ir nuosaikaus gyvenimo pylimus. Vienišas marinimasis atveria dangaus vartus. Visiškai susijungti su Dievu — toks buvo tikslas.

Migelis suprato savo motiną. Asketiškas basosios vienuolės gyvenimas buvo jos pasididžiavimas ir paguoda. Tai jos akyse atsvėrė ir atpirko pasaulietišką kitų jos vaikų gyvenimą — dviejų sūnų kareivių, kurie karo žygiuose aiš-

kiai per maža galvojo apie savo išganymą, ir vyresniosios dukters, apie kurią tikrai galėjai pasakyti tą patį.

Ji buvo čia. Andreja sėdėjo drauge prie stalo. Ji buvo tvirta trisdešimt šešerių ar trisdešimt septynerių metų moteris, jau truputį pasunkėjusi, taisyklingų veido bruožų, tik jo spalva, deja, kosmetikos buvo pusėtinai apgadinta. Jos drabužiai taikėsi prie mados — aukšta susmaugta talija, rankovės ir klotinėliai, galingai išpūstas krinolinas, visur pernelyg gausu kaspinų, apvadų ir perlinių apsiuvų. Tačiau iš arti visa ši elegancija prarasdavo prašmatnumą — medžiaga buvo pigi, ne kokia ir jau visa nudėvėta.

Ir apie ją Migelis nedaug težinojo. Kartą, laiške į Neapolį, buvo paminėta dukrelė, kuri dabar galėjo būti aštuonerių ar dešimties metų. Ten pat trumpai buvo užsiminta ir apie tėvą, kažkokį poną Figeroją, todėl Migelis savo seserį vienu tarpu galėjo laikyti ištekėjusia. Tačiau po poros metų jo mažoji dukterėčia netikėtai imta vadinti Kostansa de Ovando. Iš to bastūnas kareivis buvo nusprendęs, jog Andreja gyvena savotiškoje neteisėtoje santuokoje su daugeliu vyrų. Tačiau iš tikrųjų buvo dar kitaip; Migelis buvo per daug matęs žmonių, kad galėtų suklysti. Šiai išvargusiai moteriai meilė buvo virtusi amatu, tą jis iškart pajuto. Jam nusmelkė širdį... Ar tik ne jis čia kaltas — bent truputį? Juk dalį išpirkos, jis tą žinojo, buvo parūpinusi Andreja.

Atviru, nuoširdžiu žvilgsniu pažiūrėjo į ją. Andreja nuleido akis, ir stambus jos veidas nukaito it liepsna. Lygiai taip ji paraudo tada, kai buvo ištartas Rodrigo vardas. Gal anas dėl savo sielos paprastumo buvo dorovingai pasipiktinęs ir kėlė jai scenas? Ir dabar ji to paties laukia? Žinoma, taip ir buvo... Ji sėdėjo bijodama jo — vyresniojo savo brolio. Jam skaudžiai sugėlė širdį. Jis paėmė Andrejos ranką ir tvirtai ją paspaudė. Andreja tučtuojau garsiai pravirko ir raudodama prisiglaudė jam prie krūtinės. Tėvas žiūrėjo nepatenkintas į tą grupę ir šaukdamas paklau-

sė, kas yra. Niekas neatsakė. Motina murmėdama krutino lūpas.

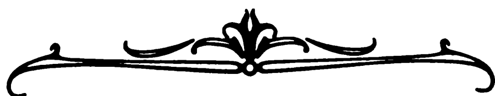
Pakilus nuo stalo, Migelis apsidairė bute. Nedaug čia buvo ko žiūrėti. Virpanti žvakės liepsnelė apšvietė negausius, atsitiktinai surinktus namų rakandus — dažnai keičiančių savo būstą žmonių baldus. Pagaliau tėvas paslaptingai jam pamojo ir, pasivedęs į šalį, atidarė mažytę kamarėlę. Migelis nustebęs žiūrėjo į primityvius medicinos prietaisus ir įvairius buteliukus.

— Mano laboratorija! — išdidžiai tarė senis. — Tu, tikriausiai, net nepagalvojai, nesitikėjai, kad, sulaukęs tokio amžiaus, aš dar pakeisiu profesiją.

Advokatūra jis iš tikrųjų jau nebegalėjo manytis. Priverstas užleisti vietą dideliam mokytų konkurentų būriui Sevilijoje, Burgose, Valjadolide, čia, atkampiame Madride, jis žengė drąsų žingsnį. Kraują nuleisti, valyti vidurius ir penkiolikos medikamentų vardus iš bėdos galima ir senatvėje išmokti. Jis pasisakė sūnui, kad verslas visai gerai eina. Jo paslaptis — nepaprastai pigus gydymas. Kraujo nuleidimas — du realai, už tokią kainą Madride vargu ar koks barzdaskutys dirba. Turto, žinoma, šitaip nesusikrausi — tegu jį kraunasi diplomuoti apgavikai, kurie, liepdami kvėpuoti išgarintą auksą, dar nė nepradeda tikro gydymo. Ir, žinoma, čia taip pat reikalingas didžiausias slaptumas.

Migelis mielai tuoj pat būtų kritęs į guolį ir įsirausęs į paklodes, kad tik nieko daugiau nematytų. Tie vargšai, silpni žmonės jam sudėjo tokius didelius pinigus! Jie ir jo sesuo, kuri ką tik verkė jam prie krūtinės, dėkodama už atleidimą. Atleidimą? O ką, tiesą sakant, jis turėjo atleisti! Juk jis šauniai gyrėsi savo nesuskaitomais drąsiais žygiais spalvingame pasaulyje, o šitie vargšai tuo metu dėl jo čia taip nuskurdo, jog dabar nė keturių vienodų taurelių neturi pastatyti ant stalo šventės proga.

Tik tos nevienodos taurelės ir vynas dar tebuvo likę ant stalo. Šiaip jau viskas buvo nuimta. Visi laukė jo pasakojimo. Jam atrodė, kad jis yra nusikaltėlis. Ir, pamatęs, jog motina, kuri dabar sėdėjo šalia, žiūri į kairę jo ranką, jis atitraukė savo garbingą strampą ir paslėpė jį už nugaros.

UNICA CORTE

Nelaisvės metais jis kartais pasvajodavo, kaip, grįžęs į tėvynę, pirmą rytą smagiai pasivaikščios gerai pažįstama pagrindine Madrido gatve. Tasai numatytas pasivaikščiojimas jam buvo virtęs savotišku jo parvykimo į tėvynę simboliu ir prasme.

Tačiau žmonių svajos labai retai visai tiksliai išsipildo. Pirmą rytą buvo bjaurus oras, šalta vėtra su lietum čaižė purvinas gatves. Tad Servantesas liko namie, vargingame tėvų bute, kuris pilkoje lapkričio mėnesio dienos šviesoje atrodė dar liūdniau, negu prie žvakių, ir turėjo atlaikyti ištisą klausimų srautą — keli kaimynai atėjo pasižiūrėti klajoklio.

Kitą dieną, kai jis, anksti atsikėlęs, nuėjo kelis žingsnius ligi Puerta del Sol, vartų neberado. Jie buvo nugriauti. Nemaloniai nusivylęs žiūrėjo į tą vietą, kur jų kitados būta, ir į plačią klampią priemiesčio gatvę, kuri dabar buvo toliau tiesiama. Tuo keliu jis dažnai ateidavo iš Alkalos, pro gražią, tankią aukštų medžių girią, kuri traukėsi ligi pat vartų. Iš miško nieko nebuvo likę. Visur aplinkui tuščia, nė vieno medžio. Matyt, besivaikant statybinės medžiagos, viskas buvo beprasmiškai ir be atodairos išnaikinta.

Tačiau tą rytą sugrįžėlis vieną dalyką pastebėjo: Madridas ima virsti rezidencijos miestu. Tiesa, tą vardą jis jau dvidešimt metų turi, tačiau iš tikrųjų tai vis dar buvo tik vargingas įtartinų gatvelių užkaboris. Šią Filipo Antrojo užmačią galėjo paaiškinti vien ta aplinkybė, jog puikus

senasis Toledas, kurio mauriškose gatvėse žmonės vis dar kalbėjo arabiškai, jam atrodė įtartinas ir stabmeldiškas.

Beje, pats jis beveik nesirodydavo savo *Unica Corte*[1]. Vis rečiau ir rečiau išeidavo iš savo vienuolyno pilies. Tiktai rūmininkus čia apgyvendino.

Gausūs buvo tie rūmininkai ir brangiai atsiėjo. Tūkstančiai žmonių maitinosi karaliaus virtuvėje. Kepsnius, naminius ir laukinius paukščius, žuvis, duoną, vaisius, šokoladą, alyvą ir ledą — viską jiems duodavo karalius. Vien tik žvakės, kurias jie sudegindavo, karaliui kainuodavo šešiasdešimt tūkstančių talerių per metus.

Galima buvo pagalvoti, kad, susibūrus tokiai didelei daugybei pretenzingų gyventojų, turėtų pagyvėti pramonė ir verslai. Tačiau to beveik nebuvo pastebima. Kas buvo reikalinga, tą veždavo iš užsienio. Visame Madride buvo du nedideli fabrikai: vienas gamino indus, o antras kilimus. Iš tiesų, *Unica Corte* beveik nebuvo dirbama ir kituose Ispanijos miestuose ne per daugiausiai. Iš Indijos salų, iš Meksikos ir Peru atgabenti lobiai tekėdavo per šalį, jos neapvaisindami, ir įsiliedavo į dinastijos įmones, kurioms nebuvo žemiško masto. Valstietis tebepureno kietą kaip akmuo savo žemę ir nyko neįsivaizduojamam skurde.

Madridas, nepasotinamas karūnos kaprizo kūdikis, taip ir liko tarnybų ir karaliaus kanceliarijų, karjeristų ir beneficijų gaudytojų, kilmingų dykaduonių ir pagyrūniškų apgavikų centru. Tiesa, jis taip pat tapo ir tikra humanistinių mokyklų bei akademijų, dailininkų, poetų ir komediantų susibūrimo vieta.

Kiekvienas visų pirma kalbėjo apie teatrą. Praėjo tie laikai, kada klajojančios teatro trupės čia vienur, čia kitur susikaldavo iš lentų pastogę; jau pusantrų metų miestas

---

[1] Iki Filipo Antrojo Ispanija neturėjo nuolatinės sostinės. Sostinė būdavo tas miestas, kur posėdžiaudavo kortesai. Nuo Filipo Antrojo vienintelė Ispanijos sostinė — *Unica Corte* — liko Madridas.

turėjo nuolatinį viešą teatrą, kur žiemą ir vasarą beveik kasdien buvo vaidinama. Dar Dzeninoje, prirakintas prie savo sidabrinės grandinės, Servantesas buvo girdėjęs apie tai pasakojant.

Štai kur jis mielai nueitų. Nuolatinis teatras! Trys šimtai spektaklių per metus! Kiek vilčių! Tačiau jis neturėjo pinigų. Neturėjo poros realų valgiui ir pastogei. Jam nieko kito neliko, kaip tik toliau pas tėvus tvankioje kamaroje glaustytis.

Blogai išėjo, kad karalius, iš kurio galų gale eina visos malonės, buvo Portugalijoje. Bet tėvas jį nuramina... Jis čia tikrai nepašalinis. Viskas esą paruošta. Apie Migelį ir jo nuopelnus žiną visų patariamųjų kolegijų nariai, finansų ir aukštieji karo rūmai, žinąs Kastilijos prezidentas, karaliaus kabineto sekretoriai, net slaptosios valstybės tarybos ponai. Reikalas visiškai tikras. Migeliui garantuotas aukštas postas, tik dar nenuspręsta — karinis ar civilinis.

Bet kai jie, invalidas ir kurčiasis jo tėvas, dabar pradėjo vaikščioti po įstaigas ir laipioti kanceliarijų laiptais, tai viskas pasirodė visai kitaip. Tiesa, senąjį Servantesą visi pažino. Jis, matyt, dešimtis kartų yra buvęs visuose šituose prieškambariuose ir raštinėse. Jam pasirodžius, kanceliaristai tuojau suraukdavo antakius ir reikšmingai vienas į kitą pasižiūrėdavo. Į liesą kuklų vyrą, kuris jį lydėjo ir apie kurį senis jiems buvo pripasakojęs neregėtų dalykų, jie tik bėgčia ironiškai dirsteldavo. Kai jiems iš tikrųjų pavykdavo įsibrauti pas galinguosius, sakysim, pas kokį nors žemesnį patarėją, tai čia jų laukdavo paruoštas atsakymas — būdavo patariama kreiptis raštu. Atrodė, jog karaliaus Filipo „kreipimasis raštu“ visame Ispanijos valdymo aparate buvo didžiai garbinamas.

Migelis stebėjosi, kaip ramiai, net linksmai tėvas reaguoja į tokį elgesį. Matyt, jis norėjo turėti iliuzijų. Be to, ir kurtumas saugojo jį nuo nusivylimo: jis nedaug tų iš-

sisukinėjimų ir šaltų atsakymų tegirdėjo. Nenusimindamas minėjo jis vis naujas valdžios įstaigas, į kurias dar reikėtų nueiti. Nenusimindamas taip šaukdavo apie Migelio nuopelnus ir žygius, kad tasai net gūždavosi sutrikęs, senis tiesiog tvirtindavo, kad jei ne jo vyresnysis sūnus, tai Lepantas būtų baigęsis gniuždinančiu pralaimėjimu. Tačiau kam šiandien Ispanijoje tos jūrų kautynės rūpi! Senos pasakos! Be to, ir ne per daug išmintinga buvo girtis jose dalyvavus, juo labiau, kad tų laikų admirolas princas Chuanas buvo patekęs į nemalonę ir per anksti nekenčiamas baigė savo gyvenimą. Antra vertus, karžygių buvo pernelyg gausu. Visose Ispanijos smuklėse jie buvo labai įsiskolinę ir savo pagyromis iki gyvo kaulo įgrisę tiems lankytojams, kurie už juos mokėdavo. Tuniso ir Alžyro nuotykiai buvo ne brangesni už svogūnus. Raštinėse augo kalnai prašymų karaliui: *que Vuestra Magestad me haga merced*[1].

Po trijų savaičių Migelis Servantesas pakankamai žinojo. Kartą jie grįžo iš Kastilijos patarėjo, tris valandas laukę jo raštinėje, apatiniame rūmų aukšte.

— Gana vaikščioti, tėve, — sušuko jis seniui į ausį. — Tu padarei visa, ką galėjai. Leisk tau padėkoti! Tačiau tie raštininkai mums nieko nepadės. Aš vyksiu pas karalių. Krisiu jam po kojomis. Keliausiu į Portugaliją.

Tėvas visiškai apstulbo. Jis apsiblausė. Tie vaikščiojimai po kanceliarijas buvo virtę jo gyvenimo dalimi. Jis nenorėjo jų atsisakyti.

Lengva pasakyti: „Važiuoju į Portugaliją.“ Net Migelio drabužiai, kuriuos, išlipęs iš laivo, už menką pinigą buvo įsigijęs vieno Denijos skudurininko krautuvėje, pernelyg prasti. O kur pinigų pasiskolinti? Žmogus po ilgo laiko sugrįžta į miestą, kur, rodos, buvo palikęs tiek bičiulių ir

[1] Tesiteikia jūsų didybė suteikti man malonę *(isp.)*.

gerų pažįstamų, o jau trečią dieną pasijunta visiškai vienas.

Jis leidosi ieškoti savo mokytojo don Chuano Lopeso de Ojo. Maestro Ojas buvo miręs. Jo įpėdinis, kalbus ponas, papasakojo smulkmenas. Tai įvykę prieš trejus metus, mokinių pilnoje klasėje. Jis kaip tik deklamavęs ištrauką iš savo poemos „Sidas“ apie Alkosero paėmimą ir, taręs paskutines eilutes:

Te viešpatį pasiekia padėkos ir liaupsės mūsų,
Kad pergalę laimėjom siaubingam mūšy...

staiga triukšmingai krito ant savo katedros; garsas buvęs toks, lyg būtų griuvęs šarvuotas riteris.

Nuo išvykimo dienos su mokslo draugais Migelis ryšių nepalaikė. Antra vertus, jie buvo pasklidę po visą plačią Ispanijos imperiją. O tie, kurie buvo čia ir turėjo tarnybas bei laipsnius, susitikę elgdavosi su juo, kaip anas tarybos sekretorius, su kuriuo jis buvo susidūręs aukščiausiuose karo rūmuose — pažinęs sumadarotą kareivį, jis tapo itin formalus ir neprieinamas. Nelaisvės draugai iš Alžyro vergijos laikų taip pat buvo pakrikę ir dingę. Visi jo tėvų pažįstami buvo labai neturtingi žmonės. Neturėdamas nė maravedžio kišenėje, slampinėjo Migelis po *Unica Corte*.

Tada jis atsiminė savo pjesės rankraštį ir mėgino iš jo pasidaryti pinigo. Tačiau Pablo de Leono firma, seniau išleidusi jo idilę „Filena“, buvo užsidariusi. Jam priėjus prie buvusio firmos namelio netoli Kaljė de Frankoso, pro duris išėjo sena moteris ir tuojau pradėjo girti savo įstaigos pranašumus: šiuo metu dispozicijoje esančios šešios mergaitės, tačiau, reikalui esant, kaimynystėje galima tučtuojau parūpinti bet kurio amžiaus meilės prekių. Ji norėjo leistis į dar didesnes smulkmenas, tačiau nutilo, pamačiusi Migelio drabužius. O šį linksmai nuteikė mintis, jog kaip tik jo

pirmojo kūrinio lopšys pavirto linksmybės namais, ir su „Alžyro būtimi“ po pažastimi jis leidosi ieškoti kito leidėjo.

Blaso de Robleso firma jam buvo žinoma iš titulinių knygų puslapių. Ponas de Roblesas jį tučtuojau priėmė.

— Drama, labai puiku. O kurgi kitos?

— Kokios kitos? — paklausė Servantesas.

— Bet nejaugi jūs tiek nesusipažinęs su literatūros papročiais, kad net nežinote, jog paprastai d v y l i k a komedijų jungiama į vieną tomą? Tada susidaro graži knyga, kurią ir komerciškai galima gerai realizuoti.

Jei taip, pagalvojo Servantesas, tai jis turėtų grįžti čia po vienuolikos metų, nes šiai Alžyro pjesei sukurti jam prireikė beveik ištisų metų. Tiesa, aplinkybės buvusios ne visai tokios, kokiomis paprastai dirba laisvas rašytojas... Ir jis šį tą papasakojo ponui Roblesui apie karalių Hasaną ir savo sidabrinę grandinę.

— Tai pamėginkite pasiūlyti savo pjesę teatrui, — tarė Roblesas. — Ten greitesnis kelias pinigui gauti. Ar buvote pas Cheronimą Velaskesą?

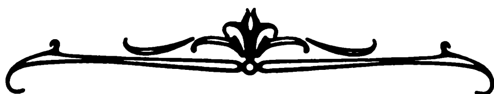
Servantesas klausiamai į jį pažiūrėjo.

— Keistas jūs dramaturgas! Kasdien visas Madridas bėga į jo vaidinimus „Korale“, o jūs nieko apie jį nežinote. Jums reikėtų susipažinti su šių dienų produkcija. Lopė visų pirma, Lopė!

— Aš nežinau, don Blasai, kiek ten reikia mokėti už įėjimą, bet, šiaip ar taip, man būtų per brangu.

Knygininkas įkišo ranką į savo kasą ir išėmė du karališkus talerius, labai solidžias, storas ir sunkias monetas.

— Už tuos šešiolika realų, don Migeli, jūs galėsite daug kartų ten nueiti. Juk jums nebūtinai reikia ložės. Tai ne dovana, mes atsiskaitysime, sudarę pirmąjį sandėrį. O savo „Alžyro būtį“ neškite tuojau pat į teatrą Velaskesui! Jam visuomet reikia dramų.

TEATRAS

Apie antrą valandą po pietų, kai Servantesas įėjo į „Vaidinimų kiemą“, teatras jau buvo pilnas. Nustebęs ir susidomėjęs, jis dairėsi aplink. Čia buvo visai nepanašu į tuos mugių balaganus, kuriuose jis, dar vaikas būdamas, matydavo vaidinant užmirštas Ruedos komedijas.

Teatras visai atitiko pavadinimą, tai tikrai buvo didelis, grįstas kiemas, kurį formavo užpakalinės aukštų namų sienos. Keturių pėdų aukščio scena užėmė vieną siaurąjį kiemo galą. Ji buvo atvira ir tuščia. Grubiai nutepliotos dekoracijos skliautė sceną iš trijų pusių; gilumoje — peizažas su maurų pilimi, kairėje — puošnus kambarys, dešinėje — sodas. Liukas grindyse su nuleidžiamu dangčiu atstovavo scenos techniką.

Servantesas stovėjo įsispraudęs tirštoje vyrų masėje, kurie buvo užplūdę visą pailgą keturkampį; jie plepėjo, juokėsi ir jau pradėjo truputį nekantrauti. Aplinkui, palei tris sienas, pakopomis kilo sėdimų vietų žiedai. Visi užpakalinių namų langai buvo ložės. Ir ne perdaug švelnūs sąmojai lėkė į pirmą šoninio namo aukštą, kur lyg narvas grotuota kyšojo skliausta moterų galerija. Tenai mirgėjo balti žabo, ryškiai dažyti veidai, mosuojančios vėduoklės.

Tokia daugybė dykinėjančių žmonių dienos vidury. Atrodė, kad jie visi buvo pažįstami. Servantesas jautėsi gana vienišas, pasikišęs savo storą rankraštį po dešine pažastimi. Protarpiais pastūmėta minia subanguodavo, tada žmonės griūdavo vieni ant kitų — tai atsitikdavo, kai koks nors vaisių ir kepinių pardavėjas, — jų skurdūs šauksmai

nė valandėlei netilo, — braudavosi į jam pamojusio kliento pusę.

Šiai dienai buvo paskelbta komedija „Meilės gudrybė nugali viską“, o jos autorius ranka rašytose afišose prie įėjimo buvo pažymėtas ir pabrauktas — ponas Lopė Feliksas de Vega Karpijas. Ne vien iš knygininko Migelis šiomis dienomis buvo girdėjęs tą vardą. Tas Lopė turėjo būti dar visai jaunas vyras, įstabiai kūrybingas autorius, staiga iš nežinios išnirusi tikra, ryškiausia dramos žvaigždė.

Netrukus stačiosios publikos klegesys darėsi stačiai nepadorus. Diskantais ir bosais šimtai balsų šaukė ir bliovė: „Pradėkit, pradėkit!“ Šalia Servanteso stovėjo kresnas, gana nutrūktgalviškas ir apsileidęs bernėkas, kuris mažiausia dingstimi, įsikišęs į burną du pirštus, taip garsiai sušvilpdavo, kad jo kaimynams galėjo sprogti ausų būgneliai. Bet staiga tas pats vyras puošniausia kastiliška kalba kreipėsi į Servantesą ir pasisiūlė palaikyti rankraštį, nes, kaip jis pasakė: „Ponui dėl ypatingų aplinkybių paketo laikymas turėtų sudaryti sunkumų.“ Migelis jam be saiko dėkojo, tačiau paslaugos priimti nedrįso. Pagaliau juk po pažastim jo paskutinė viltis... Juodu abu visą dėmesį sutelkė į sceną.

Tenai, po prologo, atlikto dainuojant ir pritariant gitarai su arfa, ir po to, kai vienas kalbėtojas pažo drabužiais pabandė riebiais komplimentais palankiai nuteikti publiką, prasidėjo komedija.

Šie trys komedijos veiksmai buvo sūkuringas ir painus gūžinėjimas visų su visais, kurio metu kiekvienas nuolat keitė savo pavidalą: bajoras virsdavo gydytoju, toreodoru arba malūnininku, panelė — čigoniuku arba daržininke, daržininkė — mauru arba studentu, studentas — vaiduokliu, vaiduoklis — kuprotu nebyliu, kol pagaliau po neišsemiamo eilių ir rimų, tercijų, kvintilijų, romansų, redondilijų srauto, įsiterpus fėjoms, dievams, ministrams, slibi-

nams, atviroje scenoje sustojo keturios laimingos ką tik su-sižadėjusios poros ir padainavo linksmus baigiamuosius posmus.

Migeliui Servantesui visa tai atrodė tikrai gyva ir marga, tačiau vis dėlto tuščia, o truputį net ir kvaila pramoga tiems dideliems vaikams parteryje, kurie kiekvieną staigmeną ir kiekvieną sąmojį sveikino triukšmingais šauksmais. Tačiau kai tik kuri nors kaukė imdavo sakyti ilgesnę eiliuotą kalbą, žiūrovai beregint imdavo švilpti ir plūstis. Tie „nepermaldaujami klausytojai", „pėstininkai", „muškietininkai", į kuriuos taip meilikaujamai buvo kreipiamasi prologe, to nemėgo. Jie reikalavo pasiutusio veiksmo ir persipavidalinimų, todėl stebuklingas liukas scenoje turėjo dirbti be atvangos. Tačiau ne jų, ne triukšmadarių buvo teisybė. Servantesas suprato, jog kaip tik tos meistriškai parašytos kalbos sudarė tikrąją veikalo vertę. Čia skambėję posmai buvo tokie svaiginamai grakštūs ir harmoningi, ilgesingai linksmi, sklidini tokios išminties, jog jam pasidarė aišku, kad tas Lopė, matyt, yra vis dėlto kažkas daugiau, nei išmoningas juokdarys.

Už tą pigų mokestį šis tas čia buvo rodoma! Pertraukų nebuvo. Vos tik po kurio veiksmo scena ištuštėdavo, tuojau prasidėdavo tarpinė komedija, kad žiūrovai negautų atsikvėpti. Tai buvo paprasčiausiai žaibo greitumu besivystantys vaizdeliai: po pirmo veiksmo vyko scena tarp astrologo, policininko ir dviejų valkatų ir baigėsi tuo, kad astrologas liko be žiūrono, policininkas be kardo ir diržo; scena po antro akto iš viso nepretendavo į jokią prasmę, tai buvo stačiai kvailas pasistumdymas su grubiais keiksmais ir liaudišku sąmoju, pasibaigęs smarkiomis peštynėmis.

Reikėjo išstovėti geras tris valandas, kol choro dainele baigėsi vaidinimas „Meilės gudrybė nugali viską". Saulė jau buvo žemai. Paliko vėsu.

Servantesas su savo rankraščiu atsisėdo ant vieno iš

aukštųjų suolų gilumoje ir stebėjo, kaip tuštėja temstantis teatro kiemas. Jis žinojo, jog direktorius Velaskesas gyvena kažkur čia, viename tų aukštų namų, kurie sudaro keturkampį.

Bet Servantesui nereikėjo ieškoti direktoriaus. Vos tik paskutiniai žiūrovai išsiskirstė iš „Koralo", į sceną pro užuolaidas išėjo trys vyrai. Du vilkėjo paprastais miestiečių drabužiais, trečiasis buvo vienas iš artistų, dar nenusivilkęs scenos kostiumo. Jis pastatė žibintą ant apskrito stalo, kuris čia tebestovėjo po paskutinio veiksmo. Kiti du susėdo jam iš šalių.

Visa kiemo erdvė skyrė juos nuo Servanteso. Dabar jau buvo kone visiškai tamsu, ir jį vargu ar kas galėjo pastebėti. Jis sėdėjo nejudėdamas, kad neatkreiptų dėmesio, ir jį tučtuojau pagavo tai, ką matė ir girdėjo scenoje.

Servantesą labiausiai traukė ne aktorius, kuris stovėjo burmistro drabužiais su grandine ant kaklo, taip pat ir ne ponas iš kairės, matyt, pats direktorius, sunkus, gudraus veido miestietis. Jis negalėjo atplėšti akių nuo pono Lopės Felikso de Vegos. Kažkas jam buvo pasakojęs, kad Lopė, būdamas penkerių metų, jau skaitęs lotyniškai, o dvylikos metų — rašęs komedijas. Dabar, pamatęs, kad tai įžymybei dar vos pradeda želti barzda, Servantesas beveik patikėjo ta istorija. It gyvas sidabras jis muistėsi ant scenos savo kėdėje, krankė raižiu metaliniu balsu ir juokėsi visai dar vaikiškai. Pakėlusi kulisų užuolaidą, prie tų trijų vyrų prisidėjo graži, aukšta, pilnakrūtė, iš pažiūros dorovinga moteris ir tylėdama klausėsi, ką jie kalba.

Apie šio vakaro pjesę jie neilgai tesikalbėjo. Buvo tariamasi dėl ateinančių savaičių plano. Vaikinukas don Lopė, — klausytojui tamsoje dėl to suspaudė širdį, — turbūt manė, jog tai savaime suprantama, kad jam vienam tenka užpildyti beveik visą repertuarą.

Jeigu reikės pastoralių, sakysim, tokio pobūdžio ko-

medijų, kaip kad italai rašo, tai jis galįs patarnauti. Jis pats, beje, nelabai šį žanrą vertinąs, nes čia, esą, negalima parodyti tikros jėgos ir tikro sąmojo, be to, čia reikią per daug nutolti nuo tikrovės, — tačiau padaryti vieną kitą iškylą į šią sritį jam nieko nereiškią. Ir, laikydamas prieš žibintą skutelį popieriaus, jis perskaitė keletą pjesių pavadinimų, kuriuos buvo pasižymėjęs: „Albanijaus ir Ismenijos meilė“, „Belardas šėlsta“, „Pastoralė apie Hiacintą“.

— Labai gražūs pavadinimai, — pertraukė jį Velaskesas, — bet ar negalima būtų kurias nors iš tų dramų pavartyti?

— Jums tereikia užsakyti, don Cheronimai, juk jūs žinote. Nurodykite asmenų skaičių ir maždaug nusakykite viso dalyko pobūdį — jausmo daugiau norite ar farso — ir po trijų, o jei reikia, tai po dviejų dienų turėsite pjesę. Tik dėl ypatingos skubos jums teks pakloti ne šešiasdešimt, o aštuoniasdešimt talerių, nes savo naktų aš dykai neaukoju, kadangi žinau būdą, kaip jas geriau sunaudoti.

Ir jis gana įžūliai nužvelgė apvalią tyliai besiklausančios damos figūrą.

Jam pačiam, kalbėjo jis toliau, neslėpdamas savo gašlaus susižavėjimo, šiuo metu būtų buvę daug maloniau parašyti porą pjesių apie amazones, keletą dramų, kuriose specialiai donjai Elenai Velaskes būtų sukurta puikių vaidmenų: tiesiog liūdna pagalvoti, koks retas pastaruoju metu pasidarė malonumas matyti ją scenoje.

Šiuo atveju direktorius visiškai sutiko su pono Lopės nuomone. Jis nesuprantąs, ko gi jo duktė laukianti, taip besimaivydama. Rasi tų metų, kada be kaukės galės vaidinti bedantes sąvadautojas.

Lopė galantiškai atkirto. Ligi tol reikėtų laukti keturias ar penkias dešimtis metų. Šiaip ar taip, jai reikią tik įsakyti, ir jis tučtuojau atsiklaupęs įteiksiąs pjesę apie garsiąją damą Liucindą, kuri už savo išniekintą garbę keršija

Arkadijos karaliui, arba apie gražiąją Estremaduros galvažudę, kuri gyvena savo kalnų pilyje ir visus pro šalį vykstančius vyrus iš pradžių suvilioja, o paskui nužudo, kol pagaliau ir jos širdį ištinka likimo lemtis.

Tėvas užsiminė, kad Valensijoje ir Sevilijoje neseniai turėjusios didelį pasisekimą pjesės, kuriose svarbiausias herojus yra netikėlis, mauras arba turkas. Kažką panašaus tarytum neseniai planavęs ir ponas autorius — ar gal jis būsiąs suklydęs?

Judraus jaunuolio nereikėjo nė akimirksnio prašyti. Labai gerai, kad jam tai priminę! Iš tikrųjų, vargu ar galima sugalvoti ką nors labiau sukrečiančio už mauro Hameto nusikaltimo dramą, kurią jis išbaigtą ir gyvą seniai galvoj nešiojasi. Ir jis greitomis apmetė — tuo metu bevardis žmogus kiemo gale su Alžyro rankraščiu po pažastimi galutinai prarado drąsą — istoriją apie išdidų ir taurų jūrų plėšiką Hametą, kuris patenka į krikščionių nelaisvę ir, baisiai ilgėdamasis savo tamsiaodės mylimosios, pridirba visokių šiurpių ir siaubingų dalykų, pabėga, yra persekiojamas, suimamas, pagaliau, atlikęs atgailą ir tapęs krikščioniu, pamaldžiai miršta nuo budelio rankos. Autorius paprašė atkreipti dėmesį į vieną smulkmeną, kurią laikė itin įspūdinga ir iš kurios labai daug tikėjosi: atgailaujančiojo krikštatėviu turįs būti kaip tik tas ispanas, kurio gražuolę žmoną beprotis savo meilės ekstazėje nudūrė.

— Labai subtilu, — pasakė Velaskesas, — įsimylėjęs, kruvinas ir pamaldus — tai labai vykęs derinys. Pjesė būtinai turi būti parašyta, ir greitai. Jei šį fantastinį dalyką dar papildytume kokia realesne medžiaga, tai teatras daugeliui savaičių būtų aprūpintas — ką nors iš nesenos praeities ir dar nacionališko reiktų prikergti, tai visuomet sukelia furorą, na, kokį nors karo žygį, pergalę...

— Kad pradėčiau juoktis, manęs nereikia ilgai kutenti! Ką pasakysite apie Mastrichto apgulimą?

— Puiku! — sušuko iš karto visi trys jo klausytojai. Mastrichto apgulimas buvo pernai metų įvykis.

— Ten, — pareiškė Lopė, — į sceną pagaliau išvesiu visą kariuomenę. Nebijokite, Valeskesai, pasisamdysite už porą maravedžių penkiolika gatvės dribšų ir liepsite jiems gerai pasitrankyti už scenos, tai, rodos, pigu; bus parodytas visas didingas Parmos hercogo žygis, kareiviai šaukia ir plūsta vieni kitus ispaniškai, flamandiškai, prancūziškai ir itališkai, pats hercogas kasa apkasus, griebia už rato stipinų, padėdamas stumti patranką; rūksta parako dūmai, žvanga geležis, iš po kanopų kyla dulkės, o per visą šią sumaištį šen ir ten laksto dvi bobikės, ispanė ir flamandė, tampo šaudmenis, abi kareiviškai apsirengusios, abi įsimylėjusios ir, kol ten griaudėja pabūklai, tarp jų vyksta kandus, sąmojingas meilės karas, kurį ispanė — jis vėl pažvelgė į žaviosios Elenos krūtinę, — pagaliau laimi savo liežuviu, kaip hercogas savo patrankomis.

Čia pirmą kartą prabilo aktorius. Jis buvo augalotas, storas vyras nepaprastai geraširdišku veidu ir pusėtinai pragertu bosu. Jam patinkąs tas Mastrichto apgulimas! Štai kur bent kartą bus jo širdžiai artima drama, o narsuolio genialaus hercogo Aleksandro vaidmuo — pagaliau idealus uždavinys jam...

Visi ėmė juoktis. Aktorius pasipiktino.

— Susimildamas, Gutjeresai, — atsiliepė direktorius. — Kad artistai — bepročiai, tai aš labai gerai žinau. Bet viskam yra ribos! Ką? Tu nori suvaidinti liekną, grakštų, aistringą hercogą, kurį kiekvienas žmogus Madride iš matymo arba iš iliustruotų lapelių pažįsta! Parterio pėstija mano sceną į šipulius suardys. Ką jūs manote, Lope?

— Aš anaiptol nenorėčiau to pasakyti! Pono Gutjereso talentas toks ryškus, jog niekas nepastebėtų fizinio skirtumo. Tačiau būtų gaila, jei jis imtųsi vaidinti princą.

— Gaila? — paklausė Gutjeresas, raukdamas kaktą. — O kodėl gaila?

— Todėl, kad tokią rolę gali atlikti kiekvienas. Karžygis, gražuolis, pergalingas princas — juk tai tuščioms lėlėms vaidmuo. Jums aš ką kitą siūlyčiau...

Ir jis spalvingai apmetė figūrą, kuri aiškiai tik šią akimirką jam buvo kilusi: seną, irzlų ispanų pulkininką, šiltomis pušnimis, sodietiškai gudrų stovyklos dievaitį, sklidiną grubaus humoro, kurį kareiviai kaip savo kūno dalį džiūgaudami neša per visą kautynių lauką...

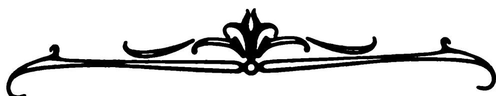
Pasidarė šalta. Iš scenos visi išsiskirstė..

Atėjo žmonės ir nuėmė užuolaidas, pasirodė plika siena, už kurios, galimas daiktas, gyveno direktorius Velaskesas. Paskui jie nusinešė stalą, kėdes ir žibintą.

Servantesas su „Alžyro būties" rankraščiu ant kelių liko vienas tamsiame teatro kieme. Jis pasėdėjo dar valandėlę, jau visai negalvodamas rodyti savo pjesės direktoriui. Sėdėjo priešais pliką, aklą sieną... Jam buvo likęs tik karalius. O karalius buvo Portugalijoje.

Atrodė, kad tėvų bute visi jau buvo sumigę. Savo guolį jis buvo įsitaisęs tėvo medicininėje kamaroje. Išsitiesęs patale, po galvos velenėliu jis pajuto kažką kietą. Tai buvo aštuoni auksiniai pinigai, įsukti į gabalėlį raudonos gelumbės. Tik Andreja galėjo juos padėti. Tai buvo kelionei į Portugaliją.

Nors ir vienas būdamas, jis smarkiai nukaito, pabučiavo skudurėlį ir užpūtė žiburį.

ATOKVĖPIS

Žiemos kelionė per Kastiliją ir plyną, negyvenamą Estremadurą buvo sunki. Bet Portugalijoje vasario mėnesį jau žydėjo apelsinai. Švelnesnis, malonesnis oras supo čia sunkių mėginimų užgrūdintą vyrą. Kvėpuoti buvo gera. Jo širdį užplūdo poilsio, nerūpestingumo, laimės nuojauta.

Karalių jis rado Tomare.

Filipas įžengė į Portugaliją gedulo drabužiais. Tačiau jeigu jis ir gedėjo, tai neilgai. Jo daliai buvo tekęs didelis, dar neįsivaizduojamo dydžio laimėjimas. Jis turėjo būti laimingas, beveik buvo laimingas. Dabar ir čia, pirmą ir vienintelį kartą, jis atsikvėpė ir ilsėjosi.

Švelnus ir sentimentalus Luzitanijos peizažas, svetimas laukiniams Ispanijos kontrastams, veikė ir jį, aktų krūvomis apsikrovusį vienuolį. Jis gėrėjosi Portugalija, kaip žmogus, kuris turi akis grožiui matyti ir krūtinę pasaulio kvapsniams įkvėpti. Laiškai, kuriuos karalius rašydavo namo savo vaikams, mirgėjo iškylų, gėlių ir lakštingalų aprašymais. Tiesa, protarpiais jis įterpdavo ir apie vieno kito eretiko sudeginimą, net pridėdavo eretikų sąrašą, „kad jie žinotų jų vardus“.

Naujosios valstybės jam beveik nereikėjo užkariauti. Tas žygis į Portugaliją buvo tik ginkluotas pasivaikščiojimas.

Jaunas vietinis karalius, labai linkęs į karo žygius ir beprotiškai narsus, buvo kritęs kovoje su marokiečiais, netrukus užgeso ir jo giminė. Sosto pretendentų tarpe buvo ir Filipas. Jo teisės nebuvo mažesnės už kitų, jo galia prano-

ko visus. Jo kariuomenė lengvai išvaikė priešiškus sambūrius, krašto diduomenė perėjo į jo pusę, Portugalija tapo Ispanijos provincija.

Lyg sapne, lyg bežaidžiant buvo čia pasiekta didelė pergalė. Beveik tūkstantį metų buvęs suskilęs, visas pusiasalis dabar sujungtas į vieną karalystę, vienas žmogus valdo nuo Pirėnų iki jūrų. Ir dar kas daugiau: Portugalijos kolonijos atiteko karaliui Filipui.

Taip buvo sukurta neišmatuojama pasaulinė imperija. Prie Vakarų Indijos, Meksikos ir Peru dabar prisideda naujos, plačios ir turtingos sritys. Brazilija atitenka ispanams. Aplinkui visą Afriką plevėsuoja dvispalvė — raudona, geltona — Filipo vėliava; jam dabar priklauso Maskatas Arabijoje, Ormuzas Persijoje, Goa, Kalkuta, Malaka, Java, Makao Rytų Azijoje. Lisabona virsta jo antrąja sostine, po Paryžiaus tai gausingiausia krikščionių gyvenama vieta, svarbiausias prekybos centras žemėje. Dabar jis valdo ne tiktai aukso ir sidabro kraštus, jam suplaukia taip pat procentai už Brazilijos medį, Madeiros cukrų, Persijos kilimus, Kinijos šilką, Indijos prieskonius. Vestminsterio Elžbieta, Luvro Medičis, Venecijos dožas nusigandę žiūri į šitą galios ir turtų sankaupą vieno žmogaus rankose.

Visa tai atrodė nenugalima ir neįveikiama. Kas galėtų kilti prieš Didžiąją Ispaniją, saugomą kalnų, bangų ir geležinės kariuomenės, prieš jos didįjį karalių, kuris valdo beveik visos žemės turtus! Bet kaip atsitiko, kad jis, pasaulio valdovas, vis dėlto turėjo iš savo valdinių nuolat kaulyti pinigų, įkeitinėti kasyklas ir derlių; kad Lione ir Milane, Anterpene, Augsburge ir Genujoje nebuvo nė vieno banko, kurio knygose jis nebūtų įrašytas; kad per dvidešimt metų jis du kartus paskelbė valstybės bankrotą, kartu su savimi į bedugnę nusitraukdamas ir visą Europos finansinę sistemą; kad jis, perdėtai tikslus ir pedantiškas skaičiuotojas, įstūmė savo tautą į neregėtą vargą, ją išsekino,

nuskurdino ir pavertė elgetų nacija! Kas turėjo įvykti, kad taip atsitiktų? Kokiai dvasiai reikėjo tarnauti?

Kaip tiktai „kokiai dvasiai", o ne gyvenimui! Dvasiai, kuriai svetima žemiškoji gerovė ir žemiškoji laimė, apskritai, svetima visa, kas žemiška, kuri niekina arklą ir kūjį ir yra įsikibusi tiktai į kryžių ir kalaviją, kurios fanatiška, egzaltuota garbėtroška žino vienų vieną tikslą: vieną ir gryną tikėjimą visoms tautoms, visuotinę šventosios raidės pergalę.

Dar viena pasaulinė imperija įkrito karaliui Filipui į sterblę. Tačiau kaip smulku visa tai ir menka, jeigu trokšti kažko absoliutaus, visiškai nepasiekiamo, jeigu per visą gyvenimą sieki įveikti tai, kas neįveikiama, esi prie didingumo ir beprotybės ribos.

Servantesas rado karalių Tomare.

Iš mažučio miestelio, perpildyto karių ir rūmininkų, žvelgė į didingai stūksančią Kristaus riterių ordino pilį, kurioje buvo įsikūręs Filipas, ir karaliaus ausis jam atrodė tokia nepasiekiama, kaip dar niekuomet. Tačiau pirmieji žmonės, kuriuos jis sutiko miestelyje, buvo du aukštas vietas turintys bajorai, su kuriais jis artimai bendravo Alžyre. O nepraėjus ir dviem valandom nuo atvykimo, gatvėje sutiko tą elegantišką Madrido damą, rūmų valdininko žmoną, kuri drauge su juo buvo patekusi į Dali Mamio rankas. Ji tučtuojau jį pažino, ir tai sukėlė jam baimės, nes per praėjusius metus jos koketavimas nė kiek nebuvo pasidaręs patrauklesnis. Dama pristatė jį savo vyrui ir greitomis papasakojo, matyt, nebe pirmą kartą, apie riterišką jo elgesį „El Sol" denyje. Servantesas nusišypsojo: jis vėl prisiminė, kaip pakišo tam korsarui koją, kad tas išdrikas išsitiesė ant grindų šalia damos... Vyras žemai nusilenkė Servantesui ir nuoširdžiu tonu pasiūlė savo paslaugas. Madride Servanteso niekas nenorėjo pažinti, o čia, Portugalijoje,

pirmą vakarą jis buvo bičiuliško ratelio centre. Kiekvienas juo rūpinosi. Patarinėjo.

Jau trečią dieną .jam buvo įteikta karaliaus dovana — penkiasdešimt dukatų.

Tai galėjo atsitikti rekomendacijų, geros karaliaus nuotaikos ir gal trupinėlio laimės dėka. O po savaitės dar labiau pasisekė. Jis gavo karaliaus pavedimą. Pavedimas buvo garbingas.

Orano gubernatorius buvo pakeltas į Santjago ordino riterius. Servantesas turėjo nuvežti reskriptą. Kelionei jam buvo atskaičiuota šimtas dukatų.

Tai buvo pasiuntinio arba laiškanešio misija, galėjai suprasti kaip norėdamas. Servantesas neabejojo. Tai tik pirmoji pakopa, pirmasis žingsnis į svarbesnę padėtį karaliaus tarnyboje! Jis buvo nesaikios ir nesulaikomos vaizduotės žmogus. Jo tikėjimas gyvenimu, be paliovos apviliamas apgaulės ir jau palaužtas, dabar vėl galingai prasiveržė. Dabar jis buvo turtingas. Jau visada bus turtingas. Tie šimtas penkiasdešimt auksinių pinigų yra ne kas kita, kaip mažutė įmoka ateities sąskaiton, net mažiau: tai smulkioms išlaidoms. Jis jau matė save aukštose pareigose karaliaus tarnyboje, diplomatu, pulko vadu. Tai buvo taip gerai apmokamos tarnybos, kad ir saviškiams garantavo perteklių. Andreja... Jis buvo toks tikras savo pasisekimu, kad nė nepagalvojo dabar pasiųsti į Madridą pinigų. Visa, ką turėjo, buvo reikalinga šiuo metu. Gal net per maža.

Karaliaus rūmai Tomare greit sutraukė prabangos pirklius, daugiausia iš Genujos. Jis nusipirko flandrišką, nėriniais apsiūtą viršutinę apykaklę ir labai elegantišką skrybėlę, be to — pasidabruotą špagą ir pasidabruotą durklą. Juk jis keliauja savo monarcho pavedimu, yra tarpininkas tarp karaliaus ir jo vietininko Afrikoje, tad tinka pasirūpinti savo išvaizda. Daugelio metų našta nusirito nuo

jo pečių. Jis godžiai it nekantrus berniukas gėrė pirmą laimės taurę.

Jo laivas plaukė iš Kartachenos. Servantesas karališkais arkliais lėkė per Andaluziją, lyg rausvi žaibai šmėstelėjo Sevilijos ir Kordobos miestai. Giliai įsirėžusioje įlankoje stovėjo pasiruošusi išplaukti jo galera. Atrodė, kad tik jo buvo laukiama. Įlipus į laivą, visa įgula triskart sušuko sveikinimą, kaip ir derėjo sutinkant aukštą asmenį. Tą popietę ir naktį galera čiuožė švelniai glamonėjančiomis bangomis, švintant jie stovėjo prie Orano.

Tai buvo tas pats miestas, kurį jis kitados tuščiai mėgino pasiekti, ilgai klajodamas uolų keliais. Dabar jį čia atnešė vėjo dvelktelėjimas, tiksliau, kokio nors aukšto užtarėjo žodžio gūsis. Pagaliau visoms kančioms atėjo galas. Dar niekada jis taip lengvai nebuvo žengęs, kaip dabar kilo stačia uosto gatvele ir siūbuojančiu tiltu per prarają į „Raudonąją Tvirtovę“, kur buvo gubernatoriaus rezidencija.

Senas, iškaršęs karininkas sutiko Servantesą kaip dangaus pasiuntinį. Šis reskriptas jam reiškė daugiau, nei pagerbimą. Jis amžinai stokodavo pinigų, gausi dykinėjanti šeima jį siurbte siurbė. O Jago riterio rangas reiškė metinę rentą, keturis tūkstančius talerių. Tai buvo rami senatvė ir numaldyta šeima. Ašaros riedėjo generolui į dažytą barzdą.

Vakare įvyko pokylis. Buvo geriamas daug metų laikytas ugningas valdepenjasas. Don Migelis de Servantesas Savedra, pagarbiai aptarnaujamas, patogiai ir laisvai sėdėjo tarp ponų, kurie didžiai atsidėję jo klausėsi.

Po vakarienės gubernatorius pasivedė jį į šalį, norėdamas išlieti jam savo širdį. Pagaliau atėjo ilgai laukta proga! Jis neabejojo, jog tai tiesiausias kelias į jo didybės ausį. Jis būsiąs visiškai atviras: Orane jie gyveną kaip apgultoje tvirtovėje. Gubernatoriai vis dar tebeturi „Tlemse-

no karalystės generalinio kapitono" titulą. Tačiau jis tik vieną kartą išdrįso pasirodyti Tlemsene! Jis ir jo kareiviai nesiryžta atsitolinti nuo Orano nė dešimt mylių, kur ten — nė trijų. Dar laimė, kad jis su dideliu vargu šiaip taip pajėgia išlaikyti miestą. Madridas labai mažai jais rūpinasi. Kareiviai algos negauna, tvirtovė ištisus mėnesius paliekama beveik be šaudmenų, didžioji patrankų dalis jau po septyniasdešimt metų turi, jų iš viso negalima pajudinti, nes ratai ir stovai subyrėtų vietoj. Kodėl būtent Oranui taip visko gailima? Ponas pasiuntinys tikriausiai neužmirš atkreipti į tai jo didybės dėmesį.

Servantesas klausėsi, pritarė ir prižadėjo. Jis puikiai žinojo, ko trūksta Afrikai. Savo kailiu buvo tai patyręs. Pagalba reikalinga, jis supranta. Jis pats, kaip ir gubernatorius, rimtai tikėjo savo misija.

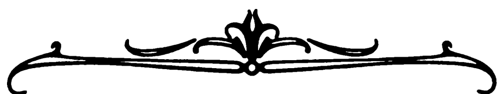
Jo vaizduotė nežinojo ribų. Naktį, gulėdamas skliautuotame akmeniniame miegamajame, jis aiškiai įsivaizdąvo, kaip karalius patiki jam laivyną ir paveda užkariauti Afriką. Iš pusmėnulio nagų jis išplėšia Alžyrą, Džidelį, Tabarką, Tunisą... Jis regėjo save lyg medinę statulą savo admirolįškojo laivo priešakyje, plaukiantį palei krantą, jo rankoje raudonos ir geltonos spalvos vėliava, ji uždengia uolas praplaukiant.

Kai Servantesas sugrįžo, karalius buvo Lisabonoje. Jis atvyko į toli nusidriekusius, prastai pastatytus rūmus. Vienas rūmų sekretorius priėmė iš jo gubernatoriaus padėkos raštą, atsainiai dėbtelėjo į Servantesą, padarė dokumente atžymą ir užrašė numerį.

Jis išėjo. Laukė. Bet nieko nesulaukė! Servantesas vėl prisistatė. Paprašė audiencijos. Negavo jokio atsakymo. Jis aplankė aukštuosius valdininkus. Apie jį nieko nebuvo žinoma. Jis nusileido prie žemesniųjų. Jį vertė laukti prieškambariuose. Čia, kaip kad anksčiau jo tėvas, Servantesas sėdėjo ilgas valandas.

Jis atsiminė kilminguosius savo bičiulius. Šie sutiko jį šaltai. Servantesas ėmė ieškoti to rūmų pareigūno ir jo žmonos. Jie buvo grįžę į Madridą. Jis pakeitė butą, išsinuomojo pigesnį, pagaliau nusikraustė į landynę. Slampinėjo po pilną žmonių Lisaboną be maravedžio kišenėje. Jo apykaklės mezginiai sudrisko į skutus. Servantesas juos nuardė. Jis pardavė savo sidabrinę špagą ir sidabrinį durklą, kad sudarytų pinigų kelionei į Madridą. Jų nepakako, vargais negalais gavo pasiskolinti, kiek dar trūko.

Jo nebūta pasiuntinio, o tik laiškanešio. Pusantro šimto dukatų turėjo jam už viską atlyginti. Galbūt visa ta misija į Oraną buvo tik priemonė taisyklingai įtraukti išduotą sumą į sąskaitybos knygas.

KOMEDIANTŲ STOVYKLA

Kai parvykęs į Madridą Kaljė de Atočos labirintuose susirado tėvų butą, tenai jau gyveno svetimi žmonės, kažkoks kurpius su savo šeima. Jam paaiškino: jo tėvai vėl išsikraustė, šį kartą į Toledą. Vienas Dievas galėjo žinoti, kodėl būtent ten tėvas matė perspektyvą šunadvokačio ar šundaktario verslui. Ryšulėlis su Migelio manta buvo paliktas. Jis pasiėmė jį, padėkojo ir išėjo.

Servantesas susirado kamarėlę Matutės aikštėje, tuojau už Loreto kolegijos. Jis išsinuomojo ją, nežinodamas, kaip galės užsimokėti. Atmezgęs savo ryšulį, ant viršaus pamatė raudoną vergo kepurę iš Alžyro.

Jis užsidėjo ją ir pasižiūrėjo į sutrūkusį veidrodį, kuris čia kabojo. Jo veidas atrodė labai sunykęs ir suvytęs, barzdoje ir smilkiniuose baltavo žilų gijų. Jisai teturėjo teisę nešioti savo kepurę, ji buvo daugiau negu atminimas. Juk jis, tikrai sakant, tik vieną vergiją pakeitė kita. Jis buvo visiems beviltiškai įsiskolinęs. Be galo daug buvo skolingas tėvams, vargšei Andrejai, pamaldžiosios sesers vienuolyno vyresnybei, pažįstamiems Portugalijoje. Skolingas trinitarų brolijai, išpirkusiai jį, skolingas už laivą, kurį kitados buvo išnuomojęs brolis Rodrigas, skolingas pirkliui Egzarkei už jo fregatą. Skolingas, skolingas, skolingas. Žiūrėdamas į pilką veidą ir raudoną kepuraitę, jis kandžiai kankino save, prikeldamas iš nebūties tolimiausius, seniai užmirštus kreditorius. Jis labai gerai žinojo, jog negali būti nė kalbos, kad jis kada nors tas skolas atiduos.

Keistame kvartale apsigyveno Servantesas. Arti-

miausia nedidelė aikštė neseniai pradėta vadinti „Komediantų stovykla". Tai buvo oficialus jos pavadinimas. Čia išaugo bohemos kvartalas. Netoli buvo „Vaidinimų kiemas". Tik neseniai atsidarė dar vienas teatras: „Karališkasis". Jis buvo kasdien pilnas kaip ir anas. Visose šiose gatvelėse gyveno skurstančių aktorių spiečius, margas ir triukšmingai draugingas. Čia knibždėte knibždėjo muzikantų, šokėjų, fokusininkų, pernelyg gausu buvo moterų. Literatų slankiojo ištisos minios. Visi gyveno iš atsitiktinio uždarbio, skolinosi, sėdėjo smuklėse ir dėjosi didžiais.

Ryškus šios bohemos požymis buvo kraštui būdingas garbės jausmas. Senovinis riteriškumas jau buvo pasiekęs galutinę ribą. Dėl skerso žvilgsnio buvo traukiami iš makštų durklai; beveik kasdien rytą gatvės purve buvo randama po kokį nudurtą bajorą. Bet čia, aplink „Komediantų stovyklą", žmonės buvo rasi dar opesni. Isteriška tuščia garbė buvo kruvinai ginama. Aktorius, kuriam kitas paveržė rolę, eiliakalys, kandžiai išjuoktas kolegos, durklo smūgį laikė įtikinamiausiu atkirčiu. Lengvabūdės personos garbė, su kuria buvo išgyventos dvi savaitės, buvo taip karštai ginama, lyg ji būtų nekalta hercogienė. Nenuramdomas snobizmas rodė savo grimasas. Kortų sukčiai, kurie iš vienas kito mokėsi įvairių triukų, susitikę sveikindavosi be galo ceremoningai, vienas kitą vadindavo „jūsų malonybe" ir kalbėdavo tik pačiais iškilmingiausiais posakiais. Pagyroms visiškai nebuvo saiko. Kiekvienas tų šunpoečių ir eiliakalių ant savo priekalų turėjo „Iliadas" ir „Eneidas". Begėdiškai melavo vienas kitam į akis, kiekvienas dėjosi tikįs ir reikalavo to paties iš kito. Tačiau teatras visiems buvo didžioji viltis, realus magnetas. Juk ten iš tikrųjų galėjai uždirbti stambų pinigą, penkiasdešimt, septyniasdešimt talerių už vieną pjesę.

Tik publikai tikrai nelengva buvo įtikti. Ir direktoriams taip pat sunku. Net pagarsėję autoriai, toks Artieda

arba Armendarisas, retai įstengdavo iškišti savo veikalą. Iš esmės buvo vaidinamas tik vienas Lopė.

Jis buvo tiesiog neįtikimas unikumas. Visam to meto teatrui gyvybę įkvėpė tas vienas jaunuolis. Šešios teatro trupės, kurios keliavo po Ispaniją, vaidino beveik vien jo pjeses. Valensijoje, Sevilijoje, Burgose buvo jo repertuaras. Žmonės jį vadino teatro karaliumi, gamtos stebuklu, Ispanijos feniksu. Direktoriai iš toli jam siuntė į namus pasiuntinius su užsakymais, raginimais, pinigais. Tie pasiuntiniai apguldavo jo namus, laukdavo sodelyje, kol pjesė bus baigta. Vos tik pradėjęs karjerą, jis jau ėmė virsti priežodžiu. „Vertas Lopės“, sakydavo apie tokį dalyką, kuris ypatingai džiugino akį, ausį ar liežuvį. Tą posakį vartojo net ir tokie žmonės, kurie mažai tenutuokė, kas tas Lopė ir kas tas teatras.

Servantesas matydavo jį kone kiekvieną dieną. Visų didžiausia mįslė jam buvo, kaip tas vyras tarp dviejų saulėtekių sugeba sukurti trijų tūkstančių eilučių pjesę, — greičiau nei raštininkas tokį tekstą perrašyti spėtų, ir jam dar lieka laiko pagyventi! Apie jo meilės istorijas kalbėjo visa „Komediantų stovykla“. Nepaisant jo ryšių su apkūniąja Elena Velaskes, kuri, regis, buvo ištekėjusi ir dabar vadinosi Osorio, jos buvo gausios. Kasdien juodu sėdėdavo „Leono herbe“, ir niekuomet neatrodydavo, kad Lopė skubėtų namo prie rašalinės. Priešingai, jam čia patikdavo. Vergiško pavydo tvaikas, kuris tirštai jį gaubė, atrodė malonus jo šnirpšlėms. Nekalbaus Servanteso iš pradžių jis visai nepastebėjo — sėdi ten kažkoks senyvas vienarankis neaiškios profesijos žmogus. Dažnai susitikdami, jie kartais pasikalbėdavo, bet ir tada Lopė jam nedaug terodė simpatijos. Kažkoks Servanteso bruožas jam buvo nemalonus.

Migeliui buvo gaila, kad taip yra. Jis žavėjosi tuo garsiu jaunuoliu. Po ano pirmo įspūdžio teatre sekė dar

stipresni. Be to, kas antra savaitė išeidavo nauja Lopės knyga, po dvylika pjesių kiekviena. Iš tikrųjų, tai buvo genialu! Tiesa, gali būti, jog nė viena iš tų pjesių nebuvo pasiekusi tobulybės, tačiau kiekvienoje vis dėlto buvo tokių scenų, kurių gryna ir didi poezija sukrėsdavo žmogaus širdį. Ten buvo visa, kas jaudina ir džiugina žmogų, uruliais veržėsi plati putojanti tragikos, humoro, kvailumo, proto, fantastiškos ir gyvenimo išminties versmė. Niekas negalėjo prilygti tokiam visapusiškumui. Tas žmogus imdavo medžiagą iš kur pakliuvo. Kiekviena vada jam buvo lygiai gera: karaliaus nužudymas, kokia novelė arba vakarykščiai miesto plepalai, Ariostas ar Taso, iliustruotas laikraštukas, šventųjų legenda ar grubus pokštas, papasakotas smuklės draugo; Ispanija, Graikija, Vokietija, Persija, Lenkija, Amerika — jam tiko bet kuris kraštas.

Tas jaunuolis visiškai neturėjo orumo. Ūmai keisdavosi jo kaprizai, niekuomet jis neturėjo saiko, kiekvieną akimirką kildavo skandalų dėl gražiosios Osorio, jis buvo absurdiškai tuščiagarbis, joks meilikavimas jam neatrodė perdaug nerangus; jis būdavo čia geraširdis ir dosnus, čia kandžiai pagiežingas. Jeigu kas jį pagaudavo meluojant, jam būdavo nesunku išsiginti savo žodžių. Jis nieko apie tai nežinąs. Tai kas nors kitas bus pasakęs. Iš tikrųjų, kas valandą jis buvo kitas, šimto pavidalų Portėjas.

Tokia Servantesui atrodė ir jo kūryba. Jis manė, kad ši neaprėpiama ir nesulaikoma gamyba neturi nieko bendra su rašytojo darbu ir atskirais veikalais. Tai buvo tarsi vulkaniškas paikos gamtos išsiveržimas, juk ji taip pat nežino ribų ir negalvoja apie padarinius, o tik neatsakingai ir neišsenkamai leidžia iš savo kunkuliuojančių įsčių veržtis visokiems padarams.

Gamta tai ar ne gamta, tačiau viena buvo tikra: šita produkcija Servantesui ir jo amžininkams užkirto kelią į sceną. Jis, žinoma, jau seniai buvo pažįstamas su antrep-

reneriu Velaskesu, o taip pat ir su jo konkurentu Gasparu de Poresu. Tačiau vos tik jis nedrąsiai užsimindavo apie savo darbus, apie beveik užbaigtą persipavidalinimų komediją „Iš vagos išmuštoji“, ir apie Konstantinopolyje vykstančią tragediją „Selimo mirtis“, jie maloniai jį išklausydavo, bet ir prisimindavo tas penkias ar dešimtį įvairių turkiškų persipavidalinimų pjesių, kurių laukė iš Lopės. Servanteso padėtis darėsi vis keblesnė. „Leono herbo“ šeimininkas dabar jam pildavo tik po pusę taurės. Jis vėl buvo pagalvojęs manytis laiškų rašymo menu, tačiau kas Madride susirašinėjo, nemokėdamas rašyti! Retkarčiais užsidirbdavo porą realų už eiliuotas panegirikas, kurias rašytojai mėgdavo dėti savo knygose įvado vietoje. Vieną tokią panegiriką parašė eiles rašančiam karmelitų pateriui, kitą kažkokiam Chuanui Rufui, kuris nuobodžiomis eilėmis aprašė don Chuano Austrijiečio gyvenimą. Penkios be galo ilgos giesmės buvo skirtos vien Lepanto pergalei... Servantesui buvo truputį koktu, kai paskui visas tas epas, kurį jis buvo be saiko išgarbstęs, pasirodė esąs gana begėdiškas plagiatas. Ilgiau taip negalėjo būti!

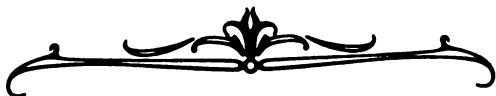
Jis įsidrąsino ir vėl nuėjo pas poną Roblesą. Geraširdis pirklys susimąstė. Ar jis kada nepagalvojęs apie piemenėlių romaną? Ne, ne apie poemą, o apie romaną, kažką panašaus į garsiąją „Dianą“. Publikai jų vis dar negana. Tik neseniai vėl išėję trys nauji „Dianos“ leidiniai, o visi tęsiniai ir pamėgdžiojimai taip pat turį nemažesnį pasisekimą. Chilis Polo jau išverstas į penkias ar šešias kalbas. Net lotyniškas vertimas esąs ruošiamas, tikriausiai vienuolynams. Ar Servantesas nesugebėtų ką panašaus parašyti. Jis tik pataria antraštei pasirinkti klasikinį moterišką vardą, kuris kiekvienam tučtuojau primintų nepasiekiamą „Dianą“.

Buvo sudaryta šiokia tokia sutartis. Servantesas gavo nedidelį avansą.

Jis, nieko nelaukdamas, ėmėsi darbo. Kiauras dienas kiūtojo savo pustamsėje kamaroje, tekindamas prozą ir eiles, nes šita „Galatėja“ pagal įsigalėjusią tradiciją turėjo būti mišrios formos veikalas. Darbas džiaugsmo neteikė. Jis duste duso tame išgalvotame iškvėpintame pasaulyje, toje dirbtinėje Arkadijoje nebuvo oro, koktu jam buvo bendrauti su tomis gašliai skaisčiomis nimfomis, su jų lankais bei šydais, su tais burkuojančiais piemenėliais. Tuo metu, kai jis piešė tuos saldžius vaizdus ir vertė savo poras įmantriai kalbėtis, jo kraujas nežinojo, ką rašė ranka. Tas maivus ulbėjimas ir aičiojimas, toji pedantiška meilės retorika neturėjo nieko bendra su tikrąja žmogiška aistra. Jis gamino mados prekę. Jei būtų mokėjęs, mieliau būtų kalęs kulnis.

Jam buvo apie keturiasdešimt metų. Gyvenime jis nebuvo pažinęs meilės. Jaunystės nusivylimai buvo seniai užmiršti. Jis buvo turėjęs savo glėbyje moterų visuose miestuose, kur tik jį nutrenkdavo likimas. Daugiausia tai buvo moterys, kurias užmiršti, dar prie krūtinės laikydamas. Pajutęs, jog kuri nors prie jo linksta ar jam pačiam pradeda patikti, jis tuoj nerdavo į šalį. Tai buvo nereikalinga, kam tokia prabanga kareiviui, luošiui, elgetai su skolomis ir pančiais.

Tačiau dabar, kaip tik dabar, kai jis dėl duonos kąsnio rimavo ir lipdė tą tuščią meilės draikalą, iš juodų debesų it plėšrus paukštis ant jo krito meilė ir suleido nagus į pačią širdį.

ANA FRANKA

Ji sakė, kad jos tėvas buvęs karaliaus rūmininkas, ir vadino save de Rochas, Ana Franka de Rochas. Tačiau jos tėvas greičiausiai buvo vokiečių kareivis, taip kalbėjo žmonės, tai bylojo ir jos gelsvi plaukai. Jos motina kažkokioje arkoje į Kaljė de Toledo gatvę pardavinėjo netikras brangenybes ir pigius moteriškus papuošalus. Servantesui jau patį pirmąjį vakarą tai buvo pakuždėta į ausį.

Šiaip jis saugojosi moterų „Leono herbe", bijodamas, kad nereikėtų kurią nors pasikviesti. O šiandien, ilgai negalvodamas, jis šoko per du vyriškius, kurie šalia jos sėdėjo, nustūmė nustebusius pašnekovus į šalį ir pradėjo kalbėti. Pamaloninta tokio aiškaus pasisekimo, blondinė jam nusišypsojo. Jis neleido jai nė burnos praverti — dar suspės, ir pats ėmė kalbėti išmėgintu, pusiau pagarbiu, pusiau ironišku tonu. Jisai užsakė vaisių ir pyragaičių, be to, dar saldaus Taragonos vyno, ir tai padarė taip laisvai, jog šeimininkas net pagalvojo, kad jis gali užsimokėti, ir viską atnešė. Prie stalo stojo tyla, visi nustebę klausėsi, kaip šiaip nekalbus pagyvenęs kareivis dabar rezga vieną po kitos linksmas ar jaudinanančias istorijas. Susižavėjęs jis kvėpė į save jos artumą, gėrė kvapą jos baltos odos ir pigių, stiprokų kvepalų, kurie jam atrodė puikūs. Jinai įvertino to nepažįstamo pono išlaidas; netruko nė valandos, ir jis pajuto po stalu jos koją prie savosios. Šitai jį taip sukrėtė, kad jis neteko žado ir turėjo atsilošti.

Pirmą akimirką, dar tarpduryje, jam pasirodė, kad tai venecijietė Džina, kurios jis per dešimt metų nė karto

nebuvo prisiminęs. Tačiau venecijietė Džina dabar jau turėjo būti sena. O ši buvo jauna, gražiausioj jaunystėj, nė dvidešimties metų neturėjo. Ir panašumas buvo tik paviršutinis. Ryškus jos veidas nebuvo toks platus, nosis ir burna buvo valingiau pabrėžta, taip pat plaukų šviesumas buvo kitoks, — sausas šviesus auksas. Šiek tiek panašumo rasi buvo pilkai žaliose akyse, o gal tiktai žvilgsnyje. Tame žvilgsnyje glūdėjo kažkas keistai jaudinančio ir tiriančiai šalto — negeras žvilgsnis.

Buvo jau vėlu. Viešbutis beveik ištuštėjo. Juodu atsistojo kartu. Tarpduryje prie jų priėjo šeimininkas, klausiamu ir beveik grasinančiu veidu. Migelis siekė į kišenę, sugraibė visus skambančius ir viską įspaudė į lipnų delną, nežinodamas, ar tai per daug, ar per maža.

Buvo rugsėjo naktis, švietė mėnulis. Eidamas greta Anos Frankos, jis pastebėjo, jog ji žemesnė, negu buvo manęs. Ji atrodė liekna, tačiau po senu šaliu, į kurį buvo įsuptas jos biustas, po nemadingu siauru sijonu galima buvo numanyti ją esant tvirto putnaus kūno. Jos spyruokliuojančiai lengvas žingsnis žadėjo kūniškų džiaugsmų gamą. Jie sustojo prie prastų jos namų vartų, Servantesas apkabino ją. Ji nesipriešino. Pirmą kartą po daugelio metų jis pasigedo savo rankos. Buvo skaudu, kad tik viena gali glamonėti ir apkabinti. Gatvelėse aplink „Komediantų stovyklą“ žmonės vienas su antru lengvai susieidavo ir lengvai išsiskirdavo. Jau trečią dieną ji persikėlė į jo kamarėlę Matutės aikštėje, jis dar išsinuomojo kitą, gretimą, mažesnę, kamarėlę. Kadangi namų šeimininkas pareikalavo sumokėti iš anksto, tai jis perrašė dvi pirmąsias „Galatėjos“ giesmes, nuskubėjo su jomis pas Roblesą ir parsinešė dešimtį talerių.

Anai Frankai, matyti, nereikėjo nutraukti jokių ryšių, kai jis parsivedė ją pas save. Viskas įvyko greitai ir be jokių apmąstymų. Ji buvo viena iš tų benamių būtybių,

kurias vyrai vienas kitam svaido it margus sviedinius; sulaukusios trisdešimt penkerių metų, jos netikėtai pasensta ir nuvysta, verčiasi vogtų daiktų slėpimu ir sąvadavimu arba pardavinėja gatvėse visokį šlamštą. Praėjo gerokai laiko, kol Ana Franka suprato, kad čia yra kažkas rimta, kad ji iš tikrųjų mylima.

Servantesas sėdėjo gretimoje kamarėlėje ir lipdė savo romaną. Darbas ėjo beviltiškai lėtai. Kai kurias frazes reikėdavo perrašyti po septynis kartus. O su eilėmis buvo dar blogiau. Rimuotos eilutės kliuvo ir neskambėjo. O juk poetas turi mokėti eiles rašyti. Vadinasi, jis nėra poetas. Nebuvo jokio vidinio ryšio su rašomu dalyku. Tatai neįmanoma, to jis ir nesiekė. Jam reikėjo tik pasisekimo. Norėjo gauti pinigų. Svajojo apie išsiuvinėtą krinoliną Anai Frankai, apie kosmetikos dėžutę, kurios ji troško.

Ji gulėjo šalimais lovoje ir graužė pigius skanėstus. Jai patiko toks gyvenimas, daugiau jai niekas nerūpėjo. Labai nenorom ji keldavosi apie vidurdienį, šiaip taip apsirengdavo ir eidavo pirkti ropių, prieskonių ir avių lajaus ir pas šeimininkę židinio kampe ką nors paskubom pasitiekdavo.

Atrodė, jog Servantesui pakako, kad ji yra šalia. Nenuramdomas geismas jį nuolat traukė prie to jauno tvirto moters kūno, kurio nė dykystė neišglebino. Jis negalėjo lig soties atsigerti jos gaižiai saldžios kvapties. O tas amžinai svetimas, tiriamas pilkai žalių akių žvilgsnis jam kėlė tokią pasiutusią aistrą, kuri vargu ar betiko jo amžiui.

Jis neklausė savęs, ar ilgai tai truks, kas bus, kai geiduliai užges. Manė, kad jie niekuomet neatslugs, kad tai amžina. Jis tarėsi suradęs vienintelę savo gyvenime moterį ir laikė tai laime.

Skurdi ir šykšti jos kalba jam atrodė sklidina išminties ir sąmojo. Jam niekad neatėjo į galvą pakalbėti su ja apie savo darbą. Ištisos savaitės praėjo, kol jis pagaliau

sužinojo, ar jinai iš viso moka skaityti. Kitados mokiusis, bet dabar jau vėl beveik užmiršusi.

Jai nė trupinėlio nerūpėjo, ką jis ten savo kamarėlėje veikia. Visi vyriškiai vienaip ar kitaip parūpina pinigų, kuriuos moterys išleidžia. Šitas kažką rašė su jam dar likusia viena ranka.

Visai kas kita — teatras. Apie jį Ana Franka nusimanė. Prieš pusę metų ji vaidinusi Velaskeso teatre. Jai davė anglės vergės vaidmenį, matyt, dėl jos šviesių plaukų. Iš tikro tai vargu ar buvo rolė. Jai tik reikėjo pusnuogei klūpoti ir kęsti rimbo smūgius, kuriuos pavydi favoritė dalijo. Tačiau tų dešimties minučių, kurias per du vakarus išbuvo scenoje, visai pakako, kad jai liktų neišnykstantis to pasaulio ilgesys. Dalyvauti vaidinime jai reiškė: svetimšališkais drabužiais, o dar geriau visai be jų sukiotis ant pakylos, kai tuo metu įkaitęs, vyriškių prisigrūdęs parteris žiūri, išsproginęs akis, ir mintyse tavimi smaginasi.

Migelis tarėsi ją nudžiuginsiąs, parūpindamas vietą grotinėje galerijoje. Tačiau kiekvieną kartą ji pareidavo prastai nusiteikusi ir skųsdavosi įžūliomis moterimis, kurios prieš ją užlindusios, ir ji nieko negalėjusi matyti. Apie veikalus, kurie buvo vaidinami, ji nedaug tegalėjo papasakoti. O kai Servantesas vieną vakarą pasiryžo ir plakančia iš pavydo širdimi „Leono herbe“ pasodino ją šalia didžiojo Lopės, tai šis garsuolis Anai Frankai nepadarė jokio įspūdžio. Ji tikriausiai galvojo, kad tos linksmos ar liūdnos kalbos scenoje yra pačių aktorių išmonė. Jos sužavėtas žvilgsnis stebėjo smuklėje besilinksminančius komediantus; jų skambūs balsai jai atrodė puikūs, jų iškilmingi mostai didingai kilnūs. Jos kalboje dažnai išsprūsdavo kažkokio Alonso Rodrigeso vardas, kuris vienu tarpu vaidinęs „Vaidinimų kieme“, paskui buvo išvažiavęs į Valensiją. Tas Rodrigesas tada jai ir buvo parūpinęs aną statistės rolę, kurią ji laikė puikia savo gyvenimo kulminacija.

Vieną vakarą Ana Franka negrįžo namo. Migelis laukė. Jis laukė ir kitą dieną, nežinodamas, ką daryti, nusiminęs, prislėgtas. Jis nesuprato, kodėl ji negrįžta. Juodu visai nebuvo susipykę. Pagaliau apie trečios dienos vidurį ji parsirado. Veidas kaip varlių išgulėtas, drabužiai svetimo kvapo pridvisę. Kad man nebūtų jokių scenų, pareiškė ji tučtuojau, iš anksto užbėgdama už akių bet kokiems priekaištams, jis tam neturįs nė mažiausios teisės. Jis nieko jai neduodąs. Į ką tai panašu, kad ji tokia turinti rodytis! Į ką tai panašu, kad jis tūnąs per dienas kamaroje ir visuomet rašaluotais pirštais lipąs į lovą, o ji šiandien po keturių mėnesių negalinti nė viena nauja suknele, nė viena šerpe, nė šitokiu, va, auksiniu žiedeliu pasigirti. Ne! Tegu ponas globėjas jos daugiau ta savo viena ranka neliečiąs.

Buvo aišku, kad Ana Franka tauškia kieno nors įmokyta. Matyt, ją sukurstė. Gal motina ar kokia bičiulė, arba atsitiktinai pasipynęs meilužis.

Tada Servantesą pakirto gėla. Jis sudrebėjo iš pavydo ir gėdos dėl savo neturto. Jis suprato, kam atidavė savo širdį. Bet buvo per vėlu, jis negalėjo išsinarplioti. Įstrigęs buvo kuo tvirčiausiai. Tada jis prabilo. Niekuomet nė negalvojo, kad vieną dieną taip kalbėt prisieis. Jis skverbėsi į jos sielą, stengėsi ją sukrėsti. Veltui stengėsi iš to patrauklaus padaro išskelti jausmo kibirkštį. Ana Franka nustebusi žiūrėjo į jį savo tiriančiomis akimis. Ji visai nesuprato, ko jam reikia. Pagaliau atsainiai sutikdama ji prisitraukė jį prie savo baltos stangrios krūtinės. Ko jis dar nori, kam tos kalbos. Ir jis, beregint nugalėtas ir susigėdęs, godžiai priėmė tai, ką jinai jam siūlė.

Kitą dieną, kai jis užsikniaubęs rašė trečiąją „Galatėjos“ knygą, ūmai pajuto, jog jau gerą valandą rašo beveik nesąmoningai ir mašinaliai. Jis buvo ketinęs įterpti vieną iš įprastinių maivių meilės skundų. Tačiau perskaitęs, ką buvo parašęs, pamatė, kad čia tik padrikos prozos ir prastų

eilių kratinys. Tai buvo meilės skundas, taip, tačiau pakrikas ir nesuvaldomas, šuorais besiveržiąs iš sužeistos krūtinės. Čia jau ne maivus piemenėlis burkavo įnoringai nimfai. Surakintas vyras trankė ir draskė bejausmę materiją, įsiutęs, tuščiai vildamasis pažadinti ją pilnakraujam gyvenimui.

Nė vienas žodis netiko. Visas plonas jo romano audinys būtų virtęs skutais. Jis suplėšė tris lapus.

Namuose ir vėl neliko nė varioko. Servantesas slampinėjo po „Komediantų stovyklą", gaudė kolegas, smulkius literatėlius, turinčius pinigų ir trokštančius garbės, siūlėsi juos eilėmis išgarbstyti savo veikale. Ir jiems teksianti dalis jo nemirtingumo. Jis iš tikrųjų kalbėjo apie amžiną šlovę, netikėdamas ir šventvagiškai tyčiodamasis iš savęs, kad tik pelnytų penkis realus. Bet to niekuomet neužtekdavo. Knygininkas Roblesas apgailestaudamas griežtai atsisakė vėl duoti avanso. Jis žiūrįs paties autoriaus intereso, nes šiaip, kai knyga pagaliau išeisianti, šis nieko negausiąs.

Tada Migelis nuėjo pas seserį Andreją. Ji su savo dukrele gyveno jau truputį geriau apsitvarkiusi, turėjo du švarius kambariukus, už kuriuos mokėjo kažkoks vyriškis. Ji labai didžiavosi savo ūkiu, atrodė kiek senstelėjusi ir labai valyva, visai kaip pavyzdinga kokio miestelėno žmonelė. Tačiau pinigų buvo maža, nes jos draugas duodavo tik tiek, kiek būtinai būdavo reikalinga, ir kiekvieną savaitę su ja tiksliai atsiskaitydavo.

Andreja atsiklaupė prie savo spintos ir iš apatinės lentynos gilumos ištraukė kelis ritinius medžiagos. Klūpodama, meiliai šypsodamasi, vieną iš tų ritinių ji įteikė broliui. Tai buvo graži, itin stipri tafta, vertinga ankstesniojo meilužio dovana, kurią ji laikė atsargoje sunkiai dienai. Genujietis Napoleonas Lomelinas, kuris skolina už užstatą, tikriausiai duosiąs už ją dvidešimt dukatų, gal net tris-

dešimt. Jis pažins tuos ritinius, jie kartą pas jį jau pabuvojo.

Servantesas iš kaimynų pasiskolino mažus ratukus, nes penkis ritinius būtų per sunku buvę nešti, ir pajudėjo su savo užstatu pas pirklį.

— Ar pas vėliavų dirbėją vežate? — klausinėjo jį kelyje gatvės vaikėzai, nes tafta buvo raudonų ir geltonų dryžių. Jos būtų pakakę penkiasdešimčiai Kastilijos vėliavų.

Ana Franka gavo naujus baltinius, buvo sumokėtos skolos aplinkinėse krautuvėse, o taip pat ir „Leono herbui" atsilyginta, kur jie jau nedrįso rodytis. Ana Franka buvo patenkinta. Anos įtartinos iškylos nebesikartojo. Servantesui tai buvo vargingos, mažos, pasigailėtinos laimės savaitės.

Pagal paprotį, dar knygai nepasirodžius, jis pradėjo ją reklamuoti: skaitė iš jos, platino ištraukų nuorašus ir ieškojo aukštos padėties globėjo, kuris būtų linkęs priimti dedikaciją ir vėliau duoti honorarą. Po daugelio mėginimų tokį globėją susirado, tai buvo Askanjas Kolona, šv. Sofijos abatas, truputį manieringas aristokratas, kilęs iš Romos kunigaikščių. Labiausiai jį paveikė žinia, kad Servantesas kažkada turėjęs vietą velionio Akvavivos rūmuose. Jis pareikalavo, kad šitai įsakmiai būtų pažymėta dedikacijoje. Servantesas prižadėjo.

Kai jis džiaugdamasis savo pasisekimu sugrįžo namo, Aną Franką rado šalto įniršio apimtą. Ji buvo nėščia. Jos padėtis jau toli pasivariusi. Ligi šiol ji nejautusi jokių sunkumų ar nekreipusi dėmesio, tačiau šiandien jau esanti visiškai tikra. Jos reakcija buvo labai paprasta: ateitis nieko gero nežada, tik subjaurojimą, skausmus ir naštą. Toks nusiteikimas vis smarkėjo. Jos pilkai žalios akys beveik neslėpdamos neapykantos žiūrėjo į tą, kuris buvo šitos nelaimės kaltininkas, vienarankį, skursną, popieriaus terliotoją. Kartą ji leisgyvė grįžo namo. Jau tokioje toli nužen-

gusioje stadijoje Ana Franka mėgino atsipalaiduoti nuo vaisiaus, ir jai, žinoma, nepavyko. Gydytojas ir vaistai surijo paskutinius pinigus. Vis dėlto ji pasveiko. Gamta užsispyrė padaryti motina tą, kuri tos garbės visai netroško.

Servantesas ją slaugė. Jis buvo nenuilstamai švelnus. Slapčiomis jis džiaugėsi. Jeigu jau taip išėjo, juodu susituoks. Gal gims berniukas. Mažas sūnelis, kuris jam bus artimesnis, negu motinai. Jis mokys jį, auklės, pasakos savo nuotykius, kurie jau niekam neįdomūs, apie don Chuaną Austrijietį, apie Dali Mamį, apie Alžyro karalių. Mažas sūnelis — tai mažytis nemirtingumas, nes apie didįjį Servantesas jau seniai nebesvajojo. Tačiau paskutines savaites prieš gimdymą jį vėl, ir dar smarkiau, negu bet kada, ėmė graužti rūpestis dėl duonos. Kol vienas klajoji, gali būti neturtingas ir turėti skolų, bet elgetaująs šeimos galva yra skurdžiausias padaras pasaulyje. Kaip bus, jeigu knygininkas nieko daugiau nesumokės? Jei dar Kolona staiga užsispirtų? Jam kėlė baimę ir nepalanki kritika, kuri gali pražudyti autorių, o labiausiai už viską nuodingi ir kandūs kolegų liežuviai. Reikėjo užbėgti už akių. Jam kilo idėja...

Jis suvilios visus iš karto. Ne vieną ar kelis jisai pašlovins savo romane, bet visus. Jis pastatys didžiulį rūkstantį smilkytuvą visai ispanų literatūrai. Jei kiekvienam, kad ir gaižiausiam rimuotojui lįs į nosį tiršti smilkalai, tai tada juk visi turės išsišiepti, ir „Galatėja“ bus išgelbėta!

Servantesas iš tikrųjų griebėsi darbo. Rūgščiai nusiteikęs, jis sudarinėjo sąrašą, rausėsi atmintyje, nuolat jį papildinėjo. Paskui ėmė rimuoti. Paskutinėje, šeštoje romano knygoje jis parodo mėnesienoje mūzą Kaliopę, kuri, arfai pritariant, susirinkusiems piemenėliams ir piemenaitėms liaupsina ispanų poeziją.

Susidarė šimtas vienuolika oktavų, lygiai aštuoni šimtai aštuoniasdešimt aštuonios rimuotos eilutės. Kiek-

vienas autorius gavo atskirą posmą, kiekvienas tas Bakas, Bivaras, Garajus ir Vargas, tas Parientė, Romeras ir Maldonadas. Ir didysis Lopė gavo ne daugiau už kitus. Jis buvo apgyvendintas keturiasdešimt pirmajame posme. Nebuvo pavadintas nei Orfėjumi, nei „Naujuoju Euripidu", jam veikiau buvo pašykštėta epitetų. Rasi vargšas panegirikų rašytojas tuo pagarbiu santūrumu norėjo jį išskirti iš kitų.

Visa tai buvo beveik didinga savo beviltiškumu. Pasigriebęs į rankas didžiai nederamą ginklą, pakėlė jį prieš visagalį priešą — pavydą, pagiežą ir kvailumą, kurie ant kiekvieno tikro žmogaus kelio meta savo didžiulį atmainingą šešėlį.

Nejučiom atėjo Anos Frankos valanda. Ir tai, ką gamta tokiai daugybei motiniškos širdies moterų suteikia, tik sumokėjus kraujo muitą ir iškentus veriamas kančias, jai maloninga ranka dovanojo. Visai lengvi ir trumpi buvo jos skausmai. Šalia beveik nepavargusios motinos atsidūrė žaliaakis padarėlis ereliška kumpa nosele ir beveik nešaukė. Tai buvo mergytė.

Po keturių dienų ją pakrikštijo Izabele. Motina tiek buvo pasveikusi, jog pati galėjo nueiti į bažnyčią. Jos abejingas veidas net dvasininkui krito į akis. Paskui, namie, Migelis turėjo priminti jai, kad atėjo metas mažytę pažindyti.

Vis dėlto jis džiaugėsi. Netrukus turėjo išeiti jo knyga, ir jis laikė laimingu ženklu, kad tuodu gimimai beveik sutapo. Gal „Galatėja" vis dėlto geresnė, negu jis drįso manyti, ir jam kiek pravers duris į ateitį.

Knygų leidėjas Roblesas pasirodė esąs sąžiningas prekybininkas. Knyga turėjo išeiti gegužės mėnesio trečiadienį, o pirmadienį jis sumokėjo visą honoraro likutį — šimtą šešiasdešimt septynis talerius. Servantesas gavo pinigus sidabru, odiniame kapšelyje.

Pirmučiausia nukeliavo pas Andreją. Ji paėmė ma-

žiau, negu jai priklausė, ir apkabino jį su džiaugsmo ašaromis akyse.

Pergalingai žvangindamas padoriu likučiu, Servantesas įėjo pas Aną Franką. Ji sėdėjo visai apsitaisiusi kėdėje ir savo ramiomis akimis žiūrėjo tiesiai prieš save. Šalia jos ant stalo priegalvyje gulėjo mažoji Izabela ir taip pat rimtai spoksojo tokiomis pat žaliomis akimis.

Pamačiusi pinigus, Ana Franka tiktai linktelėjo. Jo džiaugsmas atslūgo. Jis įmetė žvangančią piniginę į stalo stalčių, ant kurio gulėjo kūdikis.

Trečiadienį anksti rytą jis jau buvo knygyne. „Galatėjos“ egzempliorių dar nebuvo, tačiau kiekvieną akimirką juos turėjo atgabenti. Ponas Roblesas jų laukė atvežant paštu iš Alkalos, kur jie buvo spausdinami.

Pagaliau prie namų tikrai sustojo vežimas, ligi viršaus prikrautas knygų. Visi ėmė jas krauti — vežikas, du firmos tarnautojai, pats ponas Roblesas ir Migelis, kuris plūkėsi, kiek galėjo, savo viena ranka. Visa parduotuvė prisipildė storų sunkių tomų *in quarto.*

Paskui Servantesas, pasiėmęs vieną iš jų, atsisėdo galiniame knygyno kambaryje už medinės pertvaros ir mėgavosi ta laime, kurią pažįsta kiekvienas autorius. Jis mėgavosi plakančia širdimi, nes tai buvo pirmoji jo knyga tikrąja prasme, ankstesnieji spaudiniai buvo tik menki mokiniški sąsiuvinėliai.

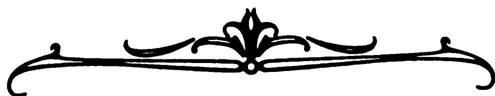
Blasas de Roblesas ir jo spaustuvininkas padarė visa, ką galėjo. Geras popierius, aiški, graži spauda, ne per daug teksto puslapyje ir eilės labai skoningai atskirtos nuo prozos. Tituliniame lape didelis globėjo Kolonos šeimos herbas: kunigaikščio karūna viršum cokolio ir išdidus devizas prasta lotynų kalba: *Frangi facilius quam flecti*[1]. Servantesas pasklaidė savo knygą, perskaitė porą sakinių vienur,

---

[1] Būti palaužtam lengviau, negu linkti *(lot.).*

posmą kitur. Jo būta perdaug silpnadvasiško... viskas buvo gražu! O kai atsitiktinai knygos gale atsivertė *Canto de Calliope,* toje vietoje jis visai neskaitė, tik skubiai ėmė versti atgal.

Jis parėjo namo su savo knyga rankoje. Anos Frankos nebuvo. Kambarėlis atrodė keistai tuščias. Jis apsidairė. Atidarė spintą. Anos Frankos drabužiai ir manta buvo dingusi... Servantesas ištraukė ir stalčių. Ten rado tik pusę pinigų, taleriai ir realai buvo tiksliai suskaičiuoti. Kertėje ant grindų priegalvyje gulėjo mažoji Izabelė ir rimtai savo žaliomis akimis žvelgė į jį.

KRYŽKELĖ

Jau septynias valandas jis keliavo, čia raitas jojo asilėnu, čia pėsčias žingsniavo šalimais. Buvo bemaž vidurdienis. Jeigu jam teisingai buvo pasakyta arklidėje, tai kelias netrukus turėjo šakotis į Toledą.

Jis buvo padaręs alkūnę, norėdamas pasinaudoti geruoju Aranchueso keliu. Tačiau pasirodė, jog tai nesąmonė. Tas kelias, nors juo keliaudavo rūmų žmonės, buvo toks pat duobėtas ir pilnas kalkių dulkių — ant asilėno šonų galėjai net rašyti.

Jis buvo išsinuomojęs gražų stiprų gyvulį nepaprastai ilgomis ausimis, kuriomis šis reikšmingai glaustė žingsniuodamas; gyvulio galvą, karčius ir uodegą puošė kutai ir perpinti kaspinai, kurie anksti rytą dar buvo margi, o dabar visi vienodai balkšvi.

Gal vis dėlto būtų buvę geriau pasilikti smuklėje ir palaukti, kol kaitra sumažės? Tačiau užeiga buvo baisus barakas, plika pusiau apgriuvusi plytinė pašiūrė su pliku stalu ir trimis suolais, o smuklininkai tokie nešvarūs ir įtartini valkatos, kad jam atrodė, jog bus geriau netekti tų šešių maravedžių „už pasėdėjimą" ir traukti toliau. Ne kiekvienas prieglobstis šiandien jam buvo geras. Jis keliavo ne vienas.

Kažkas krutėjo kairiojoje iš tų dviejų asilėno nešamų pintinių, kurios kabojo abipus balno. Eidamas jis pakėlė drobinį apdangalą. Pintinėje gulėjo dailiai suvystyta mažoji Izabelė. Ji truputį kilstelėjo galvelę, merkdamasi nuo ryškios šviesos.

Dėl jos ir buvo leistasi į šią sunkią kelionę. Servantesas gabeno dukterį į Toledą.

Dar nebuvo praėję nė trijų mėnesių nuo to gegužės vidurdienio, kai jis staiga liko vienas su žindomu kūdikiu. Ana Franka nesirodė. Tik kartą aplinkiniais keliais jį pasiekė neaiški žinia, kad ją matę Anduluzijos miestuose to paties Rodrigeso draugijoje. Tai buvo viskas. Daugiau jis nieko nepatyrė. Plačioje, prastai tvarkomoje Ispanijoje buvo galima puikiai pasislėpti. Kiekvienas didesnis miestas turėjo po tokį kvartalą, kurio policija iš tolo lenkėsi. Kur reikėjo Servantesui jos ieškoti Valensijoje apie alyvų prekyvietę? Malagos Perčelese? Kordoboje prie kumeliukų šulinio? Granadoje palei Rotondą? Tai buvo beviltiška. Dar beviltiškiau atrodė ją suradus vėl į save palenkti. O visų beviltiškiausia — su ja gyventi.

Pamažu jis išmoko kietai sukąsti dantis. Buvo net kiek juokinga, kad jis taip vienas liko su vystomu kūdikiu ant rankų. Jis susirado žindyvę. Izabelė tarpo. Tačiau, kai sodietė pastebėjo, kad tas idalgas labai prisirišęs prie savo dukrelės, ji pasidarė begėdiškai reikli.

Pasisiūlė Andreja. Ji užauginsianti kūdikį su žinduku. Spintoje ji dar turinti savo mažytės drabužėlių ir skalbinių.

Tačiau Migelis to nenorėjo. Jis mylėjo vargšę Andreją, ir prietarai buvo jam svetimi, ir jos taftą buvo užstatęs. Tačiau to jis nenorėjo. Andreja suprato ir apsiverkė — ašaros visada lengvai trykšdavo jai iš akių.

Tada, kaip tik laiku, buvo gauta džiugi žinia iš Toledo. Rašė motina. „Atgabenk savo mažytę, Migeli, — rašė ji, — ji man primins praėjusius laikus, kai tu pats buvai mažas ir toks užsispyrėlis. Dar yra ir kitas reikalas, dėl kurio turėtum atvykti. Reikalas svarbus ir galėtų pakeisti tavo gyvenimą į gerą pusę.“

Tie žodžiai daug žadėjo. Iš tikrųjų, gal ir reiktų pasinaudoti tuo svarbiu reikalu. „Galatėjos“ pasisekimas buvo menkas, tais metais publika kaip tyčia vėl pirko daugiau

riterinių knygų, negu piemenėlių romanų. Gana šykštus pasirodė ir globėjas Kolona. Migelio pinigai baigėsi.

Už paskutiniuosius jis išsinuomojo asilėną, kairėje balno pintinėje paguldė Izabelę, į dešinę įsidėjo du odinius maišus su pienu ir vynu, duonos, sūrio ir ketvirtą valandą ryto iškeliavo iš Madrido.

Štai pagaliau ir kryžkelė. Dešinėje kelias suko į Toledą. Gerą to duobėto kaspino galą galėjai užmatyti vingiuojant banguojančioje, be jokio pavėsio lygumoje. Dar septynias ar aštuonias valandas reikėjo keliauti Servantesui. Tai nekėlė entuziazmo.

Prie kryžkelės vienų viena augo vėjo į šalį nušukuota pinija, nuo kurios krito skystas šešėlis. Servantesas sustojo ir atsargiai nuėmė pintines. Nukrautas asilėnas tučtuojau ėmė pešioti išdžiūvusią žolę. Tamsios gyvulio akys ugningai skersavo iš po dulkinų spurgų ir kaspinų.

Servantesas pasiguldė Izabelę ant kelių ir, parėmęs galvutę savo rankos strampu, davė jai pieno. Kūdikis gėrė dideliais ramiais gurkšniais. Mergytės veidas buvo nuostabiai taisyklingų bruožų, tačiau gražiu jo negalima buvo pavadinti. Perdaug griežtai buvo susidūrę motinos ir tėvo pradmenys. Apskritos žalios akys abipus smarkiai kumpos nosies teikė mažam veideliui kažką paukštiško, beveik nejaukaus.

Atsigėrusi Izabelė patenkinta čepsėjo. Servantesas vėl įguldė ją į priegalvį ir padėjo vėsiausioje vietoje. Paskui užmovė asilėnui žiupčių.

Reikėjo ir pačiam truputį pasistiprinti. Bet jis buvo per daug išvargęs. Atsisėdęs ant žemės, jis atsirėmė galva į supleišėjusį kamieną.

Jo atsijęs žvilgsnis klaidžiojo po šiurkštų sustingusį landšaftą. Viskas buvo išblukę ir monotoniška, žemė negailestingos vasaros suaižyta ir išvagota. Saulė čia svilino kaip Afrikos dykumoje, o penkis mėnesius siautė ledinė pūga. Šis kraštas nežinojo švelnių perėjimų, nieko malonaus ar ge-

ro, vien tik kraštutinumus. Retai kur pamatysi sulinkusį molio plytų namiūkštį, retai kur užtiksi javų lauką jau birželio mėnesį nuvalytą. Kur-ne-kur pasitaiko pinijų guotai žemais kreivais kamienais, ašuočių, narytžolių ir ledžolių kuokštės, šiurkščios tarytum kokios alinančios ligos šašai.

Tokia buvo išdegusi Kastilijos širdis. Kastilija buvo Ispanijos vidurys. Galbūt ši kryžkelė tarp Toledo, Aranchueso ir Madrido buvo pats Ispanijos centras, o pasaulis sukosi aplink Ispaniją. Čia, nepermaldaujamoje pasaulio širdyje, sėdėjo Servantesas su savo kūdikiu ant rankų.

Vidurdienio kaitra užmerkė jo blakstienas.

Iš snaudulio jį prikėlė kažkoks neaiškus, monotoniškas garsas, kažkoks monotoniškas niūkimas, kuris tarytum artėjo. Už šimto žingsnių Aranchueso kryptimi kelias palengva kilo į dulkėtą kalvą. Iš ten sklido tas garsas. Ir štai iš anapus kalvos išlindo margas smaigalys.

Ant aukšto širmio jojo šauklys, nešdamas dvispalvę — raudoną, geltoną — vėliavą. Per jo gražų veidą po apdribusia aksomine berete spindinčiomis srovėmis bėgo prakaitas. Nuo jo pečių leidosi stamantri keturkampė brokato skraistė su įstrižai auksu išsiūtais dviem Leono liūtais ir dviem Kastilijos bokštais. Jis jojo labai lėtai, žingine. Mat, paskui jį sekė vieni pėstieji. Priešakyje šešetas vienuolių, basi ir vienplaukiai, kiekvienas su kryžiumi rankose, giedodami jie stoiškai kentė deginantį kelio karštį. Toliau sekė neštuvai.

Tai buvo tik oda aptrauktas nešamas krėslas, su drobiniu stogeliu apsaugai; jį nešė keturi tarnai. Čia pat šalimais vėl ėjo vienuoliai, jų besimeldžiančios figūros truputį saugojo nuo dulkių keleivį. Iš paskos ėjo tarnai, pasiruošę pakeisti nešančiuosius. Pačiame gale žygiavo ginkluotas piketas.

Servantesas priklaupė ant vieno kelio ir taip sutiko eiseną. Jis aiškiai matė, kaip atsargiai neša tarnai: jie žen-

gė, neatitraukdami akių nuo duobėto kelio, o jų lūpos iš susikaupimo buvo kietai suspaustos.

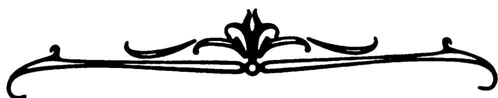
Kryžkelėje, prie pat Servanteso, jie sustojo. Niekieno neįsakyti, galbūt gavę šauklio ženklą, jie tyliai pastatė nešamąjį krėslą ant žemės ir atsitraukė, užleidę vietas kitai pamainai. Basųjų vienuolių litanija nenutrūko. Tas, kuris buvo nešamas krėsle, snūduriavo ir nepabudo.

· Servantesas nemanė, kad jis galėtų būti toks senas. Gana ilga barzda buvo jau visai balta, veidas ligūstai nublukęs, užmerkti vokai paraudę tarytum nuo verkimo. Jo kairioji koja, apmauta juoda kojine ir batu, buvo bejėgiškai nukarusi, o dešinioji, podagros suluošinta, buvo storai apvyniota ir ištiesta į priekį. Keliaudamas tokią svilinančią dieną, jis buvo apsirengęs lyg į valstybės tarybos posėdį — ant juodo aksominio švarko dar buvo juoda šilkinė mantija, o ant vaškinės galvos tiesiai uždėtas kėksojo juodas, labai aukštas, kietas, be kraštų cilindras iš rumbuoto tūbo. Šitaip Migelis išvydo prieš save jį, sėdintį ir miegantį. Tą, kurio veidą jis tiek kartų veltui stengėsi pamatyti.

Eisena sustojo tik akimirkai. Keturi nauji nešėjai vėl taip pat tvirtai ir švelniai pakėlė neštuvus. Šauklio arklys pradėjo iš lėto žengti. Tyliai žvangčiodami ir džerškėdami, praėjo pro šalį ginkluoti vyrai. Į klūpantį po medžiu keleivį niekas neatkreipė dėmesio.

Bet čia pravirko Izabelė. Ji kilstelėjo galvą nuo savo priegalvio ir ėmė nenumaldomai spiegti. Šiaip ji beveik niekuomet nerėkdavo. Tai buvo priepuolis. Mažas veidelis pritvinęs kraujo išraudo, ji išsižiojo, buvo matyti jos rausvas žiomuo.

Jis norėjo paimti ją ant rankų, bet visas jos mažas kūnelis pastiro ir ji taip stipriai spyrėsi, kad net baimė ėmė. Kaip paklaikusi ji beviltiškai klykė pridurmui karaliaus vilkstinės, kuri tolo baltame dulkių debesyje, maldų ir ginklų žvangesio lydima.

KAIMAS MANČOJE

Jį ruošėsi sutuokti. Toks buvo tas „svarbus reikalas“. Tėvas, toliau tebevaręs savo gėdingą šundaktarystę, buvo du kartus nuleidęs kraują vienam dvasininkui, kuris į Toledą atvyko iš netolimo Mančos kaimo. Šis į apopleksiją linkęs žmogus iš tikrųjų pasijuto lengviau ir nešykštėjo pagyrimų. Kitą kartą jis atvyko jau kaip senas pažįstamas ir, neskaitant vyno ir dviejų vištų, atsigabeno savo jauną dukterėčią, dar nepilnų metų kaimo panelę, vardu Katalina de Salasar i Palasios. Tai buvo augalota, truputį griozdiškai išaugusi mergina, kurios taisyklingą ir bereikšmį veidą sunkiai slėgė gausybė spindinčių juodų plaukų. Jos tėvas buvo miręs, o motina nuolat tūnojo savo Eskiviase.

Ir ji pati pirmą kartą buvo mieste, todėl, truputį paikai stebėdamasi, žiūrėjo į mauriškai surizgusį gatvelių pasaulį, į senosios sostinės rūmus, bonias, bažnyčias ir tiltus. Vakare Katalina su dėde sėdėjo mažame švariame vidaus kieme pas Servanteso tėvus. Senukai čia daug geriau gyveno, negu Madride. Jie buvo įsikūrę namelyje prie „Daržovių prekyvietės“, tuojau už katedros. Nuomos šiame tūkstantmetiniame gotų, arabų ir Kastilijos valdovų mieste buvo pigios, nes jis pamažu pradėjo tuštėti. Tėvui net daktarystė čia sekėsi. Dabar jis save laikė didžiu gydytoju. Tačiau, atrodo, nelabai suvokė, jog pats serga vandene, kuri jau gana toli buvo pasivariusi. Spigiu balsu jis dėstė didžius ateities planus.

Ne kas kitas, tik jis tam Eskiviaso kunigui ir tai panelei buvo pripasakojęs apie savo sūnus, apie narsų kari-

ninką Rodrigą, kuris Parmos hercogo žinioje dabar kovėsi su Flandrijos eretikais, o dar daugiau apie savo vyresnįjį. Vaizduoti jo karo žygius ir didvyriškas kančias jau buvo išmokęs, bevaikščiodamas su prašymais, todėl dabar tik mėgavosi, matydamas, kaip patikliai stebisi jo klausytojai. Ypač įdėmiai, net išsižiojusi, klausydavosi panelė Katalina. Jai atrodė, kad jos mėgstamųjų knygų pasaulis pagaliau virto kūnu ir krauju. Mat, ji buvo ryte prarijusi visą riterių literatūrą, pradedant garsaus Galijos Amadžio ir jo sūnaus Esplandiano, Konstantinopolio imperatoriaus, istorijomis ir baigiant jo vaikaičių, vaikų vaikaičių ir vaikų vaikų vaikaičių istorijomis, ir savo galvoje buvo susikūrusi fantastišką neapsakomų stebuklų, nežmoniškos narsos ir negirdėtos skaistybės pasaulį, su kuriuo kasdieninė jos sodžiaus aplinka iš tikrųjų neturėjo nieko bendra.

Senasis Servantesas savo sūnų šlovino tikriausiai be kokio ypatingo tikslo. Tačiau tylioji motina, matydama, kad sodžiaus panelės akyse įsižiebia ir plinta nuostabos pilnas susidomėjimas vyresniuoju jos sūnumi, pagalvojo apie kai ką rimtesnio.

Ji nusivedė dvasios tėvą truputį į šalį. Taip, aišku: santuoka visai įmanoma. Rasi šį tą jis jau turėjo galvoje, pirmą kartą veždamasis donją Kataliną į miestą. Iš tikrųjų mergina jau beveik metuose ir aiškiai turi visas savybes, galinčias padaryti vyrą laimingą. Šeima gera, net puiki, — tiek Salasarų, tiek Palasiosų giminėse nėra nė lašo maurų ir žydų kraujo. Tai labai brangintina: tikrai, kas gali tai geriau įvertinti už pamaldžiąją Migelio motiną. Tačiau kaip su skambančiais? Didvyriai šiame pasaulyje retai esti prie pinigo. Ir jų sūnus nėra turtingas. Jo nuopelnai ir pranašumai — čia priklausė ir garbingas jo luošumas — turėtų būti atsverti. Karžygys turi teisę į truputį gerovės ir malonumo. Ir šiuo atžvilgiu dėdė nuramino. Donja Katalina buvo vienturtė, paveldėtoja gražios sodybos su padoriu namuku, vaisių ir alyvų sodu, be to, trys jochai dirbamos žemės,

labai geras namų inventorius, aštuoniolika ožkų, keturiasdešimt penkios vištos ir vienas gaidys. Nieko netrūksta, kad galėtų būti laimingi. Net labai kukliai skaičiuojant, bendra paveldimo ūkio vertė būtų ne mažesnė kaip tūkstantis dukatų.

Migelis Servantesas buvo romus ir nuolankus. Atvykęs jis baiminosi, kad tik neimtų jo klausinėti, todėl dabar sėdėjo, dėkingas ir išvargęs, mažame kiemelyje, prie motinos, kuri šalia savęs turėjo jo kūdikį. Nė vienu žodžiu ji neprasitarė apie Aną Franką ir nė vienu žodžiu, rodos, nepagyrė dukraitės. Ji tučtuojau veikliai ir rūpestingai ėmė apie ją suostis. Tyliai koja supo iš kaimynės pasiskolintą lopšį.

Ji pradėjo kalbėti. Migelis klausėsi. Jis buvo nuolankus ir romus. Jei tik ta mergina nebus kokia bjaurybė ar velnias, jis nusilenks. Ir kam spirtis? Kai motina dėstė apie namus ir ūkį, jis prisiminė savo „Kaliopės giesmę“, tą beviltišką visos literatūros išgarbinimą, tą palankumo maldaujantį nusižeminimą prieš visus. Ir visa tai ničnieko nepadėjo. Niekas jo nenorėjo. Jis buvo priėjęs liepto galą. Sodžius Mančoje, nekalbūs sodiečiai, nieko nežiną apie jo pasisekimus ir nepasisekimus Madride, alyvų sodas ir laukas, paprasta moteris, gyvenimo draugė — visa tai jį beveik viliojo. Rasi ji padės užmiršti Aną Franką, kuri vis dar piktai dilgino kraują. Migelis neatsisakė.

Jis išjojo prisistatyti. Kai atvyko, buvo jau pavakarė, ir plikas Eskiviasas saulėlydžio šviesoje jam pasirodė nepakenčiamas. Viskas buvo šiek tiek kukliau, negu vaizdavo motina; tačiau Katalina jam beveik patiko. Pavargusį nuo pastarojo laiko pergyvenimų Servantesą jos prisisvajojusi ir kiek paika nekaltybė maloniai traukė.

O ji žiūrėjo į jį saviškai. Jis būtų galėjęs būti dar liesesnis ir dar mažiau krentąs į akis, vis tiek būtų likęs narsiu ir tauriu klajūnu, nužengusiu iš jos romanų. Tačiau tie monai anaiptol nepatraukė motinos, senjoros de Palasios, žvilgsnio. Jinai ir Migelis iš pirmo žvilgsnio nepamėgo

vienas antro. Tai buvo augalota, stotinga, jo paties amžiaus, stamantrios laikysenos moteris. Visa jos išorė bylojo apie bažnytinį pamaldumą, o siaura įtrauktomis lūpomis burna rodė gobšumą.

Salasarai ir Palasiosai buvo menkiausios rūšies sodžiaus bajorai, kurie nuo kaimiečių skyrėsi nebent tiktai savo išpuikimu. Trys bernai ir viena tarnaitė sėdėjo prie atskiro stalo. Tiktai po to, kai buvo sukalbėta malda, skubiai šnioruodamas, atpūškėjo ir dėdė dvasininkas. Jis maloniai pasisveikino su jaunikiu.

Kalba ėjo nelabai sklandžiai. Migelis jautė, kad jam reikėtų pasakoti, tačiau niekinantis namų šeimininkės žvilgsnis jam atėmė žadą. Tiktai kartą, pats tuo stebėdamasis, jis prisiminė tolimą praeitį ir papasakojo apie švelnųjį kardinolą Akvavivą ir kanauninką Fumagalį. Tai padarė, norėdamas sudominti dėdę. Kai jau buvo suvalgyta avies sriuba, sūris ir sukalbėta padėkos malda, jis pasijuto laimingas.

Juodu su Katalina trumpam laikui buvo palikti vienudu. Išdidžiai ir paslaptingai linktelėjusi jam galvą, ji nusivedė Migelį į kertę, kur buvo išrikiuoti jos turtai: trisdešimt ar keturiasdešimt nuo skaitymo sučiurusių tomų, visi tie Amadžai, Feliksmartės ir Klarianai, kurių turnyrams ir slibinų nugalėjimams jis turėjo būti dėkingas už didėjantį Katalinos palankumą.

Po dviejų savaičių įvyko revizitas. Namelyje prie Daržovių prekyvietės pasirodė senjora de Palasios su dukterimi ir broliu dvasininku.

Senasis Servantesas sunkiai sirgo ir gulėjo lovoje. Su dideliu vargu jis atsikėlė, gąsdindamas suputusiais viduriais ir jau mirties paženklintu veidu, ir šaukte šaukdamas pasveikino svečius. Tačiau netrukus kilo vaidas, kone skandalas. Mat, Migelis Servantesas įsinešė į kambarį mažąją Izabelę, kurią išmintingoji motina norėjo nuslėpti, ir ne-

dviprasmiškai pareiškė, jog su savo dukrele jis nesiskirsiąs ir susituokęs.

Ponia Palasios buvo tučtuojau bekylanti ir beišeinanti. Matyt, ta dingstis jai buvo maloni. Vargais negalais ji buvo nuraminta. Jos brolis, kad ir būdamas tokio luomo, staigmeną sutiko daug žmoniškiau. Katalina nukaito. Netardama nė žodžio, ji palinko prie žaliaakio padaro. Sunku pasakyti, kas dėjosi už jos lygios kaktos. Galbūt tą mažą nemielą mergytę ji laikė kokios fėjos ar karalaitės kūdikiu.

Abi pusės nelabai maloniai išsiskyrė, nieko nesutarusios. Motina purtė galva. Ji nesuprato savo sūnaus. Kas gi kliudytų jai pačiai savo anūkę auginti? Deja, jau nebetoli ta diena, kada ji nebeturės daugiau kuo rūpintis.

Tačiau Migelis buvo užsispyręs. Be Izabelės jis nesituoksiąs, apie tai negalį būti nė kalbos. Jis kitados mylėjęs tą moterį, kuri taip nedorai pabėgusi. Iš jos jam likęs tik šis nebylus negražus padarėlis, jis nenorįs su juo skirtis. Jis grįžtąs į Madridą. Žinią jam galima duoti per Andreją. Jis dar turįs daug reikalų sutvarkyti Madride.

Jokių reikalų jis neturėjo. Neturėjo nė iš ko gyventi. Jis vengė „Komediantų stovyklos“. Nepasisekus knygai, nenorėjo susitikti su kolegomis. Sunku, kai veltui buvo žemintasi. Į „Leono herbą“ nėkart neužėjo. Tik retkarčiais pasėdėdavo vienoje dar kuklesnėje smuklėje su smuikininku, vardu Gusmanas, ir teatro dekoratoriumi, kuris vadinosi Kovarubiasu. Nuolatinio buto jis neturėjo, nakvodavo ten, kur pasitaikydavo. Raštų kopijavimu, laiškų perdavinėjimu įsimylėjusiems, smulkiais tarpininkavimais Lepanto ir Alžyro didvyris retkarčiais užsidirbdavo vieną kitą realą.

Paskui, lapkričio mėnesio gale, jis gavo laišką iš motinos. Viskas buvo sutvarkyta. Katalina pasiekė, ko norėjo. Antrą advento sekmadienį turėjo įvykti sutuoktuvės.

Servantesas išjojo ant asilo apledėjusiu keliu į Toledą. Šį kartą jis keliavo, niekur nenukrypdamas į šalį. Jam

buvo gaila gyvulėlio, jis kartais nulipdavo ir vesdavosi jį už apynasrio.

Tuščioje mažytėje Eskiviaso bažnytėlėje juodu sutuokė dėdė klebonas. Gruodžio vėtra švilpė pro neužsidarančias duris, ir buvo taip tamsu, kad altoriaus paveiksle, vaizduojančiame ėmimą į dangų, galėjai įžiūrėti tik šviesius debesis prie šventosios Mergelės galvos.

Nieko daugiau iš giminių nebuvo. Migelio motina negalėjo palikti sunkiai sergančio savo vyro. Jaunosios motina nedalyvavo protestuodama. Jeigu ji to šimto žingsnių pašykštėjo, tai kiekvienam turės būti aišku, kiek šios vedybos priešingos jos protui ir valiai. Tačiau niekam dėl to nebuvo nei šilta, nei šalta: žmonės Mančos kaimuose nebuvo smalsūs.

Santuokos liudytojų pareigas ėjo trys rimti kaimiečiai, iš kurių Servantesas pažinojo tik vieną. Užpakalyje klaupkose klūpojo kelios senos moterėlės — tai buvo jo vestuvių pulkas.

Išeinant iš bažnyčios, jaunoji užsivertė ant galvos savo viršutinį sijoną. Pusę kelio abudu ėjo atbuli, gindamiesi nuo siaučiančios vėtros. Namie nebuvo jokių vaišių. Ponia Palasios buvo užsidariusi. Migelis ir Katalina aprūpino kūdikį, truputį paragavo menko valgio, kuris buvo jiems paliktas, ir galėjo jau priklausyti vienas antram.

Dabar Migelis Servantesas susidūrė su nauju priešu, baisesniu už fanatikus turkus ir kraugerius renegatus. Tai buvo bežodis ir beveidis priešas, su kuriuo kovoti nebuvo jokio ginklo: nuobodis.

Jį rado Katalinos glėbyje. Jis išsigando, kai tik pirmą kartą ją apkabino. Juk jeigu tas ryšys neatsiras, tai ar įmanomas bus gyvenimas, kur abu turi taip visiškai vienas antram priklausyti? Tik dabar, ant jos krūtinės, Servantesas visiškai suvokė: ši augalota mergina, apie kurią jis tiek težino, kad ji skaito vaikiškas knygas, nuo šiol sudaro visą

jo pasaulį. Nedrąsiai ir švelniai, kaip tik išmanydamas, jis ieškojo kelio į jos jausmą. Bet čia, matyt, ir buvo klaida. Amžinas, ugnį ir vandenį perėjęs klajūnas, kurį buvo išlepinę nesuskaitomi meilės nuotykiai, nesuprato šitos paprastos, dvigubai už jį jaunesnės, visai dar neišsiskleidusios prigimties kaimo merginos. Jis ėmė ją klausinėti, nedrąsiai, apčiuopom, pats jautėsi kaltas. Katalina bičiuliškai klausėsi. Ji neturėjo ko atsakyti. O kai praėjo šitos kovos, apie kurias, galimas daiktas, tik jis vienas žinojo, liko tik nuobodis, kūno ir dvasios nuobodis.

Jis buvo visur. Visas jo gyvenimas virto slegiančiu, neaiškiu, rūgstančiu, visa apimančiu nuobodžiu. Rytą jis apsitaisydavo, tuo visas jo dienos darbas ir būdavo baigtas. Jis žiūrėdavo į sodžiaus kelią, kur beveik niekuomet nepamatydavo nė vieno žmogaus. Už dviejų šimtų žingsnių kaimas baigėsi, toliau tęsėsi Manča. Begalinis, lėkštas, truputį banguotas kraštas, kuriame siautėja ledinis vėjas. Jo žvilgsnis užkliūdavo už vieno iš aštuonių ar dešimties malūnų, stūksančių horizonte, apskritų judamais nusmailintais stogais vėjo malūnų, kurių tvirtai įtaisyti sparnai girgždėjo per sunėrimus.

Kartą tai pamatęs, jau amžinai atsiminsi. Taip pat amžinai atsiminsi ir sodžiaus gatvę, jos purvinus griovius, iš pakraščių apkibusius sniegu, kurie bus tokie pat ir visas kitas žiemas, ir jos baltas žemas lūšnas be langų.

Tiktai Salasar i Palasiosų namas, kuriame jis gyveno, turėjo vieną langą priešakyje. Buvo taip pat lyg ir frontonas, ir pjaustytų medinių virbų vartai, abipus kurių sviro apledėjusios kukurūzų burbuolės. Dėl to jie ir buvo idalgai. Jis pats buvo idalgas taip pat ir dar donjos Katalinos vyras. Jam nereikėjo nieko dirbti. Tam buvo tarnai. Tačiau, jeigu jis būtų jiems skyręs darbą, jie vargu ar būtų klausę. Jų šeimininkė buvo ponia de Palasios. Buvo naivu manyti, kad jam kas nors teks. Rasi reikėjo užsispirti ir

viską sutvarkyti pas notarą. Servantesas tada nieko nereikalavo. Jis buvo tik mirtinai pavargęs ir klusnus. Todėl ir sėdėjo dabar prie „idalgo lango“ ir žinojo, kad kairėje pusėje iš lūšnos anapus gatvės dešimtą valandą išeis senutė ir iš krautuvėlės penktuose namuose parsineš miežinės duonos, kad dešinėje pusėje lūšna bus uždaryta ligi vakarinių pamaldų bažnyčioje.

Užtat jo namų moterys kasdien po du kartus ėjo į bažnyčią. Keletą kartų jis buvo jas palydėjęs, bet paskui nustojo, iš drovumo ir nuobodžio. Reverendas Palasiosas, — jis buvo nuolaidesnis už savo seserį, — anaiptol nesmerkė jo už šį apsileidimą.

— Iš tokio vyro, kaip jūs, sūnėne, dievas to nereikalauja, — tarė jis atlaidžiai.

Servantesas jau buvo tiek nusiminęs, kad šie nemokyto sodžiaus klebono žodžiai jam kaip balzamas užliejo širdį. „Iš tokio vyro, kaip jūs!“ Niekam nereikalingas, tik pakenčiamas, sėdėdavo jis šeimyninėje, kuri viena buvo kūrenama. Ponia Palasios siuvo šen ir ten, rūpinosi virtuve ir smulkiais namų gyvuliais. Šiurkštus jos balsas skardėjo kieme, kai ji vainojo šeimyną. Paskiau ji vėl atsisėsdavo prie krosnies, verpdavo ar megzdavo ką, kaip ir Katalina. Ir abi rūpindavosi mergaite.

Tai buvo vienintelė Servanteso paguoda, to jis nedrįso tikėtis: motina ir duktė mylėjo mažą bjaurią Izabelę. Tai buvo tarytum bendra jų abiejų motinystė, mergytė sudarė svarbiausią juodviejų pasikalbėjimo turinį. To, kuris tą žaliaakį kraitį į namus atsinešė, visai nebuvo paisoma, buvo beveik užmiršta, kad jis tėvas. Tik retkarčiais Servantesas nedrąsiai prieidavo prie lopšio ir nevikriais vyriškais mylavimais bei meiliais žodžiais bandydavo ją pralinksminti. Kartais jam atrodydavo, kad kūdikis jo nekenčia. Tam padarėliui tikriausiai tik barzdotas jo veidas buvo neįprastas. O jisai jos žaliose kaip Anos Frankos akyse matė Anos

Frankos panieką ir pyktį. Taip, jis nesugebėjo palenkti į save nei savo jausmų tvarinio, nei dar neišsiskleidusios Katalinos.

Iš tos simpatijos, kuri ją taip atkakliai tada vertė už jo tekėti, maža bebuvo likę. Migelis jai jau neatrodė antruoju Florimonu ar Olivante. Katalina dar ne visai buvo įsisąmoninusi, kad ji dabar jau ištekėjusi moteris. Taip maža kas pasikeitė! Po motinos sparnu ji buvo kaip ir anksčiau. Jai nelabai kliudė tas sulysęs vienarankis vyras, kuris mėgdavo nuolat sėdėti prie lango, nors pro jį nieko nebuvo matyti.

Niekas jo nevertė sėdėti namie. Tačiau kur jam vaikščioti? Pasikalbėjimai su dvasininku veikiai išsisėmė; Migelis vis anksčiau grįždavo iš jo namo. Penkiomis jau sutemdavo. Tada būdavo uždegama dar viena alyvinė lemputė, be tos, kuri žibėjo prie Marijos paveikslo.

Jis ėmė lankytis viešbutyje. Tai buvo labai kukli smuklė, išgerti ten gaudavai tik silpno vietinio vyno. Tačiau šeimininkas, ramus išmintingas vyras, maloniai skyrėsi nuo tų didžiojo kelio plėšikų, kurių klastingo gobšumo bijo keleiviai. Tokie pat buvo ir Eskiviaso kaimiečiai, kurie susirinkdavo prie jo stalo. Servantesui staiga šovė į galvą, kad Ispanijoje jis pažįsta daugelio luomų žmones — kareivius, valdininkus, kunigus, mokslininkus, šiek tiek rūmininkus ir bajorus, — tačiau ničnieko nežino apie ispanų liaudį. Liaudis neturėjo balso. Į ją buvo žiūrima kaip į žemę, prie kurios ji pasilenkus plūkės.

Jis buvo matęs kaimiečių kitose šalyse. Tačiau anie nebuvo panašūs į tuos, kurie čia įeidavo pro žemas duris tamsiomis virvėmis sujuostomis palaidinėmis, nedirbtos odos kurpėmis. Niekur jis nebuvo sutikęs tokių lyg iš akmens iškaltų veidų, tokios išdidžios laisvų žmonių laikysenos, tokio tiesumo nelabai lanksčioje kalboje.

Jo pasirodymas iš pradžių sukėlė nepasitenkinimą.

Dar niekuomet taip nebuvo atsitikę. „Vertingo žmogaus sūnus“ niekuomet nesisėsdavo kartu su kaimiečiais. Kai kurie pajuto nepasitikėjimą, visi lūkuriavo rimti, santūriai mandagūs. Servantesas ir toliau lankėsi, atsisėsdavo su jais, išgerdavo savo taurę. Nė vienas negalėjo išaiškinti, net jis pats tik numanė, ko čia ateina prie jų stalo. Nepasitikėjimas nyko. Jie vėl, kaip anksčiau, kalbėjosi apie savo reikalus, darydami ilgas pauzes. Sakė, kad bloga rinka, kad miestuose už vištos kiaušinį moka keturis maravedžius, o tuo tarpu jiems tenka tik pusė maravedžio. Ne, jiems iš viso nieko netenka! Iš tos aukso srovės, kuri tekėjo per Ispaniją, jų nesuvilgė nė vienas lašas. Niekas jais nesirūpino, jie buvo pajuokiami ir niekinami. Ne taip buvo kitados, bočių laikais. Tuomet valstietis buvo laisvas, pats rinkosi seniūnus, jam priklausė žemės ir jis rasdavo teisybę. Dabar trys ketvirtadaliai Mančos priklausė dviem kilniems hercogams, kurie gyvena prie karaliaus. Jų valdininkai ir mokesčių rinkėjai spaudžia valstiečius. Kas dar tariamai turi ūkelį, yra prislėgtas mokesčių, duoklių, palūkanų naštos.

Visa tai sužinojo Servantesas. Jau seniai jie laikė jį savo žmogumi. Jis žiūrėdavo į jų lyg skaptuote išskaptuotus antakius ir galvodavo, kad tikrai taurus valdovas, laisvos, neapakintos dvasios kunigaikštis, galėtų iš tų žmonių padaryti didingiausią pasaulyje tautą.

Ir jie apie jį nemažai žinojo, buvo girdėję, kodėl iš jo rankos tik strampas belikęs, ir dar šį tą. Jiems patiko, kad jis nesigyrė. Jam būdavo malonu sėdėti su jais. Jis niekuomet negerdavo antros taurės, bijodamas, kad namie nereikėtų prašyti smulkioms išlaidoms. Bent to malonumo nesuteiks priekaištaujančiai Palasios. Prie nedažyto smuklės stalo jis atgavo dalį savo buvusio džiaugsmo ir pasitikėjimo. Argi ne visur jis būdavo mielai priimamas, kur tik beatsidurtų su tikrais žmonėmis? Jų tarpe buvo jo vieta.

Beje, toje draugėje buvo keletas žmonių, kurių elgesys skyrėsi nuo rimtos, nuosaikios daugumos. Tai buvo geraširdiški smagūs vyrukai, nors ir labai neturtingi, pokštininkai, visokių istorijų pasakotojai. Nedaugiausia grakštaus sąmojo būdavo tuose jų postringavimuose, tačiau Servantesui vis dėlto jie buvo mielesni už artistų ir poetų apkalbas „Leono herbe".

Taip pat mielesni, reikia pasakyti, ir už pokalbius, kurie jo laukė namie.

Jau daug metų ponia Palasios turėjo įprotį du kartus per savaitę paskaityti savo dukteriai ką nors iš tos pačios knygos, namų brangenybės, kurią ji gerbė vargu ar mažiau už Bibliją, — iš augustiniečio Luiso de Leono „Tobulos žmonos". Įprotis, kurį laikinai buvo nutraukusios vestuvės, dabar vėl atgijo, motina tarsi norėjo tuo parodyti, kad tas vedybas laiko netikromis, o Kataliną vis dar auklėti reikalinga mergaite. Be kita ko, toji knyga, parašyta laiškų forma, iš tikrųjų buvo puiki, sklidina gilaus moters ir visų namų apyvokos reikalų pažinimo. Tačiau ponia Palasios, deja, turėjo savo mėgstamus skyrius, kuriuos visuomet skaitydavo. Tai tikriems augustiniečio sakiniams ji teikė ypatingos svarbos, ir jais kiekvieną kartą užbaigdavo skaitymą; tai buvo įspėjimai dėl per didelio puošimosi, perdėto dažymosi, meilės laiškų, slaptai ant krūtinės laikomų eilėraščių, o svarbiausia dėl didžiai pavojingo riterių knygų skaitymo.

Pastarąjį dalyką jai turbūt atrodė reikalinga ypač dabar pabrėžti, kai ta kvailystė jai įsuko į namus tokį abejotiną žentą.

Tačiau jos įtaka tiek tesiekė. Katalina ir toliau tebegyveno savo pasaulyje. Jos perskaitytų riterių romanų eilė ilgėjo. Kiekvieną atklydusį pirklį, kurių tiek keliauja po Manču asilais pakinkytais vežimėliais, ji godžiai klausinėdavo ir kone kiekvienas iš po medžiagų ir šerpių ištraukdavo kokį nors naują tos rūšies gaminį.

Kartą sekmadienį, pavasarį, Servantesas rado ją užsikniaubusią ant vienos ką tik išleistos knygos. Jos skruostai degė. Šioji esanti tikrai visų gražiausia ir puikiausia, sužavėta pareiškė ji. Šios knygos didvyris esąs didžiojo Palmerino iš Olivos vaikaitis, ir ji turinti pripažinti, kad, palyginus su jo žygiais ir taurumu, blanksta net jo prosenelio šlovė.

Migelis tylėdamas paėmė iš jos rankų knygą. Jis seniai žinojo, kaip ji rimtai į tuos paistalus žiūri. Jai tatai nebuvo lengvas pasiskaitymas. Visą tą pasaulį ji laikė tokiu pat tikru, kaip ir tą, kuriame gyveno. Tie į dievus panašūs riteriai auksiniais šarvais, tos neapsakomai žavios princesės, skaisčios it krištolas, Katalinai iš tikrųjų egzistavo. Jie egzistavo šimtams tūkstančių katalinų visoje šalyje. Visi tie plepalai apie milžinus ir slibinus globojančias dvasias, raganius ir geras fėjas, pegasus, sparnuotus liūtus, krištolinius rūmus, plaukiančias salas ir degančius ežerus buvo kasdieninis jų visų maistas. Visos tautos fantazija veržėsi į tai, kas neįmanoma.

Servantesas pavartė knygą. Nuo jos trenkė beprotybės tvaikas.

— Ar tau iš tikrųjų tie dalykai patinka, Katalina? — paklausė jis pagaliau. — Ar nematai, kad kiekvienas iš tų terlių vis nusirašo iš anksčiau parašiusio ir tik stengiasi jį pralenkti, sugalvodamas naujų paikybių?

— Tu tik pavydi!

— Kodėl? Ar tu manai, kad aš nesugebėčiau ko panašaus prisvaičioti? — Ir jisai probėgšmais pagalvojo apie savo „Galatėją“, tą palyginti nekaltą mados gaminį.

Bet jis nesuprato savo žmonos. Ji turėjo galvoje ne literatūrinę garbę. Apie ją Katalina nieko nežinojo. Ji manė, kad jis pavydi tų žygių. Knyga ir patys žygiai jai buvo vis vien.

— Pavydi, žinoma! Kas tavo mūšis su turkais, palyginus su Palmeranto kova prieš penkiolika triakių milžinų? Čia tai karžygiškumas.

— Karžygiškumas? — sušuko Servantesas pusiau pašaipiai, pusiau piktai. — Aš tau kada nors parodysiu, kas yra karžygiškumas!

Jis žinojo, ką sako. Servantesas galvoje jau turėjo neaiškiai apmestą planą. Šią akimirką planas subrendo. Iš nedidelės bibliotekėlės, kurią turėjo klebonas Palasiosas, prieš kelias savaites jis buvo pasiskolinęs antikinių klasikų antologiją. Ten jis aptiko vieną istoriko Apiano apsakymą. Graikiškas tekstas buvo išverstas bloga lotynų kalba, tačiau perteikimo ydos negalėjo nublukinti faktų žavumo.

Buvo aprašomas atmintinas Numansijos tvirtovės apgulimas. Trys tūkstančiai beprotiškai narsių ispanų dešimtį metų spyrėsi prieš trisdešimt kartų stipresnes romėnų jėgas ir pagaliau, kai jau nebeliko jokios vilties, sunaikino miestą ir patys žuvo su juo...

Servantesui nereikėjo ilgai ruoštis. Per vienų vieną dieną, toli nuklydęs į šykščiai žaliuojančią Marčą, jis išsiaudė visą savo tragedijos audinį.

Kitą rytą jis jau sėdėjo sodelyje už namo, prie klibaus staliuko, ir tarnai stebėdamiesi žiūrėjo į panelės vyrą, kuris, neatitraukdamas nuo popieriaus akių, tarsi tylaus pamišimo pagautas, rašė vieną lapą po kito. Vištos lesinėjo ir kudakavo po jo kojomis. Priėjo ožys ir spoksojo į jį savo geltonomis velnio akimis. Ponia Palasios, žvangindama raktais, perėjo sodą, stabtelėjo, patraukė pečiais ir sugrįžo į trobą.

Prieš jį gulėjo atverstas Apiano tekstas. Kitų pagalbinių priemonių jis neturėjo. Bet jam nė nereikėjo. Jis žinojo savo Numansijos karžygių veidus. Tai buvo tie patys akmeniniai Eskiviaso valstiečių veidai. Tai kas, kad buvo praėję septyniolika šimtmečių, tai kas, kad jų gyslomis tekėjo romėnų, gotų, maurų, kraujas — jie buvo tokie pat, kaip kitados. Šis rūstus ir rimtas, negailestingos saulės kepinamas kraštas amžinai gimdė tą pačią išdidžią ir laisvą

tautą. Jo žodžiais dabar kalbėjo Servantesas. Jie ėjo iš požemio versmių ir veržėsi taip galingai, kad ranka vos galėjo spėti. Iš po jo plunksnos liejosi poema. Jis buvo poetas. Pirmą kartą jis buvo tikras poetas.

— Na, šiandien tu pamatysi, kas yra karžygiškumas, — šypsodamasis tarė jis Katalinai, ruošdamasis skaityti.

Visi trys susėdo aplink jį sode — Katalina, motina ir dėdė dvasininkas. Buvo šilta popiečio valanda, jau į vakarą.

Servantesas pradėjo skaityti ir tučtuojau užmiršo, kur ir kam skaito. Skaitė puikiai. Jo balsas, nors negilius, bet skambus ir vyriškai šiltas, aiškiai ir energingai reiškė mintis.

Jis skaitė apie paskutines šiurpias apgulimo kovas, parodė stovyklą, atvaizdavo miestą. Dešimtį metų apgultieji maldauja dievus. Jų kunigai aukoja aukas, tačiau aukščiausieji paniekina dovanas. Prasiveria žemė, iškyla demonas, išmėto šventuosius indus ir nusineša aukų aviną į prarają. Tai niūrūs ženklai. Tačiau miestas nori žinoti, kas jo laukia, ir yra pasiryžęs atviromis akimis sutikti savo pražūtį. Tada magas Markvinus, laikydamas juodą ietį dešinėje ir savo knygą kairėje rankoje, atveria mirusiųjų pasaulį. Jis prikelia kūdikį, kuris tądien buvo miręs. Prieš savo valią, dejuodama vėl grįžta į lavoną siela, kuri jau viską žino, ir praneša, jog miestas žus nuo savo gyventojų rankos. Kai paskutinė viltis bus dingusi, Numansija virs pelenais. Nugalėtojams neteks jokio grobio, nė viena moteris netaps jų verge, nė viena apyrankė jų papuošalu. Prekyvietėje jau sukurtas laužas, kurio liepsna suryja visas brangenybes:

Perlus iš to, kur teka saulė, krašto,
Kaltinę brangią aukso vazą grakščią,

Rubiną, žalią kaip giria smaragdą
Ir purpurą, kuriuo vilkėjo vadas...

Tuo tarpu bendras negandas pasiekia aukščiausią ribą. Stūkso badu mirusiųjų krūvos. Kūdikiai iš nusilpusių motinų krūtų čiulpia ne pieną, o kraują. Tuomet du Numansijos jaunuoliai išeina iš miesto su nuogais kalavijais, įsigauna į romėnų stovyklą ir iš jų palapinių pasigrobia duonos. Vienas nukaunamas, o jo draugas, mirtinai sužeistas, pasiekia vartus, nešinas kruvinais duonos kepalais...

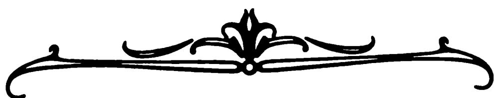
Servantesas perskaitė ligi šios vietos. Jis giliai atsikvėpė. Tie kruvini duonos kepalai buvo didus ir naujas simbolis, tą jis žinojo.

Jis pakėlė akis. Pažvelgė į savo klausytojus. Klebonas ramiai sau miegojo, palenkęs į šalį storą galvą. Moterys persimetė reikšmingu žvilgsniu, kurį Servantesas pagavo. Katalina dar kvailai nusišypsojo. Tačiau gobšus jos motinos veidas buvo surauktas niekinamos grimasos. Jos nuleisti plonų lūpų kampučiai reiškė neapsakomą panieką. Atrodė, jog jos burna, kandžiai pašiepdama, dar tyliai kartoja žodžius: „Kruvini duonos kepalai." Visas pikto ir sotaus išpuikimo bukumas buvo susitelkęs tos moters veide.

Lapai iškrito jam iš rankų. Servantesas sėdėjo, tarytum paraližuotas. Jo smakras nukaro. Staiga jis siaubingai pajuto, kur patekęs. Atsistojo ir nuėjo į vidų.

Naktį niekam nieko nesakęs jis paliko Eskiviasą. Kalbėti čia nebuvo prasmės. Savo vaiką jis atsiims... Servantesas ėjo pamažu šviesėjančiais lauko takais į Toledo pusę.

Kai jis pravėrė savo tėvų namo duris, pajuto smilkalų kvapą. Ką tik buvo miręs tėvas.

KOMISARAS

Didysis katalikų pasaulio karalius, laivininkystės valdovas Rytuose, Vakarų salų ir jūrų kunigaikštis Filipas buvo jau senas ir sirgo. Jį kankino ir alino piktybinė podagra, jo sugedęs kraujas jau pradėjo veržtis per votis, kurios daugiau nebeužgydavo. Artinosi jo kelio galas žemėje. Tačiau jis dar nebuvo visko atlikęs, ką jam pavedė Dievas, pašaukęs valdyti. Buvo pats laikas.

Jis nedykinėjo. Tikėjimo vienybė ir grynumas visose šalyse — toks buvo sunkus jo gyvenimo rūpestis. Kur tik pakildavo ranka prieš naują dvasią, karo kalaviją iškėlusi ranka, aukso pilna papirkimo ranka, pasali ranka su durklu, visur ją būdavo paskatinęs ligūstas, tylus valdovas iš Eskorialo. Jis vienas įstūmė Prancūziją į pilietinį karą ir skurdą, jis išdraskė Nyderlandus ir nužudė jų didįjį Oranietį, jis nuolat galando plieną prieš atskalūnų karalienę, sėdinčią Anglijos soste.

Bet ji buvo gyva. Už paskutinį nepavykusį sąmokslą Marija Stiuart užmokėjo savo galva; ji taip pat mirė dėl Filipo. Dabar, savo sunkių dienų saulėlydyje, jis kaupė jam patikėtų tautų jėgas ir turtą prieš Angliją.

Niekur taip neribotai nevyravo eretikų dvasia, kaip ten. O Filipas siekė daug! Ar viešpatavimas jūrose nėra dievo dovana Kastilijai? Anglija su tuo nesutiko. Jos kapitonai jau dėjo kontribucijas Ispanijos pakraščiuose, jie pasirodydavo Afrikoje ir Vakarų Indijoje, savo beprotiškai drąsiais užpuolimais siekė suardyti dievo trokštamą pasaulinės katalikų monarchijos vieningumą... Karas su Anglija!

Filipas — Anglijos karalius! Jei toji sala pasidarytų suoleliu po jo kojomis, tai jis deramoje didybėje sutiktų paskutinę valandą ir Dievui aukštybėse savo rankomis įteiktų išgelbėtą švarų ir katalikišką pasaulį.

Daug metų delsė karalius. Dabar jis negali ilgiau laukti. Jo ministrai ir generolai įspėja jį. Iš pradžių reikią galutinai numalšinti Nyderlandus. Visada gali ištikti audra ar šiaip kokia nelaimė, ir tada Olandijos uostų prireiks prisiglausti. Tačiau karalius jų visiškai nepaiso. Jis vykdo Dievo pavestą reikalą, tad kaip galėtų dievas leisti audrą ar pralaimėjimą! Jis verčia skubėti. Visuomet toks santūrus, toks mandagus, jis nebesivaldo, bara ir įžeidinėja savo tarnus. Jų atsargumas tai tinginystė, nepakankamas uolumas tarnaujant dievui.

Svyruoja, įspėjinėja ir markizas de Basanas, jo admirolas. Karalius jį taip skaudžiai įžeidžia, jog senasis kareivis neištveria. Jis apserga karštine. Jis miršta. Armada lieka be vado.

Tačiau kam reikalingas nusimanantis vadas, jei vadovaus pats Dievas. Kad tik būtų pamaldus krikščionis ir turėtų kilmingą vardą — nieko daugiau nereikia. Ir didžiuoju savo laivyno admirolu jis paskiria Alonsą Peresą de Gusmaną, Medinos-Sidonijos hercogą.

Hercogas išsigąsta. Jis yra elegantiškas, visai neginčijamai gryno kraujo grandas, taip pat neapsakomai turtingas — vienas iš dviejų Mančos valdovų. Tačiau jis visiškai nėra jūrininkas. Ilgame pilname aimanų laiške jis maldauja savo karalių jo neskirti. Jis mažai nusimanąs apie karą, ničnieko nenusimanąs apie navigaciją, be to, tučtuojau susergąs jūros liga. Nieko nepadeda. Armada savo vadu gauna „ne geležinį, bet auksinį admirolą“.

Atlanto laivų statyklose karštligiškas darbas. Statoma daug laivų, didžiulių, sunkių laivų, labai talpių ir prašmatnių. Tiesa, visi žino, kad jie nepraktiški. Visiems aišku,

kokie vikrūs plokšti anglų laivai. Tačiau tiems piratams būtų per didelė garbė, jei prie jų būtų taikomasi. Didžiulės ir puošnios galeros, kurių įgulų kariai sunkiai ginkluoti, lyg riteriai sausumos kovai apsišarvavę — štai kur Dievo verta gvardija.

Tačiau ji brangi. Prašmatnūs laivai ir lietinės patrankos brangiai atsieina. Dešimt tūkstančių jūrininkų, dvidešimt tūkstančių kareivių nori valgyti, bet ypač gerai valgyti nori gausūs savanoriai bajorai, kurie veržiasi į tą Dievui malonų žygį ir jau dabar, užplūdę pajūrio miestus, puikuojasi ir giriasi, tuo tarpu, kaip ir dera bajorams, užsiėmę dvikovomis ir mergišiavimu.

Kasos tuščios. Podagros palaužtas Eskorialo valdovas dieną naktį užsikniaubęs rašo dekretus ir laiškus, kad jos būtų papildomos. Jis padidina įvežamuosius ir išvežamuosius muitus: prekėms iš Indijos ir į Indiją, prekėms iš vienos provincijos į kitą, dvidešimčia ar dvidešimt penkiais nuošimčiais — tai nesvarbu. Jis konfiskuoja iš kolonijų atplaukusių pirklių pinigus ir jų vietoje išduoda vekselius, už kuriuos laiduoja tuščiu iždu. Valdininkų vietas jis parduoda tam, kas daugiau pasiūlo, tuo tikslu steigia naujas tarnybas; parduoda parapijas, bajorystės teises, rechidorių ir korrechidorių, alkaldų ir sekretorių postus. Septyniasdešimt tūkstančių tarnybų turi parduoti karalius Filipas. Jis ima pinigus, kur tik gauna, įkeitinėja, kas jau seniai įkeista. Prancūzijos, Vokietijos, Lombardijos bankininkai įtariai žiūri į karaliaus vekselius. Jie apdairiai skuba pasipelnyti persiuntimo mokesčiais: už tratą iš Madrido per Genują į Flandriją Filipui prisieina mokėti trisdešimt nuošimčių. Pinigų! Pinigų! Tačiau jų niekuomet nepakanka. Karaliui, kuris kontroliuoja viso pasaulio sidabrą ir auksą, ne kartą tenka per anksti nutraukti savo naktinį triūsą prie popierių, nes nėra pinigų naujoms žvakėms nupirkti.

Jo šalis, visą pasaulį valdančioji Ispanija, badauja.

Vienas milijonas dykaduonių bajorų ir dvasininkų tarsi milžiniškas polipas laiko užgulęs septynis milijonus dirbančiųjų. Mokesčių valdininkas negailestingai atima pragyvenimo pagrindą. Duokite šen maistą! Duokite šen kviečius, miežius ir kukurūzus, šen alyvą, vyną, džiūvėsius ir sūrį! Jei Dievo reikalas pavyks, jums bus sumokėta, šit raštelis. Dvylika tūkstančių centnerių džiūvėsių turi pristatyti Andalūzija, šešis tūkstančius statinių vyno — Sevilijos miestas, keturis tūkstančius arobų alyvos — šis miestelis, aštuonis tūkstančius litrų javų — anas kaimas.

Ant savo asilėnų jodinėja karaliaus tiekimo komisarai po nualintą kraštą, iš jau išspaustų valdinių jie paskutinį lašą sunkia. Kur tik jie pasirodo, visur kyla gūdi neviltis ir įniršis. Jie laužiasi į kluonus, svirnus ir rūsius. Valstiečiams nė sėklai grūdų nepalieka. Tokia Dievo valia.

Vienas iš tokių yra Migelis Servantesas.

***

Tą tarnybą jam numetė kaip kaulą benamiui. Jis buvo priėjęs liepto galą. Jam niekas nesisekė. Plačioje Ispanijos imperijoje jam neatsirado kasdieninės duonos kąsnio. Menki pasisekimai literatūroje jau buvo praeitas etapas. „Numansijos“ niekas net perskaityti nenorėjo. Servantesas neturėjo nei laipsnio, nei rango, nei protekcijos. Jis mielai būtų pasidaręs padieniu darbininku, dažytoju, nešiku; tačiau jis turėjo tik vieną ranką.

Jis bastėsi po visus pusiasalio miestus, iš pasigailėjimo pavėžinamas negreitų vežėčių, kuo pakliuvo misdamas. Prieglaudą jis rasdavo kvartaluose, kuriuose būrėsi visokie valkatos. Tose lindynėse knibždėte knibždėjo kišenvagių, kortų sukčių, sutenerių, policijos agentų, inkvizicijos šnipų. Pagunda pasinerti tarp to šlamšto ne kartą žvangino pilnu variokų kapšiu. Gauti tarnybą, valstybinę, buvo beveik tuščia svajonė.

Atvykęs į Madridą, jis vėl trynėsi prieškambariuose, daugiau šiaip stumdamas laiką, negu ko tikėdamasis. Raštininkai, išgirdę jo balsą, nebepakeldavo galvų. Ir kai vieną dieną Karo rūmuose jam buvo užsiminta, jog yra vilties, Servantesas iš pradžių nelabai nė suprato, nes jau netikėjo stebuklu.

Vyresnybei neteko per daug rinktis. Armados provianto pristatytojų vietos iš tikrųjų buvo nelabai gaudomos. Visi žinojo, ką tai reiškia. Čia buvo reikalingi kieti bernai. Kuris nors sąskaitybos patarėjas galėjo pasakyti, jog yra toks Servantesas, senas don Chuano laikų kareivis, kietai užgrūdintas Afrikoje: tas tikriausiai tiks valstiečiams kailį nerti.

Jis turėjo prisistatyti ponui Gevarai, generaliniam supirkinėtojui ir vyriausiam komisarui. Šito apsilankymo Servantesas bijojo, nes jo drabužiai nebuvo padorūs; jis panėšėjo į valkatą. Tačiau orusis valdininkas į jį nė nepažiūrėjo. Suspaudęs šnerves, kad neužuostų vargšo žmogaus kvapo, jis iš nepasiekiamos aukštumos prabilo į Servantesą. Jam reikią tučtuojau vykti į Seviliją. Jos apylinkėse teksią jam veikti. Tolesnius nurodymus jis gausiąs iš pono de Valdivijos, Andalūzijos provincijos komisaro. Alga — dvylika realų per dieną.

Dvylika realų. Tai buvo dusyk tiek, kiek uždirbdavo dailidė ar geras uosto darbininkas. Pragyvenimui pakako. Pakako šiek tiek nusiųsti negaluojančiai motinai, kuri vėl buvo nusikrausčiusi į Alkalą ir gyveno netoli savo pamaldžios dukters, skurdžiai misdama iš vienuolyno išmaldos.

Pakako taip pat šiek tiek nusiųsti pinigų į Eskiviasą mažajai Izabelei, nes tiedvi idalgės jam neatidavė vaiko. Kartą jis netikėtai buvo pasirodęs sodžiuje, visas apsileidęs: kilo skandalas. Bet mažytės jis reikalavo neramia sąžine. Negi trankysis su ja po Ispanijos padugnių pasaulį? Matyti, ji buvo laiminga pas tas dvi moteris. Ji gerai tarpo.

Mergytė piktai dėbtelėjo į nepažįstamą dulkėtą vyrą, kuris norėjo ją pabučiuoti, įsirėžė ir išspruko iš jo rankų. Tačiau pinigų jis siuntinės. Izabelę turi išlaikyti jis. Tai buvo jo paskutinė, gaili ambicija.

Jau keli mėnesiai jis klajojo dulkėtais Ispanijos keliais. Asilėną jam parūpindavo valdžia. Jis nebeatrodė bastūnas, buvo gerai apsitaisęs, kaip ir derėjo karaliaus valdininkui; ligi viršaus užsegama tamsi aksominė striukė, ploni klotinėliai, lengvas gelumbinis apsiaustas jam tiko. Tiems drabužiams išėjo didesnė jo avanso dalis. Prie kairės asilėno šalies ant dviejų odinių diržėlių maskatavo jam patikėtos valdžios ženklas: ilga lazda, kurią puošė paauksuotas bumbulas. Kartais jis pasikišdavo ją po pažastimi, tada ji atrodydavo lyg ietis.

Žemiau jis jau negalėjo nusmukti. Buvo pasiekęs dugną. Lupikas ir vargšų engėjas — dėl savo tarnybos jis nekūrė jokių iliuzijų. Žinoma, pasiteisinimų buvo daug. Teisybė, kad beveik mirė badu. Teisybė, kad dirba karaliaus vardu, pats nėra atsakingas. Ir jeigu nebūtų apsiėmęs to darbo, jį darytų kitas, ir galbūt dar griežčiau. Žinoma, žinoma. Bet vis dėlto... Jis prisiminė Eskiviaso žmones, kaip jie prie smuklės stalo kalbėdavosi apie mokesčių valdininkus ir egzekutorius, siurbiančius paskutinį jų kraujo lašą. Toks kraujačiulpys dabar buvo jis pats.

Jis traukė per Sevilijos rytų pakraštį, iš Marčenos į Estepą, iš Agilaro į La Ramblą, iš Kastro į Espechą, ir visur buvo vienaip. Kur tik jis pasirodydavo, kaimiečiai visur rakindavo kluonus, risdavo į pašalį statines, maudavo ratus nuo vežėčių, kurios būtų galėjusios tikti transportui. Kai kurie galąsdavo dalgius. Moterys, jį pamačiusios, staugte staugdavo. Naktį Servantesas miegodavo kokioje valdinėje kanceliarijoje, su pistoletu po ranka, tik pusiau nusirengęs.

Jis gyveno pragare — už dvylika realų per dieną.

Jis jau nebuvo žmogus. Tapo išklerusio negailestingo valstybės mechanizmo dalimi, kažkokiu viską šluojančiu, čiumpančiu Armados grėbliu. Tik nereikia galvoti. Galvojimas — tai mirtis. Jei imtų galvoti, būtų neįmanoma taip gyventi. Ir Servantesas išmoko negalvoti. Jis nuleido savyje geležinę uždangą. Už jos liko tai, kuo jis buvo kitados. Kartais, vienas kur ilsėdamasis, paplekšnodavo savo asilėną, paglostydavo šiurkščius karčiukus ant jo kaktos, pažiūrėdavo į ramiai blizgančias pailgas gražias jo akis. Tiek jam dar buvo išlikę jausmo.

Kordobos keliu jis artėjo į Esichos miestelį, turintį penkis ar šešis tūkstančius gyventojų, kur darbas galėjo trukti kelias dienas. Buvo liepos mėnesio pabaiga, vidurdienis. Apsiaustą ir striukę jis buvo pasikabinęs prie balno, jojo žingine, linguodamas į visas puses, visas suglebęs, kaitros apsvaigintas. Jis buvo įspėtas, kad Esichoje nuo kaitros galima galą gauti; visoje Andalūzijoje šią vietą tik „keptuve“ ir vadino.

Pro balkšvą ūką anapus upės jis matė tįsant siena aptvertą miestelį, prisišliejusį prie apvalių dirbamos žemės kalvų. Tiltas per Chenilį iš abiejų galų buvo sutvirtintas stipriais bokštais.

Jojant pro pirmąjį bokštą, sargybos kareiviai dėbtelėjo į jį niūriais abejingais veidais ir į pasisveikinimą neatsakė. Anapus, prie antrųjų vartų, miesto muitininkas reikšmingai nusisuko į sieną. Servantesas matė, kad jo atvykimas jau buvo žinomas. Prie tokių sutikimų jis jau buvo po truputį pripratęs.

Nelygiai išgrįstose gatvelėse nebuvo nė gyvos dvasios. Knapsintys jo gyvulio žingsniai aidėjo, atsimušdami į aklus mūrus. Jis sustojo kaip krosnies įkaitintoje aikštelėje. Žaliai ir mėlynai glaistytose bažnyčios bokšto čerpėse lūžo saulės spinduliai ir skaudžiai svilino akis. Jis nutarė užsukti į smuklę.

Posadoje zirzė musės. Jam padavė duonos, lašinių, sūrio ir gero, lengvo vyno. Prie jo atsisėdo šeimininkė, įkūni, dar visai patraukli keturiasdešimtmetė. Jis probėgšmais davė keletą klausimų. Atsakymus atodūsiai lydėjo.

Nieko jie nepagailėtų savo karaliui. Žmonės čia viską supranta. Esicha juk nėra kokia skylė. Žmonės žino, kokie dabar laikai. Tačiau ponas pats pamatys: čia nieko daugiau nebegalima paimti. Miestas graužte nugraužtas. Tokios duonos, kokią jis dabar valgo, prieš dvejus metus ji nebūtų drįsusi nė pasiūlyti. Jis pats, matyt, visai kitoks, tačiau jo pirmtakai nieko nesivaržė. Ji pati žino aštuonias — ne, leiskite prisiminti — dešimt šeimų, kurios pernai buvo taip žiauriai apiplėštos, kad dabar bendruomenei pasidariusios našta. Ir tegu jis pasisaugo!

Šeimininkė prisislinko arčiau. Atrodė, kad jai nebuvo šlykštus tas kraujačiulpys, kuris grasė jos miestui.

Servantesas buvo mirtinai pavargęs. Jis truputį atsilošė ir užsimerkė. Jo galva nulinko ant plačios šeimininkės krūtinės. Jis gulėjo nugrimzdęs tarp dviejų aukštų priegalvių. Musės zirzė apie vyno likutį taurėje. Šeimininkė pažvelgė į akmeninį vyro rankos strampą, į jo ilgą tarnybinę lazdą, kuri buvo pastatyta prie sienos, ir svajingomis akimis palingavo galvą, pati nesižinodama kodėl.

Esichoje padėtis iš tikrųjų atrodė beviltiška. Svirnai, aruodai ir rūsiai buvo tušti, ūkininkai, kuriems dar nebuvo užmokėta už pernykščius rekvizicijos raštelius, aiškiai buvo nusprendę priešintis. Čia gyveno ne išdidi ir rami Kastilijos padermė, bet lankstesnė rasė, protinga ir gyva, daugelis veidų turėjo arabiškų bruožų. Kai jis, eidamas iš vieno kluono į kitą, tikrino juos ir derėjosi, šie žmonės sekė paskui jį, raiškingai mostaguodami rankomis. Du policijos tarnautojai, kuriuos jis vargais negalais susirado, vilkosi jam iš paskos; jie atrodė sutrikę. Burmistro miestelyje nebuvo. Užvakar jis išjojęs į Ozuną ir nežinia, kada grįšiąs — gal šiandien, o gal kitą savaitę.

Minia, traukusi paskui inspektuojantį Servantesą, darėsi vis tirštesnė. Aplinkui ir užpakalyje savęs jis jautė aitrią ir kandžią tų nususintų žmonių pašaipą. Jo karališkoji didybė, — o rasi ir pats dangus, ar ne tiesa, — bent kartą neturės kuo savo teisių užganėdint. Servantesui buvo aišku, kad jie truputį apgaudinėja. Vargu ar galėjo miestelis būti toks visiškai tuščias. Tačiau nemaža buvo ir tiesos. Ir kai pagalvojo, kad Karo rūmuose, Auditorių rūmuose ir Sąskaitybos įstaigoje, o ir paties pono de Valdivijos buvo įkalta, kad iš Esichos žūt būt reikia išspausti penkis šimtus fanegų miltų ir keturis tūkstančius arobų alyvos, tai širdyje kilo juokas. Jis net iš tikrųjų nusijuokė, taip netikėtai ir garsiai, kad jo pagiežingi palydovai sužiuro į jį nusigandę. Ar tik jiems, dėl įvairumo, nebus atsiuntę pamišusio komisaro?

Jie buvo priėję Chenilio krantą. Čia, už miesto sienų, prie pat vienas kito stovėjo trys vienodi ir tvirti sandėliai.

— Atidarykite! — paliepė Servantesas, bakstelėjęs savo lazdos galu į pirmąsias duris.

Pasigirdo šnabždesys ir slopinamas juokas. Kažkas jam pasakė, kad ponas komisaras turėtų pirma gerai pagalvoti, prieš įsakydamas. Nors čia ir būtų ko paimti, nes niekas tų podėlių dar nepakratė. Tačiau visas gėris priklauso bažnyčiai, tai La Mersedo vienuolyno atsargos, jam toli aplink geriausios žemės priklauso.

Ir Servantesas jau pamatė kažkokį dvasininką plevėsuojančia sutana, kuris skubėjo prie jų nuo miesto sienos, dviejų vienuolyno brolių lydimas. Jis iš tolo mojavo abiem rankom. Pribėgęs beveik nepasisveikino. Jis turįs viltį, pareiškė tučtuojau, kad ponas valdininkas pakankamai gerai žinąs savo instrukcijas ir nesikėsinsiąs į bažnyčios turtą. Jis įspėjąs neperžengti savo įgaliojimų!

Žmonės kiek pasitraukė, sudarydami pusratį. Jie smalsiai laukė, kuo viskas baigsis. Kai kurie pašaipiai

kurstė. Kur tau jis išdrįsiąs, tas ponas valstybės rinkėjas! Čia tik komedija, gal net slaptai surežisuota. Valstybė ir bažnyčia — sąjungininkės, visada eina išvien. Drauge diržus iš bėdžių nugarų sau rėžiasi.

— Apie įgaliojimų peržengimą negali būti kalbos, — pareiškė Servantesas. — Rekvizicijos daromos dievotam tikslui — kryžiaus karui su Anglija. Kas gi turėtų kuo daugiau padėti, jeigu ne bažnyčia?

Tačiau klebonas nebuvo toks naivus. Niekinamai žiūrėdamas į šalį, jis pareiškė, jog pagalba šiam kryžiaus žygiui jau suteikta. Karalius Filipas gavo, kas jam priklausė. Taip pat, žinoma, ir procentai nuo visų dvasininkų pajamų dar būsią padidinti. Ir jis ligi paskutinio skudo išskaičiavo, kiek jo šventybė Sikstas Penktasis tam tikslui pats yra paaukojęs. Viskas padaryta. Dabar jau tegu moka gyventojai.

— Gyventojai pakankamai mokėjo mokesčių bei duoklių ir dar liejo kraują, — atkirto Servantesas, taip smarkiai susierzinęs, kad net pats stebėjosi. — Daug kam neliko nė grūdų sėklai. Būtų nekrikščioniška ir nepatiktų Dievui, jeigu kleras sėdėtų ant pilnų skrynių bei maišų lyg niekuo dėtas. Todėl prašau raktus!

Dvasininkas pareiškė raktų neturįs.

— Išlaužkite! — įsakė Servantesas policijos tarnautojams.

Tuodu neryžtingai pasižiūrėjo į vienas antrą. Padėtis buvo labai opi, paini ir sudėtinga.

Servantesas tuomet spyrė dešine koja į duris, taip smarkiai, kad jos subraškėjo. Dar pora tokių smūgių, ir jos iššoks.

— Antai ateina mūsų burmistras! — sušuko vienas policininkas ir garsiai atsiduso, tarytum sąžinę nuo sunkios graužaties apvalęs.

Servantesas atsigręžė. Nuo miesto vartų skubėjo žemas ponas tamsiais drabužiais, taip pat jau iš tolo mosikavo rankomis kaip pirmiau klebonas.

— Pasaulinė valdžia jus pamokys, — tarė šis, vėl atgavęs savo orumą.

Servantesas, parimęs ant savo lazdos, laukė prieinant alkaldo. Jis labai gerai žinojo, kad peržengė savo instrukcijas. Tačiau jam vėl pabudo teisingumo jausmas, anksčiau šiurpių jo pareigų brutualumo nuslopintas. Tai nebuvo vien užuojauta Esichos žmonėms, kurie jam ne per daugiausia patiko, tai buvo platus, galingas ir didžiadvasiškas senųjų laikų jausmas — senų, gerų vergovės ir maišto laikų atgarsis.

Priėjo burmistras. Visų pirma jis stengėsi atgauti kvapą ir užmerkė akis, kurios suniukusiame, bet dar nesename jo veide telkšojo it dvi vandens balutės. Pagaliau, įbestos į komisarą, dėl kurio jį buvo sutrikdę, jos staiga išsiplėtė iš didžiulio nustebimo, kuris veikiai virto susižavėjimu. Servantesas, klebonas, vienuoliai, žandarai ir žmonės apstulbę žiūrėjo į alkaldą, kuris plačiai išskėtė rankas. Palaiminga šypsena pasklido įsimylėjusiame, į šalį pakreiptame jo veide. Burmistras prabilo. Jis kalbėjo eilėmis:

Ir Moskerai Kristobalui
Gausiai suteikta malonių;
Jis su tiek talentų gali
Net prilygti Apolonui.

Klebonas suraukė kaktą. Buvo aišku: burmistras pamišo. Matyt, kaitriame kelyje iš Ozunos ištiko jį saulės smūgis. Juk kaip kitaip galėjai suprasti, kai žmogus, aiškiai atėjęs su gerais norais, staiga ištiesia rankas šitam įžūliam valdininkui ir šnabžda jam eiles, kuriose jo paties vardas juokingai figūruoja.

— Pone de Servantesai! Don Migeli! Argi jūsų malonybė manęs nebepažįsta? — vėl sušuko jis.

Servantesas atsiminė. Staiga jis nukaito.

— Pirmiausia reikia baigti reikalą, pone alkalde, — tarė jis oficialiai, — aš čia veikiu, vykdydamas savo įgaliojimus.

— Vykdydamas savo įgaliojimus, don Bartolome, — pakartojo burmistras ir užjausdamas gūžtelėjo pečiais. — Duokite raktus!

Jis nekantravo kuo greičiau baigti šį reikalą. Dvasininkas mostelėjo, perkreipęs veidą. Vienas iš vienuolių ištraukė raktus. Netarę nė žodžio, visi trys pasisuko „aplink"; buvo matyti, kaip jų tamsūs siluetai dingo miesto vartuose.

Sandėliai atsidarė. Plačios ir erdvios patalpos ligi pat tamsių gelmių buvo tvarkingai prikrautos skrynių, maišų ir statinių.

— Užteks visiems, — tarė Servantesas. Žmonės ėmė tyliai šnabždėtis ir kuždėtis. Kiekvienas tvirtino tučtuojau supratęs, kad tas vienarankis vyras nebus kaip kiti komisarai. Šitai buvę tuoj matyti. Matyti ir iš to, kaip iškilmingai jį pasveikino burmistras. Visi girdėjo, kaip burmistras neatlyždamas, nuolankiai dabar jį kvietė į svečius. Esąs viengungis, pasisakė jis, tačiau patogiai įsitaisęs.

Servantesui viskas jau buvo aišku. Iš tikrųjų keistas pokštas. Šis burmistras buvo ne kas kitas, o licenciatas Kristobalas Moskera de Figeroja, vienas iš to šimto poetų, kuriems jis savo „Galatėjoje" buvo pastatęs didelę bendrą smilkalų statinę. Rasi jo šeima, norėdama juo atsikratyti ir aprūpinti, nupirko jam šitą vietą pietuose; tačiau apie literatūrą ir „Komediantų stovyklą" jis ilgesingai prisimindavo. Tai buvo geriausias jo gyvenimo laikotarpis.

Priėjus magistratą, Moskera svečią įsivedė į savo svetainę.

— Tavo pagarbą laikau pagarbiai, — tarė jis iškilmingai ir parodė į sieną, kur rėmuose kabojo spausdintas lapas. Apačioje buvo įtaisyta lemputė kaip prie švento pa-

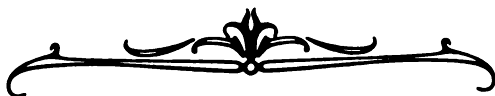
veikslo. Tai buvo lapas iš „Galatėjos“ — trys šimtai dvidešimt aštuntasis puslapis. Servantesas perskaitė:

Apolonas kurt jiems leido
Ir poetais pavadino,
Vandeniu suvilgė veidą
Iš Kastilijos šaltinio.
Ir Moskerai Kristobalui
Gausiai suteikta malonių;
Jis su tiek talentų gali
Net prilygti Apolonui.

Perskaitęs Servantesas dar valandėlę pastovėjo prie sienos. Jis nedrįso atsigręžti, nes jo akys buvo pilnos neįprastų ašarų. Tai tokia, vadinasi, buvo nauda iš jo kūrybos, kad kaimo seniūnas jam padėjo mokesčius surinkti. Tai tokie jo pastangų ir nusižeminimų vaisiai. Toks jo gyvenimo veiklos rezultatas. O tam mažam žmogeliui, kuris stovėjo užpakalyje, šitas popiergalis buvo jo garbės, proto ir neeilinės jaunystės simbolis. Prieš šitą šaltokų pagyrimų spausdintą popieriaus skutą jis meldėsi. Tai buvo jo būties viršūnė... Na, ką gi, tegu Esichos gyventojai už tai bent truputį pavalgo.

Rekvizuotas bažnytinis turtas Cheniliu nuplaukė žemyn į Palmą del Rio, paskui Gvadalkviviru į vandenyną ir trečią dieną buvo Lisabonoje, kur telkėsi dalis laivyno.

O dieną prieš tai, sekmadienį, Migelis Servantesas iš La Mersedo vienuolyno bažnyčios sakyklos buvo iškilmingai ekskomunikuotas.

KRAUJO ANALIZĖ

Sprendimą buvo paskelbusi Sevilijos katedros kapitula. Jis skubėjo į tą miestą.

Anatema, beje, peiliu į širdį jam nesmogė. Jo jaunuoliško pamaldumo laikai buvo jau seniai praėję. Bažnyčios formulės ir ritualai jo nejaudino. Tačiau pašalinimas iš tikinčiųjų bendruomenės pakirto jo egzistencijos pagrindą. Ispanijoje buvo neįmanomas valdininkas, nutraukęs ryšius su kleru.

Migelis pasitarė su savo draugu. Tas draugas buvo jo šeimininkas, „Graikų našlės" smuklininkas, Tomas Gutjeresas, buvęs aktorius.

Nuo to vakaro, kada Servantesas jį pirmą kartą pamatė tuščioje scenoje, tarp Lopės ir teatro direktoriaus, daug vandens nutekėjo. Jo veikla įgavo kitą linkmę. Gutjeresas daugiau nesvajojo vaidinti sąmojingus, grakščius princus istorinėse pjesėse. Senų pulkininkų, daugiau atitinkančių jo figūrą, rėksnių, apgautų vyrų, komiškų tėvų vaidmenų jis taip pat atsisakė. Jis nežmoniškai sustorėjo, turėjo baisų dusulį ir nuo ryto ligi vėlyvos nakties tupinėjo savo cilindriškomis kojomis po smuklę; triukšmingai, visada linksmai ir nepaprastai geraširdiškai jis žiūrėjo tvarkos virtuvėje, smuklėje, rūsyje ir tvarte. Jo viešbutis buvo geriausias gausiai gyvenamame Trianos priemiestyje. Puikus buvo maistas jo „Graikų našlėje", ir kiekvienas čia galėjo daryti ką tinkamas, kad tik nesilietų kraujas.

Migelį Servantesą jis pažino dar „Komediantų stovykloje" ir jį mylėjo. Paprasti, gyvybingi vyrai — ar tai

būtų Fumagalis, ar Rodrigas, ar kapitonas Urbina, ar jo pašnekovai už stalo Eskiviase — jį visuomet mylėdavo.

„Graikų našlėje“ keliaujančiam komisarui visuomet atsirasdavo vietos. Kad ir koks būtų antplūdis viešbutyje, kad ir kiek būtų privažiavę pirklių ir kapitonų, didžiūnų ir nuotykių ieškotojų, karininkų ir pinigų keitėjų, garbingai lydimų ir galantiškų damų, Servantesas visuomet gaudavo lovą ir lėkštę, kai nusivaręs ir pasišlykštėjęs grįždavo iš savo egzekucijų. Neilgai trukus įvyko pirmas susikirtimas dėl užsimokėjimo. Jis pagrasino išsikraustysiąs. Bet šeimininkas ir bičiulis visą šią problemą kartą visiems laikams išsprendė, nusikvatojęs galingu, dusliai griaudinčiu bosu. Nuo tos dienos jis liepė Servanteso stalą dengti staltiese — taip lepindavo tik labai kilmingus keleivius. Migelio asilėnas būdavo pašertas, jo baltiniai išskalbti. Gutjeresas jam skolindavo pinigų, už jį laiduodavo. Ir dabar, bažnytiniu reikalu, jis tučtuojau žinojo, ką patarti.

Buvo pakviestas kažkoks Fernando de Silva, inkvizicijos „konfidentas“, nepastovus ir privengtinas individas, apsirengęs civiliais drabužiais, su dideliu spindinčiu metaliniu kryžiumi ant krūtinės. Šis žinojo tai, ką žinojo nedaugelis, ir tiko visiems galams. Jau penktą dieną jis atėjo su žinia, jog sprendimas panaikintas. Be paskirtos bažnytinės atgailos: maldų, ypatingų pasninkų, piligrimiškos kelionės, — Gutjeresas gūžtelėjo savo galingais pečiais, — dar, aišku, reiks grąžinti konfiskuotąjį turtą. Migelis prapliupo juokais: penki šimtai fanegų ir keturi tūkstančiai arobų, jam tai vieni niekai! Tačiau ponas de Silva nuramino jį dvasininkišku mostu ir parodė kvitą... Nors kyšis nepigiai atsiėjo, tačiau „Graikų našlė“ galėsianti dar atlaikyti. Taip manė Gutjeresas.

Tačiau, kai šitas dalykas jau atrodė sutvarkytas ir Servantesas kaip tik rengėsi išjoti į Rondos apygardą, atėjo nauja, dar grėsmingesnė žinia. Jam nedavė ramybės.

Prie jo vis tiek norima prisikasti. Jį kvietė į „Grynumo rūmus“ kraujo analizei.

Teko dar kartą sutrukdyti Silvą. Tasai tik gūžtelėjo pečiais. Čia jis nieko negalįs. Bet tikriausiai ponui de Servantesui Savedrai ir be jo bus lengva įrodyti, kad yra kilęs iš senos krikščioniškos šeimos, į kurią per pastarąsias keturias kartas nėra įsimaišę nei maurų, nei žydų kraujo. Tokį įrodymą dabar turi pateikti visi Ispanijos valstybės tarnautojai. Ir jis atsisveikino, nežiūrėdamas į akis.

Tai buvo tik pikta priekabė. Tokių įrodymų toli gražu ne iš visų valdininkų buvo reikalaujama, nes niekas jų nebūtų galėjęs duoti. Tačiau, jeigu jau abejonė iškildavo ir nebūdavo sugriauta, žmogus turėdavo atsisveikinti su valdine tarnyba.

Savaime suprantama, kad rasės grynumo idėja ypač Ispanijoje buvo absurdiška. Čia buvo įmantriai sumišęs iberų, baskų ir keltų, finikiečių, romėnų, vandalų, žydų ir gotų, arabų, berberų kraujas. O viso to padarinys — puiki tauta, kuri nukariavo žemės rutulį. Daugelis, aišku, supranta, kokia tai didelė nesąmonė. Žydai, pavyzdžiui, buvo ištremti, tačiau vargu ar buvo nors viena grandų giminė, kurios gyslose nebūtų žydų kraujo. Aukštajam klerui tas pats atvejis puikiausiai tiko. Vyskupai įsigaudavo naktimis į kapines ir slapta išsikasdavo kaulus savo prosenelių, kurie ten buvo žydiškai palaidoti.

Aišku, kad rasės idėja prieštaravo ir aukštiems katalikų bažnyčios idealams. Tačiau dabar vyravo tezė, jog nuo rasės grynumo priklauso ir tikėjimo grynumas. Buvo išleisti *„Estatutos de limpieza“* — „Grynumo statutai“, įsteigti tyrimo rūmai, pasklido po kraštą tyrėjai, kurie knisosi, kas buvo prieš šimtus metų. Visa tai kainavo daug pinigo, ir įtariamieji turėjo apmokėti išlaidas. Bet kadangi galų gale nė vieno žmogaus nebuvo galima laikyti neginčijamai grynakrauju — nei tyrėjai, nei kardinolai, nei kara-

liaus šeima, niekas nebūtų išlaikęs grynumo egzamino, — tai buvo sutartos tam tikros žaidimo taisyklės.

Kas iš tėvo ar motinos pusės turėjo savo šeimoje inkvizicijos narių, tas buvo laikomas grynu. Ir tasai, kuris nemokėjo „kūno mokesčio" — nuo jo buvo atleista aukštoji bajorija, — buvo laikomas grynu. Tam reikalui tarnavo informacinė knyga, storas sąrašas. Kas nebuvo pakankamai kilmingas, tas nesigailėjo didelių pinigų, kad tik patektų į tą sąrašą.

De Servantesų ir de Kortinasų šeimų tame išganingame kataloge, aišku, nebuvo. Neturtas tam vienintelė kliūtis. Jų bajorystės titulas nesvėrė nė vienos uncijos. Stojus prieš grynumo teisėjus, Migeliui vėl teks remtis savo kovomis už tikėjimą, girtis Lepantu, rodyti rankos strampą. Nežinia, ar tas padės! Be to, jam buvo baisiai šlykštu, jis gėdijosi. Vienu metu garsiuotis ir žemintis — dėl ko? Kad liktų tarnyboje. Tarnyboje, kuri jam buvo tokia bjauri. Prakeiktas prievartautojo ir lupiko verslas, kurį be paliovos nuodingas keiksmų tvaikas lydi.

Eidamas į teismą, jis sustojo ant pontoninio tilto, kuris jungė Trianą su senamiesčiu. Toli pasroviui Gvadalkviviras buvo pilnas laivų, barkų, feliugų ir prie inkarų pritvirtintų gyvenamųjų baidokų. Dideli jūros laivai, kurie atplaukė potvynio metu, stovėjo kairėje, prie Aukso Bokšto. Viskas linksmai žėrėjo vasaros ryto šviesoje; tačiau jis viską matė lyg pro purviną šydą. Savo tarnybinę lazdą, kurią buvo pasiėmęs dėl efekto, norėjo perlaužti ant kelio ir galus sumesti į geltoną, moliną vandenį.

Servantesas nenorom ėjo toliau pakrante, pro didelį kalėjimą. Kaip visuomet, čia buvo labai gyva. Pro plačiai pravertus vartus į vieną ir į antrą pusę traukė lankytojai, jų tarpe labai daug reglamentuotų moterų, kurias galėjai pažinti iš jų trumpų flanelinių apsiaustėlių su tam tikra kloste. Už aukštų grotų stovėjo kaliniai ir, garsiai šaukda-

mi bei juokdamiesi, kalbėjosi su praeiviais. Keistokas čia buvo kalėjimas, ir Servantesas visuomet stabteldavo, kai tekdavo eiti pro šalį. Tačiau šiandien jis niūriu veidu praslinko pro tą masyvų bloką. Arabiškai kreivomis, susipynusiomis gatvelėmis priėjo arkivyskupo rūmus, kur jo laukė teisėjai.

Jam ilgai teko laukti žemoje, visiškai be jokių baldų, apatinio aukšto patalpoje. Pro pilvotomis grotomis apkaltą langą matėsi šoninė katedros siena ir aukšta, į dangų sminganti Chiralda, didžiulis minaretas. Servantesas pasikreipė į šalį ir pažvelgė aukštyn. Viršūnėje buvo užtupdyta krikščioniška figūra, kuri laikė rankoje vėliavą. Bet kas iš to! Didingas grakštus pastatas vis vien liko rytietiškas. Visas jo paviršius buvo taip žavingai išmargintas pasagos pavidalo langučiais, trapiomis kolonėlėmis, pjaustinių pynėmis. Visa, kas šiame mieste buvo gražu, atėjo iš Rytų. Geriausius bruožus suteikė Ispanijai maurai ir žydai; vieni — grožį, o antri mokslą ir išmintį. Šit ką, užuot garsiavusis Lepanto žygiu, būtų malonu papasakoti kraujo tikrintojams!

Pagaliau jį įsileido.

Erdvioje iškilmingoje patalpoje už stalo, visiškai nustumto į šešėlį, sėdėjo trys teisėjai. Ant pakviestojo nuo dviejų aukštų langų krito ryški šviesa. Visų pirma, tai erzino, o antra, lengviau buvo atrasti įtartinus rytietiškus bruožus.

Kaip ir visada, prasidėjo tardymas, kuriam buvo lemta pasibaigti kitaip, nei įprasta. Isteriškai blyksinčiomis akimis po blizgančiais juodais garbanotais plaukais viduryje sėdįs pirmininkas paėmė į rankas savo popierius.

— Bylos iškėlimo nutarimą aš išversiu, — pradėjo jis paprasta miestelėnų šnekta, — nes lotynų kalbą, žinoma, bus sunku suprasti.

— Lotynų kalba manęs nevaržo, — tarė Servantesas.

Kapituliaras teikėsi į jį pažvelgti ir pradėjo skaityti truputį mandagesniu tonu:

— Atitinkamos vyresnybės įsakymu ir laikantis visų taisyklių, nutarta griežtai ištirti kilmę karaliaus tarnybos provianto ir mokesčių komisaro Migelio de Servanteso Savedros, santuokinio Rodrigo de Servanteso Savedros ir Leonoros de Servantes Kortinas sūnaus, gimusio Alkala de Kenarese, ten pat pakrikštyto Santa Maria la Major bažnyčioje 1547 metų spalio mėnesio 9 dieną...

Kilo sujudimas. Skaitantysis stabtelėjo. Vienas iš posėdininkų domininkonų, tasai, kuris sėdėjo iš kairės, taip staiga pašoko nuo savo popierių, kad net sudrebėjo teisėjų stalas. Blyškiai geltonas riebus veidas stebeilijo į tiriamąjį baimės ir siaubo išplėstomis akimis.

— Negali būti! Pasmirdėlis! — sušuko Servantesas. Visi nustėro, išgirdę šį plūdimą.

Matyt, domininkonas su šita byla nebuvo susipažinęs. Tokie tyrimai buvo daromi tuzinais. Tris kartus pakartota Servanteso pavardė sukrėtė jį nelyginant paskutinio teismo trimitų garsas.

— Pasmirdėlis! — lėtai ir džiaugsmingai pakartojo Servantesas.— Kaip sekasi jūsų niekšybei? Ar sviesto puodelį jau išlaižei? Dukatą ar jau praūžei su kekšėmis? Šykštus šuo buvo tas Alžyro karalius!

— Ką tai reiškia, daktare de Pasai? — piktai paklausė pirmininkas. — Ką reiškia to žmogaus plepalai? Ar jis pilno proto? Jūs pažįstate jį?

Tačiau daktaras Chuanas Blanko de Pasas neleido Migeliui kalbėti. Jam buvo svarbių svarbiausia užbėgti Migeliui už akių. Jeigu šitas prakeiktasis dar kartą atvers burną, tai papasakos apie jo niekšingą darbą Alžyre, apie šešiasdešimties krikščionių išdavystę! O tada viskam bus galas, karjerai ir teisėjo vietai, tada jis pats atsisės į inkvizicijos kalėjimą ligi savo gyvos galvos.

— Tai pokštas, didžiai gerbiamas pone, — pradėjo jis, kvaksėdamas iš baimės, — įprasti draugų juokai! Tai senas mūsų pokštas su tuo sviestu. Tas ponas — mano bičiulis. Mes buvome neišskiriami Alžyro kalėjimuose. Jei būčiau jo vardą anksčiau pastebėjęs, suprantama, teisėjams nebūtų reikėję nė vargintis. Ar ne tiesa, donai Migeli, dėl jūsų nėra jokių abejonių. Išmėgintas Dievo karys, krikščioniškųjų kautynių karžygys — parodykite savo ranką, jūs praradote ją kovoje už tikėjimą! De Servantesai Savedros, ponai, tai geriausi, seni, gryni, krikščioniški bajorai, jau daugiau kaip aštuonis šimtus metų Pirėnų kalnuose rodę savo šaunumą. Aš pats liudiju! Aš laiduoju! Siūlau baigti tyrimą, garbingai nutraukti bylą.

Ar pakaks to priešui? Jis baimingai dyri savo pastėrusiomis drumstomis akimis. Jis garsiai alsuoja, bjaurus kvapas sklinda per visą stalą. Kiti du teisėjai, suraukę antakius, žiūri į susijaudinusį gynėją. Čia ne viskas švaru, tatai matė kiekvienas. Tačiau jo liudijimas įpareigojo. Pagaliau, ar verta daug galvoti dėl tiriamojo. Jų dešimtys tūkstančių!

Servantesas neskubėjo. Jis mėgavosi šia akimirka. Jį buvo pagavusi didelė pagunda nebūti protingam, neišnaudoti laimingos aplinkybės ir skaudžiais žodžiais deramai atsimokėti išdavikui, oriai kriošinčiam teisėjo krėsle.

Tačiau Migelis susivaldė. Jis nutylėjo. Tik pakėlė savo tarnybinę lazdą, gerai nutaikė ir paauksintu galu bakstelėjo Pasmirdėliui į pilvą. Iš bėdos tai galima buvo palaikyti grubiu bičiulišku pokštu, bet iš tikrųjų atrodė lyg būtų spjovęs jam į bailų veidą.

Netaręs nė žodžio, niekam nelinktelėjęs, Servantesas išėjo iš salės.

Namie Gutjeresas neišpasakytai susižavėjo. Jis negalėjo atsiklausyti tos puikios istorijos. „Su lazda! Į pilvą! Neblogai, Migeli!“ Iš rūsio jis atgabeno savo ugningiausio

aledo. Tačiau, begeriant trečią butelį, Servantesas tapo labai nekalbus.

— Ar neturėtum kiek rašomo popieriaus, Tomai? Kokio sąsiuvinio?

Gutjeresas atsinešė pernykštę išlaidų knygą, nučiupinėtą ir pusėtinai suterštą. Antroji lapų pusė buvo neprirašyta. Servantesas ne visai tvirtu žingsniu užkopė laiptais į savo kambarį. Užsirakino. Nesirodė.

Vakare jis įteikė Gutjeresui savo kūrinį.

— Tučtuojau perskaityk! Čia ir tave liečia.

— Mane?

Lauke, grįstame kiemelyje, buvo dar šviesu. Gutjeresas užsidėjo akinius. Netrukus lankytojai išgirdo jį be saiko kvatojant. Nuo neapsakomo pasitenkinimo jam iš akių tryško ašaros.

Baigęs jis išskėstomis rankomis priėjo prie Servanteso.

— Migeli mano, juk tai šedevras! Kiek sąmojo, kokia dygi satyra! Čia daug kam superštės sėdynę. Ir viskas natūralu, grakštu, be jokio grubumo, tiek proto! Ak, kad toks dalykas man būtų patekęs į rankas, kai dar buvau aktorius. Tą šelmį Chanfalą, štai ką būčiau puikiai suvaidinęs!..

— Tu jį ir suvaidinsi.

— Juokauji! Aš? Dabar? Būdamas smuklininku? Su tokia figūra?

— Na, tai kas? Storas šelmis! Bus dar įdomiau.

Sumanymą įvykdyti pasirodė nesunku. Direktorius, kuris dabar kaip tik gastroliavo „Karališkajame teatre“, susižavėjo. Satyrinė mažojo kūrinėlio prasmė ir komiškas poveikis tučtuojau krito į akis. O Gutjereso, kitados populiaraus aktoriaus, o dabar tokio pat populiaraus smuklininko vardas, taip pat gerai tiko publikai pritraukti.

— O cenzūra, — sąžiningai paklausė Servantesas, — ar neprisvils prie jūsų?

— Rankraščio įteikti jai nereikės, don Migeli. Intermedijos jai nerūpi. Kol neduosite spausdinti...

Delsti nebuvo ko. *„El retablo de las maravillas“* buvo išmoktas per dvi repeticijas. Parašytas buvo pirmadienį, o penktadienį, rugpjūčio dvyliktą, jau turėjo įvykti premjera.

Buvo spindulinga kaitri diena. Viršum viso vaidinimų kiemo buvo ištiestas kiltinis stogas nuo saulės — naujovė, tačiau ji sukėlė publikos nepasitenkinimą, kadangi nuo to buvo tik dar tvankiau. Dabar, vasarą, vaidinimas prasidėjo keturiomis.

Išimties būdu šį kartą buvo vaidinamas ne Lopės veikalas, bet vietinio gyventojo Chuano de la Kuevos pjesė — patriotizmas irgi pinigą žadėjo. Jau keletą metų jis vaikščiojo pas teatrų direktorius, skundėsi pavydu, nepalankumu, įžeidžiančiu neįvertinimu, ant kojų sukėlė net valdines įstaigas. Dabar žiūrovai vieni kitiems rodė jį viename ložės langelyje viršum moterų galerijos: ten sėdėjo geltonveidis gaižių bruožų ponas, kuris jau dabar, dar prieš pradedant vaidinimą, be perstogės šluostėsi prakaitą.

Jo „Ajakso mirtis“, vietoje įprastinių trijų, turėjo keturis veiksmus. Šita naujybe jis didžiavosi. Deja, Kueva nebuvo savo amato meistras. Vietoje stipraus veiksmo buvo ilgos kalbos; vietoje aistrų kovos — patetiška deklamacija. Publika mirė iš nuobodulio. Kartais pasigirsdavo atskiri švilptelėjimai. Laimė, kad energingiau reikšti jausmus publikai kliudė kaitra.

Intermedijos po pirmųjų dviejų veiksmų buvo grubios, be jokio sąmojo. Jos nieko nejuokino. Trečias aktas — vien nuobodi deklamacija. Žmonės aičiojo. Stipriai trenkė prakaitu.

Servantesas stovėjo minioje netoli scenos. Niekas nežinojo, kad jis autorius. Skelbimuose prie įėjimo jo dalykėlis nė nebuvo minimas. Tik apie Gutjereso sugrįžimą į sceną buvo pažymėta apatiniame skelbimo kampe. Tūlas tik dėl jo buvo atėjęs.

Vos tik jis pasirodė raudonu sulopytu keliaujančio juokdario apdaru, tučtuojau kilo plojimai ir šauksmai. Jis geraširdiškai šypsojosi. Jo švarkas priekyje dėl didžiulio pilvo buvo gerokai trumpas, ir Gutjeresas atrodė panašus į nėščią moterį. Triukšmingai lyg iš kalvės griaudėjo jo balsas iš milžiniško kūno.

Tai buvo istorija apie šundirektorį, kuris, atkeliavęs į miestelį su savo žmona ir kuprotu muzikantu, be trupės, be kostiumų, be dekoracijų, vis dėlto sugalvoja, kaip patuštinti publikai kišenes. Jis nori pasipelnyti iš kilmingų žmonių tuštumo. Jis žino jų rasinį pamišimą, kaip maniakiškai ir kaip siaubingai jie dreba dėl kraujo grynumo. Jis prižada jiems vaidinimą, sklidiną rečiausių stebuklų. Tačiau tik tas galės nuostabiu reginiu mėgautis, kuris iš tikrųjų yra visiškai grynos rasės. O maurų palikuonys, žydų atžalos — tie ničnieko nematys!

Surinkęs iš anksto pinigus, direktorius Chanfala įrengia savo burtų teatrą. Tai įvyksta greitai. Niekas neskiria jo tuščios scenos nuo rinktinės publikos. Pats burmistras yra žiūrovų tarpe. Taip pat bendruomenės patarėjas Chuanas Kastratas, kurio išorė atitinka jo vardą. Benitas Kopūstgalvis, miesto teisėjas, apaugęs „trijų pirštų storumo senovės krikščionių lašiniais“. Ponas Šiaudinis, magistrato raštininkas. Visi su savo damomis.

Ir jis rodo jiems, ko dar niekas nėra matęs, atkreipdamas jų dėmesį į stebuklus, tariamai vykstančius tuščioje, plikoje, nuogoje scenoje. Jie klusniai mato viską. Nematyti negalima — jei kuris nors nieko nematytų, to genealoginis medis būtų įtartinas.

Iškilmingai griaudėdamas pagyrūnišku bosu, geraširdiškai įžūliai vaipydamas savo platų veidą, Gutjeresas iš pradžių parodo jiems biblinį Samsoną, kaip jis pusnuogis ir milžiniškai stiprus ruošiasi išrauti šventovės kolonas.

— Puiku! — šaukia ponas Šiaudinis. — Aš taip aiškiai matau Samsoną, lyg jis būtų mano krikščioniškasis senelis. Vadinasi, manyje iš tikrųjų teka seniausias krikščioniškas kraujas!

— Dėmesio! Pasiutęs bulius! Tas pats, kuris pereitą mėnesį Salamankoje nešiką subadė. Atsargiai, štai jis!

Ir visi parkrinta žemėn, lyg išsigandę to buliaus. Bet jie bijo tik vieni kitų.

— Didelė daugybė pelių! Ana va! Baltos, keršos, mėlynos, languotos! Šimtas tūkstančių pelių!

Ir grynakraujės damos ima baisiai spiegti.

— Jordano vandenys, Jordano vandenys! Jordano vandenų kaskadai. — Gutjeresas iškelia rankas ir išskėstais pirštais lyg gaudo vandenį. — Tegu pagražėja moterys, o vyrams teišauga rudos barzdos.

Ir visi dedasi, tarytum vanduo jiems tekėtų per nugaras į kelnes, ir kiekvienas abejoja savo rase, žiūri skersomis į kitus ir juo garsiau šaukia. Gutjeresas pagreitina tempą.

— Heraklis, — griaudžia jis, — Heraklis su kalaviju rankoje! Du tuzinai rudųjų lokių! Ir liūtai! Tigrai! Du ugniniai slibinai! Bėkite, slėpkitės, lįskite po kėdėmis!

Drebėdami iš baimės dėl savo „limpiezos“, maivydamiesi, vaipydamiesi ir cypdami, Kopūstgalvis, Kastratas, Šiaudinis ir visos moteriškės gelbstisi nuo tuščio oro.

Kai pagaliau scenoje pasirodo tikras gyvas karininkas su buto rekvizicijos rašteliu savo kuopai, burmistras nebetiki, kad tai tikras žmogus. Galiausiai jis šį tą mato! Galiausiai jie visi ši tą mato. Rasi jie dėlto neturi žydų kraujo! Ir, patrakę iš rasinės laimės, jie taip ilgai paikioja su karininku, kad tas pagaliau netenka kantrybės ir išperia visai grynakraujei draugijai kailį. Mat.. intermedija turi baigtis lazdomis...

Džiaugsmo ir susižavėjimo šūksmai netilo. Parteris

suūžė. „Muškietininkams“ bent kartą kąsnis kliuvo! Juk jie neįtraukti į rasės katalogą! Jie mielai būtų visą dalykėlį dar kartą tuoj išklausę. Ilgai negalėjo prasidėti paskutinis „Ajakso“ veiksmas.

Garbingose vietose publika buvo apsiblaususi ir santūriai rodė nepasitenkinimą. Buvo matyti, kaip savo ložėje pasipiktinęs mostagavo rankomis gižlusis Kueva.

Servantesas Ajakso mirties nelaukė. Neatkreipęs niekieno dėmesio, jis išėjo iš vaidinimų kiemo ir gatvėje palaukė Gutjereso. Netrukus, visas suprakaitavęs, prastai nusiplovęs grimą, išėjo ir šis; jis apkabino Servantesą ir skambiai pakštelėjo jam į kaktą.

Paskui juodu susiėmę rankomis patraukė namo. Ėjo gatvėmis, kurios vakare buvo pilnos žmonių, per tiltą ir buvo puikiausiai nusiteikę, tarytum vyno užkaušę būtų. Jie dainavo:

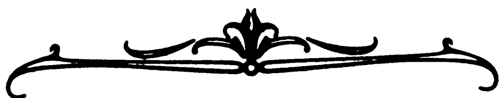
Limpieza, limpieza,
Gran burrada y torpeza.

Šią paprastą dainelę jie čia pat sudėjo, jos reikšmė buvo maždaug tokia:

Gryno kraujo nor' šiandieną
Būti asilas kiekvienas.

Jie daug kartų ją suplėšė.

Parėję į „Graikų našlę“, smuklėje rado didelį sujudimą. Ten buvo vienas laivo savininkas iš Lisabonos, kuris atnešė žinią apie Didžiąją Armadą. Vadovaujama savo grynarasio, bet, deja, į jūros ligą linkusio admirolo, ji patyrė baisingą sutriuškinimą.

2 557 029 MARAVEDŽIAI

Daug ką galima buvo jau iš anksto numatyti: kad sunkios galeros bus visai bejėgės, kad, neturint Olandijoje bazių, bus pavojinga atviroje jūroje, kad bus sunku susijungti su Flandrijos sausumos kariuomene. Be to, plaukiančias Filipo tvirtoves užklupo baisios vėtros. Tačiau lemiamą smūgį sudavė anglai jūrininkai. Gerai žinodami, jog kovoja dėl savo pilietinės ir tikybinės laisvės, vadovaujami apsukrių ir narsių kapitonų, jie į šipulius sutriuškino griozdišką senojo tikėjimo karinį laivyną.

Kunigaikštis Medina-Sidonija buvo pats pareiškęs, kad netinka būti admirolu. Tačiau, be to, jis buvo ir bailys. Kai dar daug ką buvo galima išgelbėti, jį pagavo mirties baimė ir jis be galvos puolė plaukti į šiaurę. Savo laivynu daugiau nesirūpino. Aplaužyti, kiauri, neturėdami locmanų ispanų koloso likučiai bejėgiškai klaidžiojo palei Škotijos, Airijos, Norvegijos krantus.

Karalius Filipas, gavęs Eskoriale tą pribloškiančią žinią, tik kilstelėjo galvą nuo savo popierių. Jis liko toks pat susivaldąs, kaip ir anksčiau, ir pats prisiėmė kaltę. Kitiems neprimetinėjo. Sugrįžusį admirolą priėmė maloningai. Ir bažnyčioje liepė dėkoti Dievui, lyg būtų laimėta pergalė.

— Ne toks jau didelis daiktas, — pasakė jis šaltai, — kad jie mums šakas apkapojo; kol medis gyvas, naujos vėl ataugs.

Tačiau buvo ne taip. Pats kamienas buvo pažeistas. Amžinai baigėsi ispanų jūrinė galia ir katalikiškas viso pasaulio valdymas.

Karalius Filipas buvo viską pastatęs ant kortos. Buvo paaukotos karinės ir materialinės jo tautų pajėgos... Dvidešimt tūkstančių geriausių kareivių gulėjo jūros dugne. Tarp jų ir tie kilmingieji ponai, kurie, prieš išplaukdami, tiek gyrėsi ir leido laiką, kaip derėjo jų luomui. Beje, ten atsidūrė ir daugybė ispanų žindyvių, kurias gabenosi laivynas, kad anglų žindomiems kūdikiams iškart nutrauktų eretikių pieną, ir jie tučtuojau galėtų pradėti žįsti popiežininkių krūtis.

Buvo išleista dvidešimt milijonų dukatų. Kasose nebuvo nė vieno realo. Karalius kreipėsi į savo Peru vicekaralių, kad šis greitai atsiųstų paramos. Tačiau ten jūroje viešpatavo piratai, o sausumos keliuose — plėšikai. Nieko nebuvo galima gauti. Taigi reikalinga nauja paskola iš Europos bankininkų bet kokiomis sąlygomis! Tačiau didysis katalikų pasaulio karalius nebeturi kredito. Todėl jam lieka tik jo paties tauta, kuriai jau iščiulpti paskutiniai syvai.

Taip padidėja visi mokesčiai, tiesioginiai ir netiesioginiai. Įstaigoms įsakoma veikti dvigubai greičiau.

Kaip nelabasis traukia Migelis savo nelemtu keliu. Jam atrodo — lyg amžinai juo būtų ėjęs. Nėra tokio akmeningo tako tarp Malagos ir Choeno, tarp Granados ir Chereso, kurio nebūtų mynusios jo asilėno kanopos. Vėl ir vėl jis keliauja tais pačiais keliais, tarytum pats lyg kokia šmėkla jotų priešakyje.

Jis renka pinigus, rekvizuoja produktus, kovoja su vietos valdžia, susikimba su kaimiečiais, staiga nusileidžia, paveiktas gailesčio, nuovargio, niūrios nuotaikos. Jis pats mala grūdus, stovi prie svarstyklių, saugo priimtus grynus pinigus, nemiega, nes dreba dėl savo surinktų atsargų. Jis vos keliom dienom begrįžta į Seviliją, Gutjeresas nusiminęs mato, kad Servantesui visiškai dingsta linksma nuotaika, kad jis apsikrovęs sąskaitomis, kvitais, išrašais, sąrašais, skundais ir protokolais. Iš savo viršininkų jis nie-

kuomet nesusilaukia pagalbos. Amžinai susiduria su Sevilijos biurokratija. Kilmingasis Guevara, nuolat sėdįs rezidencijoje, yra savo vykdančiųjų organų priešas. Jis baigštus ir bukaprotis, nori tik vieno dalyko: dėl Dievo meilės, tik be triukšmo! Kai jis mirs, jo įpėdinis Isunsa nebus geresnis. Jo asmeniniai reikalai nėra skaidrūs, jis visada moka taip nukreipti įtarimą, kad šis kristų ant jo mokesčių rinkėjų. Kai gyventojai prieš juos sukyla, jis mielai palieka savo darbuotojus likimo valiai. Vieną rugsėjo mėnesio dieną — dvidešimtą — Kastro del Rio mieste Migelis Servantesas, kažkurios instancijos įsakymu, įkišamas į skolų kalėjimą. Niekas tikrai nežino už ką. Po kelių dienų jis jau paleidžiamas, ir vėl niekas nežino kodėl. Po gobšaus Isunsos seka ponas de Oviedas, nepakenčiamas pedantas. Dėl kokios smulkios sumelės tuoj ima kursuoti virtinė raštų tarp Madrido ir Sevilijos. Šen ir ten, ten ir šen. Net įgudęs skaičiuotojas nesusigaudytų tose susipynusiose skaičių kolonose. Ir Servantesas neteikia skaičiams jokios prasmės. Jis užmerkia akis. Jį užklausia dėl 70 talerių trūkumo. Jis nusiunčia kvitus. Staiga iš septyniasdešimties talerių pasidaro keturi šimtai penkiasdešimt, ir niekas jam negali išaiškinti, kokiu būdu. Jis nieko neatsako, keliauja toliau savo pragarišku keliu. Nieko apie tą reikalą nebeišgirsta. Viskas nutyla. Jis pats nežino, ar jo apyskaita tvarkoje, ar ne.

Iš kur jis galėtų tai žinoti! Algos jam reguliariai neišmoka, po kelis mėnesius užtraukia. Ir jam neleidžiama iš mokestinių pinigų atsiskaityti savo išlaikymui ir kelionės išlaidoms. Jis vis dėlto taip daro. Visi taip daro. Iš ko gi turėtų gyventi? Bet dabar jis visai susipainioja. Dabar nebeįmanoma mesti tos prakeiktos tarnybos, nes jį tučtuojau įtartų išeikvojus. Tad trankysis toliau, kol ištiks galas kurioje kaimo smuklėje.

Bet vis dėlto dar buvo žmonių, kurie didžiai vertino jo valstybinę padėtį. Bent vienas toks tikrai buvo. Aplinki-

niais keliais jį pasiekė brolio Rodrigo laiškas. Jis dar vis tarnavo Flandrijoje, Vilaro pulke. Tebebuvo vėliavininkas, beveik penkių dešimčių metų vėliavininkas. Ir savo dievinamo brolio galia buvo įsitikinęs labiau, negu bet kada. Nedrąsiai ir droviai jis klausė, ar negalėtų Migelis ką nors padaryti, kad jį pakeltų. Juk jam tai būtų nesunku. „Migeli, būdamas generaliniu intendantu..."

Vieną vienintelį kartą kankinys vis dėlto mėgino nusimesti jungą.

Reikia manyti, kad „Indijos Tarybos" nariai nustebo ar bent nusišaipė, tarp atėjusio pašto radę prašymą kažkokio Servanteso, kuris savo nežinomą asmenį siūlė į svarbias kolonijų tarnybas.

Kiek jam vargo kainavo, kol patyrė apie tas keturias laisvas vietas, kurios buvo surašytos prašyme! Tai buvo labai skirtingos tarnybos. Sokonusko provincijos gubernatorius Gvatemaloje. Laivyno iždininkas Kartachenoje. La Paso miesto teisėjas. Naujosios Granados karalystės finansų ministras. Prašymas buvo lyg graviruote išgraviruotas, švariai perrašytas, su deramai paliktais tarpais, gražiai sulenktas, adresuotas Tarybos pirmininkui.

Jis buvo pasiryžęs mėnesius laukti. Įstaigose reikalai buvo tvarkomi vėžlio tempais. Kad tik per tą laiką tų keturių vietų kas neužimtų! Jis svajojo apie naują, švaresnį pasaulį, apie antrą jaunystę.

Tačiau atsakymas atėjo jau po kelių dienų. Jis buvo trumpas ir niekinamas: „Tegu čia pat vietoje ką nors kita susiranda. Dr. Nunesas Morkėčas, referentas" — buvo užrašyta dešiniajame apatiniame prašymo krašte.

Ką nors kita! Iš tų septynių dešimčių tūkstančių tarnybų, kurias galėjo duoti karalius Filipas, Migeliui Servantesui neatsiranda jokios, tik toji, kurios jis nekentė. O ir šioje vietoje jis priklausė nuo smulkmeniškos savo viršininkų sauvalės. Pavyzdžiui, grįžęs iš eilinio tarnybinio pasijodinėjimo į „Graikų našlę", jis rado pranešimą, kad alga

nuo dvylikos realų per dieną sumažinama iki dešimties. Dabar madoje buvo taupumas.

Tomis dienomis mirė jo motina. Ji mirė ne Alkaloje. Mirė Madride, pas svetimus žmones, kažkokio kailiadirbio ir skudurininko namuose.

Nebuvo logiška manyti, kad tarp motinos mirties ir sumažintos algos būtų koks ryšys. Tai buvo net kvaila. Tačiau šia mintimi jis negalėjo atsikratyti. Argi neatrodo, tarytum motina būtų skubėjusi greičiau nuimti naštą nuo savo užguito sūnaus pečių? Kaip tik šešiasdešimt realų, kiek jam dabar nubraukė, ir buvo reguliari mėnesinė jos renta.

Dabar jam dažnai užeidavo keistų minčių ir sumanymų. Susirūpinęs stebėjo savo bičiulį Gutjeresas ir kraipė galvą.

Pavyzdžiui, sutartį, kurią jis sudarė su teatro direktoriumi Osoriju, vargu ar galima buvo laikyti sveiko proto žmogaus darbu.

Tai buvo tas pats Osorijas, kuris turėjo vedęs gražiąją Eleną Velaskes, Lope de Vegos meilužę. Jis buvo gana žymus teatro pasaulyje. Spektakliai, kuriuos jis dabar rengė Sevilijoje, kiekvieną dieną buvo pilni žmonių. Tuo metu jis nuomojo butą „Graikų našlėje", kur gyveno kartu su Elena, labai išplatėjusia moteriške; ji gebėdavo sėdėti šalia jo, įsmeigusi į tolį gražias, tuščių svajonių kupinas akis.

Taigi su juo sudarė kontraktą mokesčių valdininkas Migelis Servantesas. Reikia pasakyti, jog sutarties paragrafai buvo surašyti tada, kai jau buvo daug išgerta. Nepatikliomis akimis žiūrėjo Gutjeresas, aptarnaudamas klientus, į tą porą kertėje.

Buvo susitarta, kad Servantesas parašys ponui Osorijui šešias komedijas. Ponas Osorijas, gavęs rankraščius, jas visas apsiima pastatyti per tris savaites. Honoraras — penkiasdešimt dukatų už pjesę. Tačiau pinigai tik tada turi būti sumokėti, kai, suvaidinus pjesę, paaiškėja, jog tai buvo vienas iš geriausiųjų kada nors Ispanijoje suvaidintų kūrinių.

Servantesas didžiuodamasis parodė tą sutartį Gutjeresui. Tas žiūrėjo čia į jo veidą, čia į sutartį, kur taip keistai buvo po lygiai iliuzijos ir atkaklumo.

— O, tu mano vargše Migeli, — tiek teištarė.

Negi jo bičiulis iš tikrųjų tariasi išgavęs ką nors tikra? „Vienas iš geriausiųjų“, juk tai ničnieko nereiškia. Kas gi įvertins? Publika? Ar pats Osorijas? Antai, gale, savo kertėje, jis sėdi prie vyno butelio su gražia riebia žmona šalimais. Ar jis nesijuokia? Žinoma, juokiasi. Jis juokiasi iš vargšo Migelio.

Niekuomet nebuvo parašytas nė vienas iš tų šešių veikalų.

Ar jis visai buvo metęs kūrybą? Ne. Pavyzdžiui, kai Saragosoje vyko poetų varžybos šventojo Hiacinto garbei, jis nusiuntė ten savo eiles ir laimėjo tris sidabrinius šaukštus. Rašinėdavo dar ir ką kita. Daktaro Diaso knygai apie inkstų ligas jis parašė eiliuotą įvadą. Negabiems įsimylėjėliams rašė kanconas nakties koncertams — du realai strofa. Taip pat neimdamas pinigų rašydavo romansus gatvių elgetoms.

Kartą, vienų vieną kartą, užguitasis prabilo kitu tonu.

Prie Kadikso anglų-olandų laivynas užpuolė ispanų laivus, juos sunaikino ir įsibrovė į uostą. Pasigailėjimo vertas pasipriešinimas! Persenusios ir išklerusios patrankos susproginėjo, kaip kitados Orane, šoviniai neatitiko vamzdžių kalibro, turtingas miestas be pasipriešinimo buvo atiduotas išplėšti priešui. Tačiau kai viskas buvo baigta, kai Kadiksas buvo priešų paliktas ir anglai išplaukę, tada į miestą, nelyginant koks triumfatorius, su vėliavininkais ir išsipuošusiais toreodorais priešakyje, įžengė tas, kurio pareiga buvo jį ginti, „okeano ir Andalūzijos pakrančių generalinis kapitonas“, kunigaikštis Medina-Sidonija, kurį karalius vis dar gerbė ir globojo.

Šį įvykį komentuojąs sonetas buvo parašytas gražia forma, su lengvai ošiančia ironija. Jį negreit išspausdino. Ranka rašytuose lapeliuose jis keliavo Kadikse ir Sevilijoje iš smuklės į smuklę. Apačioje nebuvo jokio parašo, tačiau tūlas žinojo, jog jo autorius esąs kažkoks Servantesas, sako, net valdininkas.

Vargu ar jį dėl to labiau pamilo. Didieji ponai buvo savo tarpe susirišę, susigiminiavę ir susibičiuliavę, medžioklėse bei puotose susigiedoję. Aukštesnės instancijos ieškojo dingsties įtartinam valdininkui pamokyti. Proga atsirado.

Kartą jį vėl pašaukė į sostinę atsiskaityti. Kadangi keliai buvo nesaugūs, reikiamą sumą jis įmokėjo Freire de Limos banke, gavęs tratą į Madridą. Ten atvykus, vietinis banko tarnautojas neturėjo pinigų išmokėti. Freire de Lima buvo bankrutavęs ir pabėgęs. Liko šiek tiek jo turto. Su dideliu vargu Servantesas išsirūpino, kad jo reikalavimui, kur ėjo kalba apie visuomenės pinigus, būtų suteikta pirmenybė. Jis sumokėjo iždui. Atsikvėpė.

Tačiau aukštosios instancijos taip sutvarkė raštus, lyg jis į šį bankrotą būtų pats nusikalstamai įsivėlęs. Jį atleido iš tarnybos.

Gutjeresas guodė Servantesą. Lova ir lėkštė sriubos jam visada būsianti, nėr ko per daug nuleisti nosies. Jis ir buvo beveik patenkintas. Gerai išsimiegodavo, vėl atrado pokalbio malonumą, kaitrioje Sevilijos saulėje šildė savo senstančius kaulus.

Tačiau Madridas nenurimo. Visai netikėtai Aukščiausieji Sąskaitybos rūmai pareikalavo patikrinti visas jo sąskaitas nuo 1594 metų. 1594-ji buvo prieš ketverius metus.

Dabar jis turėjo būti labai atidus ir tikslus. Reikėjo metodiškai išsijoti ir suskirstyti dokumentus ir pažymėjimus, kurių pundas dabar gelto viešbučio seife. Kas ten buvo Salobrenjoje? Basoje, Lochoje, Almunjekare?

Bet jis negalėjo susikaupti. Jis buvo pervargęs. Viskas, žinoma, buvo tvarkoje, kvitai turėjo būti. Būtų derėję tučtuojau vėl keliauti į Madridą. Jis apsimetė kurčias. Liko Sevilijoje.

Tada trenkė perkūnas. Don Gasparas de Valjechas, Andalūzijos Vyriausiojo Teismo patarėjas, gavo karališkąjį įsakymą.

Buvęs valdininkas Servantesas Savedra turįs įteikti pasiteisinimą dėl surinktos 2 557 029 maravedžių sumos. Jau nustatyta, kad trūksta 79 804 maravedžių. Servantesas trijų savaičių laikotarpyje turįs pats stoti prieš Aukščiausiuosius Sąskaitybos Rūmus. Kad galėtų ten stoti ir sumokėti reikiamą sumą, tučtuojau būtina nurodyti laiduotoją. Neatsiradus tinkamų laiduotojų, Servantesas turįs būti suimtas ir tuojau pasodintas į skolų kalėjimą.

Skaičiai skambėjo baisiau, negu buvo iš tikrųjų. Bendra suma siekė šešis tūkstančius talerių, o trūkumas — nepilnai du šimtus.

Gutjeresas nuskubėjo pas poną de Valjechą. Jis esąs pasiruošęs tuos du šimtus talerių sumokėti.

Ponas de Valjechas piktai į jį pažvelgė. Ne apie tai kalba. Reikia 2 557 029 maravedžių laido.

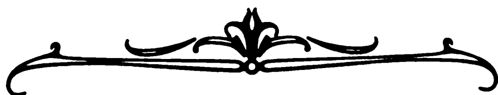
Tai buvo aiški nesąmonė, sąmoningai piktas karaliaus edikto aiškinimas.

Gutjeresas grįžo į viešbutį.

— Jie reikalauja šešių tūkstančių talerių laido, Migeli. Ne taip jau baisu. Beje, jei aš truputį „Našlę“ ipoteka ir apsunkinsiu...

Migelis jau dėjosi savo daiktus. Jis nė neatsisuko, rasi, nenorėdamas parodyti akių. Palinkęs virš dėžės, niurnėjo:

— Kartais atsiųsk man kokio valgio ir kvortą vyno. Tikriausiai tame jūsų garsiajame kalėjime žmones prastai šeria.

KEISTAS KALĖJIMAS

Sukčių pilnoje Sevilijoje nebuvo kitos vietos, kur taip planingai ir be atodairos būtų vagiama, kaip karaliaus kalėjimas. Ir tuo taip pat buvo kaltos karaliaus Filipo užmačios.

Būtent Armados laikais, galutinai pristigęs pinigų, jis tą kalėjimą išnuomojo vienam turtingam Andalūzijos grandui, Alkalos kunigaikščiui. Kunigaikštis buvo perdaug puikus ponas, kad tą abejotinos garbės objektą pats eksploatuotų, ir jis išnuomojo jį tam, kuris daugiau davė. Tas nuomininkas, dabartinis direktorius, savo du tūkstančius kalinių išnaudojo kiek įmanydamas. Tas skaičius niekuomet nesumažėdavo. Ištisus dešimtmečius čia buvo plėšiami ir apvaginėjami du tūkstančiai žmonių. Taip jie, be savo nuodėmių, dar papildomai išpirko keletą prašmatnių Filipo laivų, kurie seniai puvo Anglijos sąsiaurio dugne.

Tame kalėjime veltui nieko neduodavo. Jeigu kas nors, be prastos duonos, norėjo dar ko kito pavalgyti, turėjo mokėti. Didžiuliame pastate veikė keturios užkandinės: vyną ir maistą joms tiekė direktorius. Daugybė krautuvėlių pardavinėjo daržoves ir vaisius, actą ir alyvą, žvakes, rašalą, popierių; už kiekvieną svogūną, už kiekvieną plunksną direktorius gaudavo pelną. Jei kas gaudavo maisto produktų iš šalies, turėdavo mokėti muitą. Viskam buvo nustatyti tarifai. Aslos šlavimas, lovų blusinėjimas, sienų blakinėjimas, leidimas deginti žiburį — viskas turėjo tiksliai nustatytą kainą. Sargai atvirai reikalavo pinigų ir, jei kas neduodavo laisvu noru, iš to atimdavo. Kaliniui stačiai nuvilkdavo drabužius ir parduodavo iš varžytinių viename kampe, kuris buvo viešai vadinamas „sendaikčių rinka“.

Apskritai, čia viskas buvo vadinama tikraisiais vardais.

Kalėjimas turėjo trejus vartus: auksinius, sidabrinius ir varinius. Vardus jie buvo gavę nuo to, kiek paperkamųjų buvo sumokama įeinant. Gyvenimo sąlygos atitikdavo sumokėtą sumą. Šiame kalėjime buvo galima labai gerai gyventi jaukiuose, atskiruose viršutinio aukšto kambariuose ir galima buvo pragariškai skursti po du, tris šimtus drauge, susigrūdus dvokiančiuose žmonių garduose.

Servantesas, kuris nedaug težinojo apie tuos papročius, o ir pinigais buvo prastai aprūpintas, pasijuto patekęs į didelę žemą pirmo aukšto patalpą, kurios pernelyg maži langučiai buvo į siaurą Posamentų skersgatvį.

Patalpoje čiužinys prie čiužinio suguldytas. Barniai, riksmas ir juokas čia nesiliovė. Vyravo klastinga, beprotiška linksmybė. Visi lošė. Nešvankiai keikdamiesi, paskutiniai skurdžiai pralošinėjo vieni kitiems savo varinius skatikus arba „garbės žodį“, kuriuo garantavo atiduosią būsimą išlošimą. Ir pats lošimas kiekvienam kaštavo pinigą — kortas ir kauliukus reikėjo nuomoti iš direktoriaus.

Pirmą dieną Migelis Servantesas ilgas valandas nesijudino nuo savo guolio. Kas čia nemirė badu ar nebuvo utėlių suėstas, tas ištisas savaites turėjo ko pasižiūrėti. Čia buvo neįsivaizduojama žmonių maišalynė.

Pagal kalinimo priežastį suimtųjų čia niekas nerūšiavo. Nusikaltėlis, tardomasis ar suimtas už skolą visi buvo vienoje krūvoje. Pirklys, kuris negalėjo išpirkti vekselio, miegojo greta mirti pasmerkto plėšiko. Gražeivą, nesumokėjusį siuvėjui, erzino motinžudys, kuriam kieme jau buvo statomos kartuvės. Įsilaužėjai ir peštukai, klastotojai ir pinigų padirbėjai, sodomitai ir vaikų žagintojai gyveno fantastiškoje draugėje su tais žmonėmis, kurie ničnieko nebuvo padarę ir tik turėjo tai įrodyti. Pro virbais išpintą angą

grindyse žiūrėjo suimtieji žemyn, į apačioje esantį moterų kalėjimą. Toji anga visuomet būdavo apgulta. Per dešimtį valandų Servantesas išmoko daugiau vingrių nešvankybių, nei buvo tekę išgirsti per dešimtį klajonių metų.

„Geležinės kameros“ durys buvo atviros. Kaliniai įeidavo ir išeidavo. Kiekvieną akimirką pasirodydavo lankytojai iš miesto. Jie būdavo triukšmingai sutinkami. Bet kai Servantesas atsistojo, norėdamas kur nors lauke tyresnio oro kvepteleti, tai jam užstojo išėjimą sukryžiuotos alebardos. Už tai reikėjo užmokėti, vieną kartą per visą sėdėjimo laiką. Ir patys neturtingieji kameros kaliniai buvo užsimokėję už teisę aplankyti išvietę.

Tą dieną jis užmezgė pažinčių. Nauji pažįstami vaikščiojo aplink jį, atsisėsdavo šalia, pūtė savo smarkų kvapą, noriai sakėsi vardus. Su pagarba jie žiūrėjo į jo rankos strampą, matyt, būdami tikri, kad rankos jis po budelio kirviu neteko.

— Prastas darbas, — pasakė vienas. — Naujoko darbas, taip sumadarota ir subjaurota.

Migelis anaiptol nematė reikalo aiškinti. Per dažnai jam buvo tekę pasakoti apie Lepantą.

— Gambalonas, — prisistatė vienas. — Vadinamas taip pat Kumpiu, nuo užvakar jo didybės vergas.

Tatai turėjo reikšti, kad užvakar jį nuteisė į galeras.

— Už ką gi? — mandagiai paklausė Servantesas.

— Apiplėšimas kelyje.

— A!

Prie durų kilo sąjūdis. Kažką be sąmonės įnešė į vidų. Nelaimingojo draugai skubiai suvilgė vyne paklodę ir jį susupo.

Gambalonas atsistojo ir mandagiai atsiprašė. Tai esąs Polartė, ypatingai geras draugas, du kartus per savaitę jam prirašytas plakimas. Budeliui papirkti pinigų, deja, nepavykę surinkti.

— Kuo gi ponas Polartė nusikalto?

— Jis nusidėjo tuo, ko reikalingi žmonės.

Servantesas klausiamai į jį pasižiūrėjo.

— Tuo, kas yra naudojama, — trumpai atsakė antrą variantą Gambalonas ir atsisveikino, gana skaudžiai įsižeidęs dėl tokio nemokšiškumo.

Atėjo naktis — miego metas, tačiau ramybės anaiptol nebuvo. Per visą milžinišką pastatą nuaidėjo sargų šauksmas: „Uždarau vartus! Uždarau vartus! Uždarau vartus!“ Lauke buvo girdėti kojų trypimas, juokas, riksmas. Paskum suaidėjo trimito garsas. Su trenksmu užsidarė vartai.

Patalpa prisipildė žmonių. Daugelio dabar pasirodžiusiųjų Servantesas visą dieną nebuvo matęs. Visi grūdosi apie primityvų altorių, ties kuriuo kabojo šafrano spalvos Marijos paveikslas su lempele apačioje. Kažkoks liemeningas vyras, apsisiautęs plačiu apsiaustu, kuris atrodė panašus į sutaną, uždegė dvi vaškines žvakes. Nustebęs Servantesas pamatė jo rankose trumpą rimbą. Kas dar delsė ant čiužinio ar nebuvo nutraukęs lošti kauliukais, tą jis paakino. Pagaliau visi vienu balsu sugiedojo *Salve* kartu su atsakymais. Paskui tas vyras su rimbu įsakė sukalbėti vieną *Ave Maria* ir keturis *Pater Noster*. Šios keistos iškilmės baigėsi tuo, kad iš visos gerklės buvo sugiedotas choras: „Viešpatie Jėzau Kristau, tu, kuris praliejai už mus savo brangų kraują, pasigailėk manęs, nes aš esu vargšas nusidėjėlis!“

Jų šauksmas aidėjo ir skambėjo baisiai, atrodė, kad žodžiai skverbiasi iš sienų. Iš tikrųjų taip ir buvo, nes visose bendrose kamerose vienu metu vyko ta pati ceremonija. Paskui chorvedys pliaukštelėjo savo bizūnu, tą pačią akimirką atsivėrė durys, ir į vidų su muskuso debesiu įsiveržė trisdešimties ar keturiasdešimties moterų būrys, tarytum stačiai iš „Compaso“ ir Caljė del Aguos. Buvo maty-

ti, kad jos jau pratusios prie trumpalaikės čia praleidžiamų naktų paguodos.

Naujam žmogui neįmanoma buvo miegoti. Nebuvo nė mažiausios priežiūros. Kiekvienas čia darė, kas jam patiko, ir dar būtinai atvirai savo išmone girdamasis. Nuo altoriaus ir nuo dviejų šventųjų paveikslų abipus durų sklido šviesa. Kas pusvalandis lauke susišaukdavo sargybiniai:

— Vela! Vela![1] Ahai! — rėkė jie, lyg būtų laive, ir nepakenčiamai tarškiai daužė alebardomis į akmenines grindis.

Pagaliau jis vis dėlto užsnūdo. Staiga jam į akis tvoskė skaudi šviesa. Fantastiškoje deglų liepsnoje prieš save jis pamatė kaukėtą grupę: budelį raudonais drabužiais, du policininkus ir kunigą. Jie purtė raupsuotą lėlę, kuriai ant kaklo buvo užnerta virvė. „Taip turi mirti nusidėjėlis", — šaukė jie visi teatrališkai dusliais balsais ir kišo rankas išmaldai. Taip būna kiekvieną naktį, patyrė Servantesas iš savo kaimyno Gambalono, rengėjai už leidimą moka direktoriui tam tikrą mėnesinį atlyginimą.

Rytą jis neišmanė, kaip čia galima būtų nusiprausti. Paskui atidavė durų sargams pusę savo pinigų ir galėjo laisvai išeiti į kiemą, kur tarp dvejų tvirtų kartuvių tryško šaltinis.

Po kelių valandų patalpoj buvo dalinama duona, trims kaliniams teko po didelį prastai iškeptos juodos duonos kepalą. Bet kadangi nė vienam suimtajam nebuvo leista turėti peilio, tai jiems buvo reikalinga pagalba. Žąsele jie ėjo prie valdininko riekėjo, kuris raikė kepalą į keturias dalis. Vieną iš vidurinių gabalų jis pasilikdavo sau — pardavimui. Už tai tikriausiai nemaža pinigų direktoriui mokėjo.

Servantesas kramtydamas sėdėjo savo guolyje ir iš-

---

[1] Dėmesio! Dėmesio! (*Isp.*).

blindusiomis po nemigo nakties akimis sekė dvi blakes, kurios sunkiai rėpliojo išpešiota antklode, tik staiga prieš jį išdygo Gutjeresas. Iš susijaudinimo ir įtampos bičiulis buvo visas raudonas ir šniokštavo. Nuleistoje kairėje rankoje už plono kaklelio jis laikė pilvotą butelį, pilną raudono vyno. Jis apžvelgė vargingą guolį, pastebėjo net vieną blakę — antroji ką tik buvo dingusi — ir gailėdamasis garsiai pliaukštelėjo liežuviu.

— Eikš, seni! — tiek teištarė.

Migelis klusniai atsistojo. Jo ryšulėlis dar nebuvo iškrautas. Gutjeresas jį švelniai apkabino, išstūmė iš „geležinės kameros“ ir nusivedė žmonių knibždančiais koridoriais ir laiptais. Migelis tarėsi jau esąs laisvas; iš Gutjereso visko buvo galima laukti. Tačiau prieš Varinius vartus į viršų kilo kiti laiptai. Jis klusniai ėjo, Gutjereso niukinamas.

Viršutiniame aukšte buvo atdaros vienerios durys. Priešais juos — didelis tuščias kambarys. Jis buvo saulėtas ir švarus.

— Guolį ir valgį mėnesiui apmokėjau, Migeli. Bet tiek tau nereikės čia būti. Parašyk prašymą, kai tik leis galva. Paskui mes jiems sumokėsime tuos du šimtus talerių, ir būsi laisvas.

Gutjeresas pastatė ant stalo savo pilvotą butelį. Į kambarį plačiai sklindanti rugsėjo saulė gražiai atsispindėjo rubino spalvos vyne. Servantesas liūdnai į jį žiūrėjo.

Kai draugas išėjo, jis paliko sėdėti kambario viduryje, nieko neveikdamas. Beprotiškų nelaimės namų triukšmas veržėsi į jo kambarį.

Tame viršutiniame aukšte gyveno direktorius nuomininkas. Atliekamas patalpas jis užleisdavo kaliniams — už pinigus, suprantama. Tie negausūs išrinktieji, kurie čia patekdavo, būdavo rūpestingai aptarnaujami. Jie gyvendavo kaip kokiame labai padoriame viešbutyje.

Netrukus atėjo sargas, atnešė rašomąsias priemones ir žyminio popieriaus.

— Esu pavestas to pono, kuris ką tik išėjo. Prašymui į valdžią popierius, tegu jūsų malonybė teikiasi nepamiršti.

Servantesas linktelėjo.

— Jei šiaip ko prireiktų, jūsų malonybei tereikia išeiti pro duris ir suploti delnais. Vakarienei šiandien ungurys ir jaučio liežuvis su pipirų padažu. Tačiau viską galima pakeisti.

Servantesas tučtuojau klusniai atsisėdo prie popieriaus šūsnies ir pasidažė plunksną. Nebuvo jokios abejonės — tas kalinimas negalėjo ilgai užtrukti. Dalykas juk aiškus. O paskui kas? Ką jis, tiesą sakant, laimės, kai tie treji vartai liks už jo nugaros ir vėl jis atsidurs už kalėjimo sienų, Sevilijos gatvėse?

Iš lėto, kaligrafiškai išraitydamas, jis pradėjo rašyti antraštę:

„Ponui Aukščiausiųjų Karališkųjų Sąskaitybos Rūmų Pirmininkui Madride“.

Tačiau tuo ir baigė. Toliau nė žodžio negalėjo pridėti. Atsitiktinai jo žvilgsnis krito į veidrodį, kuris kabojo ant sienos truputį virš stalo. Tai buvo pigus daiktas, padarytas ne iš stiklo, bet iš svidintos skardos, trikampis, viršuje platus, apačioje smailas, įstatytas į raudono medžio rėmus. Servantesas tyrinėjo save. Dieve brangus, negi jis taip atrodo! Ar jo barzda ir ilgi nukarę ūsai dar neseniai nešvietė auksu? Dabar jie buvo dulsvo sidabro spalvos. O tos ilgos, gilios, glebnios raukšlės prie nosies. Burna... Jis išsiepė sau dantis. Jei dar jų ir turėjo aštuonis ar dešimt, tai buvo daug, tačiau nė vienas nekando į antrą, visi kyšojo atkakliai atsiskyrę vienas nuo kito. Vien tiktai akys atrodė kaip anksčiau, jose drąsiai tebešvietė gyvybė. Tačiau šiaip... Prastas veidrodis dar labiau viską ištęsė, gailiai ir juokin-

gai. Jau daug mėnesių jis nebuvo savęs matęs, todėl dabar jautė melancholišką malonumą pastudijuoti, ką jam dar buvo palikusi būtis. Pats nesižinodamas, pradėjo brūkščioti plunksna, paišyti. Jis nevikriai piešė save žyminiame popieriuje. Trumpais brūkšniais apmetė veidą, liesą ir kampuotą, pernelyg ilgą, perdėtai kumpa nosimi. Toks portretas, pasiųstas Rūmų Pirmininkui, padarytų daug didesnį įspūdį, negu žodžiai. Jei jis dar save atvaizduotų raitą ant asilėno, akmeningais keliais traukiantį savo prakeiktos tarnybos reikalais, po pažastimi pasispraudusį tarnybinę lazdą.

Jis taip ir nupaišė. Piešinys jam patiko. Tai nebuvo gerai mitęs valdinis asilėnas ugningom akim, o gailūs, sudžiūvę arklio griaučiai. Ant jų sėdėjo jis pats, perkaręs, nuleidęs ilgas kaip kartis kojas. Lazdai po pažastimi apskrito bumbulo nenupiešė, ją prailginęs nusmailino kaip ietį.

Prie ieties reikia šarvų. Jis aprengė save savotiškais šarvais, ant galvos uždėjo kažkokį į šalmą panašų daiktą, kuriam trūko antveidžio. Štai dar pentinai prie batų milžiniškais skridiniais! Tai riteris, Sąskaitybos Rūmų ponai, kuris leidosi į iščiulptą kraštą papildyti jūsų kasas.

Riteris! Pagaliau jam pavyko nulipti nuo kuino, ir dabar jis patogiai sėdi kalėjime. Pagaliau turi laisvo laiko. Jį apėmė keistas malonus jausmas. Tai vis per gerąjį Gutjeresą! Žmogus bent kartą turės progos pats save apžiūrėti, prieš nusileisdamas į kapą, o tas laikas jau nebetoli.

Jis pradėjo vaikščioti po erdvų kambarį, stengdamasis persijoti ir išsiaiškinti praeitį.

Tačiau visko buvo per daug. Viskas buvo sumišę. Vien neišskiriamas vilčių, pasiryžimų ir nusivylimų, naujų pakilimų, naujų nusivylimų bangavimas. „Bažnyčia, jūra ir karaliaus rūmai“ — iliuzija ir nusivylimas. Antstolis, kaimiečių keikiamas ir akmenimis apmėtomas! Jis tariasi

laiką̨s saujoje auksą, atgniaužia kumštį, o tenai mėšlas. Venecijietė Džina stovi kambario viduryje, vylingai šypsodamasi baltu veidu. Don Chuano Austrijiečio laiškas, jo jaunystės laimės viltis — ir pasmerkimas ilgiems nelaisvės metams. Iliuzijos! Iliuzijos! Keliauja toliau, kol tampa senas ir sustyręs, prieš akis šmėkščioja chimeros, laimės chimeros, laisvės chimeros. Kartą jis iš tikrųjų laikė laisvę savo rankose. Ir vėl nusivylimas! Jos pavidalas nebuvo gražus. Niekšiškumas pasiėmė teisę teisti tą, kuris gyveno svajose.

Kambaryje jau nebuvo šviesu. Jis to nepastebėjo. Sargas jam buvo padėjęs valgio. Jis nieko nepalietė. Skersai ir išilgai peržiūrinėjo savo išgyventus metus. Vėl ir vėl ėjo jis tais pačiais keliais. Atrodė, kad riteris lyg kokia šmėkla pats joja priešakyje. Iliuzijos ir svajos! Svajos apie tarnybą Indijoje gubernatoriaus ar teisėjo poste. Palaidota svaja apie poeto šlovę, apie ramybę La Mančos sodžiuje...

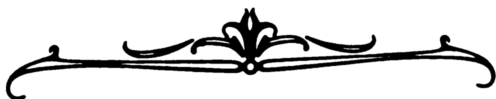
Čia jis sutriko. Atsiminus Eskiviaso laikus, jį visuomet apimdavo slogi gėda. Jau seniai jis nebuvo bandęs įsivaizduoti Katalinos, nors jo kūdikis pas ją augo. Jo kūdikis — tas kūdikis taip pat iliuzija. Dabar jis matė prieš save Kataliną su savo knygomis. Ji sėdi ant grindų, visa apsikrovusi nuo skaitymo sučiurintais tomais, sklidinais taurių nesąmonių, kuriomis ji tiki. Jis matė šimtus tūkstančių katalinų plačioje šalyje, kurios minta fantazijomis, paskutiniu paiku didžios praeities atgarsiu. Minta visais tais Olivantėmis ir Klarianais, kurie su žvilgančiais ginklais nugali milžinus ir magiškas dvasias. Ne toks buvo jo herojus.

Jo herojus... Jis priėjo prie stalo. Mirgančioje degančios žvakės šviesoje žiūrėjo į primityvų savo piešinį. Ne, jo riteris toli gražu nebuvo žavingas jaunuolis, nebuvo rožinis cherubinas. Šaunus iškembęs senis, truputį kvaištelėjęs dėl visų praeities vaiduoklių. Ką, ar nepuiku būtų paleidus į

pasaulį herojų, įsitikinusį, kad riterystės laikai dar tebėra. Kokių beprotiškų ir skaudžių pokštų atsitinka jam raitam ant kaulėto kuino, besibastant po šių dienų Ispaniją, sakysim, kad ir po vargingąją La Mančą, kur kaimiečiai susirūpinę kiaušinių kainomis. Jis visur mato kovos kilnumą ir išganingą nekaltybę, kaip graudus paikšas amžinai tariasi pagaunąs tai, kas amžinai išslysta ir išgaruoja! Visur gauna pylos, yra parbloškiamas, atsistoja, traukia toliau — nenusivilia, įbedęs nejudamą senio žvilgsnį į negęstantį iliuzijos spindesį...

Apačioje nuaidėjo šauksmas, kad uždaromi vartai. Prasidėjo garsi, knirksinti malda. Ji skverbėsi pro grindis ir sienas, namas iš lengvo virpėjo nuo monotoniškos tūkstančio išstumtųjų giesmės. Servantesas to jau negirdėjo. Jis buvo pagriebęs plunksną. Lape, adresuotame pirmininkui, po pat nubraižytu paveikslu, pradėjo rašyti:

„Viename La Mančos sodžiuje (jo vardo čia nenoriu minėti) neseniai gyveno vienas tų idalgų, kurie laiko ietį ant gembės, seną skydą, liesą kuiną ir šunį skaliką.“

ESKORIALAS

Trenkė puvėsiais.

Karšto miegamojo langas buvo atvertas į rugsėjo dienos vėsą. Rūko smilkalai. Tačiau mirties kvapas tebedvelkė. Jau ištisas savaites karalius Filipas gyvas iro ir puvo.

Jis buvo sulysęs kaip griaučiai. Tačiau atskiros kūno dalys vandenės išpūstos buvo skaidrios kaip stiklas, šiurpu buvo žiūrėti. Iš jo atvirų pūvančių žaizdų kasdien pribėgdavo dubenys pūlių. Jau seniai jo nebegalima buvo nei tvarstyti, nei prausti, nei nors per colį iš vietos pajudinti. Po juo reikėjo pragręžti lovą. Nejudėdamas jis skendėjo savo srutose.

Jo sąmonė tebebuvo šviesi. Jis kentėjo neapsakomai. Visą savo gyvenimą buvo pedantiškai švarus ir išpuoselėtas, perdėtai linkęs šlykštėtis. Jis niekuomet negalėdavo gerti iš sudrumstos taurės. O dabar aplink jį zirzė musės.

Jis kentė dėl visų, kuriems teko būti šalia. Matė, kaip sunku prie jo ištverti gydytojams, nuodėmklausiui, ministrams ir tarnams. Vos besiryždavo prašyti kokios paslaugos. Jei jau reikėdavo, tai taip švelniai ir mandagiai pasakydavo, lyg atsiprašydamas. Siaubinga buvo šitai girdėti iš to šalto neprieinamo vyro lūpų.

Dievas jį rūsčiai mėgino. Visą kūną skausmai tvilkyte tvilkė ir draskyte draskė, kankino pasiutusi galvos gėla, šleikštulys ir širdies sunkumas, naktimis nemiga, degino troškulys, kurio malšinti gydytojai neleido, nes jau nebuvo įmanoma jo numaldyti.

Savo gyvenimą jis visada laikė mirties prieangiu. Gyveno tik šiai mirties valandai. Tačiau negalėjo numanyti, kad šioji valanda, ši bjauri šiurpi kančia taip be galo ilgai truks.

Jis kentė. Keturiasdešimt valdymo metų, sustingusių vienišoje iliuzijoje, dabar davė savo kilnų vaisių. Nė karto iš suskirdusių jo lūpų neišsiveržė skundas. Šioje skerdyklos atmosferoje, merdint ir pūvant kūnui, jis tebebuvo karalius. Šią žmogaus liekaną tebebuvo galima vadinti *Didybe*.

Jis gebėjo galvoti, kad šiuo baisiu mėginimu Dievas jam laiduoja amžiną laimę. Kas sunkiausiai mėginamas, tas bus aukščiausiai iškeltas. Jam atrodė, kad jo kančios ir kūno gėda yra džiaugsmingas patvirtinimas to tikėjimo, kuriam buvo paaukojęs savo paties ir savo šalių laimę.

Kokią menką paguodą šitaip mėginamas žmogus gali vien savyje rasti! Kritiškas savęs įvertinimas ir sąžinės ataskaita prieš save — kokios netvirtos nendrės, kuriomis remiasi klaidingas šiauriečių tikėjimas. Koks pasigailėjimo vertas padaras turi būti eretikas baisingos mirties akimirką!

O jį, karalių Filipą, šią mirties valandą supa visi šventieji, visi palaimintieji. Jau seniai, prieš tiek metų, kurių užtektų žmogaus amžiui, su visomis smulkmenomis buvo sutvarkytos tos trisdešimt tūkstančių gedulingų mišių, kuriomis dabar visa Ispanijos kunigų armija turės laiduoti jo sielai kelią į amžiną palaimą. Nuo priegalvių jo žvilgsnis krito į didelį *Capilla Mayor* altorių gretimoje patalpoje. Jaspiu, agatu ir porfyru, tartum amžinybę atnašaujantis simbolis, ten spindėjo tabernakulis. O po tuo altoriumi guli karste jo tėvas, imperatorius. Aplinkui — jo giminės mirusieji. Tenai, už keleto žingsnių, jų kūnai laukia jo kūno. O aukštai, spindesio apsuptos, jų apvalytos sielos laukia atskrendant jo apvalytos sielos.

Jis visas apsuptas, apstatytas išganymo ženklais. Kur tik pažvelgia jo mirštančios akys, visur mato suraminimą. Pro šventųjų paveikslus beveik nematyti kalkėmis baltintų miegamojo sienų. Ant stalų ir kėdučių išdėstytos relikvijos, stebuklingiausieji jo lobiai: tikrojo viešpaties kryžiaus skalelė, šventojo Vincento ranka, šventojo Sebastijono kelis. Šventųjų kaulai sudėti brangiose relikvinėse, įvynioti į aksomą, auksu aptaisyti, brangakmenių spalvingai apšviesti. O prie jo lovos užuolaidų pakabintas tas pats nedidelis kryžius, kurį kitados imperatorius Karolis, mirdamas Justėje, laikė savo rankose.

Tris kartus jis jau buvo priėjęs išpažinties ir priėmęs komuniją. Jis negali atsiklausyti Šventojo rašto. Tačiau rytoj jo didžiausia diena. Rytoj jis gauna paskutinį patepimą. Toji ceremonija apvainikuos griežtą ir ceremoningą jo gyvenimą.

Jis pasiruošęs. Jis liepė, kad jam nukirptų plaukus ir nupjaustytų nagus, idant deramai galėtų priimti šį sakramentą, įsakė paženklinti tas savo kūno vietas, kurias pateps kunigas. Jis jau žino sidabrinį indą su popiežiaus pašventintu alyvų aliejumi. Jį pateps naujasis Toledo arkivyskupas. Asista griežtai nustatyta: nuodėmklausys, prioras ir rūmų kapelionas, mažordomas, ministrai ir aukštieji rūmų pareigūnai. Taip pat turi būti ir jo sosto įpėdinis, *vienintelis*, beprotis, silpnakraujis įpėdinis, jam likęs iš keturių santuokų; Dievui pasirodė tikslinga jam užkrauti byrančios imperijos naštą.

Šiandien paskutinį kartą jis tvarko šitos imperijos reikalus. Buvo raštų iš keturių pasaulio dalių. Tačiau per daug jau gelia rankas, dešinės rankos pirštai — vienų viena ištisa kraujuojanti žaizda, todėl popierius jam perskaitė jo nuodėmklausys tėvas Diegas ir kamerdineris Morua, vieną kitą raštą ir prieš akis palaikė. Paraštines rezoliucijas

jis padiktavo. O štai dabar jau buvo baigta. Baigtas visoks žemiškas darbas! Nuo rytojaus dienos visas dar likęs kančių kelias priklausė tiktai maldai.

Jis gulėjo vienišas. Tiedu tylėdami laukė gretimame kambaryje.

Buvo likęs vienų vienas raštas. Nejudamu veidu jis išklausė jį skaitant ir paskui liepė padėti jam ant apkloto, prirašytąja puse į apačią.

Jo akys buvo užmerktos. Bažnyčioje kažkas tyliai barkštelėjo ir suskambo, rasi zakristijonas tvarkė mišparams indus ir žvakides. Karalius susikaupė ir galvojo apie praeitį.

Jį apėmė nusiminimas. Jis buvo nugalėtas. Jo imperija skilo ir pleišėjo. Prieš keletą mėnesių jis trečią kartą paskelbė bankrotą. Tautos jėgomis, viešpatavimu jūrose, pasaulio valdymu — visu kuo buvo rizikuota dėl vienų vienos idėjos.

Ir Dievas nepanoro, kad toji idėja visiškai laimėtų! Ispanija, beje, o taip pat ir Italija, buvo nuo tų nuodų apsaugotos, Vokietijoje, Lenkijoje liga sustabdyta. Tačiau Olandiją valdė Oranija, o Britaniją — siaubingoji Izabelė.

Šitai buvo baigta. Tik viena žaizda degė. Žaizdotais pirštais jis pervertė popierių viršum apkloto.

Tai buvo spausdintas lapas, viešas pranešimas, vakar kurjerio atgabentas iš Paryžiaus. Viršuje buvo lelijų herbas ir dar kitas. Tekstas buvo prancūzų kalba ir prasidėjo taip:

„On fait à savoir à Tous que bonne, ferme, stable et perpétuelle Paix, Amitié et Réconciliation est faite et accordée entre Très-haut, Très-excellent et Très-puissant Prince, Henry par la grâce de Dieu Roy Très-chrétien de France et de Navarre, notre soverain seigneur; et Très-haut, Très-ex-

cellent et Très-puissant Prince, Philippe Roy Catholique des Espagnes...“[1]

Taika, bičiulystė, susitaikymas — visa tai jis turėjo duoti Prancūzijai dabar, prieš savo mirtį. Pasiskelbti nugalėtu. Atiduoti Kalė ir Blavė. Atsisakyti visų keturių dešimčių metų didžiulių pastangų rezultatų ir pripažinti karalystę šito ketvirtojo Henriko, kuris įkūnijo visa, ko jis nekentė.

Šis karalius priėmė tikėjimą, tiesa. Jis buvo erezijos galva, o dabar yra katalikas. Kaip apsiaustą nusimetė nuo pečių savo tikėjimą. Jis buvo tūkstantį kartų blogesnis už tuos, kurie savo paklydimus išpirko laužų liepsnose. Neįtikėtina, tačiau vis dėlto aišku: šis karalius niekuo netikėjo. Henrikui nieko nereiškė tai, ko per septyniasdešimt gyvenimo metų buvo sklidina Filipo širdis ir dvasia. Jam buvo svarbu valdyti, svarbi jo krašto vienybė, svarbi šalies gerovė. Dėl to jis būtų galėjęs tapti turku, ugnies garbintoju. Jo garsusis ediktas, kuris skelbė tikėjimų taiką, konfesijų lygybę — tai ne kas kita, kaip gūžtelėjimas žmogaus, kuriam Dievas yra visai svetimas, kuriam žemiška laimė aukščiau už viską.

Ir Dievas jam tai suteikė. Filipas buvo informuotas. Dievas tą netikėlį apibėrė visais valdytojo talentais. Neišsenkamas buvo jo darbingumas, atmintis patikima, nuomonė tvirta, protas aštrus ir aiškus, drąsa nepalaužiama.

Trumpais, kaip geležis kietais smūgiais jis nuramdė išpuikusią bajoriją, su genialiu įžvalgumu pasirinkdavo ministrus, įtikino tautą, kad ją veda ir gina šviesi valia. Ne

---

[1] Pranešama visiems, kad aukščiausias, prakilniausias ir galingiausias kunigaikštis Henrikas, iš Dievo malonės krikščioniškiausias Prancūzijos ir Navaros karalius, didingasis mūsų valdovas, sudarė ir sutarė gerą, pastovią ir amžiną taiką, draugystę ir susitaikymą su aukščiausiu, prakilniausiu ir galingiausiu kunigaikščiu Filipu, katalikiškuoju Ispanijos karalium... (*Pranc.*).

nuo aktų krūvos, ne iš vienuoliškos celės valdė jis Prancūziją, jis keliavo po šalį, ėjo į žmones, kiekvienas valdinys galėjo prie jo prieiti, su kiekvienu jis kalbėjosi jo kalba, klausinėjo, ko pageidauja ir kuo skundžiasi. Kaip po gegužės lietaus vešėjo toji Prancūzija. Žemės ūkis, amatai, prekyba buvo lygiai rūpestingai globojami. Finansai ir teisingumas buvo apvalyti griežtos rankos. Nebuvo jokių prietarų, niekas neklausinėjo apie herbą, apie kraujo grynumą. Milžiniška pasitikėjimo banga supo šitą visai žemišką, visai be jokių iliuzijų karalių.

Paix, Amitié, Réconciliation[1] — iš tikrųjų, tokio melo dar niekuomet nebuvo jokiame spaudinyje. Kiek kartų buvo mėginęs Filipas jį nužudyti.

Vieną kartą prieš kelias savaites, gūdžioje nakties tyloje, jis ilgai žiūrėjo į savo priešininko atvaizdą. Paskui liepė jį išnešti, visam laikui. Tačiau atvaizdas įsmigo jam atmintyje. Jis kaip gyvą jį atsiminė. Tą nedidelį, tvirtą, kresną vyrą ir jo platų veidą. Įžūliai susiraičiusius plaukus, aukštai sušukuotus viršum atviros kaktos. Didžiulę, jutulingą nosį. Plačią goslią burną su keturkampiškai pakirpta ožio barzda. Ir tas akis, šaižaruojančias gyvybe ir ironija, „pragariškai gudrias ir dangiškai bičiuliškas akis", — kaip jas kartą buvo apibūdinęs vienas netaktiškas šnipas; su guviai šokinėjančiomis aplink jas raukšlelėmis.

Tame paveiksle jis buvo atvaizduotas prašmatniais išeiginiais drabužiais. Tačiau buvo matyti, kad jis abejingai ir pašaipiai juos vilki. Tai buvo neelegantiškas, lankstus mažas gaskonas, visai neišdidus; tikriausiai jis nekvaršina sau galvos, kad smarkiai atsiduoda prakaitu ir česnaku. Jis nebuvo drovus! Visų pasiuntinių pranešimai buvo sklidini piktinančių plepalų. Jis turėjo tris šimtus meilės

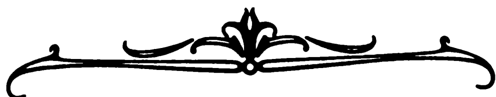
[1] Taika, draugystė, susitaikymas (*pranc.*).

santykių ir niekuomet jų nesigėdijo. Moterų, kurios jam suteikdavo malonumo, prisisotinęs jis neuždarydavo į vienuolyną. Visai akiplėšiškai jas gerbdavo ir apdovanodavo. Už gautą smagesį būdavo dėkingas. Kietumas ir žiaurumas jam buvo svetimi. Net už išdavystę jis menkai bausdavo.

Filipas jo nekentė. O, kaip jis jo nekentė! Visa to Henriko egzistencija buvo pasityčiojimas iš septynių dešimčių jo karališkos būties metų, iš viso jo griežto, niūraus, pasiaukojimo sklidino gyvenimo, tarnaujant tai vienai, tai kilniai ir juk vienintelei tikrai idėjai. Kaip Dievas galėjo leisti, kad triumfuotų įžūlus netikėjimas! Teesie tavo valia, o Viešpatie! Tačiau nesuvokiama ir baisi toji valia. Karalių Filipą nuo mirties rimties dar skyrė ši jo neapykanta. Nei malda, nei išpažintis, nei komunija neišrovė šios neapykantos, kuri iš tikro galėjo būti slapta, gili ir baisi abejonė. Ak, Dieve, padėk man! Apsaugok mane šią paskutinę valandą nuo gėdos, būk su manimi, mano Dieve, suteik man jėgų, suteik man jėgų!

Prieškambaryje buvę žmonės, nuodėmklausys ir tarnas, išgirdo širdį veriantį šauksmą. Juodu šoko į kambarį.

Karalius, kuris jau daug savaičių nė per colį negalėjo pasijudinti, dabar sėdėjo išsitiesęs lovoje, pasruvęs ašaromis. Nuo užuolaidos jis buvo nusitraukęs imperatoriaus kryžių ir kraujuojančiomis rankomis karštai spaudė jį prie lūpų.

RITERIS

Kažkas pagarbiai pasibeldė. Tik trečiąkart pabeldus, jis pakėlė galvą nuo savo rankraščio. Įėjo Gambalonas ir Polartė.

Jo didybės vergas, kuris vis dar laukė, kada jį išsiųs, linkčiodamas priėjo arčiau. Už jo ponas Polartė, „nusikaltęs tuo, ko reikalingi žmonės“, visai be barzdos ir be plaukų, truputį persikreipęs nuo išplakimo. Jiedu rinko aukas.

Kalba ėjo apie kažkokį Bofį, kuriam šiandien kieme kilpa atėmė kvapą. Jiedu rinko jo karstui.

— Jūsų malonybė juk žino, — pareiškė Gambalonas rinktiniais žodžiais, — kad žmonių prietarai yra didžiai įvairūs. Šitam vyrui buvo svarbu, kaip jis bus palaidotas. Kadangi jam krikščioniškos laidotuvės, deja, atsakytos, tai jis panoro anapus tvoros turėti akmenį su deramu įrašu. Filabresinis marmuras jam mielų mieliausiai tiktų. Tačiau kainos yra didelės.

Servantesas ištraukė stalčių ir paaukojo dalį tų pinigų, kuriuos jam buvo palikęs Gutjeresas.

Bet tiedu vyrai dar nėjo iš kambario. Jiedu jautė reikalą savo triūsą pateisinti.

— Gaila, — gerkliniu balsu pradėjo kalbėti ponas Polartė, — kad jūsų malonybė nematė, kaip jį korė. Buvo verta sugaišties. Nusmerktojo marškiniai jam taip puikiai tiko, tarsi būtų pagal matą pasiūti, o jis pats buvo elegantiškiausiai susišukavęs. Labai mandagiai jis leido pateriui išsikalbėti ir didžiai pagyrė jį už tai, ką tasai jam dėstė. Paskui oriai užkopė laiptais aukštyn, ne kaip katė ir ne

per lėtai užlipo, marškinių klostes patraukė atgal ir pats užsinarino ant kaklo kilpą. Iš tikrųjų, daugiau reikalauti nebuvo galima.

— Užteks! — čia pertraukė jį Gambalonas. — Jau gana prišnekėjai! Tu blaškai jo malonybei įkvėpimą. — Ir jau prie durų: — Tai taip ir bus, kaip sutarta? Šiąnakt po *Ave*?

— Taip, tik ateikite, — tarė Servantesas.

Kadangi tiedu vyrai jau vis tiek buvo jį pertraukę, tai jis prisitraukė kėdę prie lango, nutaręs atsikvėpti. Jo žvilgsnis klaidžiojo plačia pakrante ir upe. Tenai, viršum Trianos, dangus dažėsi purpuriniais ir smaragdiniais rėžiais — leidosi saulė.

Iš šio lango jis matė ją leidžiantis keturiasdešimt ar penkiasdešimt kartų. Ilgai jo nelaikys suimto. To prašymo, beje, jis neprisirengė išsiųsti. Tačiau neseniai jo bičiulis Gutjeresas buvo nuvykęs į Madridą sutvarkyti to reikalo.

Servantesas jam buvo už tai dėkingas. Iš tikrųjų draugiška pagalba! Tačiau jam pačiam išsilaisvinimas nebuvo taip skubiai reikalingas. Jo nebūtų išgąsdinusi perspektyva dar metus arba net trejus pagyventi atskirtam šiame kambaryje ir čia užbaigti savo kūrinį.

Mene viskas priklauso nuo išeities taško. Jis pradėjo gerai. Jis ėjo palaimintu keliu.

Don Kichotas jau seniai nebebuvo paprastas beprotis, kuriam riterių knygos sumaišė galvą. Jis buvo aukštų idėjų apsėstas; vis dar krėtė kvailystes ne blogiau už dešimtį bepročių, tačiau jo kalba buvo išmintinga.

Jis jau seniai ne vienas keliavo. Paskui jį ant savo asiliuko kiceno Sanča Pansa, trivialus žmogėnas, iškeptas iš rupiausių miltų. Linguodamas galva, bet vis dėlto tikėdamas — iš dalies dėl pelno, iš dalies iš pagarbos kilniai iliuzijai — traukė būsimasis vietininkas paskui jį, nukęsdamas smūgius, kurie pilte pylėsi ant storos kaimiečio nugaros.

Jau seniai pilies kapitonas, tiksliau, smuklininkas, pakėlė don Kichotą į riterius, jau buvo ištverta baisi negirdėta kova su vėjo malūnais, taurusis Rosinantas jau buvo atkeršijęs nuožmiems kumelių varovams, kantriai jau buvo iškęsti skausmingi nuotykiai užburtoje pilyje, don Kichotas vietoje savo kartoninio šalmo jau nešiojo auksinį užburtąjį Mambrino šalmą, žvilgančią muilinę...

Versmė prasimušė ir tekėjo uruliais. Patvino įvykių ir veidų srovė. Ką jis per trisdešimt savo klajonių metų buvo patyręs, girdėjęs ir matęs, dabar atgijo ir vėl gyveno. Tuose rėmuose, kuriuos jis iš pat pradžių buvo laimingai įsprengęs, visam kam radosi vietos: vergų istorijoms, meilės istorijoms, kelionių istorijoms; viskas įsitaikė, kaip laimingame sapne.

Ir kaip laimingame sapne viskas yra be žodžių aišku, taip ir jam buvo aiškūs visi nematomi bruožai liesame don Kichoto veide. Jie patys pasirodydavo, jis nekėlė jų aikštėn. Nei savęs nekėlė, nors pats juk pirmas nužengė iš veidrodžio į šią knygą. Nei don Chuano Austrijiečio, paskutinio paiko spindinčio riterio, kuris graibstėsi karūnų kaip svajojąs kūdikis. Nei tylinčiojo Eskorialo vienuolio, kuris užgeso šiomis rudens dienomis ir už kurio didžiąją iliuziją tebemokėjo šių namų belaisviai.

Jis rašė tiktai linksmą knygą, kuri pajuokė riterių romanus... Ar ateis kas ir paklaus? Ar iš jo idalgo pažins Ispanijos dvasią, kuri kilniaširdiškai aklai laikėsi praeities, kai visas pasaulis aplinkui budo naujai tikrovei? Jis gūžtelėjo pečiais. Nieko nereikėjo aiškinti. Fabula ir prasmė buvo viena, kaip vaisius ir jo kvaptis.

Servantesas buvo laimingas. Jis žinojo, kas jam buvo duota. Prieš jį pasaulyje dar nieko panašaus nebuvo.

Jo riterio vardas ir garsas jau buvo išsiveržęs iš celės. Atėjo pirmas patvirtinimas, pirmas keistas jo būsimosios garbės priešspindis.

Galimas daiktas, kad jo sargas pirmas paskleidė žinią, jog viršutiniame aukšte sėdi ponas, kuris per dienas ir naktis rašo riterių romaną. Atsirado lankytojų. Ne iš pačių švelniųjų. Atšiauriausi kartuvių kandidatai iš „geležinės kameros“ ir „maro“ lipo į viršų pasižiūrėti, kokias fantazijas rašo tas berankis ponas.

Jo nereikėjo ilgai prašyti. Jis nesididžiavo. Garsas apie jį pasklido po visą kalėjimą. Peštukai, sąvadautojai ir plėšikai įvertino jo pokštus. Jie ateidavo grupėmis, būriais... Pirmą kartą jie buvo čia drauge su savo damomis susirinkę pasiklausyti prieš tris savaites. Tuomet jis paskaitė jiems kovą su vėjo malūnais. Kitą dieną apie tai žinojo pusė Sevilijos. Atėjo pats kalėjimo direktorius, labiau panašus į ilgesingą švelnų mokslininką, negu į išnaudotoją, ir kelioms valandoms paprašė to skyriaus rankraščio. Visai padorūs ponai iš miesto užsidarydavo čia vakarais ir klausydavo jo skaitymo.

Bet šįvakar jie bus vien tik savi. Netrukdys joks lankytojas iš miesto. Vos tik namuose nutilo virkaująs choras, Migelio kambarys prigužėjo pilnas. Svečiai grūdosi pasieniais, buvo sutūpę žemėje; duris reikėjo palikti atviras, už jų koridoriuje dar matėsi žmogus prie žmogaus. Tik truputėlis laisvos vietos beliko Servantesui, sėdinčiam prie dviejų žvakių.

Jam buvo malonu, kad šiandien jis vien gryną kalėjimo publiką turi. Tam buvo priežastis...

Jis kantriai palaukė, kol visi nuščiuvo. Žvakių liepsnai mirguliuojant ir šokant, žvilgsniu permetė susitaršiusias barzdas, plikas galvas, susivėlusius plaukus, suplyšusias drobines kurpes, kurias laikė atkišę arčiausiai sėdintieji, geltonas aptemptas kelnes, didžiulius raudonus keliaraiščius, iškirptas striukes, storus apklotus, pro kuriuos buvo matyti nuogas kūnas, sudriskusias valoniškas apykak-

les. Tarp viso to švietė ryškus damų veidų karminas ir jų atvirų krūtinių švino spalvos dažai.

„Kaip Don Kichotas suteikė laisvę būriui nelaimingųjų, kurie prieš jų valią varomi ten, kur jie nenori eiti.“

Tai buvo istorija apie dvylika galerininkų, kuriuos, prirakintus paskui kits kitą ant vienos grandinės, stropiai saugomus, varė į uostą. Don Kichotas juos sulaiko, išklausinėja ir nutaria išvaduoti: „...Kadangi mano, riterio, luomas uždeda pareigą kovoti su smurtu ir padėti visiems silpniesiems. Juk galėjo atsitikti, mieli broliai, kad vieną iš jūsų bus pražudęs lepšiškumas kankinimo metu, kitą — pinigų stoka, trečią — užtarytojų neturėjimas ar pagaliau kreivas teisėjo sprendimas.“

O kadangi ginkluoti palydovai suimtųjų, suprantama, laisvu noru nepaleidžia, tai jis atstato ietį ir partrenkia žemėn karališkosios policijos karininką. Tatai ženklas, kyla maištas, sargai įveikti, ir kaliniai laisvi.

Publika jau norėjo sukrusti... Servantesas kilstelėjo suluošintą ranką. Istorija dar nebuvo baigta.

Jis perskaitė pabaigą. Perskaitė, kad išvaduotieji anaiptol nedėkoja savo bepročiui išlaisvintojui, kad jie tyčiojasi iš jo, akmenimis apmėto, aplamdo auksinį šalmą ir šonkaulius, be to, pavagia jo ir Sančos apsiaustus ir pabėga...

„Liko tik asilas ir Rosinantas, Sanča ir Don Kichotas. Asilas stovėjo susimąstęs ir, nuleidęs galvą, protarpiais karpė ausimis, kuriose, matyti, vis dar ūžė akmenų audra; Rosinantas gulėjo paslikas šalia savo pono: mat akmenys buvo pertrenkę žemėn ir arklį. Sanča liko pusnuogis ir drebėjo dėl šv. Hermandados, o Don Kichotas buvo didžiai nuliūdęs, jausdamasis taip skaudžiai nuskriaustas tų žmonių, kuriems jis padarė tiek gero.“

Vos jis pabaigė, kilo vientisas džiaugsmo šauksmas. Nuo griausmingo juoko suvirpėjo žvakių liepsnos. Visi staugte staugė. Plojo rankomis į šlaunis. Ypač nesitvėrė

damos. Pagautos entuziazmo, jos klykė, glaustė ir pakšėjo savo kaimynus. Tai buvo tikras pasisekimas.

Tik ne visai toks, kokio laukė Servantesas. Negi tai galima! Jiems parodė jų pačių likimą — ir žmogų sukiužusiais šarvais, kuris vienintelis juos ėmėsi ginti. O jie staugdami jį sutinka, ir tiek. Stūgaudami pritaria savo nelaimės draugams, kurie jį akmenimis apmėtė. Servantesas nieko nebuvo perdėjęs, dabar jie aiškiai tą įrodė. Ir tasai įrodymas jam kėlė šiurpą.

Jis atsistojo, laikydamas aukštai iškėlęs vieną žvakę, jos mirgančioje šviesoje peržvelgė savo klausytojus. Prieš pat jį ant grindų sėdėjo Gambalonas, jo didybės vergas, jau kelios savaitės pasiruošęs iškeliauti su grandine ant kaklo. Iš malonumo jis buvo taip atsilošęs atgal, jog gulėjo vienos moters sterblėje, ir vis dar kvatojo visa gerkle, kad net ryklė matėsi...

Skirstėsi jie nenorom. Pamažu jų balsai nutilo. Pro plačiai atvertą langą ėjo lauk jų tvaikas.

Danguje buvo išskleista prašmatni spindinti rudens žvaigždžių palapinė. Trianos padangę dar skaidrino praėjusios dienos gaisai.

Jis jau šypsojosi pats iš savęs. Ką gi jis jiems davė, kad jie juokėsi? Iš don Kichoto juk reikėjo juoktis. Ko gi jam dejuoti!

Kada nors, jis šitaip galvojo, vis dėlto turi išeiti aikštėn nepaslėpta, kiekvienam suprantama jo knygos tiesa. Kada nors jis prabils. Negreitai, pačiame gale, po šimto nuotykių, po tūkstančio puslapių, bus ištartas magiškas žodis. Po galiniu didžiulio pastato slenksčiu jis padės mažytį savo vidinio kambarėlio raktelį.

Pagaliau don Kichotas miršta. Bičiuliai susirinkę aplink jį. Sanča žliumbia ir kalba apie naują išvykimą, naujus žygius. Bet tada prieš nenuviliamojo riterio akis išsisklaido ilgų metų svaja ir jis pasako:

„Senjorai, sustokite, — tarė Don Kichotas, — pernykščiuos lizduos šiemet paukščiai nesiperi. Aš buvau pamišėlis, o dabar pasveikau, aš buvau Don Kichotas iš La Mančos, o dabar, kaip jau sakiau, esu Alonsas Kichanas G e r a s i s."

Taigi šitaip turėjo po ilgo ilgo kelio būti užbaigta jo knyga, šiuo paprastu ir visa atrakinančiu magišku žodžiu: geras.

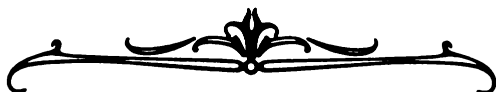
Dangus viršum Trianos dar buvo ne visai aptemęs, ir jis matė savo riterį, milžiniškai didelį ir liesą, jojantį vis į tą šviesą, pro erdvę ir šimtmečius — jo kuino kanopos klupo Ispanijos žemėje, bet tauri ir juokinga jo galva beveik siekė žvaigždes.

TRUMPAI APIE AUTORIŲ

Brunas Frankas (1887-1945) — vokiečių rašytojas. Gimė Štutgarte, mokėsi Miunchene, Štrasburge, Haidelberge. Pradžioje studijavo teisę, vėliau filologiją. Tiubingeno universitete gavo filosofijos ir literatūros mokslų daktaro laipsnį. Kilus I pasauliniam karui, rašytojas patenka į armiją. Po karo aštuonerius metus praleido kaime, gyvendamas tai Bavarijoje, tai Šveicarijoje. Vėliau persikėlė į Miuncheną, kur išgyveno iki 1933 metų. Hitleriui užgrobus valdžią, B. Frankui, kaip ir daugeliui pažangių rašytojų, tenka palikti Vokietiją. Jis išvyksta į Kaliforniją. Amerikoje rašytojas ir mirė.

Pirmoji B. Franko knygą išėjo 1905 m. Tai buvo poezijos tomelis „Iš aukso taurės“. Nors rinkinio eilės ir pasižymėjo tobula forma, tačiau savo poezija rašytojas neišgarsėjo. Mokydamasis iš Getės, Flobero, Turgenevo, T. Mano, B. Frankas suranda savo stichiją prozoje. 1918 m. B. Frankas parašo istorinį romaną „Trenkas“, 1927 m. — dramą „Dvylika tūkstančių“. Emigracijoje jis sukūrė reikšmingiausią savo kūrinį — biografinį romaną „Servantesas“ (1934). Paskutinieji B. Franko kūriniai — romanas „Pasas“ (1937 m.) ir drama „Duktė“ (1943 m.) — skirti kovai su fašizmu. Juose daug autobiografinių bruožų.

Romane „Servantesas“ B. Frankas parodo įžymiojo ispanų rašytojo Migelio de Servanteso Savedros kelią į didžiąją literatūrą.

TURINYS

Frank B.

Fr 88 Servantesas: romanas / Brunas Frankas. Servantesas / Iš vokiečių kalbos vertė P.Povilaitis. — Kaunas: UAB „Dajalita“, 1999. — 280 p., [4] iliustr. lap. — (Likimai).

ISBN 9986-951-03-8

Ispanijos kariuomenės kareivis, belaisvis, maisto supirkimo agentas, mokesčių rinkėjas, tris kartus pakliuvęs į kalėjimą, visą gyvenimą skurdęs, patyręs daug pažeminimų — tokia vieno žymiausio XVI a. pabaigos — XVII a. pradžios ispanų rašytojo Servanteso biografija. Jo romanas „Išmoningasis idalgas Don Kichotas iš La Mančos“ beregint susilaukė skaitytojų susidomėjimo ir tapo viso pasaulio turtu. Viduramžių papročiai, ironiškai pavaizduoti įvairių visuomenės sluoksnių žmonės, plati Ispanijos gyvenimo panorama — iki šiol „Don Kichotas“ nepralenktas renesanso literatūros kūrinys. B.Franko romanas parodo rašytojo asmenybę ir sąlygas, kuriose subrendo „Don Kichoto“ autorius.

UDK 830-3

Brunas Frankas
SERVANTESAS
Romanas

Iš vokiečių kalbos vertė *Pranas Povilaitis*
Dailininkas *Vladimiras Beresniovas*
Korektorė *Vėjūnė Gečiauskienė*

1999 03 10. 17,5 sp. l. Užsakymas 368
Išleido UAB „Dajalita“, S.Nėries 16-2, Raudondvaris, Kauno rajonas
Iš leidyklos pateiktų pozityvų spausdino
SPAB „Aušra“, Vytauto pr. 23, 3000 Kaunas

Mielas ska

„LIKIMŲ“ serijoje jau išleista:

DOSTOJEVSKIS
Knyga padeda įminti žmogaus
sielos paslaptis

VAŠINGTONAS
Intriguojantis pasakojimas apie pirmąjį JAV
prezidentą

LEONARDAS DA VINČIS
„Mona Liza“ – autoriaus portretas ar ...

Rengiamos spaudai:

ŠTRAUSAS
Vienos valso istorija

KOLUMBAS
Ar bus teisiamas Amerikos atradėjas?

JESENINAS
Poetas romantikas – Spalio perversmo
Rusijoje auka